

Émile Zola

A hajsza

**FORDÍTOTTA
ANTAL LÁSZLÓ**

AZ ELSŐ KIADÁS ELŐSZAVA

Az Egy család természet- és társadalomrajza a második császárság idején című munkámban *A hajsza* az arany és az érzések hangját szólaltatja meg. Művészi énem nem engedte, hogy elhomályosítsam a féktelenül tobzódó életnek azt a ragyogását, mely az egész rendszerre egy kétes hírű ház gyanús fényét vetette. A történetnek, melynek megírására vállalkoztam, ez a pontja sötétben maradt volna.

Meg akartam mutatni, mint merül ki időnek előtte egy törzs, mely túlságosan mohón élt, s amely a rothadt társadalmak se férfi, se nő emberpéldányába torkollik; továbbá mint ölt testet a dühödt spekulációkat hajszó kor egy minden gátlástól mentes kalandortermészetben; s végül mint omlik össze az idegrendszere egy nőnek, kinek ösztönös vágyait megtízszerezi a fényűző és szemérmetlen környezet. S e háromszoros társadalmi szörnyűségből irodalmi és tudományos művet igyekeztem létrehozni úgy, hogy az egyszersmind az erkölcsök történetének egyik legkülönösebb lapja is legyen.

Azért érzem kötelességemnek megmagyarázni *A hajsza*-t, egy társadalom összeomlásának ezt az igaz ábrázolását, mert abban az újságban, amelyben megkíséreltem közreadni a regényt, láthatólag oly kevésbé fogták fel irodalmi és tudományos értelmét, hogy kénytelen voltam felhagyni a további közléssel és megmaradni a tapasztalás területén.

Párizs, 1871. november hó 15-én.

ÉMILE ZOLA

1

Visszajövet a tó partján hazatérő fogatok forgatagában a hintó csak lépésben haladhatott. Egy pillanatra akkora lett a torlódás, hogy meg is kellett állnia.

A nap a szemhatáron keskeny felhőkkel csíkozott, halványszürke októberi égen készült nyugovóra. Egy utolsó sugár, mely a zuhatag távoli tömbjeiről hullott alá, végigsiklott a kocsiuton, rőt és sápatag fényben fűrésztve a mozdulatlanra vált fogatok hosszú sorát. A kerek vetette aranyos fények és élénk villanások mintha megtapadtak volna a hintó szalmasárga cirádáin, a sötétkék oldallapok visszatükrözték a környező vidék egy-egy darabját. S följebb, a hátulról rájuk világító rőt fény kellős közepén, mely megragyogtatta az ülésről lecsüngő, félbehajtott köpenyök rézgombjait, sötétkék libériában, szürke nadrágban és fekete-sárga csíkos mellényben, mereven, ünnepélyesen és türelmesen ült a kocsis és a kíséző inas, mint jó házbeli lakájokhoz illik, akiket egy kocsitorlódás nem hoz ki a sodrából. Fekete kokárdával díszített kalapjuk szerfelett méltóságos volt. Csupán a lovak - pompás pej fogat - prüszköltek türelmetlenül.

- Nini - szólalt meg Maxime -, Laure d'Aurigny van odaát abban a hintóban... Nézd csak, Renée.

Renée kissé fölemelkedett, hunyorított, azzal a finom fintorral, melyre gyenge látása kényszerítette.

- Azt hittem, megszökött... - mondta. - Más színűre festette a haját, ugye?

- Igen - szólott ismét Maxime nevetve -, az új szeretője utálja a vöröst.

Renée előrehajolva nézett, kezét a hintó alacsony ajtaján nyugtatva; felébredt szomorú álmodozásából, mely egy órája ott tartotta csendben, elnyúlva a hintó mélyén, mint lábadozót a pamlagon. Széles berakott fodrokkal díszített, kötényes és tunikás, mályvaszín selyemruhája fölött mályvaszín bársonyhajtókás fehér posztókabátkát hordott, ami roppant hetykévé tette a külsejét. Enyhén vörösesbarna, különös haját, melynek a színe az olvasztott vajéra emlékeztetett, alig rejtette el egy bengáli rózsacsokorral díszített parányi kalap. Tovább hunyorgott; arca fiúsan szemtelen volt, tiszta homlokát nagy barázda szelte ketté, felső ajka előreállt, mint a duzzogó gyermeké. Aztán, mivel rosszul látott, elővette a szemüvegét - teknőcfoglalatú férfiszemüveg volt -, s a kezében tartva, anélkül, hogy az orrára illesztette volna, kedvére megnézegette a kövér Laure d'Aurignyt, tökéletesen nyugodt arccal.

A fogatok még egy helyben topogtak. Az egybemosódó sötét színű foltok között, amelyeket a hintók hosszú sora alkotott - igen sok hintó volt a boulogne-i erdőben ezen az őszi délutánon - meg-megcsillant egy tükör sarka, egy ló zablája, egy lámpa ezüstös fogantyúja, egy magasan ülő inas paszománya. Itt-ott egy-egy nyitott landauerből ki-kivillant egy szövetdarab, egy selyem vagy bársony női ruha csücske. Lassan-lassan nagy csöndesség borult erre a mozdulatlanra vált, kihunyt nyüzsgésre. A kocsik belsejébe behallatszott a gyalogosok beszélgetése. Néma pillantások szálltak egyik kocsiajtótól a másikig; senki sem csevegett már e várakozás közepette, melyet csupán a lószerszámok zörgése s egy-egy ló türelmetlen kapálása zavart meg. A távolban elhaltak a Bois zürzavaros hangjai.

A késői évszak ellenére itt volt Párizs színe-java: de Sternich hercegné, nyolcruvós hintóban; de Lauwerensné, nagyon szabályosan befogott viktóriában; Meinhold báróné, elragadó vörös pej vonta homokfutón; Vanska grófné, fekete-fehér pónijaival; Daste-né és híres fekete sztepperjei; de Guende-né és Teissière-né, zárt hintóban; a kis Sylvia, sötétkék landauerben.

Továbbá Don Carlos, gyászban, antik és ünnepélyes libériájú inasával; Szelim pasa, fezzben, de kormányzója nélkül; de Rozan hercegnő, „egoista” hintóban, rizsporos hajú inasával; de Chibray gróf, dog-cartban; Simpson úr gyönyörű négyfogatúban; az egész amerikai kolónia. Végül két akadémikus, bérkocsiban.

Az első fogatok kiszabadultak, és lassanként az egész sor csendesen gördülni kezdett. Olyan volt ez, mint az ébredés. Ezernyi táncoló fény gyúlt ki, sebes villanások kaptak egymásba a kerekeken, szikrák pattantak a lovak rázta szerszámokról. A talajon, a fákon széles tükörfények suhantak. A szerszámok s a kerekek ragyogása, a fényezett kocsioldalak lángolása, melyekben benne izzott a lenyugvó nap vörös parazsa, az élénk színfoltok, melyeket a levegőégben villogó fényes libériák s a kocsik ajtaján kibugyanó dús női ruhák vetettek: mind tovatűntek a fogatok verte szakadatlan, tompa, ütemes dobogásban. S vonult az oszlop, ugyanabban a zajban, ugyanazokban a fényekben, szüntelenül és egyhuzamban, mintha az első fogatok húzták volna az összes többit maguk után.

Renée engedett az újra meginduló hintó enyhe lökésének, s szemüvegét leejtve, ismét hátradőlt a párnákon. Fázósan magára húzta annak a medvebőrnek egyik csücskét, mely selymes hólepellel borította a fogat belsejét. Kesztyűs keze beleveszett a hosszú, bolyhos szőrzet puhaságába. Szél kerekedett. A langyos októberi délután, mely második tavaszt ébresztve a Bois-ban, nyitott kocsiban csalogatta ki a nagyvilági hölgyeket, végül csípős, hideg estével fenyegetett.

A fiatalasszony egy pillanatig összekuporodott, s meglelve ismét fészke melegét, átengedte magát az előtte gördülő sok-sok kerék kéjes ringatásának. Majd Maxime-ra emelte tekintetét, kinek a pillantása nyugodtan vetköztette a szomszédos hintókban és landauerekben nyújtózó nőket.

- Igaz is - kérdezte -, csinosnak találsz ezt a Laure d'Aurignyt? Magasztaltátok minap, amikor a gyémántjai árverését hirdették!... Erről jut eszembe: nem láttad azt a gyémánt nyakláncot és fejdíszet, melyet apád vett neked azon az árverésen?

- Űgyesen csinálja a dolgát az apám, annyi bizonyos - jegyezte meg Maxime gonosz nevetéssel, de nem válaszolt a kérdésre. - Szerét ejti, hogy kifizesse Laure adósságait, és gyémántokat adjon a feleségének.

A fiatalasszony egy kissé megvonta a vállát.

- Kópé! - mormogta mosolyogva.

A fiatalember azonban már előrehajolt, egy hölgyet kísért szemmel, akinek a zöld ruhája lekötötte a figyelmét. Renée visszafektette a fejét, félíg lehunyt szemmel, lustán nézegette a sétány két oldalát, mit sem látva. Jobbról szelíden tünedeztek el a cserjések, az alacsony fák, vörösre vált levelekkel, vékony ágakkal; a lovasok számára fenntartott úton olykor elhúzott egy-egy karcsú termetű úr, lova vágtaás közben apró finom porfelhőket vert fel. Balról, a virágágyakkal és bozóttal megszakított, keskeny, lejtős gyepszőnyeg végében, kristályos tisztaságban, tajtéktalanul szunnyadt a tó, mintha a kertészek ásója pontosan kiszabta volna a partjait; s e tiszta tükör túloldalán a két sziget - közöttük szürke sorompót alkotott a kettőjüket összekötő híd - emelte barátságos szirtjeit, rárajzolva a sápadt égre fenyőinek s örökzöld fáinak színpadias vonalait; a víz a látóhatár szélén művészien elrendezett függönyrojtokként tükrözte vissza fekete koronájukat. A természet e zuga, mint valami frissen festett díszlet, könnyed homályba merült, kékes párába, mely a messzeségnek finom báját, megejtően hamis távlatot kölcsönzött. A másik parton a szigeti kiskastély, mintha csak előző nap fényezték volna, új játékszer gyanánt tündökölt; és a sárga homokszalagok, a keskeny kerti sétányok,

melyek a fűben kígyóztak s a tó körül keringtek, vadon nőtt fákat utánzó öntöttvas ágakkal szegélyezve, e kései órában még furcsábban ütöttek el a víz és a gyeplágy zöldjétől.

Renée megszokta már e kilátóhelyek mesterséges báját, s újból rátört az unalom, egészen leeresztette szemhéját, s csak vékony ujjait nézegette, melyekre, mint valami orsókra, rácsavargatta a medvebőr hosszú szőrszárait. De hirtelen megtorpant a kocsioszlop szabályos ügetése. Renée föltekintett, s üdvözölt két fiatal nőt, kik szerelmes bágyadtsággal feküdtek egymás mellett egy nyolcugósban, mely nagy dübörgéssel hagyta el éppen a tó partját, hogy egy mellékúton eltávolodjék. D'Españet márkiné, kinek a férje - akkoriban a császár hadsegédje - a duzzogó régi nemesség felháborodására nemrég feltűnően csatlakozott a rendszerhez, a második császárság egyik leghíresebb nagyúri hölgye volt; a másik, Hafferné, egy hírhedt colmari gyáriparoshoz ment feleségül, egy hússzoros milliomoshoz, kiből a császárság politikust faragott. Renée még az intézetből ismerte a két elválhatatlant, ahogy huncut képpel nevezték kettőjüket, s a keresztnévükön Adeline-nek és Suzanne-nak szólította őket. S miután rájuk mosolygott, és éppen készült újból összekuporodni, Maxime nevetésére megfordult.

- Ne, igazán, szomorú vagyok, ne neved, ez komoly dolog - mondta, látva, hogy a fiatalember csúfondárosan nézegeti, és gúnyolódik bánatos tartásán.

Maxime tréfálgató hangon kérdezte:

- Nagy bánatunk van tán? Féltékenyek vagyunk?

Az asszony nagyon meglepettnek látszott.

- Én? - mondta. - Miért lennék féltékeny?

Majd hozzáfűzte, megvető ajkbiggyesztéssel, mintegy ráeszmélve:

- Vagy úgy! A kövér Laure! Ugyan, eredj, nem is gondolok rá! Ha Aristide - amint valamennyien igyekeztek értésemre adni - kifizette ennek a nőnek az adósságait, s ezzel megkímélte egy külföldi utazástól, akkor valóban kevésbé ragaszkodik a pénzhez, mint hittem volna, így újra beférkőzik majd a hölgyek kegyeibe... A drága ember, engem igazán nem zavar.

Mosolygott. A „drága ember”-t barátságosan közömbös hangon mondta. Majd hirtelen újból mélyen elszomorodott, s körülhordozta kétségbeesett tekintetét, mint aki nem tudja, mivel űzze el unalmát. Ezt dünnyögte:

- Ó, nagyon szeretném... De nem, nem vagyok féltékeny, egyáltalán nem vagyok féltékeny.

Tétován abba hagyta.

- Tudod, unatkozom - mondta ki végül, rekedt hangon.

Ezzel elhallgatott, ajkát összeszorítva. A kocsioszlop még a tópart mentén haladt, egyenletesen ügetve, távoli vízesés sajátságos zajával. Most balról, a víz és a kocsíút között erdőcske emelkedett, vékony és egyenes törzsű zöld fákkal, melyek furcsa kis oszlopkötegeket alkottak. Jobbról elmaradtak a cserjések s az alacsony fák, a Bois széles pázsittá tágult, hatalmas gyepszőnyeggé, melyet imitt-amott magas fák csoportja tarkított; egymást érték a zöld terítők, enyhe hullámokban egészen a Muette nevű ódon vadászkastély kapujáig, melynek alacsony rácsa odalátszott nagyon messziről, mintha fekete csipkedarab feszülne ki a föld felett; s a lejtőkön, ott, ahol elmélyültek a hullámok, egészen kék volt a fű. Renée csak nézett, mereven, mintha a kitáguló szemhatár, az esti levegőben ázó lágy rétek még erősebben éreztetnék vele élete ürességét.

Egy ideig hallgatott, aztán a fojtott harag hangján ismételte:

- Ó, unatkozom, halálosan unatkozom.

- Tudod, nem vagy valami mulattató - mondta nyugodtan Maxime. - Ideges vagy, az bizonyos. A fiatalasszony hátravette magát a kocsi belsejében.

- Igen, ideges - felelte kurtán.

Majd anyáskodva:

- Öregszem, édes fiam, maholnap harminc vagyok. Rettenetes. Semmiben sincs örömöm... Húszéves fejjel te ezt nem értheted...

- Azért hoztál magaddal, hogy meggyónj? - vágott közbe a fiú. - Pokolian hosszú lenne.

Az asszony halvány mosollyal fogadta ezt a megjegyzést, az elkapott gyerek arcátlanságát.

- Hát csak panaszkodjál - folytatta Maxime -, százezer franknál többet költesz évente ruhákra, ragyogó palotában lakol, remek lovaid vannak, valamennyi szeszélyed törvény, az újságok úgy beszélnek minden új ruhádról, mint valami hallatlan fontos eseményről; a nők irigykednek rád, a férfiak tíz esztendő adnának az életükből, ha megcsókolhatnák az ujjad hegyét... Igaz?

Renée igenlően intett, és nem válaszolt. Szemét lesütve újra a medvebőr szőrszárait kezdte sodorgatni.

- No, ne szerénykedj - folytatta Maxime -, valld be nyíltan, hogy a második császárság egyik oszlopa vagy. Négyszemközt elmondhatunk egymásnak ilyesmit is. A Tuilériákban, a minisztereknél, az egyszerű milliomosoknál, lent és fent, mindenütt teljes hatalommal uralkodol. Nincs élvezet, melybe két lábbal bele ne léptél volna, s ha volna merszem, ha a tisztelet, mellyel neked tartozom, nem tartana vissza, azt mondanám...

Megállt néhány pillanatra, nevetve, majd hetyke merészséggel befejezte a mondatát:

- Azt mondanám, hogy minden almába beleharaptál.

Az asszonynak a szeme se rebtent.

- S te unatkozol! - folytatta a fiatalember komikus élénkséggel. - De hisz ez örület!... Mit akarsz? Miről álmodozol hát?

Renée vállat vont, jelezve, hogy nem tudja. Bár lehajtotta a fejét, Maxime oly komolynak, annyira komornak látta ekkor, hogy elhallgatott. Nézte a kocsisort, mely a tó végéhez érve kiszélesedett, megtöltve a széles útkeresztesződést. A fogatok, kevésbé összetömörítve, büszkén és kecsesen kanyarodtak; a lovak sebesebb ügetése hangosan csattogott a kemény földön.

A hintó, míg a nagy íven fordult, hogy csatlakozzék a sor végéhez, hintázott, ami Maxime-ot valami határozatlan gyönyörrel töltötte el. Ekkor engedett a vágyának, hogy rátámadjon Renée-re.

- Bizony - mondta -, megérdemelnéd, hogy bérkocsin jársz! Az kéne neked!... Ej, nézd ezt a társaságot, mely most tér vissza Párizsba, ez mind a lábad előtt hever. Úgy köszöntenek, mint egy királynőt, kis híja, hogy jó barátod, de Mussy, csókot nem dob feléd.

Valóban, egy lovas üdvözölte Renée-t. Maxime képmutatóan gúnyos hangon beszélt. Renée azonban alig fordult meg, rándított egyet a vállán. Erre a fiatalember lemondóan legyintett.

- Hát igazán itt tartunk? - kérdezte. - De hiszen mindened megvan, nagy isten! mit akarsz még?

Renée fölemelte a fejét. Meleg fény volt a szemében, kielégítetlen kíváncsiság égő vágya.

- Mást akarok - válaszolta halkán.

- De minthogy mindened megvan - felelte Maxime kacagva -, a más annyi, mint a semmi... Mi mást?

- Mit? - ismetelte Renée.

És nem folytatta. Egészen megfordult, azt a különös képet szemlélte, mely eltűnedezett mögötte. Csaknem este volt már; lomha alkony hullott alá, mint finom hamu. Szemből nézve, a halvány napvilágnál, mely még ott húzódott a vízen, elkerekedett a tó, óriási ónlemez gyanánt; két partján a zöld fák alkotta erdők - a karcsú, egyenes törzsek szinte kiléptek az alvó lepelből - ebben az órában ibolyába játszó oszlopcsoportnak tetszettek, kirajzolva szabályos szerkezetükkel a partok mesterséges hajlatait; tovább a háttérben sűrű facsoportok emelkedtek, homályos, dús lombok és széles fekete foltok zárták le a látóhatárt. S ott, a foltok mögött, parázs pislákol, félig kihuny a nap, mely csupán egy csücskét borította lángba a mérhetetlen szűrkeségnek. A mozdulatlan tó, az alacsony fák s e különösen egyhangú táj fölé még mélyebben és szélesebben boltozódott az ég végtelen harangja. Az arasznyi természet fölött e nagy darab égbolton volt valami borzongás, valami sejtelmes szomorúság: s a halványuló magasságokból őszi mélabú hullott alá, olyan édes és fájó éjszaka, hogy a Bois, melyet lassan-lassan szemfedőbe burkolt a homály, elvesztette nagyvilági kellemét, megnövekedett s megtelt az erdők hatalmas varázsával. A fogatok ügetése - a sötétség már oltogatta élénk színeiket - úgy szállt fel, mint lombok és folyóvizek távoli hangja. Elhalóban volt minden. S miközben elmosódott a világ, a tó közepén a nagy kirándulóbárka háromszögű vitorlája tisztán és élénken vált ki az alkonyat parázsló fényéből. S már nem látszott egyéb, csupán e vitorla, e mérhetetlenné duzzadt sárga vászon háromszög.

Renée torkig volt mindennel, bevallhatatlan vágyak különös érzése kerítette hatalmába, amint látta ezt a tájat, melyre nem ismert rá többé, ezt a mesterkélt nagyvilági természetet, melyet a borzongó, mély éj szent ligetté varázsolt, ama képzeletbeli tisztások egyikévé, melyeknek mélyén az ókori istenek rejtegették óriási szerelmüket, isteni házasságtöréseiket s vérfertőzéseiket. S amint távolodott a hintó, úgy érezte, hogy az alkony ott viszi mögötte, reszkető fátylában, álmai földjét, a gyalázatos emberfeletti hálósobát, ahol végre kielégíthette volna beteg szívét, fáradt testét.

Amikor a tó s a kis ligetek elenyésztek a homályban, s csupán fekete vonallá váltak az ég peremén, a fiatalasszony hirtelen előrefordult, s haragos könnyektől reszkető hangon folytatta félbeszakított mondatát:

- Mit?... Valami mást, a csudába is. Mást akarok! Mit tudom én?! Hiszen ha tudnám... De látod, elég már ezekből a bálókból, lakomákból, elég az efféle ünnepekből. Ugyanaz, mindig ugyanaz. Belehalok... A férfiak halálosan unalmasak, igen, halálosan...

Maxime felkacagott. Izzó tűz parázslott a nagyvilági hölgy arisztokratikus vonásain. Már nem hunyorgott; homlokán keményen elmélyült a ránc; duzzogó gyermekajka előrenyúlt, forrón, követelve a kéjeket, melyekre áhítozott, noha nem tudta volna megnevezni őket. Látta, hogy társa nevet, de sokkal erősebben reszketett, semhogy el tudott volna hallgatni; félig elfeküdt, átadta magát a kocsi ringásának, szaggatott, rövid mondatokban folytatta:

- Igenis, unalmasak vagytok... Nem rád mondom ezt, Maxime, te még nagyon fiatal vagy... De ha elmesélném, mennyire terhemre volt kezdetben Aristide! Hát még a többiek! Akik szerettek... Tudod, mi ketten pajtások vagyunk, nem feszélyezem magam előtted; nos, bevallom, olykor annyira belefáradok a gazdag, imádott, ünnepezt asszony életébe, hogy legszívesebben afféle Laure d'Aurigny lennék, aki függetlenül éli az életét.

S mert Maxime hangosabban kacagott, még erősködött is:

- Igen, Laure d'Aurigny. Az nem lenne olyan émelyítő, nem lenne olyan egyhangú.

Néhány pillanatig elhallgatott, mintha el akarná képzelni, milyen életet élne Laure helyében. Majd csüggedten tovább beszélt:

- Persze lehetnek unalmas óráik az effajta nőknek is. Tulajdonképpen semmi sem mulatságos. Ebbe bele kell pusztulni... Mondtam már, valami más kellene; érted? Én nem tudom kitalálni, de valami más, ami nem esik meg senkivel, ami nem fordul elő mindennap, valami ritka, ismeretlen élvezet...

A hangja meglassult. Az utolsó szavakat tétován keresgélve ejtette ki, elmerülve valami mély álmodozásba. A hintó a Bois kijáratához vivő úton haladt fölfelé. Sűrűsödött a sötétség; kétfelől feketéllő falként futottak a cserjések; a sárgára mázolt vasszékek, melyekben szép estéken ott terpeszkedik a kikent-kifent polgárnépség, most üresen sorakoztak a gyalogjárók mentén, feketéllett bennük a tél lepte kerti bútorok méla bújája; a hazatérő fogatok tompa és ütemes dobogása bús panaszként szállt az elhagyott fasoron.

Maxime kétségtelenül megérezte, mennyire illetlen dolog mulatságosnak találni az életet. Ha még elég fiatal volt is, hogy átadja magát a boldog csodálkozás lendületének, sokkal több önzés és gúnyos közöny volt benne, sokkal több valóságos fáradtságot érzett, semhogy émelyedtetnek, fásultnak, kiégettnak ne mutatkozzék. Rendesen még büszkélkedett is ezzel a vallomással.

Elnyújtózott, mint Renée, és panaszos hangon kezdte:

- Bizony igazad van - mondta -, ez szörnyen unalmas. Látod, én se szórakozom jobban, mint te, magam is sokszor álmodoztam valami másról... Utazni? Micsoda ostobaság! Pénzt keresni? Inkább már költöm, ámbár az sem olyan szórakoztató, mint eleinte gondolná az ember. Szeretni? Szeretve lenni? Hamar torkig vagyunk vele, nemde?... Igen, torkig!

Mivel a fiatalasszony nem felelt, Maxime, hogy valami durva istentelenséggel felrázza, így folytatta:

- Szeretném, ha egy apáca szeretne. Az talán szórakoztatna, mi?... Te még sosem ábrándoztál arról, hogy olyan férfit szeress, akire még gondolni is bűn?

De az asszony komor maradt, s Maxime, látva, hogy egyre hallgat, azt hitte, nem is figyel rá. Renée, tarkóját a hintó kipárnázott oldalának támasztva, mintha nyitott szemmel aludt volna. Ernyedten álmodozott, elmerült ábrándjaiba, melyek ellankasztották, időnként apró, ideges rángások mozdították meg az ajkát. Lágyan ölelte körül az alkony homálya, s e homálynak minden szomorúsága, titkolt gyönyöre s be nem vallott reménysége beléáradt, és valami bágyadt, beteges levegőben fűrösztötte. Míg mereven nézte a bakon ülő inas kerek hátát, bizonyára az elmúlt napok örömeire gondolt, azokra az ízetlennek mondott ünnepekre, melyekből nem kér többet; látta elmúlt életét, rögtön kielégülő vágyait, az émelyítő fényűzést, ugyanazon gyöngédségek és ugyanazon árulások megsemmisítő egyhangúságát. Majd reménység gyanánt borzongató vággyal támadt fel benne annak a „valami más”-nak a gondolata, melyet felcsigázott szelleme nem tudott meglelni. Ábrándozása itt utat veszített. Erőlködött,

ám a kutatott szó mindig elillant a leszálló éjszakában, elenyészett a kocsik szakadatlan dobogásában. A hintó puha ringatása is tétovává tette, s nem engedte, hogy szavakba öntse vágyát. S valami mérhetetlen kísértés szállt fel a homályból, a cserjésekből, melyeket álomba szenderített a sötétség a sétány két oldalán, a kerekek zajából s e lágy hullámból, mely kéjes kábulatba merítette. Ezernyi apró lehelet cirógatta a bőrét: félbeszakadt ábrándok, névtelen kéjek, zűrzavaros kívánságok, mindmegannyi gyönyörűség és szörnyűség, amit a Bois-ból való hazatérés az ég sápadásának órájában életre kelthet egy asszony fásult szívében. Két kezét a medvebőrbe fúrta; nagyon melege volt mályvaszín bársonyhajtókás fehér posztókabátjában. Amint kinyújtotta egyik lábát, hogy elernyedjen a kéjes érzésben, a bokája hozzáért Maxime langyos lábszárához; a fiú észre sem vette az érintést. Egy zökkenő kiragadta Renée-t a félálomból. Fölnézett, szürke szemével különös pillantást vetett a kifogástalanul elegáns öltözékben heverő fiatalemberre.

A hintó e pillanatban hagyta el a Bois-t. A Császárné sugárút¹ nyílegyenesen nyúlt el az alkonyatban, festett fakorlátainak két zöld vonalával, melyek egymásba folytak a látóhatáron. A lovasok számára fenntartott mellékúton messziről egy fehér ló élénk foltja hasította meg a szürke homályt. A túlsó oldalon, a kocsit mentén, itt-ott keséi sétálók - fekete pontok csoportjai - tartottak kényelmesen Párizs felé. S fent a magasban, a kocsik nyüzsgő és zűrzavaros vonulása végén, a Diadalív fehérlett, rézsútosan, a koromszínű ég hatalmas szárnyán.

Míg a hintó élénkebb ügetéssel haladt előre, Maxime, akit elragadott a táj angolos jellege, a sugárút két oldalán a szeszélyes vonalú palotákat nézegette: gyepágyaik lehúzódtak az oldalsó fasorokig. Renée álmodozása közben azzal szórakozott, hogy nézte, mint gyúlnak ki egymás után az Étoile tér gázlámpái, s amint az élénk fények apró sárga lángocskákkal tarkították az elhaló világosságot, úgy tetszett neki, mintha titkos hangok szólógnának; úgy érezte, mintha őerte gyúlna meg a téli esték tündöklő Párizsa, mintha az ő számára készítené az ismeretlen gyönyört, melyről csömörében álmodozott.

A hintó befordult a Reine-Hortense sugárútra², s a Monceau utca végén, néhány lépésnyire a Malesherbes körüttől, megállt egy kertes, nagy palota előtt. Aranyos díszítések borították az udvarra nyíló két rácsos kaput, melyek mellett két-két ugyancsak aranyozott, urna alakú lámpás volt, széles gázláng lobogott bennük. A házmester a két kapu között elegáns pavilonban lakott, mely halványan emlékeztetett egy kis görög templomra.

Mielőtt a kocsi behajtott volna az udvarra, Maxime fűgén kiugrott belőle.

- Tudod - szólt hozzá Renée, s visszatartotta a kezénél fogva -, fél nyolckor ülünk asztalhoz. Több mint egy órád van az öltözködésre. Ne váráss magadra.

S mosolyogva fűzte hozzá:

- Mareuilék lesznek nálunk... Apád óhaja, hogy nagyon kedves légy Louise-hoz.

Maxime vállat vont.

- Ilyen robotot! - dünnyögte mogorva hangon. - Elvenni elveszem, de hogy még udvaroljak is neki, az már nagy butaság volna. ... Ó, nagyon szép lenne tőled, Renée, ha megszabadítanál Louise-től ma este.

---

¹ Ma: Foch sugárút.

² Ma: Hoche sugárút.

Huncut képet vágott, azzal a fintorral és hangsúllyal, melyet Lassouche-tól³ kölcsönzött, valahányszor szokott tréfái egyikét készült elsütni:

- Megteszed, édes mostohám?

Renée jó pajtás módjára rázta meg a kezét, s váratlanul, valami ideges merészséggel, gúnyosan így szólt:

- Ej, ha nem mentem volna feleségül az apádhoz, tán még udvarolnál is!

A fiatalember roppant mulatságosnak találhatta ezt az ötletet, mert még akkor is nevetett, mikor már túl volt a Malesherbes körút sarkán.

A hintó behajtott, s megállt a feljáró előtt. A széles, alacsony lépcsőkből álló feljárót terjedelmes, üvegezett tető védte, melyet aranymogyorós, rojtos oromdíz szegélyezett. A palota két emelete a szolgaszemélyzet helyiségei fölött emelkedett, melyeknek homályos üveggel fedett négyszögű ablakait majdnem a föld szintjén látta az ember. A feljáró tetején előreugrott az előcsarnok ajtaja, két oldalán falba fogott, vékony oszlopok: e kiszögellő épületrész, melyet minden emeleten kerek ablaknyílás tört át, felnyúlt a tetőig, s itt delta alakban végződött. Az emeleteken mind a két oldalon öt-öt ablak nyílt, szabályosan sorakoztak egymás mellett a homlokzati falon, sima kökeretükben. A manzárdosan kiképezett tető szögletes volt, széles, majdnem egyenes szárnyakkal.

A kert felől azonban a homlokzat jóval fényűzőbb volt. Fejedelmi feljáró vezetett egy keskeny teraszra, mely végighúzódott az egész földszinten; e terasz korlátja, a Monceau park rácsainak stílusában, még dúsabban volt rakva arannyal, mint az udvari üvegtető s a lámpák. Odább, a palota sarkain, két szárnyrész is emelkedett, félig az épületbe mélyesztett két toronyforma, bennük kerek szobák. Középpütt egy másik tornyocska süppedt még mélyebben a falba, alig domborodott ki belőle. A szárnyépületeken az ablakok magasak és keskenyek voltak, a homlokzat sima részein, egymástól távolabb, csaknem négyzetesek, a földszinten kő mellvéd, az emeleteken aranyos kovácsoltvas korlát volt előttük. A bőség kirakata, túláradása, nyomasztó pöffeszkedése volt ez. A palota szinte ki sem látszott a faragványokból. Az ablakok körül s a párkányzat mentén csavart levél- és virágdíszek futottak körbe, egyik-másik erkély virágkosárhoz hasonlított, melyet feszülő mellbimbójú, kicsavart csipőjű, hatalmas meztelen nők tartottak; imitt-amott meg képzelet szülte címerpajzsok, szőlőfürtök, rózsák tapadtak a falra, minden elképzelhető módon virágba borult a kő és a márvány. Amint följebb kúszott a tekintet, egyre dúsabban virágzott a palota. A tetőn mellvéd futott körbe, szabályos közökben kőurnák álltak rajta, bennük kőlángok lobogtak. S odafönt, a kis kerek manzárdablakok között, amelyek gyümölcsök és lombok kusza szövevényéből tekingettek kifelé, ott bontakoztak ki ennek az elképesztő díszítő munkának legfőbb darabjai, a szárnyépületek oromdíszei, köztük újra feltűntek azok a hatalmas meztelen nőalakok, amint almával játszadoznak, s különféle testtartásokba helyezkednek nádkévek között. A díszítésektől roskadozó tető, melyet még kicsipkézett ólomkarzat, két villámhárító és a többihez hasonlóan kifaragott négy óriási, szimmetrikus kémény is terhelt, mintha a görögtűz szerepét játszotta volna ebben az építészeti tűzijátékban.

Jobbról terjedelmes üvegház tapadt közvetlenül a palota oldalfalához, a földszinttel az egyik szalon üvegezett ajtaja kötötte össze. A kert, melyet sövényvel leplezett alacsony rács választott el a Monceau parktól, meglehetősen lejtős volt. Elenyészően kicsiny volt a házhoz képest, olyan szűk, hogy a gyeptálya s néhány zöld facsoport megtöltötte, akkorka csak, mint egy halom, mint egy zöld talapzat, melyen büszkén feszít az ünneplőbe öltözött palota. A parkból

---

³ Bouquin de la Souche, a múlt századi Párizs egyik ismert színésze.

nézve, a takaros gyepről a ragyogóan fényes levelű cserjék fölött ez a még új és máris egészen megfakult nagy építmény súlyos palakalapjával, aranyozott rácsaival, faragványai áradatával egy sápadt képű, gazdagságában ostobán fontoskodó, felkapaszkodott asszonyra emlékeztetett. Az új Louvre kicsinyített mása volt ez, legjellegzetesebb megtestesülése III. Napóleon stílusának, valamennyi stílus e fényűző fattyának. Nyári este, ha a ferdén tűző napsugár felgyújtotta a rácsozat aranyát a fehér homlokzaton, a parkban megálltak a sétálgatók, és nézegettek a földszinti ablakok redőkbe szedett piros selyemfüggönyeit; és az ablakokon át, melyek a modern nagyáruházak kirakataihoz hasonlóan olyan szélesek és világosak voltak, mintha csak ki akarnák teregetni az odabent lévő pompát, a kispolgári családok megpillantottak egy-egy bútorsarkot, egy-egy szövetsücsköt, egy-egy tündöklően gazdag mennyezetrészt, és a látványra a csodálattól és az irigységtől szinte földre gyökerezett a lábuk a sétány kellős közepén.

Ám ebben az órában árnyék hullott a fákról, a homlokzat aludt. Túloldalt, az udvarban, a kísérő inas tisztelettudón segítette ki Renée-t a kocsiból. Jobbról nyíltak a vörös téglaszalagos istállók barna tölgyfa ajtói, egy üvegezett kocsiszín végében. Balról, mintegy ellensúlyozásul, gazdagon díszített fülke tapadt a szomszéd ház falához, szüntelenül ömlött bele a vízsugár egy kagylóból, melyet két Ámor tartott kinyújtott karral. A fiatalasszony megállt egy pillanatra a feljáró alján, megigazgatta a szoknyáját, mely nem akart kisimulni. Az udvart az imént felverte a fogat dübörgése, de most visszasüllyedt magányos, főúri csendjébe, melyet csak a vízsugár örökös csobogása tört meg. A palota fekete tömegében pedig, ahol az első nagy őszi fogadás nemsokára kigyújtja a csillárokat, most még csupán az alsó ablakok fénylettek parázslón, a tűzvész élénk világát vetve az udvarnak sakktáblaszerűen szabályos, sima kőkockáira.

Amint Renée kinyitotta az előcsarnok ajtaját, beleütközött férje szobainasába, aki egy ezüst vízforraló kannával éppen a konyhába igyekezett. Pompás jelenség volt ez a talpig feketébe öltözött, vállas, erőteljes férfi, fehér arcával, angol diplomatahoz illő szabályos pofaszakállal, bíróra valló komoly és méltóságteljes tartásával.

- Baptiste - szólította meg a fiatalasszony -, hazajött az úr?

- Igenis, asszonyom, öltözködik - válaszolt a komornyik olyan főhajtással, melyet megirigyelhetett volna egy népét köszöntő fejedelem is.

Renée, a kesztyűjét húzogatva, lassan ment fölfelé a lépcsőn.

Az előcsarnok nagy fényűzéssel volt berendezve. A belépőt enyhe fulladás érzése fogta el. A padlót elborító és a lépcsőn is felhúzó sűrű szőnyegek, a falakat és az ajtókat elfedő széles vörös bársonykárpitok kápolnai csönddel, langyos illattal itatták át a levegőt. A drapériák magasról hullottak alá, és a mennyezetet fenn a magasban aranypálcikák rácsozatán nyugvó, kiugró mennyezettrózsák ékesítették. A lépcső, melynek kettős, fehér márvány mellvédjén vörös bársonnyal borított korlát volt, enyhe ívben két ágra szakadt, közöttük nyílt, hátul, a nagy szalon ajtaja. Az első emeleten óriási tükör foglalta el az egész falat. Odalent, a lépcsőszárnyak aljában, márvány talpazaton, két övig meztelen, aranyozott bronz nőalak egy-egy ötágú lámpatartót emelt; a lámpák erős fényét homályos üveggömbök tompították. Kétoldalt pedig csodálatos majolika vázák sorakoztak, bennük ritka növények virágoztak.

Renée ment fölfelé, és minden lépcsőfokkal növekedett a tükörben; azon tűnődött, az ünnepezt színésznők kételyével, vajon igazán olyan gyönyörű-e, amilyennek mondják.

Mikor fölért első emeleti lakosztályába - ablakai a Monceau parkra nyíltak - becsöngette Céleste-et, a komornáját, és átöltöztette magát a vacsorához. Ez jó ötnegyed órába telt. Amikor az utolsó tűz is a helyén volt, ablakot nyitott, mivel nagy hőség volt a szobában, kikönyökölt, ott feledkezett. Céleste csöndesen tett-vett mögötte, összerakosgatva a ruhadarabokat.

Odalent a parkban árnytenger hömpölygött. A magas lombkoronák tintaszínű tömegét megmegrázta a hirtelen feltámadó szél, szélesen imbolyogtak, áradtak, apadtak a lombok, a száraz levelek zizegése a kavicsos tengerparton szétporló hullámok sustorgására emlékeztetett. Ebbe az örvénylő homályba csupán egy-egy kocsis sárga szemek karcolt bele olykor-olykor, amint feltűnt és elenyészett a facsoportok közt, a nagy sötét mentén, mely a Reine-Hortense sugárúttól a Malesherbes körútig húzódik. Szemtől szembe az őszi mélabúval Renée úgy érezte, hogy minden szomorúsága újra visszatér a szívébe. Újra látta magát gyermekként az apja házában, a Szent Lajos-szigeti hallgatag palotában, ahol már két évszázad óta honol a Béraud Du Châtel család bírói komorsága. Majd eszébe jutott mintegy varázsütésre megvalósult házassága, arra az özvegyemberre gondolt, aki eladta magát, hogy őt elvegye, s a Rougon nevet Saccard-ral cserélte fel: eleinte úgy sértette a fülét ez a két rideg szótag, mint az aranyakat besöprő gereblye érdes zörgése; az a férfi elvette őt, s beledobta ebbe a habzó életbe, ahol szegény feje napról napra jobban megzavarodott. Aztán gyermeces örömmel kezdett álmodozni azokról a szép teniszmérkőzésekről, melyeket Christine húgával játszott valaha. S egy szép napon majd fölriad e tündéralomból, melyet tíz esztendeje álmodik, fölriad megháborodva, bemocskolva férje valamelyik gyanús üzletétől, melybe belebukik maga Saccard is. Mintha elsuhanó sejtelem lett volna. A fák hangosabban panaszkodtak. Renée-t felkavarta a szégyen s a bűnhődés gondolata, engedett a lelke mélyén szunnyadó, ősi, tisztességes polgárösztönöknek, megígérte a fekete éjszakának, hogy megjavul, nem pazarol annyit öltözködésre, keres valami ártatlan játékot, ami elszórakoztatja, mint az intézeti boldog napokban, amikor a növendéklányok azt dalolták, hogy: „*Erdőbe nem megyünk többet*”, s közben szelíden forogtak a platánok alatt.

Ekkor visszatért Céleste, ki közben lent járt, és úrnője fülébe súgta:

- Az úr kéreti asszonyomat, hogy fáradjon le. Már vannak a szalonban.

Renée megborzongott. Nem érezte meg az előbb, hogy csípős levegő dermedti a vállát. Amint elhaladt a tükör előtt, megállt, gépiesen végignézte magát. Önkéntelenül elmosolyodott, s lement.

Valóban, csaknem minden vendég megérkezett már. Odalent volt Christine húga, egy húszéves lány, nagyon egyszerű muszlinruhában; Elisabeth nagynénje, Aubertot közjegyző özvegye, elbűvölően kedves, hatvanéves kis öregasszony, fekete szaténban; Sidonie Rougon, férjének húga, sovány, édeskés modorú, bizonytalan korú nő, viaszosan lágy arccal, melyet fakó ruhája még jelentéktelenebbé szürkített; továbbá Mareuilék: de Mareuil, az apa, aki nemrégiben vetette le a feleségéért viselt gyászt, semmitmondó, komoly, magas, szép férfi, meglepően hasonló Baptiste-hoz, a komornyikhoz, és a lánya, az a szegény Louise - így emlegették -, tizenhét éves, törékeny, kissé púpos lányka, ki beteges bájjal viselte piros babos fehér selyemruháját; továbbá egy egész sereg komoly férfiú, tele kitüntetéssel, megannyi halvány képű és szótlan hivatalos úr; távolabb pedig szélesen kivágott mellényes, kiélt arcú fiatalemberek csoportja vett körül őt-hat vakító eleganciával öltözött hölgyet: ott trónoltak közöttük az „elvághatatlanok” is: a kis d’Espanet márkiné sárga ruhában s a szőke Haffnerné ibolyaszínben. De Mussy, az az úrlovas, akinek Renée nem köszönt vissza, szintén ott volt, nyugtalanul tekingett körül, mint a szerelmes, aki érzi, hogy hamarosan kiteszik a szűrét. S a szőnyegeken szétterülő hosszú uszályok között két vállalkozó cammogott otromba cipőben, szűk frakkba gyömöszölve, hátratett kézzel: Mignon és Charrier, két megtollasodott kőműves, akikkel Saccard-nak másnap üzletet kellett kötnie.

Aristide Saccard az ajtó közelében állt, s ámbár délvidéki orrhangjával és heveségével a komoly férfiak csoportjának szónokolt, közben szerét ejtette, hogy az újonnan érkezőket üdvözlje. Kezet szorított velük, kedveskedő szavakat intézett hozzájuk. A sunyi képű apró

emberke úgy hajladozott, mint egy paprikajancsi: cingár, furfangos, cigányos alakján a becsületrend vörös foltja tűnt fel legelőbb, a szalagot igen széles kihajtással viselte.

Amint Renée belépett, bámuló moraj támadt. Valóban káprázatos volt. A túlszoknya felett, melyet hátul fodrok áradata borított el, halványzöld szaténtunikát hordott angol csipkével szegve, melyet nagy ibolyacsokrok emeltek ki és tűztek a ruhához: elöl a szoknyát csak egyetlen fodor díszítette; itt repkényfűzérrel egybekötött ibolyacsokrok tartottak egy könnyű muszlinkelmét. Imádandóan bájos volt a fej s a felsőtest a kissé agyoncifrázott, fejedelmien bő szoknyák fölött. A mellbimbójáig fedetlenül, csupasz karokkal, vállán ibolyacsokrokkal, a fiatal nő mintha egészen meztelenül szállt volna ki túll- és szaténlepleiből, hasonlóan a nimfákhoz, kiknek teste a szent tölgyek közül bontakozik ki; fehér keble, hajlékony teste annyira élvezte már félszabadságát is, hogy az ember tekintete egyre várta, mikor csúszik le lassan-lassan a derék s a szoknya, akár a saját testétől megittasult fürdőző nő ruhája. Magas hajkoronája, sisakformára fölfésült, finom, szőke haja, melyben ibolyacsokrokkal odafogott repkényág bujkált, még növelte mezítelenségét, fölfedve nyakszirtjét, melyre aranszálakhoz hasonló, szeszélyes pihék vetettek halvány árnyéket. Nyakéket viselt, csodálatos tűzű drágakő függőkkel, homlokát ezüstszálakból szőtt, gyémántokkal rakott fejdísz ékesítette, így állt meg néhány pillanatig a küszöbön, káprázatos öltözékében, vállán selymesen csillogott a langyos fény. Kissé pihegett, mert sietve jött le. Szeme, melyet a Monceau park sötétje árnyakkal töltött meg, most hunyorgott e váratlan fényözön láttán, s arcán megjelent a rövidlátók tétova kifejezése, ami bájosan illett hozzá.

A kis márkiné, alighogy megpillantotta, fölpattant, hozzásietett, megfogta a két kezét, s tetőtől talpig végigmustrálgatva, halkán fuvolázta:

- Ó, drága szépségem, drága szépségem...

Eközben nagy mozgolódás támadt, valamennyi vendég sietett üdvözölni a szép Saccard-nét, ahogy Renée-t a társaságban emlegették. Ő majd minden férfinak megérintette a kezét, aztán megcsókolta Christine-t, érdeklődött az apja felől, aki sosem látogatott el a Monceau parkbeli palotába. S ott állt mosolyogva, fejével köszöngetve, lágyan gömbölyödő karokkal, a hölgykoszorú előtt, mely kíváncsian nézegette a nyakláncot s a fejdísz.

A szőke Haffnerné nem tudott ellenállni a kísértésnek: közelebb lépett, hosszasan vizsgálgatta az ékszereket, s irigykedve kérdezte:

- Ugye, ez az a nyaklánc meg a fejdísz?

Renée rábólintott. A hölgyek erre mindannyian áradozni kezdtek: az ékszerek elragadóak, isteniek; aztán irigykedő bámulattal emlegették Laure d'Aurigny árverését, ahol Saccard megvette az ékszereket a feleségének; felpanaszolták, hogy ezek a könnyűvérű kis nők kaparintják el a legszebb darabokat, maholnap nem is marad már gyémánt a tisztességes asszonyok számára. És panaszaikon átparázslott a vágy, hogy csupasz bőrükön érezzenek egy ilyen ékszert, melyet egész Párizs látott egy hírhedt nő nyakán: talán fülükbe is susogná a hálószobák botránnyait, melyeknél olyan szívesen elidőznek e nagyvilági hölgyek álmai. Tudták a borsos árakat, emlegettek egy pompás kasmírkendőt, néhány káprázatos csipkét. A fejdísz tizenötezer frankba került, a nyaklánc ötvenezerbe. D'Españet-nét fellelkesítették ezek a számok. Saccard-t hívta, odakiáltott neki:

- Jöjjön csak, hadd gratuláljunk! Micsoda férj!

Aristide Saccard odament, meghajolt, szerénykedett; fintorgó arca azonban élénk elégedettségről árulkodott. S lopva a két vállalkozót nézte, a két meggazdagodott kőművest, akik néhány lépéssel odább álldogáltak, és szemmel látható tisztelettel hallgatták a tizenötezer s ötvenezer frankos összegek csengését.

Kevéssel előbb lépett be Maxime, elragadó volt testére feszülő frakkjában, bizalmasan rátámaszkodott az apja vállára, fülébe suttogott, mint a pajtásának, egy pillantással a két kőműves felé intett. Saccard finoman mosolygott, mint valami ünnepezt színész.

Még érkezett néhány vendég. Legalább harmincan lehettek a szalonban. Újra megindult a társalgás. Ha közben-közben csend lett, kihallatszott a fal mögül a porcelán s az ezüstmű halk csengése. Végül Baptiste kitárt egy kétszárnyú ajtót, és fenségesen kimondta a szertartásos mondatot:

- Tálalva van.

Ekkor lassan megkezdődött a bevonulás. Saccard a kis márkinének nyújtotta a karját; Renée Gouraud báróba karolt: az öreg szenátor előtt mindenki alázatosan hajolt a földre. Maxime kénytelen-kelletlen Louise Mareuilnek ajánlotta a karját; utánuk vonult sorban a vendégsereg, legvégén a két vállalkozó, a kezét lóbálva.

Az ebédlő tágas, négyszögletes terem volt, feketére pácolt és fényezett körtefa burkolata embermagasságig ért fel, és vékony aranycsíkok díszítették. A négy nagy falmezőt arra tartogathatták, hogy csendéleteket akasszanak rájuk, azonban csupaszon maradtak, mivel a palota tulajdonosa alighanem visszariadt a határozottan művészi jellegű kiadástól. Egyszerűen bevonták őket sötétzöld bársonnyal. Az ugyanilyen anyagból készült bútorok, ajtó- és ablakfüggönyök komoly és méltóságos külsőt kölcsönöztek a teremnek, szándékosan az asztalra sűrítve a fény teljes ragyogását.

S ebben az órában, a sötét színű, hatalmas perzsaszőnyeg közepén, mely elnyelte a lépések zaját, csakugyan úgy állt az asztal a csillár éles fényében, az arannyal csíkozott, fekete támlájú székek komor keretében, mint egy oltár, egy díszes ravatal; a terítő vakító fehérjén a kristályok s az ezüstök sziporkázó lángjai lobogtak. A faragott támlákon túl, az imbolygó árnyékban alig-alig lehetett kivenni a falak faburkolatát, a széles, alacsony pohárszéket, a földet söprő bársonyszárnyakat. A tekintet, akarva-akaratlan, visszasiklott az asztalra, nem tudott betelni a vakító ragyogással. Az asztal közepét csodálatos fakőezüst dísz foglalta el, vésett mintái fénylettek; nimfákat rabló faunok csoportját ábrázolta; egy bőségszaruból dús élővirágcsokor fürtjei borultak fölé. Az asztal két végén is virágbokréták álltak vázákban; a középső csoporthoz illő két karos gyertyatartó a gyertyái fényével még fokozta a nagy csillárból áradó ragyogást: mindkettő menekülő szatírt ábrázolt, amint egyik karján alélt nőt cipel, a másikkal tízágú kandelábert emel. E fődíszek között kisebb-nagyobb melegítők sorakoztak szabályos rendben, rajtuk az első fogás, mellettük előételes kagylók, közöttük porcelán kosarak, kristályvázák, lapostányérok, púpozott befőttes tálak a csemegével. A tányérok sora mellett a poharak hada, a vizes- és borospalackok, a kis sőtartók; a kristálykészlet valamennyi darabja finom és könnyű volt, mint a muszlin, cizellálatlan s annyira áttetsző, hogy árnyékot sem vetett. Az asztaldísz s a nagyobb tárgyak tüzet szóró szökőkutakhoz hasonlítottak; villanó fények futkároztak a melegítők csiszolt oldalán; a villák, a kanalak, a gyöngyháznyelű kések lángnyelveket vetettek; szivárványok tündököltek a poharakon; s ebben a szikraesőben, e perzselő izzás közepette, a borospalackok vörös foltokkal mintázták a fehérre tüzesedett terítőt.

A belépő vendégek rámosolyogtak a karjukon vezetett hölgyekre, arcukon illedelmes boldogság kifejezése jelent meg. A virágok felüdítették a langyos levegőt. Enyhe ételszag vegyült el a rózsák illatával. A rák fanyar szaga s a citrom savanykás illata volt a legerősebb.

Majd amikor mindenki megtalálta a nevét, mely a menükártyák visszahajtott szegélyén volt feltüntetve, megkezdődött a székek tologatása és a selyemszoknyák suhogása. A gyémántokkal telehintett meztelen vállak, a fekete frakkok mellett, melyek még hangsúlyozták halványosságukat, tej fényű fehérségükkel fokozták az asztal ragyogását. Megkezdődött a felszolgálás, a szomszédok eközben apró mosolyokat váltottak, a félcsondet csupán a kanalak halk csörrenései törték meg. Baptiste diplomatához illő komoly méltósággal látta el főasztalnoki tisztét; a két inason kívül még négy kiségitővel is rendelkezett, kiket csak díszvacsorákhoz fogadott fel. Minden egyes fogásnál, melyet átvett s azután a terem végében egy felszolgálóasztalon felszeletelt, három inas járta körül lassan az asztalt, tállal a kezében, halkan megnevezve és kínálva a fogást. A többi inas bort töltött, ügyelt a kenyérre s a palackokra. Az étvágygerjesztők s az előételek így tűntek el és sétáltak lassan körbe, anélkül, hogy a hölgyek gyöngyöző kacagása élesebbé vált volna.

Sokkal több volt a vendég, semhogy a társalgás könnyen általánossá válhatott volna. Azonban a második fogásnál, amikor a sülték s az édes tészták foglalták el az étvágygerjesztők s az előételek helyét, és nehéz burgundi borok, a Pomard és a Chambertin következtek a Léoville és a Château-Lafitte után, ekkor már magasabbra szálltak a hangok, s a fel-felcsapó kacagások megcsörrentették a könnyű kristályokat. Renée középen ült, jobbán Gouraud báró, balján Toutin-Laroche, egykori gyertyagyáros, jelenleg városi tanácsos, a Szőlőhitelintézet igazgatója, a Marokkói Kikötők Általános Társaságának felügyelő bizottsági tagja, sovány és tekintélyes férfiú, kit Saccard - szemben ülve vele, d'Espanet-né és Haffnerné között - hízeglő hangon hol „kedves kollégám”-nak, hol „a mi nagy ügyvezetők”-nek szólított. Aztán következtek a politikusok: Hupel de la Noue, az a prefektus, aki az esztendő nyolc hónapját Párizsban töltötte: három képviselő - köztük Haffner széles, elzászi képe gömbölyödött -, továbbá de Saffré, elbájoló fiatalember, egy miniszter titkára; Michelin, az ügyi hivatal főnöke; s még más magas rangú hivatalnokok. Az örökös képviselőjelölt, de Mareuil a prefektussal szemben terpeszkedett, és szelíd pillantásokat vetett rá. Ami d'Espanet urat illeti, ő sosem kísérté el feleségét társaságba. A család nőtagjai a legelőkelőbb személyek között foglaltak helyet. Saccard azonban Sidonie húgával kivételt tett: távolabb ültette, a két vállalkozó közé; jobbról Charrier, balról Mignon: afféle bizalmi hely volt ez, ahol az ügyet győzelemre kellett vinni. Michelinné, a hivatalfőnök felesége, csinos, barna, gömbölyű asszonyka, de Saffré mellett ült, s halk hangon, élénken társalgott vele. Az asztal két végén pedig az ifjúság foglalt helyet: államtanácsosi ülnökök, befolyásos apák fiai, fiókmilliomosok; de Mussy, aki kétségbeesett pillantásokat vetett Renée-re; Louise de Mareuiljel a jobbán Maxime, kit szomszédnője láthatólag meghódított. Mind hangosabban kezdtek nevetgélni. Itt csapott először magasra a jókedv.

Eközben Hupel de la Noue figyelmesen érdeklődött:

- Lesz szerencsénk a kegyelmes úrhoz ma este?

- Nem hinném - válaszolt Saccard fontoskodó arccal, mely titkos bosszúságát leplezte. - A bátyámnak annyi dolga van!... Titkárát, de Saffré urat küldte el, hogy mentse ki.

Az ifjú titkár, kit Michelinné határozottan lefoglalt, a neve hallatára fölpillantott, s abban a hitben, hogy hozzá szóltak, taláalomra közbekiáltott:

- Igen, igen, alighanem minisztertanács lesz kilenc órakor az igazságügy-miniszternél.

Ezalatt Toutin-Laroche, akit félbeszakítottak, komolyan folytatta, mintha a városi tanács figyelmes csöndjében szónokolna:

- Az eredmények nagyszerűek. Ezt a városi kölcsönt úgy fogják emlegetni, mint a század egyik legfényesebb pénzügyi műveletét. Ó, uraim...

Ám ekkor újra elveszett a szava abban a nevetésben, mely hirtelen felcsattant az asztal egyik végén. A kitörő vidámságban Maxime hangja hallatszott, amint egy adomát fejez be: - Várjunk csak, még nincs vége. A szegény amazont egy útkaparó szedte fel. Azt mesélik, a nő fényes nevelésben részesíti, hogy később feleségül menjen hozzá. Nem akarja, hogy a férjén kívül más férfi is dicsekedhessék azzal, hogy látott a térde fölött egy bizonyos fekete anyajegyet.

Erre újból kitört a hahotázás. Louise szívből kacagott, még hangosabban, mint a férfiak. S e kacagások közepette, csöndesen, mintha süket volna, egy lakáj nyújtogatta sápadt, komoly fejét a vendégek közé, s felszeletelt vadkacsát kínálgatott halkán.

Aristide Saccard-t bosszantotta, hogy ilyen csekély figyelmet szentelnek Toutin-Laroche-nak. Hogy figyelmét tanúsítsa, megismételte: - A városi kölcsön...

De Toutin-Laroche nem az az ember volt, aki elveszti a gondolata fonalát:

- Ó, uraim - folytatta, miután elült a nevetés -, a tegnapi nap nagy vigasztalás volt számunkra, akiknek közigazgatási ténykedése annyi nemtelen támadás kereszttüzeiben áll. Azzal vádolják a tanácsot, hogy romlásba dönti a várost, s lám, alighogy a város kölcsönjegyzést nyit meg, mindenki hozza a pénzét, még a hangoskodók is.

- Önök csodát műveltek - szólt Saccard. - Párizs a világ fővárosa lett.

- Igen, ez valóban csodálatos - vágott közbe Hupel de la Noue -, képzeljék csak, én, a vén párizsi, nem ismerem már a tulajdon városomat. Tegnap, amikor a városházáról a Luxembourg-ba mentem, eltévedtem. Csodálatos, csodálatos!

Csend lett. A komoly férfiak most valamennyien odafigyeltek.

- Párizs átalakulása - folytatta Toutin-Laroche - dicsőségére válik ennek a kormánynak. A nép hálátlan, pedig megcsókolhatná a császár lábát. Mondottam is ma reggel a tanácsban, ahol szóba hozták a kölcsön fényes sikerét: „Uraim, mondjon, amit akar az a nagyszájú ellenzék: Párizst felforgatni annyi, mint megtermékenyíteni.”

Saccard mosolyogva hunyta le a szemét, mintha még ízlelgetni akarná a mondás szellemességét; d'Espanet asszony háta mögött Hupel de la Noue-hoz hajolt, s hogy jól hallják, fennhangon így szólt:

- Ragyogó elme.

Mióta a párizsi közmunkákról folyt a szó, Charrier is nyújtogatta a nyakát, mintha bele akarna elegyedni a társalgásba. Társa, Mignon, csak Sidonie asszonnyal foglalkozott, aki adott is munkát bőven. Saccard a vacsora kezdete óta szemmel tartotta a két vállalkozót.

- A közigazgatás - mondta - sok hű támogatóra talált! Mindenki kész volt hozzájárulni a nagy műhöz. A gazdag cégek nélkül, melyek segítségére siettek, a város nem juthatott volna ilyen szép és gyors eredményre.

Megfordult, s valami hízelgő nyerseséggel tette hozzá:

- Mignon és Charrier urak is beszélhetnének erről. Részük volt a gondban, részük lesz a dicsőségben is.

A megtollasodott kőművesek boldogan fogadták ezt a mondatot, mellyel mellbe vágta őket. Mignon, kihez Sidonie asszony éppen így szólt kényeskedve: „Uram, ön hízeleg, a rózsaszín túlságosan fiatalos hozzám...”, hátat fordított szomszédjének a mondat közepén, hogy Saccard-nak válaszoljon:

- Ön nagyon kedves, uram. Mi megtettük a magunkét.

Charrier azonban már pallérozottabb volt. Kiitta Pomard-ját, s megeresztett egy mondatot:

- A párizsi közmunkák kenyeret adtak a munkásnak.

- És tegyük hozzá - folytatta Toutin-Laroche -, hogy nagyszerűen fellendítették a pénzügyet s az ipart.

- De ne feledkezzünk meg a művészetéről sem; az új utak fenségesek - tódította Hupel de la Noue, aki büszke volt a jó ízlésére.

- Igen, igen, szép ez a munka - dünnyögte de Mareuil, hogy éppen mondjon valamit.

- Ami a költségeket illeti - nyilatkoztatta ki komolyan Haffner képviselő, aki csak komoly alkalmakkor szólalt meg -, majd megfizetik a gyerekeink, s ennél mi sem lehet méltányosabb.

Miközben ezt mondta, de Saffrère nézett, kire a csinos Michelin láthatólag neheztelt néhány pillanat óta. Az ifjú titkár, jelezve, hogy tudja, miről van szó, megismételte:

- Ennél mi sem lehet méltányosabb, valóban.

Az asztal közepén, a komoly férfiak csoportjában már mindenki elmondta a magáét. Michelin, a hivatalfőnök, mosolygott és bólogatott; ő rendesen így vett részt a társalgásban; volt köszöntő, válaszoló, helyeslő, hálálkodó, búcsúzkodó mosolya, egész csinos kis mosolycsokor, mely úgyszólván megóvta attól, hogy szólania kelljen. Ezt ő bizonyára udvariasabbnak s előmenetele szempontjából kedvezőbbnek vélte.

Egy másik személyiség szintén néma maradt: Gouraud báró; lomhán örölt, mint egy lusta pillantású ökör. Úgy látszik, mindeddig tökéletesen elmerült a tányérja szemlélésébe. Renée apró figyelmességeit mindössze néhány elégedett, csendes morgással viszonzta. Meg is lepődött mindenki, amikor fölemelte a fejét, és zsíros ajkát megtörölve megszólalt:

- Én mint háziúr, ha kitataroztatok és kicsinosítatok egy lakást, fölemelem a bért.

Haffner kijelentése: „Majd megfizetik a gyerekeink”, sikeresen fölébresztette a szenátort. Valamennyien udvariasan tapsoltak, de Saffré felkiáltott:

- Remek, remek, ezt a mondást beküldöm holnap a lapoknak!

- Bizony, igazuk van, uraim, szép időket élünk - mondta Mignon mintegy összegezésként a mosolyok és csodálkozások közepette, melyeket a báró kijelentése keltett. - Nem egy emberről tudok, aki szépen kikerekítette a vagyonát. Lám, ha keres az ember, nincs panasz.

Az utóbbi szavak megdermesztették a komoly férfiakat. Egyszeriben félbeszakadt a társalgás, és láthatólag mindenki kerülte a szomszédja tekintetét. A kőműves kijelentése valósággal főbe kólintotta az urakat. Michelin arcáról - éppen nyájaskodó tekintettel nézett Saccard-ra - lefagyott a mosoly; nagyon megrémült, nehogy olyan színezete legyen a dolognak, mintha a házigazdára vonatkoznának a vállalkozó szavait. Ez utóbbi odapillantott Sidonie asszonyra, aki újra megkaparintotta Mignont ezekkel a szavakkal: - Ön tehát a rózsaszínt kedveli, uram?

Majd Saccard hosszú bókot mondott d’Espanet-nének; alamuszi cigányképe szinte súrolta a fiatal nő tejfehér vállát, aki kacarászva dőlt hátra a székén.

A csemegénél tartottak. A lakájok élénkebben járták körül az asztalt. Egy kis szünet támadt, míg a terítő meg nem telt gyümölcscsel és édességgel. Az asztal egyik végén, ahol Maxime ült, felcsendült a kacagás; Louise éles hangja hallatszott:

- Ha mondom, hogy Sylvia kék szaténruhát viselt Dindonette szerepében!

S egy másik gyerekhang hozzátette:

- Igen, de fehér csipke volt rajta.

Meleg párállt. Az arcok kipirultak, szinte meglágyultak valami belső báva boldogságban. Két lakáj körbejárt, alicanteit és tokajit töltve.

Renée már a vacsora kezdete óta szórakozottnak látszott. Gépies mosollyal végezte házi-asszonyi teendőit. Valahányszor felharsant a jókedv az asztal végén, ahol Maxime és Louise jó pajtások módjára tréfálkoztak egymással, parázsló tekintettel nézett arrafelé. Unatkozott. A komoly férfiakat halálosan unta, D'Esperet-né és Haffnerné kétségbeesett pillantásokat vetettek rá.

- És milyenek ígérkeznek a legközelebbi választások? - kérdezte Saccard hirtelen Hupel de la Noue-tól.

- Kitűnőnek - válaszolta emez mosolyogva. - Csak még nem ismerem a megyembe kijelölt személyeket. Úgy látszik, a minisztérium tétovázik.

De Mareuil egy pillantással megköszönte Saccard-nak, hogy szóba hozta ezt a tárgyat; szinte tükön ült. Kissé elpirult, zavartan hajlongott, mikor a prefektus hozzá fordulva folytatta:

- Sokat emlegették önt azon a vidéken, uram. Nagy birtokai számos barátot szereznek ott önnek, s tudják jól, hogy ön odaadó híve a császárnak. Megvan minden esélye.

- Papa, ugye igaz, hogy a kis Sylvia 1849-ben cigarettát árult Marseille-ben? - kiáltott Maxime ebben a pillanatban az asztal végéről.

S mivel Aristide Saccard úgy tett, mintha nem hallaná, a fiatalember halkabban folytatta:

- Apám egészen közelről ismerte.

Elfojtott nevetgélés hallatszott. Ezalatt, míg de Mareuil egyre hajlongott, Haffner oktató hangon fűzte tovább a szót:

- A császárhoz való ragaszkodás az egyetlen erény, az egyetlen hazafiúi érzés ezekben a haszonleső, demokratikus időkben. Aki szereti a császárt, szereti Franciaországot. Őszinte örömmel látnók, ha de Mareuil úr a kollégánk lenne.

- De Mareuil úr győzni fog - mondta Toutin-Laroche is. - A nagy vagyonoknak a trón köré kell tömörülniük.

Renée nem állta tovább. Szemközt a márkiné ásítást fojtott el. Saccard éppen újból szólni készült.

- Az isten szerelmére, barátom, könyörüljön rajtunk - mondta neki a felesége bájos mosollyal -, hagyja már azt a csúf politikát.

Erre Hupel de la Noue prefektusra valló lovagiassággal felkiáltott, és kijelentette, hogy a hölgyeknek igazuk van. És belefogott egy sikamlós történetbe, mely a székhelyén esett meg. A márkiné, Haffnerné és a többi hölgy sokat kacagott egyik-másik részletén. A prefektus roppant izgalmasan mesélt, félszavakkal, el-elhallgatva, hangját színezve, ami a legártatlanabb szavaknak is erősen illetlen jelentést kölcsönzött. Aztán szóba került a hercegnő első keddje, egy

előző este játszott bohózat, egy költő halála s az utolsó őszi lóversenyek. Toutin-Laroche, aki hébe-hóba szeretetre méltó is tudott lenni, a hölgyeket rózsákhoz hasonlította, de Mareuil pedig, választási esélyein gyötrődve, mély értelmű szavakat szólt a kalapok új formájáról. Renée alig figyelt.

Közben a vendégek már abbahagyták az evést. Mintha forró légáramlat suhant volna el az asztal fölött: párát lehelt a poharakra, szétmorzsolta a kenyeret, megfeketítette a gyümölcs-héjakat a tányérokon, megbontotta a terített asztal szabályos rendjét. A virágok hervadoztak az öblös, vésett ezüstszarukban. S a vendégek ott feledkeztek egy darabig a csemege roncsai mellett bamba boldogsággal, nem lévén erejük föltápáskodni. Egyik karjukat az asztalra fektetve előregörnyedtek, tekintetük elmeredt kába bódulatban: a társaságbeli emberek lassan és illedelmesen, kortyonként isszák le magukat. A kacagások elhaltak, csak elvétve hullottak a szavak. Sokat ettek és ittak, s ez még komolyabbá tette az érdemrendes férfiak csoportját. A hölgyek érezték, hogy a terem megsűrűsödött levegőjében nyirkos nedvesség lepi el a homlokukat s a tarkójukat. Mintha a fejük enyhén szédülne, komolyan, kissé halványan várták, mikor vonulnak át a szalonba. D'Españet-né kivörösödött, Haffnerné válla ellenben viaszos fehérre vált. Hupel de la Noue ezalatt egy kés nyelét vizsgálgatta, Toutin-Laroche még odaodavetett Haffnernek egy-egy csonka mondatot, amire az bólogatott, de Mareuil elábrándozott, s közben Michelinre bámult, aki talányosan mosolygott rá. A csinos Michelinné már jó ideje nem beszélt; erősen kipirult, egyik kezét az asztal alá lógatta; de Saffré alighanem ezt szorongathatta, mert ügyetlenül támaszkodott az asztal szélére, szemöldökét felvonva, olyan ember fintorával, aki algebrai feladaton töpreng. Sidonie asszony is győzelmet ült: Mignon és Charrier feléje fordulva könyököltek, s látható elragadtatással hallgatták bizalmas közléseit; bevallotta nekik, hogy imádja a tejes ételeket, és fél a hazajáró lelkektől. Aristide Saccard is félig lehunytt szemmel merült el a házigazda boldogságába, mint aki tudja magáról, hogy tisztességesen leitatta a vendégeit; eszébe sem volt fölkelni az asztaltól, tisztelettel vegyes gyöngédséggel nézte a lomhán emésztő Gouraud bárót, aki a fehér abroszon nyugtatta jobb kezét, ezt az érzéki öregemberre valló, lila foltos, vörhenyes szőrökkel borított, rövid, vaskos kezét.

Renée gépiesen felhörpintette azt a pár csepp tokajit, ami a pohara fenekén maradt. Tűz lepte el az arcát, homlokán és tarkóján elszabadultak azok a makrancos kis halvány fűrtök, mintha nedves fuvallat áztatná őket. Ajka és orra idegesen elvékonyult, néma arca olyan volt, mint a gyermeké, aki tiszta bort ivott. Ha támadtak is benne jámbor polgári gondolatok, amikor szemtől szembe állt a Monceau park árnyaival, ezek most mind belefulladtak az ételek, a borok, a fények hevületébe, a nyugtalanító környezetbe, ahol fel-felcsaptak a forró leheletek s a tüzes kacajok. Már nem váltott szelíd mosolyokat Christine húgával és Elisabeth névvel, kik mindketten szerényen meghúzódtak, alig-alig szólva. Kemény tekintete előtt szegény de Mussynek le kellett sütnie a szemét. Szemmel láthatóan szórakozott volt, s ámbár a szék támlájának dőlve, melyen halkán súrlódott ruhaderekának selyme, ügyelt arra, hogy ne forgolódjék, a válla mégis meg-megrezsent észrevétlenül, valahányszor újból kitört a kacaj abban a sarokban, ahol Maxime és Louise az elhaló társalgás közepette is éppoly fennhangon tréfálgozott, mint azelőtt.

És háta mögött, az árnyék szélén, a fehér bőrű, komoly ábrázatú Baptiste alakja magasodott fel a rendetlen asztal s a bódult vendégek fölé; megvetően állt, mint a lakáj, ki jóllakatta gazdáit. A mámor lepte levegőben, a csillár sárgálló, nyers fényében egyedül ő maradt kifogástalan, nyakában ezüstitlánc, hideg tekintete nem gyúlt ki a női vállak láttán; akár egy eunuch, ki hanyatlás kori párizsiakat szolgál, és megőrzi méltóságát.

Renée végre fölállt, ideges mozdulattal. Példáját mindenki követte. Átmentek a szalonba, ott szolgálták fel a kávét.

A palota nagy szalonja tágas, hosszú terem volt, fedett csarnokféle a két szárnyépület között, elfoglalta az egész kerti homlokzatot. Széles üvegajtó nyílt a lépcsőfeljáróra. Ez a csarnok ragyogott az aranytól. Az enyhén ívelő mennyezetet egybefonódó, szeszélyes cikornyák futottak az aranyozott dombordíszek körül, melyek kerek pajzsok gyanánt fénylettek. Díszrózsák, ragyogó füzérek szegélyezték a bolthajtást; olvadó ércként patakozó párkánydíszek folytak le a falakon, keretbe fogva a vörös selyemmel borított falmezőket; a tükrök mentén rózsafonatok hullottak alá, s odafönt kékben terültek szét. A parketten Aubusson-szőnyeg tárta ki bíborvirágait. A piros selyemdamaszt bútorok, az ugyanilyen anyagból készült ajtó- és ablakfüggönyök, a kandalló hatalmas rokokó ingaórája, a konzolokra állított kínai vázák, a firenzei mozaikkal berakott két hosszú asztal lábai s még az ablakfülkékben álló virágtartók is izzadtak, csöpögtek az aranytól. A négy sarokban négy nagy lámpa állt vörös márványtalapzaton, aranyozott bronzláncokkal odaerősítve, melyek kecses szimmetriával függtek. A mennyezetről pedig három kristályfüggős csillár lógott, kék és rózsaszín fénycöppeket szórva; izzó sugaraik lángba borították a szalon minden aranyát.

A férfiak csakhamar visszavonultak a dohányzóba. De Mussy bizalmasan belekarolt Maximeba: még a kollégiumból ismerte, bár hat évvel idősebb volt nála.

Magával húzta a teraszra, s miután szivarra gyújtottak, keserű panaszra fakadt Renée ellen.

- De hát mi a baja, mondd? Tegnap találkoztam vele, elragadó volt. Ma meg úgy bánik velem, mintha mindenek vége volna köztünk! Vajon mit követhettem el? Nagy szívességet tennél, kedves Maxime, ha kifaggatnád és elmondanád neki, mekkora fájdalmat okoz nekem.

- No, azt már nem! - felelte Maxime nevetve. - Renée ideges, nincs kedvem vihart zúdítani a nyakamba. Segíts magadon, ahogy tudsz, intézd magad az ügyeidet.

S miután lassan kifújta havannája füstjét, még hozzátette:

- Szép kis szerepet szántál nekem, mondhatom!

De Mussy azonban meleg barátságát emlegette, kijelentette a fiatalembernek, csak az alkalomra vár, hogy hűségét bebizonyítsa. Olyan szerencsétlen ő, úgy szereti Renée-t!

- Nos, rendben van - mondta végül Maxime -, szólok neki; de tudd meg, hogy nem ígértem semmit. Fogadok, hogy szóba se áll majd velem.

Visszamentek a dohányzóba, s elnyúltak a széles alvókarosszékeken. Itt de Mussy jó félóra hosszat siránkozott Maxime-nak, tizedszer is elmesélte, hogyan szeretett bele a mostohaanyjába, s az miképpen tüntette ki őt figyelmével. Maxime pedig, míg le nem égett a szivarja, ellátta tanácsokkal, megvilágította előtte Renée természetét, javasolta, hogyan viselkedjék, ha fölébe akar kerekedni.

Mivel Saccard eközben a fiataloktól néhány lépésnyire ült le, de Mussy elhallgatott, Maxime pedig összegezte a mondanivalóját:

- Én a te helyedben nagyon merészen cselekednék. Azt szereti.

A nagy szalon végében az egyik kerek toronyszoba volt a dohányzó, nagyon gazdag és nagyon mértéktartó stílusban berendezve. Kárpitja kordovai bőrt utánozott, ajtó- és ablakfüggönyei algériai kelméből készültek, padlóját perzsamintás mokettszőnyeg borította. Fahéjszínű ságrénbőrrel bevont bútorzata puffokból, karosszékekből s egy körbefutó díványból állt, ez

utóbbi jórészt elfoglalta a szoba kerek falát. A mennyezeti kis csillár, a dohányzóasztalka díszítése s a kandallókészlet halványzöld firenzei bronzból volt.

A hölgyekkel mindössze néhány fiatalember s egy-két sápadt, petyhüdt arcú aggastyán maradt, aki irtózott a füsttől. A dohányzóban nevetgéltek, folyt a vaskos tréfálgózás. Hupel de la Noue harsány derűtséget váltott ki az urakból azzal, hogy újra előadta a vacsora alatt elmondott történetet, csakhogy most egészen durva részletekkel egészítette ki. Ebben utolérhetetlen volt: két változatot tartogatott minden adomából, egyet a hölgyek, egyet az urak számára. Amikor Aristide Saccard belépett, köré sereglettek, s elhalmozták bókokkal. Ő értetlenül nézett rájuk, erre de Saffré egy erősen megtapsolt mondatban kijelentette, hogy Saccard nagy szolgálatot tett a hazának, meggátolván, hogy a szép Laure d'Aurigny angol kézre jusson.

- De igazán, uraim, önök tévednek - dadogta Saccard tettetett szerénységgel.

- Na, csak ne szabadkozz! - kiáltott rá Maxime tréfálgózva. - A te korodban ez szép dolog.

A fiatalember éppen eldobta a szivarját, és visszament a nagy szalonba. Közben sok vendég érkezett. A csarnok zsúfolva volt álldogáló, halkán csevegő frakkokkal s a kis pamlagok mellett szélesen szétterülő szoknyákkal. A lakájok fagyalalttal és puncsos poharakkal rakott ezüsttálcákat kezdtek körülhordozni.

Maxime beszélni akart Renée-vel. Végigment a nagy szalonon, mert jól tudta, hol találja meg a hölgyek meghitt körét. A csarnok másik végén, a dohányzó párjaképpen volt egy kerek szoba, ezt elbájoló kis szalonná alakították. Ennek a szalonnak, aransárga szaténkárpitjával, ajtó- és ablakfüggönyeivel, volt valami kéjes varázsa, valami sajtós és pompás zamata. A nagyon finom művű csillár fénye sárga-moll szimfóniát zengett a sok napszínű kelme között. Mintha bágyadt sugarak patakozottak volna, mintha érett búzatábla fölött hunyta volna le szemét az elpihenő nap. A földön, száraz levelekkel megszórt Aubusson-szőnyegen halódott a fény. Egy elefántcsont berakásos ébenfa zongora, két kisszekrény, melyek tükreiben tengernyi csecsebecse látszott, egy XVI. Lajos korabeli asztal, egy díszes virágállvány hatalmas virágcsokorral: mindez elég volt, hogy megtöltse a szobát. A kis pamlagokat, a karosszékeket, a puffokat kipárnázott aransárga szatén fődte, melyet rikító tulipánokkal hímzett fekete szaténszalagok sávoztak. Voltak ott még zsámolyok, kisszékek, az alacsony ülőalkalmatosságok minden elképzelhető, elegáns és szeszélyes változata. Ki sem látszott a bútorok fája: mindent elborított a szatén, a párnázás. A támlák bársonyos kerekésséggel dőltek hátra, mint megannyi párna. Mintha titokban ágy volna valamennyi, ahol aludni és szeretni lehet a pehely közt, a sárga-moll szimfónia érzéki hangjainál.

Renée szerette ezt a kis szalont, melynek egyik üvegajtaja a palota oldalához ragasztott pompás télikertbe nyílt. Napközben itt töltötte tétlen óráit. A sárga kárpit nemhogy kioltotta volna haja sápadt fényét, inkább különös lángokkal aranyozta meg. Hajnali világosságból emelkedett ki a feje, rózsaszínűen és fehérén, mint a reggeli fényességben ébredező szőke Dianáé; bizonyára ezért szerette ezt a szobát, mely kidomborította a szépségét.

Most meghitt barátaival volt itt. Húga és nagynénje nemrég távozott. A szűk körben most már csak csupa kótyagos maradt. Renée hátradőlt egy pamlagon, úgy hallgatta Adeline barátnője bizalmas közléseit, ki hamis macskaképpel, fel-felkacagva sugdosott a fülébe. Suzanne Haffnert szorosan körülállták: farkasszemet nézett egy csapat fiatalemberrel, akik ugyancsak szorongatták, ő azonban mit sem veszített német lagymatagságából s kihívó arcátlanságából, mely meztelen és hűvös volt, akár a válla. A sarokban Sidonie asszony oktatgatott halkán egy szűzies szempillájú fiatal nőt. Távolabb Louise csevegett állva egy félszeg, nyurga fiatalemberrel, aki irult-pirult. Ezalatt Gouraud báró teljes megvilágításban szundikált a karosszékeben, közszemlére téve petyhüdt húsát és sápadt elefánttermetét a hölgyek törékeny bájai és

selymes finomságai között. A szobában tündöklő fény aranypora szitált a porcelán módra fénylő merev szaténszoknyákra, a gyémántcsillagos, fehér, tejfényű vállakra. Meg-megcsendült egy vékonyka hang, egy turbékoló kacaj, áttetszően, mint a kristály. Nagyon meleg volt. Lustán jártak a legyezők, mint a szárnyak, és minden legyintéssel a ruhaderekak muskotály-illatát lebbentették a lankadt levegőbe.

Alighogy Maxime feltűnt a küszöbön, Renée, ki csak fél füllel hallgatta a márkinét, hirtelen fölkel, mintha háziasszonyi teendői szólítanák. Átment a nagy szalonba; a fiú követte. Lépett egyet-kettőt, mosolygott, itt-ott kezet nyújtott, aztán félrevonta Maxime-ot.

- Ej - mondta halkán, gunyorosan -, édes a robot! Már nem is butaság udvarolni neki!

- Nem értem - válaszolta a fiatalember, aki de Mussy ügyét készült védelmezni.

- Úgy látszik, mégis jól tettem, hogy nem szabadítottalak meg Louise-tól. Gyorsan haladtok.

Majd valami bosszankodásfélével tette hozzá:

- Neveletlenek voltatok az asztalnál.

Maxime felkacagott.

- Hát igen, meséltünk egymásnak. Nem ismertem ezt a leánykát. Mulatságos. Olyan, mint egy fiú.

S mivel Renée továbbra is a szemérmeskedő nő ingerült fintorával nézett rá, Maxime, aki sosem látta még így méltatlankodni, mosolygós bizalmassággal folytatta:

- Tán azt hiszed, édes mostohám, hogy a térdét csipkedtem az asztal alatt? Az ördögbe is! Csak tudja az ember, hogyan kell viselkedni a menyasszonyával!... De komolyabb mondani-valóm van. Figyelj rám... Figyelsz, ugye?

Még jobban lehalkította a hangját.

- Nos tehát: de Mussy nagyon szerencsétlen, éppen most mondta nekem. Nem az én dolgom, hogy kibékítselek benneteket, ha összevesztetek. De még a kollégiumból ismerem, tudod, s minthogy igazán kétségbeesettnek látszott, megígértem neki, hogy szólok neked...

Megakadt. Renée kifürkészhetetlen arccal nézte.

- Nem felelsz? - folytatta a fiú. - Nekem mindegy. Én teljesítettem a megbízatásomat, intézzétek a dolgot, ahogy akarjátok... De kegyetlen vagy, mondhatom. Megsajnáltam szegény fiút. A helyedben üzennék neki legalább egy jó szót.

Ekkor Renée, ki szüntelenül Maxime-ot nézte rezzenéstelen tekintetével, melyben heves láng lobogott, így válaszolt:

- Mondd meg de Mussynek, hogy untat.

S lassan újból járkalni kezdett a csoportok között, mosolygott, köszönetet, itt is, ott is kezet fogott. Maxime meglepett arccal állt egy darabig, aztán halkán felnevetett.

Nem lévén sok kedve elmondani de Mussynek megbízatása eredményét, körüljárt a nagy szalonban. Az estély, tündöklően és hétköznapian, mint minden estély, lassan véget ért. Éjfélre járt az idő, a társaság oszladozott. Maxime nem akart rossz benyomással lefeküdni, s elhatározta, hogy megkeresi Louise-t. Éppen elhaladt a kijárat előtt, mikor az előcsarnokban megpillantotta a csinos Michelnét, kit a férje gyöngéden burkolt be kék és rózsaszínű báli belépőjébe.

- Bájos volt, bájos - mondta a fiatalasszony. - Az egész vacsora alatt rólad beszélgettünk. Szólni fog a miniszternek. Csakhogy nem rajta múlik...

S míg mellettük egy lakáj Gouraud bárót pólyálta be egy nagy prémes bundába, fülébe súgta a férjének, miközben az megkötötte álla alatt a csuklya szalagját:

- Ez a hájas tata mindjárt nyélbe ütne a dolgot. Azt teszi a minisztériumban, amit akar. Majd holnap Mareuiléknél meg kell próbálni...

Michelin mosolygott. Óvatosan vitte magával a feleségét, mintha becses és törékeny tárgyat tartana a karján. Maxime előbb egy pillantással meggyőződött róla, hogy Louise nincs az előcsarnokban, s aztán ment egyenesen a kis szalonba. Csakugyan ott volt még, szinte egyedül, az apjára várt, aki az egész estét a dohányzóban tölthette a politikusok társaságában. A hölgyek, a márkiné, Haffnerné elmentek már. Csupán Sidonie asszony maradt, s néhány hivatalnokfeleségnek magyarázta, mennyire imádja az állatokat.

- Ó, itt az én uracskám! - kiáltott fel Louise. - Üljön le, és árulja el, vajon melyik karosszékekben alhatott el az apám. Talán azt képzelem, hogy máris a képviselőházban ül.

Maxime is ebben a hangnemben válaszolt, s a fiatalok újra visszataláltak a vacsora harsány kacagásaiba. A fiú alacsony zsámolyon ült a lány lábánál; végül megfogta a kezét, játszadozott vele, mint a pajtásával. Magas derekú, piros babos selyemruhájában, lapos mellével, csúnya és csalafinta kis csibézképével Louise valóban lánynak álcázott fiúra hasonlított. De vézna karja, elferdült dereka olykor-olykor elernyed, forró láng csapott fel még gyermekien ártatlan szeme mélyén, anélkül azonban, hogy akár csak el is pirult volna Maxime enyelgései közben. S kacagtak mindketten, azt hívén, egyedül vannak, s észre sem vették Renée-t, aki a télikert közepén állt félig elrejtőzve, s távolról figyelte őket.

Egy pillanattal előbb, amint átment az egyik sétaúton, Maxime és Louise láttára hirtelenjében megállt egy cserje mögött. A templomhajóra emlékeztető télikert, melyben magasba szökkenő karsú oszlopok tartották a boltíves üvegtetőt, kitérte körülötte buja növényzetét, óriási levélterítőt, szétnyíló, zöld koronáit.

Középuft, a földdel egy szinten, ovális medencében élte a vízínövények titokzatos, kékeszöld világát a forró égöv egész víziflórája. Zöld bóbítájukat emelő ciklantszok vették körül hatalmas övben a szökőkutat, mely megcsonkított küklopsi oszlopra emlékeztetett. Két végében nagy monsterák emelték a medence fölé furcsa, bozontos lombjukat s beteg kígyókként tekergő, száraz, csupasz ágaikat; lefelé nyúló légyökereik levegőben lógó horgászszineghez hasonlítottak. A medence szélénél egy jávai panpung bontogatta kévében nőtt, fehér csíkos, zöldes, kardvékonyságú leveleit, melyek hegyesek és fogazottak, mint a maláji tör. S a víz színén, az enyhén fűtött, alvó víztükör langyos melegében tündérrózsák tárták ki rózsaszín csillagjaikat, s euryalusok vonszolták kerek, foltos leveleiket, melyek szétterülve úsztak, mint szörnyű varangyok bibircsókós háta.

Széles selaginella-pázsit övezte a medencét. Ez a törpepáfrány halványzöld puha mohaszőnyeget alkotott. S a körbefutó nagy úton túl négy hatalmas facsoport szökött merész lendülettel föl a bolthajtásig: a kecses ívben hajló pálmák legyezőjüket nyitották, nyújtogatták kerek fejüket, lógatták ágaikat, mint megannyi evezőt, mely belefáradt a kék levegőégben való örökös utazásba; a hosszú indiai bambuszok egyenesen, törékenyen, mereven nyúltak a magasba, s odafentről hullt alá leveleik könnyű zápora; egy madagaszkári legyezőpálma, az „utasember fája” kifeszítette óriás kínai ernyőkből álló koronáját; az egyik sarokban pedig gyümölcsös rakott banánfa nyújtogatta szerteszét hosszú, vízszintes leveleit, két szerelmes, ha szorosán összebújik, kényelmesen elfért volna rajtuk. A sarokban abesszíniai euphorbiák álltak, tüskés, torz gyertyák, telis-tele mérget izzadó, gyalázatos dudorokkal. S a fák alatt

törpepáfrányok fedték a földet; vénuszhaj és ölyvharaszt mutogatta finom csipkéit, hegyes fogacskáit. A magasabb növésű alsophilák olyan szabályos hatszögekben rétegezték egymás fölé ágaikat, mintha óriási fajansztalak volnának, gigantikus gyümölcsök befogadására. Begónia- és caladiumszegély kerítette a facsoportokat; a csavart levelű begóniákat pompás piros és zöld foltok tarkázták, a caladiumok lándzsahegyszerű, zöld eres, fehér levelei széles lepkeszárnyakra emlékeztettek; furcsa növények ezek, melyeknek levelei különös, beteg virágok komor és sápatag ragyogásában élnek.

A facsoportok mögött egy másik, keskenyebb út vitt körül a télikertben. Itt, a fűtőcsöveket félig eltakarva, lépcsőzetes földpadokon virágzott a bársonyos érintésű maranta, a lila harangos gloxinia és a régi, fényezett lakklemezhez hasonló dracéna.

De a télikert varázsai közé tartoztak a négy sarokban lévő levélsátrak, e mély lugasok, melyeket sűrű liánfüggönyök takartak. Egy-egy darab őserdő építette itt fel lombfalait, szárai és karcsú hajtásai áthatolhatatlan vadonját, melyek megkapaszkodnak az ágakban, merész repüléssel ívelik át az úrt, s úgy hullanak vissza a boltozatról, mint dús kárpitok rojtjai. Egy vaníliacserje, melynek érett hüvelyei áthatóan illatoztak, egy mohalepte kapaíven futott végig; a kis oszlopokat a halkábító anamirta tapétázta kerek leveleivel; a vörös fűrtű bauhiniák s az üvegyöngyfűzérként lecsüngő virágú quisqualisok elhúzódtak, kúsztak, összegabalyodtak, mint az apró siklók, tekergőzve s elnyúlva végtelenül a lombok sötétjében. S a boltívek alatt, a facsoportok között, vékony vasláncokon imitt-amott kosarak függtek, bennük orchidea nyílt, a szabad ég e szeszélyes növénye, mely beteg végtag gyanánt nyújtja ki otromba, bütykös, torz hajtásait. Volt ott Vénusz papucsa, melynek csodás virága papucshoz hasonlít, szitakötőszárnyal a sarkán; enyhén illatozó aërides; halvány, csikos virágú stanhopea, mely - akár a lábadozó beteg keserű szája - messzire fűjja csípős, erős leheletét.

De a kerti utak minden fordulójából leginkább egy nagy kínai hibiscus nyugózta le a tekintetet. Terjedelmes levél- és virágleple teljesen elborította a palotának azt az oldalát, melyhez a télikert tapadt. Ennek a hatalmas mályvának folyvást újjászülető, öblös bíborvirágai csak néhány óráig élnek. Érzéki asszonyszájra emlékeztettek, lágyan felnyíló, nedves, piros ajkakkal, mint valami óriás Messalina szája, mely a gyilkos csókok után mindig újjászületik vérző, mohó mosolyával.

Renée a medence mellett borzongott a pompás virágvadonban. Háta mögött nagy, fekete márványszfinksz hasalt egy gránittömbön, az akvárium felé fordítva fejét, titoktartó és kegyetlen macskamosollyal; olyan volt, mint e tűzföld fénylő combú, komor bálványa. Most homályos üveggömbök világították meg a lombokat tejfényű foltokkal. A fák sűrűjében szobrok, hátravetett nyakú, teli torokból hahotázó női fejek fehérlettek, árnyékfoltok torzították el örült kacagásukat. A medence sűrű, mozdulatlan vizében különös sugarak játszadoztak, s elmosódó alakokat, kékeszöld tömegeket világítottak meg, mint megannyi szörnyeteg körvonalait. Fehér fények áradata csurgott a legyezőpálmák sima levelein s a bársonypálmák fényes legyezőin, a harasztok csipkéiről pedig finom fénycseppek permeteztek. Odafent az üvegtáblák visszfénye ragyogott a magas pálmafák sötét koronái közt. Aztán körös-körül megsűrűsödött a sötét; a liánfüggönyös lugasok elmerültek a homályban, mint álomba sülyedt csúszómászók fészkei.

Renée az éles fényben Louise-t és Maxime-ot nézte messziről, és elábrándozott. De ez már nem az alkony lebegő álmodozása, szürke csábítása volt a Bois hús sétányain. Gondolatait nem ringatta már álomba lovai ügetése az úri gyeptájak s a fiatal erdők mentén, ahol a polgárcsaládok elköltik vasárnapi ebédjüket. Most éles, mardosó vágy töltötte el.

Mérhetetlen szerelem és kéjvágy lebegett ebben a zárt templomhajóban, ahol bugyborékkolt a trópusi növények izzó nedve. A fiatalasszonyt elragadta a föld hatalmas násza, mely körülötte a sötét lombokat s a roppant szárazakat nemzette; s e tűztenger keserű vajúdása, a kitarulkozó erdő, a tápláló anyaméhtől még forró növényi vadon feléje árasztotta izgató, mámorral terhes páráit. Lába előtt a medence az úszó gyökerek nedvétől megsűrűsödött, a meleg víztömeg füstölgött, súlyos páraköpenyt terített a vállára; a gőzölgés melegítette a bőrét, mint kéjtől nyirkos tenyér érintése. Érezte, hogy a pálmahajtások s a magas lombok fűszeres illatot permeteznek a fejére. Az illatok végképp elgyöngítették, jobban, mint a fojtó, meleg levegő, jobban, mint az élénk fények, jobban, mint a levelek közt kacagó vagy fintorgó arcokra emlékeztető, ragyogó, széles virágok. Meghatározhatatlan, erős, izgató illat terjengett, ezernyi szag keveredett benne: emberi verejték, asszonyi lehelet, hajak illata; s a bódítóan édes és émelyítő párákhoz méreggel terhes, nyers, dögvészes kigőzölgések keveredtek. Ám a szagoknak e különös zenéjében volt egy újból és újból visszatérő uralkodó szolam, mely elfojtotta a vanília gyöngédségét s az orchideák élességét: az az átható, érzéki emberszag volt ez, az a szerelemszag, mely az ifjú házások csukott hálószobájából szűrődik ki reggel.

Renée lassan odatámaszkodott a gránittalapzathoz. Zöld szaténruhájában, kipirosodó keblével és fejével, melyre gyémántjai fényes cseppeket harmatoztak, nagy, rózsaszín és zöld virághoz hasonlított, a hőségtől aléltan olyan volt, mint a medence valamelyik tündérrózsája. Most, ebben az éles látásban örökre elenyészett minden nemes elhatározása, ismét fejébe szállt a vacsora mámora, parancsolóan, diadalmasan, a télikert lángjaitól felfokozva. Nem gondolt már az este hűvösségére, mely lecsillapította, sem a park susogó árnyaira, melyeknek hangja a boldog békeséget tanácsolta neki. Feltámadtak benne a szenvedélyes asszony érzékei, a megcsömörlött asszony szeszélyei. És feje fölött rejtelmes nevetéssel nevetett a nagy, fekete márványszfinksz, mintha megfejtette volna azt a végre testet öltött vágyat, mely életre rázta ezt a halott szívet; azt a régóta menekülő vágyat, azt a „valami mászt”, amit Renée hiába keresett a hintó ringatózásában, a leszálló est finom, hamvas szürkeségében, s ami most hirtelen elébe villant a nyers fényben, e tűzkert közepén, mihelyt megpillantotta a kéz a kézben kacagva enyelgő Louise-t és Maxime-ot.

E pillanatban hangok szűrődtek ki az egyik szomszédos lugasból, ahová Aristide Saccard bevezette Mignont és Charrier-t.

- Nem, Saccard úr, igazán nem - hallatszott ez utóbbi zsiros hangja -, ezt nem vehetjük vissza kétszáz franknál drágábban.

Saccard kesernyés hangja tiltakozott:

- De hiszen nekem kétszázötvenért számították a telek négyzetméterét.

- Nos, tudja mit, legyen kétszázhuszonöt.

S a hangok tovább szóltak, durván, különösen csengve a fák lehajló ágai alatt. Ám mindez csak értelmetlen zörejként törte át Renée álmát. A szédítő mélység hívogatásával meredt elé egy ismeretlen, forró, bűnös gyönyör, vadabb mindazoknál, melyeket eddig fenéig élvezett; az utolsó, melyet még ki kell szürcsölnie. Nem volt már fáradt.

A cserje, mely mögött félig megbújt, átkozott növény volt: madagaszkári tanghifa széles puszpánglevelekkel, fehér szárazokkal, melyeknek legkisebb rostja is mérges nedvet választ ki. S egy pillanatban, amikor Louise és Maxime hangosabban nevetett a kis szalon sárga visszfényében, az alkonyi világításban, Renée, esztét veszítve, száraz és izgatott szájával ajkai közé vett egy tanghiágot, mely a fogáig ért fel, és beleharapott egy keserű levélbe.

Aristide Rougon a december második államszűz⁴ után úgy csapott le Párizsra, mint a ragadozó madár, mely már messziről megérzi a csatamezők szagát. Plassans-ból⁵ érkezett, egy dél-franciaországi alprefektúra székhelyéről, ahol apja végül kihalászott magának az események zavaros vizéből egy régóta áhított adófelügyelőséget. Jómaga meg, fiatal fővel, miután dicsőség és haszon nélkül, ostoba módon bajba keverte magát, még szerencséjének mondhatta, hogy ép bőrrel menekült a zűrzavarból. Feljött, dühöngve, hogy előbb rossz nyomon járt, átkozta a vidéket, farkasétvággal emlegette Párizst, és megesküdt, hogy „nem lesz többet ilyen ostoba”. A szavait kísérő vad mosoly ijesztő értelmet kapott keskeny ajkain.

1852 első napjaiban érkezett. Magával hozta feleségét, Angèle-t, ezt a szőke és unalmas nőt a Szent Jakab utca egy szűk lakásában helyezte el, mint valami alkalmatlan bútordarabot, melytől igyekszik minél előbb megszabadulni. A fiatalasszony nem volt hajlandó megválni négyesztendő leánykájától, a kis Clotilde-tól, akit az apja legszívesebben a családja nyakába varrt volna. Végül beletörődött Angèle kívánságába, de csak azon az áron, hogy Maxime fiukat egy plassans-i kollégiumban felejtik; a nagyanyja megígérte, hogy szemmel tartja a tizenegy éves süvölvényt. Aristide szabad kezet akart; egy asszony s egy leánygyermek - úgy vélte - éppen elég súlyos teher annak a férfinak a vállán, aki elszánta magát, hogy átugrik minden árkon, még ha nyakát szegi, vagy a sárba bukik is.

Már érkezése estéjén, amíg Angèle a csomagokat bontogatta, égető vágyat érzett, hogy bejárja Párizst, s otromba vidéki cipőjében végigtapodjon az izzó kövezeten, melyből milliókat szándékozott fakasztani. Valóságos birtokbavétel volt ez. Csak ment, hogy menjen, róttá az utcák sorát, mintha valami meghódított tartományban járna. Egészen határozottan látta a csatát, melyet megvívni készült, s nem átalotta ügyes betörőhöz hasonlítani magát, aki, furfanggal vagy erővel, kiveszi a részét a közös gazdagságból, melyből eddig gonoszul kirekesztették. Ha szükségét érezte volna, hogy mentegetőzzék, akkor tíz esztendeig elfojtott vágyaira, nyomorúságos vidéki életére hivatkozott volna, főként pedig hibáira, melyekért az egész társadalmat tette felelőssé.

Ám ebben az órában eltöltötte annak a játékosnak az izgalma, aki lázas kezével megérintheti végre a zöld posztót; egészen átadta magát ennek az örömnak, az ő örömeinek, melyben az irigy ember elégedettsége elvegyült a büntetlen csaló reményeivel. Megrészegette Párizs levegője, a kocsikerek csattogásából mintha Macbeth hangjai kiáltották volna felé: „Gazdag leszel!” Majd két óra hosszat járkált így utcáról utcára, ízlelgetve annak az embernek a gyönyörét, aki saját bűneiben tetszeleg. Nem járt Párizsban ama boldog esztendő óta, melyet diákkorában töltött itt. Esteledett; álma nőttön-nőtt az élénk fényekben, melyeket a kávéházak s az üzletek vetettek a gyalogjáróra; eltévedt.

Amint fölpillantott, a Saint-Honoré negyed közepe táján találta magát. Egyik testvére, Eugène Rougon, a szomszédos Penthièvre utcában lakott. Párizsba jöve Aristide elsősorban Eugène-re számított, aki előzőleg az államszűz egyik legtevékenyebb ügynöke volt, ez idő tájt pedig rejtett hatalmasság, szürke ügyvéd, kiben már bontakozott a nagy politikus. De játékos babonából nem akart ezen az estén bekopogtatni fivére ajtaján. Lassan visszaballagott a Szent

⁴ A leendő III. Napóleon császár államszűzének napja.

⁵ Képzelt délfrancia városka, ahonnan a szerző a Rougon-Macquart családot származtatja. A városka eredetije Aix-en-Provence és Lorgues.

Jakab utcába, tompa irigységgel gondolt Eugène-re, nézegette tulajdon szegényes öltözékét, melyen még rajta ült az út pora, s hogy vigasztalódjék, újból a gazdagságról kezdett ábrándozni. Még ez az ábrándja is megkeseredett. Azért indult el hazulról, mert szükségét érezte, hogy megnyilatkozzék, felvidult a pezsgő üzleti élet láttán, de amint hazaért, már bosszantotta a szerencse, mely úgyszólván az utcán gurult; még elszántabbá vált, ádáz küzdelmekről képzelődött, amelyekben majd kéjjel veri le és teszi bolonddá ezt a tolongó, lökdöső tömeget. Soha nem érezte még ezt a mohó vágyat, az azonnali birtoklásnak ezt a forró kívánását.

Másnap már reggel ott volt a bátyjánál. Eugène két tágas, hideg, gyéren bútorozott szobában lakott. Ez lehűtötte Aristide-et, aki arra számított, hogy fivére keleti kényelemben heverészik. Eugène éppen egy fekete asztalnál dolgozott. Mindössze ennyit mondott, vontatott hangján, mosolyogva:

- Ó, te vagy az? Vártalak.

Aristide keserűen kifakadt. Vádolta bátyját, hogy hagyta nyomorogni, még egy jó tanácsot sem dobott neki alamizsnául, míg vidéken poshadt. Soha meg nem bocsátja magának, hogy december másodikáig republikánus maradt. Nyílt sebe volt ez, örökös szégyene. Eugène nyugodtan nyúlt a tollához. Mikor az öccse befejezte, így szólt:

- Ej, minden csorbát ki lehet köszörülni. Nagy jövő vár rád.

Olyan határozott hangon ejtette ki e szavakat, olyan áthatóan nézett rá, hogy Aristide lehajtotta a fejét; érezte, hogy fivére a lelke mélyéig látott. Emez baráti nyersséggel folytatta:

- Azért jöttél, hogy elhelyezzelek, ugye? Gondoltam már rád, de még semmit sem találtam. Beláthatod, hogy nem tehetlek akárhova. Neked olyan állás kell, ahol megcsinálhatod a magad szerencsáját, de sem magadat, sem engem nem sodorsz veszélybe... Ne tiltakozz, magunk vagyunk, megmondhatunk egymásnak bizonyos dolgokat.

Aristide tanácsosabbnak vélte, ha nevet.

- Nos, tudom, hogy értelmes ember vagy - folytatta Eugène -, s nem követsz el több haszontalan ostobaságot... Mihelyt kedvező alkalom kínálkozik, elhelyezlek. Addig is, ha szükséged van egy-egy húszfrankosra, gyere, kérjél.

Majd szóba hozták a délvidéki felkelést, melyben apjuk megszerezte az adófelügyelői hivatalt. Beszélgetés közben Eugène öltözködött. Az utcán, az elválás pillanatában, visszatartotta még az öccsét egy pillanatra, s halkabb hangon ezt mondta neki:

- Nagyon leköteleznél, ha nem csavarognál az utcán, s nyugodtan megvárnád otthon az állást, melyet megígértem... Kellemetlen volna számomra, ha az öcsémet kilincselni látnám.

Aristide tisztelte Eugène-t, páratlan fickónak tartotta. Gyanakvását s kissé nyers őszinteségét nem bocsátotta meg, mégis engedelmesen bezárkózott a Szent Jakab utcai lakásába. Ötszáz frankkal érkezett, felesége apjától kapta kölcsön. Miután kifizette az utazás költségeit, a megmaradt háromszáz frankot beosztotta egy hónapra. Angèle nagyétkű volt, ezenkívül kötelességének hitte, hogy ünneplőjét mályvaszín szalagokkal frissítse fel. Aristide-nek úgy tetszett, soha nem szakad vége az egyhavi várakozásnak. Égett a türelmetlenségtől. Ha ki-kiállt az ablakba, s érezte maga alatt Párizs óriási munkáját, örült vágy ragadta el, hogy belevesse magát a sűrűjébe, s lázas kezével lágy viaszként gyúrja az aranyat. Magába szívta a nagyvárosból felszálló, még bizonytalan sóhajokat, a születendő császárság sóhajait, melyekben már ott szállongott a hálófülkék és zugbankok szaga s az élvezetek forró párája. Az orrát ingerlő kósza illatok azt súgták neki, hogy jó nyomon jár, ott fut előtte a vad, kezdődik végre a császári hajtóvadászat, hajsza a kalandok, a nők, a milliók után. Orrcimpái remegtek, kiéhezett

állati ösztöne elkapta röptében a legapróbb jelét is a forró koncosztásnak, melynek hamarosan színtere lesz a város.

Két ízben járt a fivérénel, hogy cselekvésre ösztökélje. Eugène nyersen fogadta, s többször megismételte, hogy nem feledkezett meg róla, de még várni kell. Végre-valahára kapott egy levelet, mely a Penthievre utcába szólította. Dobogó szívvel ment oda, mintha légyottra menne. Eugène-t megszokott fekete kis íróasztalánál találta az irodául szolgáló nagy, fagyos szobában. Az ügyvéd, amint megpillantotta az öccsét, egy papírlapot nyújtott felé, s így szólt:

- Nesze. Tegnap kaptam. Kineveztek helyettes útbiztossá a városházához. Kétezer-négyszáz frank a fizetésed.

Aristide állva maradt. Elsápadt, s nem vette át a papirost, azt hitte, a bátyja gúnyolódik vele. Legalább hatezer frankos állásra számított. Eugène kitalálta, hogy mi zajlik benne, megfordította a székét, s a karját keresztbe fonta:

- Ilyen ostoba volnál? - kérdezte mérgelődve. - Ábrándozol, mint egy szűz lány, mi? Szeretnél szép lakásban lakni, inasokat tartani, bőségesen enni, selyemben hálni, kielégülni az első jöttment nő karjai közt, két óra alatt berendezett hálószobádban... Ha rátok hagynánk a dolgot, te és a magadfajták kiürítenék a pénzesládát, még mielőtt megtelt volna. Türtöztesd magad egy kissé, a teremtésit! Nézd, hogy élek! Méltóztass lehajolni legalább, ha vagyont akarsz összeszedni.

Mély megvetéssel beszélt öccse iskolás gyerekekhez illő türelmetlenségéről. Kemény szavából érződött, hogy ő magasabbra tör, ő magát a hatalmat akarja. Ez az együgyű pénzség gyerek, kispolgári vágnak tetszetett előtte. Szelídebb hangon, ravaszkság mosollyal folytatta:

- Az bizonyos, hogy hajlamaid kitűnőek, s nincs szándékomban elfojtani őket. A magadfajta emberek értékesek. Mi a legmohóbbak közül választjuk majd ki a híveinket. Nyugodj csak meg, mindenki számára terítünk, s a legfalánkabbak jóllaknak majd. Különben is, ez az uralkodás legkényelmesebb módja... De könyörgök, várj, míg megterítenek, s ha rám hallgatsz, magad fáradsz ki a konyhába a terítékedért.

Aristide komor maradt. Bátyja kedves hasonlatai nem derítették jobb kedvre.

Erre az újból megmérgeződött:

- Na - kiáltotta -, megmaradok az első véleményem mellett: ostoba vagy!... Ej, hát mit reméltél? Mit képzelél, mihez kezdek kiváló személyiségeddel? Ahhoz sem volt erőd, hogy a jogot elvégezd; tíz évre eltemetkeztél egy alprefektúrán a nyomorúságos írno ki állásoddal idejössz hozzám, mint hírhedt köztársasági, akit csak az államcsíny térített észre... Azt hiszed talán, hogy mindjárt miniszter lehetsz ilyen előzmények után?... Jó, tudom, melletted szól az a mohó vágy, hogy minden lehető módon érvényesülni akarsz. Ez nagy erény, elismerem, s erre voltam tekintettel, amikor bejuttattalak a városhoz.

Felállt, s Aristide-nek kezébe nyomta a kinevezést aztán így folytatta:

- Nesze. Egykor még hálás leszel érte. Magam választottam a helyet, tudom, hogy mit szedhetsz ki belőle. Te csak nézz és fülelj. Ha okos vagy, megérted a dolgot és cselekszel... S most jól jegyezd meg, amit még mondok. Olyan idők következnek, amikor korlátlanul lehet vagyont szerezni. Keress sokat, nem bánom, de ostobaságot ne csinálj, botrányos feltűnést ne kelts, mert különben kitekerem a nyakad!

Ez a fenyegetés elérte azt a hatást, amit ígéreteivel nem tudott kiváltani. Aristide lázas mohósága újra fellobbant a vagyon gondolatára, melyről a bátyja beszélt. Úgy érezte, végre beleszabadítják a sűrűjébe, felhatalmazzák, hogy gyilkoljon, természetesen csak törvényes

eszközökkel, nehogy az áldozat túl hangosan üvöltsön. Eugène kétszáz frankot adott neki, hogy kihúzza a hónap végéig.

Aztán elgondolkozott.

- Meg akarom változtatni a nevem - szólalt meg végül. - Te is megtehetnéd... Kevésbé zavarnánk egymást.

- Amint akarsz - válaszolt nyugodtan Aristide.

- Nem lesz gondod semmire, magamra vállalom a formaságokat... Akarsz, hogy Sicardot-nak hívjanak, a feleséged nevéen?

Aristide fölnézett a mennyezetre, ismételte, szótagolta a nevet, hallgatta a csengését.

- Sicardot... Aristide Sicardot... Nem jó. Bután hangzik, és csődszaga van.

- Akkor keress mást - mondta Eugène.

- Jobb lenne egyszerűen Sicard - felelt a másik némi hallgatás után. - Aristide Sicard... nem volna éppen rossz... mi? Talán egy kissé túlságosan vidám...

Tűnődött még egy darabig, majd diadalmasan fölkiáltott:

- Megvan! Rájöttem!... Saccard, Aristide Saccard!... Két c-vel... Nos? Pénz rejlik ebben a névben. Mintha ötfrankosok koppannának.

Eugène tréfái kegyetlenek voltak. Miközben kituszkolta az öccsét, mosolyogva mondta neki:

- Igen. Ilyen névvel vagy a fegyházba, vagy milliók birtokába jut az ember.

Aristide Saccard néhány nap múlva a városházán volt. Bátyjának - mint megtudta - minden tekintélyét latba kellett vetnie, hogy őt a szokásos vizsgák nélkül alkalmazták.

Ekkor a házaspár megkezdte a kishivatalnokok egyhangú életét. Aristide és felesége újra felvették plassans-i szokásaikat. Csakhogy hirtelen felriadtak a gyors meggazdagodás álmából, s nyomorúságos életük meg súlyosabban nehezedett rájuk, mióta próbaidőnek tekintették, melynek nem láthatták előre a végét. Aki Párizsban szegény, kétszeresen szegény. Angèle a vérszegény asszonyok közönyösségével fogadta a nyomorúságot: naphosszat elidőzött a konyhában, vagy a földön fekvő kislányával játszadozott, s csak akkor panaszkodott, ha az utolsó egyfrankosra került sor. Aristide azonban dühtől reszketett ebben a szegénységben, úgy járkált fel s alá a szűkös viszonyok között, mint a ketrecbe zárt fenevad. Kimondhatatlanul kínlódott: gögje vérzett, kielégítetlen szenvedélyei dühödtlen korbácsolták. Bátyjának sikerült bevaszlatnia magát a plassans-i körzetben a törvényhozó gyűlésbe, Aristide pedig még jobban szenvedett. Sokkal jobban ismerte Eugène fölényét, semhogy ostoba fejével irigykedett volna; azzal vádolta, hogy nem tesz meg érte minden tőle telhetőt. Többször is rávitte a szükség, hogy pénzért zörgessen az ajtaján. Eugène kölcsönadta a kért összeget, de keményen megróttta, hogy nincs benne bátorság és akaraterő. Aristide erre megmakacsolta magát. Megfogadta, hogy egy vasat sem kér többet senkitől, s állta is a szavát. A hónap utolsó hetében Angèle sóhajtozva rágta a száraz kenyeret. Ez az inaskodás betetőzte Saccard rettentő nevelését. Ajka még inkább elkeskenyült; nem volt már olyan ostoba, hogy fennhangon ábrándozzék a milliókról. Egész sátnya mivolta csupán egyetlen akaratot, szüntelen ápolgatott rögeszmét fejezett ki. Ha a Szent Jakab utcából a városházára igyekezett, ferdére taposott sarka elkeseredve csattogott a gyalogjárón; úgy gombolkozott be elnyűtt szalonkabátjába, mint a gyűlölet hajlékába, miközben nyestorra az utcák levegőjét szimatolta. Esetlen alakja maga volt az irigykedő nyomorúság, amint Párizs kövezetén kóborolva cipeli magával vagyonszerző tervét s kielégülése álmait.

1853 eleje táján Aristide Saccard-t útbiztossá léptették elő. A fizetése négyezer-ötszáz frank lett. Éppen idejében érkezett az emelés. Angèle kókadozott, a kis Clotilde egészen fehér volt. Aristide megtartotta szűk, kétszobás lakását, a diófa ebédlőt s a mahagóni hálót, és tovább folytatta a rideg életmódot, kerülve az adósságot, nem akarván hozzányúlni a más pénzéhez addig, míg könyökig nem turkálhat benne. Így csapta be saját ösztöneit, megvetve azt a néhány fillért, amivel többet kapott, s tovább is lesben állt. Angèle tökéletesen boldognak érezte magát. Vásárolt magának néhány ruhadarabot, mindennap húst sütött. Most már nem értette férje néma dühét és sötét arcát: mintha állandóan valami ijesztő probléma megoldásán gyötrődne.

Aristide megfogadta Eugène jó tanácsát: nézett és fülelt. Mikor elment hozzá, hogy előléptetését megköszönje, bátyja rögtön észrevette a belsejében lezajlott forradalmat. Elismerését fejezte ki ezért a, mint mondta, helyes magatartásért. A hivatalnok, míg belülről megmerevítette az irigység, előzékeny és mézesmázos modort vett fel. Néhány hónap alatt bámulatos komédiás lett belőle. Feltámadt benne a délvidéki szenvedély, s olyan tökélyre emelte művészetét, hogy városházi munkatársai jó fiúnak kezdték tartani, akit egy képviselőhöz fűződő közeli rokonsága nagy hivatalra érdemesít. Ez a rokonság feléje fordította főnökei jóindulatát is. Így tehát az állását jóval meghaladó tekintélynek örvendett, ami lehetővé tette, hogy benyisson bizonyos ajtókon, s bekukkantson bizonyos iratokba, anélkül, hogy az efféle kíváncsiság gyanúsítgatásnak tűnjön. Két éven át látták, hogy a folyosókon lődörög, ott feledkezik minden teremben, hússzor fölkel napjában, hogy elbeszélgessen valamelyik barátjával, utasítást visz, irodáról irodára vándorol; örökös sétálgatásairól ezt mondták a munkatársai: „Ördögadta provence-ija! Nem képes helyt ülni: eleven kéneső van a lábában!” Bizalmas barátai lustának tartották, s az érdemes férfiú mulatott, ha azzal gyanúsították, hogy csak el akar csenni néhány percet a közigazgatástól. Soha nem esett abba a hibába, hogy a kulcslyukon hallgatózzék, hanem minden teketória nélkül benyitott az ajtókon, s valami írománnyal a kezében, gondolataiba merülten, olyan lassan és kimért léptekkel ment át a szobákon, hogy egyetlen szót sem veszített el a beszélgetésekből. Agyafúrt taktika volt ez. Végül már nem is hagyták abba a beszélgetést, ha feltűnt ez a buzgó hivatalnok, és átsiklott az irodák homályán, látszólag egészen belemerülve a saját munkájába. Volt más módszere is. Roppant előzékeny volt; ha kollégái hátramaradtak a munkában, azon nyomban felajánlotta a segítségét; ilyenkor áhítatos gyengédséggel tanulmányozta a szemé elé kerülő lajstromokat és okmányokat. Kedvenc vétkei közé tartozott, hogy a hivatalnokokkal barátkozzék. Még kezét is fogott velük. Órák hosszat beszéltette őket két ajtó közt, fojtottan nevetgélve történeteket adott elő nekik, s bizalmas közléseket csikart ki belőlük. A derék emberek bálványozták; így beszéltek róla: „Ez aztán nem rátarti.” Ha botrányos eset adódott, ő elsőnek értesült róla. Ily módon két év elteltével a városháza nem volt többé titka előtte. Ismert minden alkalmazottat az utolsó lámpagyújtogatóig és minden irkafirkát egészen a mosószámláig.

Párizs ekkortájt igen érdekes látványt nyújtott az Aristide Saccard-vágású emberek számára. Nemrégiben kiáltották ki a császárságot, miután a herceg-elnöknek - hírhedt utazása során - sikerült feltüzelnie néhány bonapartista megye lelkesedését. A szószékek és az újságok elnémultak. Az újfent megmentett társadalom örvendezett a szerencsésének, pihent, lustálkodott, minthogy erőskezű kormányzat védelmezte, s óvta még attól a gondtól is, hogy gondolkozzék, s az ügyeit intézze. A társadalom legfőbb gondja az volt, hogy kieszelje: milyen mulatsággal üsse agyon az idejét. Amint Eugène Rougon elmésen megjegyezte: Párizs asztalhoz ül, és a csemegénél malacságokon töri a fejét. A politika, mint valami veszedelmes méreg, rémületet keltett. A fáradt elmék az üzlet és az élvezetek felé fordultak. Akiknek volt pénzüik, kiásták a földből, akiknek nem volt, minden sarokban ottfelejtett kincsek után kutattak. E tülekedés mélyén tompán remegett valami: ötfrankosok csörrentek, asszonyi kacajok csilingeltek,

tányérok és poharak csendültek csendben, csókok csattantak halkán. A rend mély csendjéből, az új uralom lapuló békéjéből mindenféle kedveskedő hangok, aranyat és gyönyört ígérő szavak hangoztak fel. Mint amikor az ember egy afféle kis ház előtt megy el, ahol a gondosan leeresztett függönyökön át csak női árnyakat látni, s kihallik, amint az arany megcsörren a kandalló márványán. A császárság Európa kéjbarlangjává készült tenni Párizst. Annak a maroknyi kalandornak, aki az imént rabolt egy trónt, kalandoruralom kellett, piszkos ügyek, áruba bocsátott lelkiismeretek, megvásárolt nők, általános, dühödt tivornyázás. S abban a városban, ahol még úgyszólván fel sem mosták a decemberi vért, lassacskán bár, de nőtt, növekedett a birtoklásnak az az örülete, mely a hazát később a rothadt és meggyalázott nemzeteknek szánt tömlőbe vetette.

Aristide Saccard már az első napoktól fogva érezte, hogy közeleg a spekuláció áradata, melynek szennyes habjai nemsokára egész Párizst elborítják. Mély figyelemmel kísérte a növekedését. A kellős közepén állt a város háztetőire záporozó, forró talléresőnek. Míg keresztül-kasul szaladgált a városházán, megleste Párizs átalakulásának hatalmas tervét, a bontások, az új útvonalak, a rögtönzött negyedek tervezetét, azt az elképesztő üzérkedést a telkek és ingatlanok eladásával, mely a város négy sarkán kirobbantotta az érdekek háborúját, s fellobbantotta a szertelen fényűzés lángját. Tevékenységének ettől kezdve megvolt a célja. Ekkor vált jó fiúvá. Még házasságnak is indult, már nem kóborolt az utcákon, mint a zsákmányra éhes girhes macska. Hivatalában beszédesebb és előzékenyebb volt, mint valaha. Bátyjához el-eljárógatott efféle hivatalos látogatásokra, s az elismerését fejezte ki, hogy tanácsait ilyen ügyesen valóra váltja. 1854 elején Saccard megvallotta neki, hogy többféle ügyletre is volna kilátása, de nagyobb előlegre volna szüksége.

- Keríteni kell - mondta Eugène.

- Igazad van, majd keríték - válaszolta a bosszankodás leghalványabb jele nélkül, mintha észre sem venné, hogy a bátyja megtagadja tőle a kezdő tőket.

Ennek a kezdő tőkének a gondolata égette most. Terve készen volt, s napról napra érlelődött benne. Ám az első néhány ezer frank elérhetetlen maradt. Akaratát még jobban megfeszítette. Ideges tekintettel fürkészte az embereket, mintha hitelezőt keresne az első jöttment járókelőben. Odahaza Angèle tovább élte a maga jelentéktelen és boldog életét. A férje folyvást az alkalomra lesett, és kedélyes nevetése egyre élesebbé vált, amint az alkalom váratott magára.

Volt Aristide-nek Párizsban egy húga, Sidonie Rougon. Annak idején egy plassans-i ügyvéd-bojtárhoz ment férjhez, aki felhozta magával, s a Saint-Honoré utcában déligyümölcs-kereskedéssel próbált szerencsét. Mikor a bátyja rátalált, a férj már eltűnt, s a raktár réges-rég kiürült. A Faubourg-Poissonnière utcában lakott, egy kis háromszobás, félemeleti lakásban. Kibérelte a lakása alatt lévő boltot is, ezt a szűk és titokzatos helyiséget, ahol állítólag csipkét árult; csakugyan lógott a kirakatban néhány vég selyemcsipke és valenciennes-i csipke aranyozott rudakon; a bolt belseje azonban inkább előszobának hatott fénylő faburkolatával, árunak nyoma sem volt benne. Az ajtót s a kirakatot könnyű függönyök takarták, s az üzletet, elfödve a kíváncsi tekintetek elől, titokzatos és elfüggönyözött várószobává avatták, mely valami ismeretlen szentélybe nyílik. Női vásárlót csak nagy ritkán láttak benyitni Sidonie asszonyhoz; gyakran még a kilincs sem volt az ajtón. Ő azt híresztelte a környéken, hogy csipkéjével maga jár el a gazdag hölgyekhez. Mint mondotta, csak a lakás beosztása miatt volt kénytelen kibérelni az üzletet, melyet falba rejtett lépcső kötött össze a félemelettel. A csipkeárús asszony valóban mindig úton volt; napközben tízszer is látták, hogy jön s újra elmegy, mint akinek sietős a dolga. Egyébként nem érte be pusztán a csipkék eladásával; kihasználta a félemeleti helyiségeket is, megtöltötte isten tudja, honnan szerzett alkalmi árukkal. Árult ott kaucsuk tárgyakat, kabátot, cipőt, nadrágtartót; aztán sorra került egy új haj-

növesztő szer, ortopédikus készülékek, egy önműködő kávéfőző - ez utóbbi szabadalmazott találmány volt, s ugyancsak sok gondot okozott az értékesítése. Mikor a bátyja meglátogatta, éppen zongorákkal ügynökölt; a félemelet zsúfolva volt ezekkel a hangszerekkel, zongorák álltak még a hálósobájában is, melynek ízléses berendezése erősen elütött a másik két szoba szedett-vedett szatócs jellegétől. Kétféle üzletét tökéletes módszerrel vezette; a félemeleti áruk iránt érdeklődő vevők a ház Papillon utcára nyíló kocsibejáróján át jöttek és mentek; csak az ismerhette a csipkeárus asszony kettős üzletvitelét, aki be volt avatva a rejteklépcső titkába. A félemeleten Touche-néként szerepelt, a férje nevén, az üzlet ajtaján viszont csak keresztnevét tüntette fel, s így széltében-hosszában Sidonie asszonynak emlegették.

Sidonie asszony harmincöt éves volt, de olyan gondatlanul öltözött, viselkedése oly kevéssé volt nőies, hogy sokkal idősebbnek látszott. Tulajdonképpen nem is volt kora. Örökösen fekete ruhában járt; vásott ráncú, agyonhasznált és kifakult ruhája a törvényszék fakorlátján elnyűtt ügyvédi talárra emlékeztetett. Homlokába nyomott, haját eltakaró kalapjában, otromba cipőjében lótt-futott az utcán, karján kis szatyorral, melynek a füleit madzaggal erősítette össze. Ez a szatyor, melytől sosem vált meg, külön világ volt. Ha kissé szétnyitotta, mindenféle mintadarabok, előjegyzések, tárcák láttak napvilágot, főként pedig bélyeges papírcsomók, melyeknek olvashatatlan szövegét különös ügyességgel fejtette meg. Ügynök és törvényszéki szolga keveredett benne. Óvatóságok, idézések, fizetési meghagyások világában élt; miután túladott tíz frank ára kenőcsön vagy csipkén, beférközött a vásárló hölgy kegyeibe, magára vállalta ügyes-bajos dolgait, futott helyette az ügyvédekhez, védőkhöz, bírákhoz. Heteken át cipelt aktacsomókat a szatyra mélyén, agyonhajszolta magát, szabályos, apró léptekkel szaporázta Párizs egyik végétől a másikig, de kocsiba nem ült soha. Nehéz lett volna megmondani, mi haszna lehetett az effajta mesterségből; először azért üzte, mert ösztönszerűen vonzódott a gyanús ügyekhez, kedvelte a pereskedést, azután egy sereg apró kedvezményt húzott belőle: mindenfelől vacsora-meghívásokat kapott, itt-ott összeszedett egy-egy frankot. A legkézzelfoghatóbb haszna mégis azokból a bizalmas közlésekből származott, melyekben mindenütt része volt; ezek révén jó fogásokhoz, nem remélt üzletekhez jutott. Mivel másoknál, mások ügyes-bajos dolgaiban élt, valóságos eleven adásvételi hírmondó lett belőle. Tudta, hol van sürgősen eladó lány, melyik az a család, melynek háromezer frankra van szüksége, s ki az az idősebb úriember, aki hajlandó ennyit kölcsönadni, persze megbízható kezes jótállására és busás kamatra. Ám tudott ő még kényesebb ügyekről is: ismerte a szőke hölgy bánatát, kit férje nem ért meg, s emiatt megértésre vágyik; ismerte a derék anya titkos óhaját, ki arról ábrándozik, hogy előnyösen túlad kisasszony lányán; ismerte a báró hajlamait a meghitt vacsorák s a zsenge korú lányok iránt. Sidonie halvány mosollyal vitte és hozta a keresletet s a kínálatot; két mérföldet ment, hogy összehozza az embereket; elküldte a bárót a derék anyához, rávette az idősebb úriembert, hogy kölcsönözze a háromezer frankot a megszorult családnak, talált vigasztalót a szőke asszonynak s nem túlságosan aggályoskodó élettársat az eladó lánynak. Voltak nagy ügyei is; ezekről nyíltan beszélhetett, s tele is duruzsolta mindenkinek a fülét, aki a közelébe került: egy hosszadalmas per volt az egyik, melyet egy tönkrement nemesi család megbízásából folytatott, a másik pedig Angliának Franciaországgal szemben fennálló adóssága még a Stuartok idejéből; ennek az összege kamatos kamataival együtt csaknem hárommilliárdra rúgott. Ez a hárommilliárdos adósság volt a vesszőparipája; bőséges részletekkel fűszerezve magyarázgatta az esetet, valóságos történelmi előadást tartott, a lelkesedés tüze borította el az arcát, mely egyébként lágy és sárga volt, mint a viasz. Néhanapján, egy törvényszolgánál s egy barátnőjénél tett látogatása közben, elhelyezett egy kávéfőzőt, egy gumiköpenyt, eladott valami csipkemaradékot vagy bérbe adott egy zongorát. Különben kisebb gondja is nagyobb volt ennél. Aztán sietett az üzletébe, hová egy vevője ígérkezett, hogy megtekintsen egy Chantilly-csipkét. A hölgy megjött, s árnyként surrant be a titoktartó,

elfüggönyözött boltba. És nem volt ritka eset, hogy a Papillon utcai kocsibejárón ugyanekkor lépett be egy úr, hogy megtekintse Touche-né zongoráit a félemeleten.

Sidonie asszony csupán azért nem tett szert vagyona, mert gyakran műkedvelésből dolgozott. Szerette a pörösködést, mások kedvéért megfedkezett a maga érdekeiről, és hagyta, hogy marcangolják a törvényszolgák; különben ez olyan élvezetet szerzett neki, amit csak a meg-rögzött pörösködők ismernek. Kiveszőben volt benne a nő, ügynök lett belőle, üzletközvetítő, aki a nap minden órájában Párizs kövezetét rója, gyanúsnál gyanúsabb holmikat cipel a legendás szatyorban, mindent árusít, milliárdokról álmodozik, fut a békebíróásra, hogy perbe szálljon egy kedves ügyfelének tíz frankjáért. Ez az apró, keszeg, sápadt képű asszony vékony fekete ruhájában, melyet mintha ügyvédi talárból szabtak volna rá, egészen összetöpörödött, s ha elsurrant a házak mentén, lánynak álcázott kis ügyvédbojtárnak nézte volna az ember. Arcszíne a bélyeges papír beteges halványságát idézte; ajkán fakó mosoly ült, szeme mintha az agyát elborító mindenfajta ügyes-bajos dolgok zürzavaros vizében úszott volna; modora félszeg és tartózkodó volt, szinte körülengte a gyóntatószéknek s a bábák szobájának illata; szelídnék és anyáskodónak tette magát, mint egy apáca, aki lemondott a földi érzésekről, és szánakozva nézi a szív gyötrelmeit. Férjéről sohasem beszélt, mint ahogy nem beszélt gyermekkoráról, családjáról, érdeklődési köréről sem. Eladásra csak egyvalamit nem kínált: saját magát; nem mintha aggályai lettek volna, hanem mert ennek az üzletnek még a gondolata sem vetődhetett fel benne. Rideg volt, mint egy számla, hideg, mint egy megóvatolt váltó, közönyös és durva lelkű, mint egy fegyveres törvényszolga.

Saccard nemrég került fel vidékről, s így eleinte nem tudott behatolni Sidonie asszony számos mesterségének rejtett mélységeibe. Minthogy végzett valaha egy évet a jogon, a húga egyszer komoly képpel megemlítette neki a hárommilliárdot; ezért aztán nem sokat tartott Sidonie észbeli képességeiről. Sidonie elment a Szent Jakab utcába, hogy körülzsgálásson a lakásban; egy pillantással fölbecsülte Angèle-t, s csak akkor jelent meg ismét, ha ügyei a környékre szólították, és szükségét érezte, hogy újból föltáálja a hárommilliárdot. Angèle felült az angol adósság meséjének. A közvetítő felkapott vesszőparipájára, s egy óra hosszat döntötte az aranyat. Ez volt a repedés e világos értelmén, a csendes örület, mely elringatta nyomorúságos üzletekbe fülő életét, a lidércláng, mely vele együtt megszedítette leghiszékenyebb ügyfeleit is. Egyébként, igaza biztos tudatában, végül úgy beszélt a hárommilliárdról, mint a tulajdon vagyónáról, melyhez a bírói ítélet előbb-utóbb ismét hozzájuttatja; s ez csodálatos dicsfényt vont szegényes fekete kalapja köré, melyen néhány fakult ibolya himbálózott a burkából kikopott sárgaréz száron. Angèle nagyra meresztette a szemét. Több ízben tiszteletteljesen emlegette a sógornójét a férje előtt, mondván, hogy Sidonie asszony egykor még gazdaggá teszi őket. Saccard a vállát vonogatta; ő már körülnézett a faubourg-poissonnière-beli boltban s a félemeleten, és közelgő csödnél egyebet nem szimatolt. Szerette volna tudni, mint vélekedik Eugène a húgukról; a bátyja azonban elkomolyodott, s csupán annyit válaszolt, hogy sosem találkozik vele, de nagyon okosnak, ámbár környezete jó hírnevére egy kissé veszedelmesnek tartja. Mégis, amikor Saccard nem sokkal ezután ismét a Penthievre utcában járt, mintha Sidonie asszony fekete ruháját látta volna megvillanni és sebesen tovasuhanni a házak mentén. Futásnak eredt, de a fekete ruhát már nem tudta felfedezni. Az ügynöknőnek olyan semmitmondó külseje volt, hogy beleolvadt a tömegbe. Aristide gondolkodóba esett, s ettől fogva nagyobb figyelmet szentelt a húgának. Nemsokára belelátott ennek a sápadt, elmosódó kis teremtsének óriási munkájába, akinek egész ábrázata mintha kancsalított és egybeolvadt volna. Tisztelni kezdte. A húgában valódi Rougon-vér folyt. Felismerte benne azt a pénzéhséget, a cselszövésnek azt a szükségletét, mely a családot jellemezte. Csakhogy Sidonie-ban, a párizsi környezet hatására, ahol megöregedett, s ahol naponta kellett megkeresnie a szűkös

kenyérre valót, elfajzott a közös vérmérséklet, létrehozta ezt a furcsa hermafroditát, ezt a semleges lényé változott asszonyt, aki üzletember és kerítőnő volt egy személyben.

Amikor Saccard, a tervében megállapodva, kezdő tőkét keresgél, természetyszerűleg a hűgára gondolt. Sidonie a fejét ingatta, és sóhajtozva emlegette a hárommilliárdot. Ám a hivatalnok nem volt elnézéssel a rögeszméje iránt, s durván lehordta, valahányszor előhozakodott a Stuartok adósságával. Ez a rögeszme, úgy érezte, lealacsonyít egy ennyire gyakorlati elmét. Sidonie asszony, anélkül, hogy hitében megrendült volna, nyugodtan tűrte a legdurvább gúnyolódást is, aztán pedig világosan és értelmesen megmagyarázta a fivérének, hogy egy fillért sem fog kapni, nem lévén semmiféle biztosítéka. Ez a beszélgetés a tőzsde előtt folyt, ahol Sidonie asszony épp a megtakarított pénzével készült spekulálni. Három óra körül biztosan ott láthatta őt az ember, baloldalt, a postahivatal mellett, a rácsnak támaszkodva; itt fogadta a hasonszörű gyanús és kétes egyéneket. A fivére már ott akarta hagyni, amikor ő fájdalmas hangon ezt dünnyögte: „Hiszen, ha nem volnál nő!...” Saccard-ban különös gondolatokat ébresztett ez az abbahagyott mondat, melynek nem akarta firtatni teljes és pontos értelmét.

Teltek-múltak a hónapok, kitört a krími háború. Párizs rá se hederített a távoli csatazajra, csak még mohóbban vetette magát a spekulációba s az élvezetekbe. Saccard fogcsikorgatva nézte ezt a fokozódó tébolyt, melyet előre megjósolt. Az óriási kovácsműhelyben aranyat vertek az üllőn a pörölyök, és Saccard-t minden ütésre harag és türelmetlenség rázta. Úgy megfeszült benne az ész és az akarat, hogy álomvilágban élt, mint az alvajáró, kit rögeszméje sétára kényszerít a háztetők peremén. Annál jobban meglepődött s bosszankodott, amikor Angèle-t egyik este betegen találta az ágyban. Óraműpontosságú otthoni életében zavar állt be, s ez úgy elkeserítette, mintha a sorsnak valami kiszámított gonoszsága volna. Szegény Angèle szelíden panaszkodott. Meghült. Az orvos megérkezett, s igen nyugtalannak látszott; a lépcsőházban megmondta a férjnek, hogy a felesége tüdőgyulladást kapott, s ő nem állhat jót az életéért. Ettől fogva a hivatalnok harag nélkül ápolta a beteget; nem járt be a hivatalába sem, mellette maradt, meghatározhatatlan kifejezéssel nézte, amint láztól pirosan, zihálva alszik. Sidonie asszony, tengernyi dolga ellenére is, szerét ejtette, hogy esténként eljöjjön herbateát főzni; ezt biztos hatásúnak mondta. Számos mesterségét az ápolónői hivatással is megtoldotta, mert örömet lelte a szenvedésben, a gyógyszerekben s a haldoklók ágya körül hosszúra nyúló, fájó beszélgetésekben. És mintha gyengéd barátság ébredt volna benne Angèle iránt is; valósággal szerelmes volt a nőkbe, hízelkedett nekik, nyilván azért a gyönyörért, amit a férfiaknak szereznek; olyan figyelmes gondossággal bánt velük, mint a boltos kirakatának becses portékáival, „drágám”-nak, „százsorszépem”-nek nevezte őket, turbékolt, olvadozott előttük, mint kedvese előtt a szerelmes férfi. Jóllehet Angèle azok közé tartozott, kiktől semmit sem remélhetett, mégis ugyanúgy becézgette, mint a többieket - illemből. Mikor a fiatalasszony ágynak dőlt, Sidonie ömlengései síróssá váltak, buzgólkodásával megtöltötte a csendes szobát. Bátyja összeszorította az ajkát, mintha elmerülne a néma fájdalomban, s csak nézte, mint sűrűforog.

A baj rosszabbodott. Egy este az orvos megvallotta nekik, hogy a beteg nem éri meg a reggelt. Sidonie asszony már jókor megérkezett; gondterhelten nézegette Aristide-ot és Angèle-t; könnybe lábadt szemében apró lángok lobbantak fel. Amint az orvos elment, lejjebb csavarta a lámpát; nagy csöndesség lett. A halál beövakodott ebbe a meleg, nyirkos szobába, ahol a haldokló szabálytalan lélegzetvétele úgy visszhangzott, mint egy beteg szerkezetű falióra akadozó ketyegése. Sidonie asszony már felhagyott a főzeteivel, engedte, hadd végezze a betegség a munkáját. A kandalló elé ült a bátyjához. Saccard lázas kézzel élesztette a parazsat, önkéntelenül oda-odapillantva az ágyra, s aztán, mint akit elzsibbasztott a súlyos levegő és a siralmas látvány, visszavonult a szomszéd szobába. Oda zárták be a kis Clotilde-ot, aki illedelmesen játszadozott a babájával egy szőnyegen. A lányka rámosolygott az apjára; ekkor

Sidonie asszony besurrant Saccard után a szobába, félrevonta egy sarokba, és suttogni kezdett. Az ajtó nyitva maradt. Hallatszott Angèle halk hörgése.

- Szegény feleséged... - zokogta az ügynőknő. - Azt hiszem, vége van. Hallottad, mit mondott az orvos?

Saccard válasz helyett búsan lecsüggesztette a fejét.

- Jó lélek volt - folytatta a másik, mintha Angèle már meg is halt volna. - Lehet, hogy találsz majd gazdagabb, a társaságban jobban forgolódó nőket, de ilyen szívet soha többé nem találsz.

Szünetet tartott, a szemét törölgette, látszott, hogy átmenetet keres.

- Van valami mondanivalód a számomra? - kérdezte nyíltan Saccard.

- Igen, foglalkoztam az ügyeddel, tudod, mivel, s azt hiszem, találtam valamit... De ilyen pillanatban... Látod, meghasad a szívem.

Ismét törölgetni kezdte a szemét. Saccard nyugodtan hagyta, nem szólt egy szót sem. A húga erre elszánta magát:

- Egy lányról van szó. Sürgősen férjhez akarják adni. A drága gyermekkel megesett a baj. Van egy nagynéni, aki hajlandó áldozatot hozni...

Félbe-félbehagyta, nyögdécselt, elpityeregte a mondatait, mintha még mindig szegény Angèle-t sajnálná. Ezzel türelmetlenné tette a bátyját, s kérdésekre készítette, nehogy egymagának kelljen vállalnia iménti ajánlataért a teljes felelősséget. A hivatalnokon valóban úrrá lett valami tompa ingerültség.

- Gyerünk! Fejezd már be! - mondta. - Miért akarják férjhez adni azt a lányt?

- Amikor kikerült az intézetből - folytatta az ügynőknő panaszos hangon -, egy férfi elcsábította vidéken, az egyik barátnője szüleinél. Az apja most tudta meg a dolgot. Meg akarta ölni a lányát. A nagynénje, hogy megmentse a drága gyermeket, büntársául szegődött, s a két nő előadott az apának egy mesét, elhítelve vele, hogy a csábító tisztességes fiatalember, akinek nincs hőbb vágya, mint hogy helyrehozza pillanatnyi eltévelyedését.

- Ennélfogva - mondta Saccard meglepve és szinte bosszankodva - az a vidéki ember elveszi a lányt.

- Nem, nem teheti. Nős.

Csend lett. Angèle hörgése fájdalmasabban hangzott a borzongó levegőben. A kis Clotilde abbahagyta a játékot. Sidonie asszonyt és apját bámulta álmodozó, nagy gyermekszemével, mintha felfogta volna szavaik értelmét. Saccard rövid kérdéseket tett fel:

- Hány éves a lány?

- Tizenkilenc.

- Mióta állapotos?

- Három hónapja. Alighanem elvetél.

- Gazdag és tekintélyes a család?

- Régi polgárcsalád. Az apja bíró volt. Jókora vagyon.

- Mennyit áldoz a nagynéni?

- Százezer frankot.

Újra csend lett. Sidonie asszony már nem pityergett; most üzletet kötött; hangja ércesen csengett, mint egy alkudozó kofáé. A bátyja lopva rápillantott, s tétován kérdezte:

- És te, te mennyit akarsz?

- Azt meglátjuk később - hangzott a válasz. - Majd meghálálod valamivel.

Várt néhány pillanatig, s mivel Saccard hallgatott, kereken megkérdezte tőle:

- Nos? Mit határozol? Szegény nők kétségbe vannak esve. El akarják fojtani a botrányt. Megígérték az apának, hogy holnap közlik vele a csábító nevét... Ha beleegyezel, elküldöm nekik egy hordárral a névjegyedet.

Saccard, mintha álomból ébredne, megrázkódott; félénken fordult a szomszéd szoba felé, ahonnan halk sóhajt vélt hallani.

- De hiszen nem tehetem - mondta szorongva -, jól tudod, hogy nem tehetem...

Sidonie asszony mereven nézte, hideg és megvető arccal. Aristide-nek a fejébe szállt minden csepp Rougon-vére, valamennyi lángoló, sóvár vágya. Kivett egy névjegyét a tárcájából, s odaadta hűgának, aki borítékba tette, de a címet előbb gondosan kitörölte. Aztán elment. Még kilenc óra sem volt.

Saccard magára maradt; homlokát a fagyos ablakhoz támasztotta. Annyira megfélekedett magáról, hogy ujjá hegyével dobolni kezdett az üvegen. De vaksötét volt az éjszaka, s odakint olyan különös gomolyagokba sűrűsödött a homály, hogy kellemetlen érzés fogta el, s gépiesen visszatért abba a szobába, ahol Angèle haldokolt. Már meg is feledkezett róla, és rettenetesen megrázta, hogy párnáján félig ülve találja; az asszony szeme tágra nyílt, s arcát és ajkait mintha újból előntötte volna az élet egy hulláma. A kis Clotilde az ágy szélén ült, babáját még mindig szorongatta; alighogy az apja hátat fordított, besurrant a szobába, ahonnan kizártak; odahúzta játékos, gyermeki kíváncsisága. Saccard feje tele volt húga elbeszélésével, s álmát most porban látta. Irtózatos gondolat villanhatott meg a szemében. Angèle rémülten akart menekülni az ágy mélyére, a fal felé, de közeledett a vég, e felriadás a haláltusa közben a kihunyo lámpa utolsó lobbanása volt. A haldokló nem tudott mozdulni; ereje elhagyta, tágra nyílt szemét most is a férjén tartotta, mintha a mozdulatait vigyázná. Saccard már-már valami pokoli feltámadásról képzelődött, melyet a végzet azért eszelt ki, hogy őt nyomorban tartsa, de megnyugodva látta, hogy a szerencsétlennek már egy órája sincs hátra. Most már elviselhetetlen rosszullet környékezte Saccard-t. Angèle szeme elárulta, hogy meghallotta férje és Sidonie asszony párbeszédét, s attól félt, hogy a férje megfojtja, ha nem hal meg idejében. És szemében benne ült a szelíd és ártalmatlan teremtés iszonyodó csodálkozása, aki élete utolsó órájában döbben rá a világ gázságára, és megborxad arra a gondolatra, hogy hosszú esztendőket töltött egy haramia oldalán. Tekintete lassanként megenyhült; már nem félt; talán meg is bocsátott a nyomorultnak, ha arra gondolt, milyen ádáz küzdelmet vívott hosszú időn át a sorssal. Saccard-t üldözte a haldokló tekintete, melyből kiolvasta a sok-sok szemrehányást; a bútorokhoz támaszkodott, a sötét sarkokat kereste. Majd elgyengült, messzire akarta üzni a tébolyító lidércnyomást, előrelépett a lámpa fényébe. Angèle azonban intett, hogy hallgasson, s továbbra is azzal a rémült szorongással meredt rá, nézésébe azonban már belevegyült a megbocsátás ígérete. Ekkor Aristide lehajolt, hogy karjába vegye Clotilde-ot, és átvigye a másik szobába. Angèle ezt is megtiltotta neki, ajkának egy mozdulatával. Követelte, hogy vele maradjon. Szelíden hunyt el, le nem véve róla a szemét, s minél sápadtabb lett a férje, annál szelídebbé vált a tekintete. Végső sóhajával megbocsátott. Úgy halt meg, ahogy élt: lágyan beleolvadt a halálba, mint ahogy beleolvadt az életbe is. Saccard borzongva állt a halott nyitott szeme előtt, mely tovább üldözte mozdulatlanságával. A kis Clotilde babáját ringatta a takaró szélén, csöndesen, hogy anyját föl ne ébressze.

Mire Sidonie asszony visszajött, már mindennek vége volt. Mint aki megszokta ezt a műveletet, egyetlen mozdulattal lezárta Angèle szemét, ami különösképpen megnyugtatta Saccard-t. Aztán lefektette a kicsit, térült-fordult, s elrendezte a halottas szobát. Miután meggyújtott két gyertyát a fiókos szekrényen, s a takarót gondosan felhúzta a halott álláig, elégedetten nézett körül, s elnyúlt egy karosszékben; ott szundikált virradatig. Saccard a szomszéd szobában gyászjelentések írásával töltötte az éjszakát. Olykor-olykor abbahagyta, megfélekedett magáról, és számoszlopokat vetett egy papírszeletre.

A temetés estéjén Sidonie asszony felvitte Saccard-t félemeleti lakására. Itt nagy elhatározások születtek. A hivatalnok úgy döntött, hogy a kis Clotilde-ot odaadja egyik testvéréhez, Pascal Rougon plassans-i orvoshoz, aki magányosan édegélt a tudomány szerelmeseként, s már több ízben fölajánlotta, hogy magához veszi kis unokahúgát, hadd vidítsa fel a tudós csöndes hajlékát. Sidonie asszony azt is megértette Saccard-ral, hogy nem maradhat a Szent Jakab utcában. Ő majd kibérel neki egy hónapra a városháza környékén egy elegánsan bútorozott lakást; igyekezni fog egy polgári házban lakást találni, hogy a bútorzat a sajátjának lássék. A Szent Jakab utcai ingóságokat pedig eladják, hogy eltüntessék a múlt utolsó nyomát is. Ezt a pénzt Saccard majd arra fordítja, hogy fehérenmút és megfelelő öltönyöket vásároljon magának. Három nappal ezután Clotilde-ot egy idősebb hölgy gondjára bízták, aki éppen Dél-Franciaországba utazott. Aristide Saccard pedig diadalmasan pirosuló arccal, szinte kigömbölyödve három nap alatt a szerencse első mosolyától, beköltözött a Marais negyedbeli Payenne utca egyik szigorú és tekintélyes házában lévő ötszobás csinos lakásba, ahol hímzett papucsban járkált fel s alá. A lakás egy fiatal papé volt, aki hirtelen Olaszországba utazott, meghagyva a cselédjének, hogy keressen bérlőt. A cseléd barátnője volt Sidonie asszonynak, aki egy kissé bolondja volt a reverendának: szerelmes volt a papokba is, mint a nőkbe, talán ösztönösen megállapított valami idegbeli rokonságot a reverenda és a selyemszoknya között. Ezzel Saccard rendben is volt; kitűnő művészettel alakította a szerepét; szemrebbenés nélkül várta a magára vállalt helyzetből adódó nehézségeket és kényes körülményeket.

Angèle halálának azon az iszonyú éjszakáján Sidonie asszony néhány szóban hű képet festett a Béraud család esetéről. Béraud Du Châtel, a családfő - hatvanesztendő, magas öregúr - utolsó képviselője volt egy régi polgárcsaládnak, mely régibb múltra tekinthetett vissza, mint bizonyos nemesi családok. Egyik őse Étienne Marcel⁶ fegyvertársa volt. Apja 1793-ban a vérpadon halt meg, miután annak a párizsi polgárnak szívből jövő lelkesedésével üdvözölte a köztársaságot, akinek ereiben a város forradalmi vére kering. Ő maga a spártai republikánusok fajtájából való, s tökéletesen igazságos és bölcsen liberális kormányzatról ábrándozik. A bírói székben öregedett meg, ahol beléivódott hivatásának merevsége és szigora. Mint tanácselnök, 1851-ben, az államcsíny idején beadta lemondását, miután megtagadta a részvételt azoknak a vegyes bizottságoknak egyikében, melyek meggyalázták a francia igazságszolgáltatást. Ettől fogva magányosan és visszavonultan élt Szent Lajos-szigeti palotájában, a sziget csúcsán, csaknem szemközt a Lambert-palotával. Felesége fiatalon halt meg. Valami titkos tragédia, melynek a sebe nem hegedt be, még komorabbá tette a bíró vonásait. Volt már egy nyolc-esztendő lány, Renée, mikor a felesége meghalt, második leánygyermekének adva életet. Ez utóbbit Christine-nek keresztelték; Béraud Du Châtel nővére, Aubertot közjegyző felesége vette magához. Renée zárdába került. Aubertot-nében - nem lévén gyermeke - anyai szeretet ébredt Christine iránt, kit magánál tartott. Mikor a férje meghalt, hazavitte a kicsit az apjához, s ott maradt a hallgatag aggastyán s a mosolygós szőkeség mellett. Renée-t az intézetben felejtették. Nyaranta akkora zajjal verte fel a palota csendjét, hogy nagynénje mélyen meg-

---

⁶ Párizs városának egykori polgármestere. Mint a harmadik rend vezető személyisége fontos szerepet játszott az 1355. és 1357. évi rendi országgyűlésen. 1358-ban meggyilkolták.

könnyebbülve sóhajtott fel, amikor végre visszavitte a visitandák⁷ intézetébe, ahol nyolcéves kora óta nevelkedett. Csak tizenkilenc éves korában került ki a zárdából, hogy egy szép nyarat töltsön Adeline barátnője szüleinél, kiknek Nevers környékén gyönyörű birtokuk volt. Októberben, amikor hazajött, Elisabeth néni csodálkozva látta, hogy milyen komoly, milyen mélységesen szomorú. Egy este azon kapta, hogy zokogását párnájába fojtva vergődik az ágyán eszeveszett fájdalmában. A lányka végső kétségbeesésében, szívszorító történetet mondott el neki: egy jó módú, negyvenéves házasember, kinek fiatal és bájos felesége is ott időzött vidéken, megerőszkolta, anélkül, hogy ő védekezni tudott vagy mert volna. Ez a vallomás halálra rémítette Elisabeth nénit; vádolta magát, mintha ő is bűntársa lett volna; bántotta, hogy több szeretettel bánt Christine-nel, s arra gondolt, hogy ha Renée-t is magánál tartja, a szegény gyermek nem bukik el. Ettől kezdve, hogy elűzze mardosó lelkiismeret-furdalását, melyeknek kínját gyengéd szíve még fokozta, szárnya alá vette a vétkest; lecsillapította az apa haragját, akinek mindketten túlzott óvatosságukkal árulták el a rettentő igazságot; elvakult gondoskodásában kitalálta ezt a különös házassági tervet, azt képzelve, hogy ez majd mindent elrendez: megbékíti az apát, visszajuttatja Renée-t a tisztességes nők világába - s nem akarta meglátni e házasság szégyenletes voltát és végzetes következményeit.

Sosem derült ki, miképpen szimatolta meg Sidonie asszony ezt a pompás üzletet. Béraud-ék becsülete, Párizs könnyűvérű nőinek megóvatolt váltóival együtt, ott hányódott a szatyrában. Mihelyt értesült a történetekről, valósággal rátukmálta a családra a fivérét, kinek a felesége haldokolt. Elisabeth néni a végén már komolyan hitte, hogy hálával tartozik ennek a szelíd, szerény hölgynek, aki annyira ragaszkodik a szerencsétlen Renée-hez, hogy még férjet is választ számára a családjából. A nagynéni és Saccard első találkozására a Faubourg-Poissonnière utcai főemeleti lakásban került sor. A hivatalnok, aki a Papillon utcai kocsi-bejárón át érkezett, tüstént megértette a két bejárat leleményes működését, mihelyt meglátta, hogy Aubertot-né a bolton át a rejteklépcsőn jön fel. Saccard csupa tapintat és illendőség volt. Üzletként kezelte a házasság kérdését, de olyan világfi módjára, ki kártyaadósságait készülni rendezni. Elisabeth néni sokkal nagyobb zavarban volt, mint ő: hebegett-habogott, nem merte megemlíteni az ígért százezer frankot.

Saccard tért rá a pénzkérdésre, olyan arccal, mint az ügyvéd, ki ügyfele érdekeit védi. Véleménye szerint százezer frank nevetséges összeg Renée kisasszony férje számára. Kissé megnyomta a „kisasszony” szót. Béraud Du Châtel úr még inkább megvetne egy szegény vőt; meggyanúsítaná, hogy csupán vagyonáért csábította el a lányát, titokban talán nyomoztatni is kezdene. Aubertot-né megijedt; megrémítették Saccard sima, udvarias szavai, elvesztette a fejét, s hajlandó volt megkészserezni az összeget, mikor a férfi kijelentette, hogy kétszázezer frankon alul meg sem merné kérni Renée kezét, nem akarván, hogy hitvány hozományvadásznak tartsák. A jámbor hölgy teljesen zavarodottan távozott, nem tudta, miként vélekedjék erről az emberről, akiben ekkora az önérzet, s aki efféle vásárt köt.

Az első találkozást Elisabeth néni hivatalos látogatása követte Aristide Saccard Payenne utcai lakásán. Ezúttal Béraud úr nevében jött. A hajdani bíró látni sem akarta „azt az embert” - így nevezte lánya csábítóját -, míg el nem vette Renée-t, aki előtt különben szintén bezárta az ajtaját. Aubertot-né teljhatalommal tárgyalhatott. Láthatólag örült a hivatalnok fényűző környezetének; tartott tőle, hogy a nyűtt szoknyájú Sidonie asszony fivére valami ágrólszakadt fickó lesz. Saccard pompás házikabátban fogadta. Ez volt az az időpont, amikor december másodika kalandorai, adósságaiktól megszabadulva, a szemétre hajították szétaposott csizmájukat, a varrások mentén kifényesedett szalonkabátjukat, leborotválták hetes szakállukat, és

⁷ Szalézi Szent Ferenc és Chantal bárónő által 1610-ben alapított női szerzetesrend: feladata a szegények istápolása, később leánynevelés is.

úriemberré vedlettek. Saccard végre bekerült a bandába; a körmét tisztán tartotta, ezentúl csak drága púderekkal és illatszerekkel ápolta magát. Figyelmes és udvarias lett; taktikát változtatott: csodálatosan önzetlennek mutatkozott. Mikor az idős hölgy a szerződést említette, ő csak legyintett, jelezve, hogy nem fontos. Egy hét óta a polgári törvénykönyvet bújta, töprengett ezen a súlyos problémán, mivel ezen múltott, hogy a jövőben szabadon folytathatja-e gyanús üzelmeit.

- Az isten szerelmére - mondta -, hagyjuk már ezt a kellemetlen pénzkérdést... Az a nézetem, hogy rendelkezék Renée kisasszony is a vagyonával, és én is rendelkezem a magaméval. A közjegyző majd elintézi ezt.

Elisabeth néni helyeselte ezt a felfogást; attól rettegett, hogy ez a fickó, kinek kezdte már érezni a vaskezet, hozzá akar nyúlni unokahúga hozományához.

Majd erről a hozományról beszélt:

- Fivérem vagyona - mondotta - főként birtokokban és ingatlanokban fekszik. Nem olyan ember ő, hogy büntetésből megnyirbálná a lánya örökrészét. Ad vele egy háromszázezer frankra becsült birtokot Sologne-ban s egy körülbelül kétszázezret érő párizsi házat.

Saccard-nak káprázott a szeme: nem számított ekkora összegre; elfordult, nehogy meglássák az arcába tóduló vérhullámot.

- Ez ötszázezer frank - folytatta a nagynéni -, azonban nem hallgathatom el, hogy a sologne-i birtok csupán két százalékot jövedelmez.

Saccard elmosolyodott, megismételte nemtörődöm kézmozdulatát, jelezve, hogy ez nem érintheti őt, mivel nem óhajt igényt támasztani felesége vagyonára. Elragadó közömbösséggel ült a karosszékében, szórakozottan himbálta papucsos lábát, mint aki szemmel láthatóan merő udvariasságból figyel csak oda. Aubertot-né, szokott lelki jóságával, körülményesen beszélt, válogatta a szavakat, hogy meg ne sértse Saccard-t. Így folytatta:

- Végül magam is szántam valami ajándékot Renée-nek. Gyermekelem nincs, vagyonom egykor unokahúgaimra száll, s ha egyikük ma bajban van is, azért még nem leszek szűkmarkú. Mindkettőjüknek megvan már a nászajándéka. Renée-é nagy telkekből áll Charonne környékén, azt hiszem, megérnek vagy kétszázezer frankot. Csakhogy...

A „telkek” szóra Saccard megrezzent. Színlelt közömbössége mögül feszülten figyelt.

Elisabeth néni belezavarodott a mondókájába, nyilván nem talált szavakat, végül pirulva folytatta:

- Csakhogy az a kívánságom, hogy e telkek tulajdonjoga Renée első gyermekére szálljon. Bizonyára érti a szándékomat: nem akarom, hogy a gyerek valamikor terhére legyen önnek. Ha a gyerek meghalna, Renée maradna az egyedüli tulajdonos.

Saccard meg sem moccant, de felvont szemöldöke arról tanúskodott, hogy lázasan gondolkodik. A charonne-i telkek hallatára rajzani kezdtek fejében az ötletek. Aubertot-né azt hitte, hogy megsértette Renée gyermekének említésével; most végképp elakadt, s nem tudta, hogyan fűzze tovább a szót.

- Melyik utcában is van az a kétszázezer frankos ingatlan? - kérdezte Saccard, ismét kedélyesen mosolyogva.

- A Pépinière utcában - válaszolta a nagynéni -, majdnem az Astorg utca sarkán.

Ez az egyszerű mondat döntő hatással volt Saccard-ra. Nem tudta fékezni elragadtatását. Közelebb húzta a karosszékét, és provence-i folyékonyssággal, hízalgő hangon kezdte:

- Drága hölgyem, befejeztük már, vagy beszélünk még arról az átkozott pénzről?... Nézze, meggyónok önnek teljes őszinteséggel, mert kétségbe ejtene, ha nem érdemelném ki a becsülését. Nemrég vesztettem el a feleségemet, két gyermek maradt rám, józan, gyakorlati ember vagyok. Elveszem az unokahúgát, s evvel mindannyian jól járunk. Ha asszonyom most még elfogult is velem szemben, később majd megbocsát, ha felszárítottam mindnyájuk könnyeit, s gazdaggá tettem még a dédunokaöcséimet is. A siker aranyláng: mindent megtisztít. Azt akarom, hogy maga Béraud úr is kezét nyújtsa, és köszönetet mondjon...

Belefeledkezett, így beszélt még sokáig gúnyos cinizmussal, mely olykor-olykor megvillant a kedélyes külső alatt. Fitogtatta képviselő bátyját és plassans-i adófelügyelő apját. Tökéletesen meghódította Elisabeth nénit, aki önkéntelen örömmel látta, hogy a tragédia, mely egy hónapig kínozta, szinte kacagtató komédiává alakul ennek az ügyes embernek a kezében. Megállapodtak, hogy másnap mennek a közjegyzőhöz.

Alighogy Aubertot-né távozott, Saccard a városházára sietett; egész nap kutakodott bizonyos írások között, melyekről tudomása volt. A közjegyző előtt egyetlen nehézséget támasztott: Renée hozománya csupa ingatlanban fekszik, ezért - mint mondotta - aggódik érte, hogy sok gondja-baja lesz a vagyonával, s okosabbnak tartaná, ha legalább a Pépinière utcai ingatlant eladnák, és az árát átváltanák állami járadékra. Aubertot-né ezt tudomására akarta hozni Béraud Du Châtelnek, aki még mindig elzárkózott a lakásában. Saccard megint futkosott estig. Elment a Pépinière utcába, olyan töprengő arccal járt keresztül-kasul Párizson, mint valami hadvezér a döntő ütközet előestéjén. Másnap Aubertot-né közölte, hogy Béraud Du Châtel teljesen rábízta a dolgot. A szerződést az előzőleg lefektetett alapelvek szerint kötötték meg: Saccard kétszázezer frankot ad, Renée hozománya a sologne-i birtok s a Pépinière utcai ház, melynek az eladására kötelezi magát; továbbá első gyermekének elhalálózása esetén ő a kizárólagos tulajdonosa a charonne-i telkeknek, melyeket a nagynénje ajándékoz neki. A szerződést vagyonekülönítés alapján kötötték meg, ami fenntartja a házastársak jogát vagyonuk teljesen különálló kezelésére. Elisabeth néni figyelmesen hallgatta a közjegyzőt; láthatólag elégedett volt ezzel a szerződéssel, melynek a kikötései biztosíthaták unokahúga függetlenségét, és védelmezték a vagyonát mindennemű támadó kísérlettel szemben. Saccard halvány mosollyal nézte a derék hölgyet, amint minden egyes pontnál helyeslően bólint. A házasságot a legrövidebb határidőre tűztek ki.

Amikor mindent eligazítottak, Saccard ünnepélyesen bejelentette bátyjának Renée Béraud Du Châtel kisasszonnyal kötendő frigyét. Ez a mesteri fogás meglepte a képviselőt. Nem titkolhatta csodálkozását.

- Azt mondtad, keríték - válaszolta a hivatalnok. - Kerítettem, megvan.

Eugène, aki először nem tudta, hányadán áll, kezdte már sejteni az igazságot. Kedveskedve mondta:

- Nos, ügyes fiú vagy... Azért jöttél, hogy tanúnak kérj fel, ugye? Számíthatsz rám. Ha akarsz, elviszem a lakodalmadra a törvényhozó testület egész jobbszárnyát; ez kitűnően megalapozná a híredet...

Majd, miközben kinyitotta az ajtót, halkabbra fogva a hangját, megkérdezte:

- Mondd csak!... Nem nagyon szeretném éppen most hírbe hozni magam; igen súlyos törvényt készülünk megszavaztatni... Remélhetőleg nem nagyon előrehaladott a terhesség?

Saccard olyan metsző pillantást vetett rá, hogy Eugène, miközben becsukta az ajtót, ezt gondolta magában: „Alaposan ráfizetnék erre a tréfára, ha nem Rougon volnék.”

Az esküvő a szigeti Szent Lajos-templomban volt. Saccard és Renée e nagy eseményt megelőző napon találkoztak első ízben. A jelenet késő délután zajlott le, sötétedéskor, a Béraud-palota egyik földszinti termében. Kíváncsian vizsgálgatták egymást. Renée, mióta a házassága útját egyengették, megint olyan szertelenül és bolondosan viselkedett, mint azelőtt. Nagylány volt, tündöklő és nyugtalan szépség, aki szabadjára engedett növendéklány-szeszélyeiben nőtt fel. Saccard-t kicsinek és rútnak találta, ám bár gyötrődéseket tükröző és értelmes rútsága nem volt kedve ellenére; a férfi különben is kifogástalanul beszélt és viselkedett. Kissé elhúzta a száját, mikor Renée-t megpillantotta; nyilván túlságosan magasnak találta, magánál nagyobb-nak. Néhány fesztelen szót váltottak. Ha az apa jelen van, csakugyan azt hihette volna, hogy régóta ismerik egymást, s van valami közös vétek a múltjukban. Elisabeth néni ott volt a találkozáson, s helyettük irult-pirult.

Egy nappal az esküvő után - ez az esküvő eseményszámba ment a Szent Lajos-szigeten, mivel részt vett rajta Eugène Rougon is, kire nemrég tartott beszéde hívta fel a figyelmet - az ifjú házaspárt végre Béraud Du Châtel úr színe elé bocsátották. Renée sírva fakadt, látva, hogy apja megöregedett, s komolyabb és komorabb volt, mint valaha. Saccard-t mind ez ideig semmi sem hozta ki a sodrából, most mégis megdermesztette a fagyos és homályos szoba s ez a szomorú és zord, nagy aggastyán, kinek szúrós tekintete mintha a lelke mélyéig hatolt volna. A hajdani bíró lassan homlokon csókolta a lányát, megbocsátása jeléül, majd a vejéhez fordult.

- Uram - mondta egyszerűen -, sokat szenvedtünk. Bízom benne, hogy elfeledtetni velünk a vétkeket.

Kezét nyújtotta. Saccard azonban megborzongott. Az járt a fejében, hogy Béraud Du Châtel, ha meg nem törí a Renée gyalázata okozta fájdalom, egyetlen pillantással, egyetlen mozdulattal megsemmisítette volna Sidonie asszony mesterkedéseit. Ez utóbbi, miután összehozta fivérét Elisabeth nénival, bölcsen a háttérbe húzódott. Még az esküvőn sem jelent meg. Saccard az öregúrral nagyon csínján bánt, kiolvasta ugyanis szeméből a meglepetést, hogy egy negyvenéves, csúf emberke csábította el a lányát. Az újdonsült házásoknak az első éjszakákat a Béraud-palotában kellett tölteniök. Christine-t már két hónappal előbb eltávolították, nehogy a tizennégy esztendő lányka valamit is megsejtsen abból a tragédiából, mely e kolostorian békés és nyugalmas falak között zajlott. Hazatértekor megdöbbenve látta nővére férjét, kit ő is öregnek és rútnak talált. Mintha csak maga Renée nem vette volna tudomásul férje életkorát és rókaképét. Megvetés és szeretet nélkül bánt vele, tökéletes nyugalommal, melyből csak néha-néha ütözött ki egy csipetnyi lenéző gúny. Saccard kényelmesen befészkelte magát, és lendületességével, sima modorával lassanként valóban megnyerte mindannyiuk barátságát. Amikor elköltöztek, hogy elfoglalják fényűző lakásukat a Rivoli utca egyik új házában, Béraud Du Châtel szeméből már eltűnt a csodálkozás, a kis Christine pedig pajtásként játszott a sógorával. Renée ekkor már a negyedik hónapban volt; férje éppen vidékre akarta küldeni, arra számítva, hogy majd letagadja a gyerek életkorát, amikor - Sidonie asszony jóslata szerint - bekövetkezett a koraszülés. Renée, hogy terhességét rejtse, mely különben is eltűnt bő szoknyái alatt, oly szorosán fűzte magát, hogy emiatt néhány hétre ágyba kényszerült. Férjét boldoggá tette a fordulat; végre hozzászegődött a szerencse: ragyogó vásárt csinált, pazar hozományhoz jutott és feleséghez, aki oly szép, hogy fél éven belül kitüntetést szerez a számára - és mindehhez nem járul semmi teher. Kétszázezer frankért megvették a nevét egy magzat miatt, melyet az anyja látni sem kívánt. Most már nagy szeretettel gondolt a charonne-i telkekre. Pillanatnyilag azonban teljesen lekötötte a figyelmét az a spekuláció, mellyel meg akarta vetni vagyona alapját.

Felesége családjának előkelő társadalmi helyzete ellenére sem mondott le azonnal útbiztosi állásáról. Mondogatta, hogy munkákat hagyott félbe, elfoglaltságot kell keresnie. Valójában végig ott akart maradni a csatamezőn, ahol első játszóját vívta. Otthon volt, kényelmesebben csalhatott.

Az útbiztos vagyonszerző terve egyszerű és gyakorlati volt. Most, hogy műveletei megkezdéséhez több pénzzel rendelkezett, mint valaha is álmodni mert volna, nagyban akarta kivitelezni terveit. Párizst úgy ismerte, mint a tenyerét. Tudta, hogy a falait csapkodó aranyeső napról napra sűrűbben esik. Az élelmes embernek csak a zsebét kell kinyitnia, ő már akkor az élelmesek közé számította magát, amikor a városháza irodáin olvasta a jövőt. Hivatali munkája közben megtanulta, mennyit lehet összeharácsolni az ingatlanok és telkek adásvételével. Járatos volt a fosztogatás hagyományos formáiban: tudta, hogyan ad túl az ember egymillióért azon, amit ötszázezerért vásárolt; tudta, mennyiért nyer jogot, hogy feltörje az államkincstárt, miközben az állam mosolyogva szemet huny efölött; tudta, hogyan kell hatemeletes házakkal bűvészkedni, a rászédettek elismerő tapsai közben, körutat vezetve a vén városnegyed gyomrába. S hogy ebben a zavaros időben, amikor még csak lappangott az üzérkedés rákfenéje, ő máris félelmetes játékossá vált, ezt annak köszönhetette, hogy feljebbvalóinál is többet sejtett a Párizsnak szánt termésköves és gipszes jövőből. Addig mind szimatolt, annyi számadatot gyűjtött össze, hogy megjósolhatta volna, milyenek lesznek az új negyedek 1870-ben. Az utcán olykor különös tekintettel nézett egyik-másik házra, mint ismerőseire, akiknek csak ő tudja mélyen megindító sorsát.

Angèle-t, két hónappal a halála előtt, felvitte egy vasárnap a Montmartre-ra. Szegény asszony nagyon szeretett vendéglőben enni; boldog volt, ha a férje egy hosszú séta után asztalhoz ültette valamelyik külvárosi kocsmában. Azon a napon a magaslat tetején vacsoráztak egy vendéglőben, melynek az ablakai Párizsra nyíltak, a kéklő háztetők óceánjára. A tetők torlódó hullámok gyanánt töltötték meg a mérhetetlen szemhatárt. A házaspár asztala az egyik ablak előtt állt. A párizsi háztetők látványa jókedvre derítette Saccard-t. A csemegénél hozatott egy üveg burgundit. El-elmosolyodott, szokatlanul figyelmes volt. A tekintete vissza-visszasiklott szerelmesen arra az elevenen pezsgő tengerre, ahonnan felhallatszott a sokaság mély moraja. Ősz volt; a tág, sápadt ég alatt szelíd és lágy szürkeségben hervadozott a város, csak imitt-amott tűzdelték meg a lombok sötétzölddel, mintha tündérrózsák szétterülő levelei lebegnének a tó színén; vörös felhő mögött hanyatlott le a nap, s míg könnyű párával telt meg a szemhatár, aranypor, aranyharmat hullt a jobb partra, a Madeleine-templom és a Tuilériák tájékára. Olyan volt ez, mint egy elvarázsolt zug az *Ezeregyéjszaka* valamelyik városában smaragd fákkal, zafir tetőkkel, rubin szélkakasokkal. Az egyik pillanatban olyan ragyogóan tűzött le két felhő között a nap, hogy a házak szinte lángoltak s olvadoztak, mint megannyi aranyrúd az olvasztótégelyben.

- Ó, nézd csak - kacagott fel Saccard gyerekes örömmel -, húszfrankos aranyak hullanak Párizsra!

Angèle is elnevette magát, és szidta azokat a nehezen összeszedhető aranyakat. Férje azonban már fölkel, s az ablakpárkányra könyökölt:

- A Vendôme-oszlop ragyog ott lenn, ugye? Jobbra meg a Madeleine... Szép ez a városrész, van itt még tennivaló... Ó, most lobog az egész! Látod? Mintha valami vegyész lombikjában fortyogna minden.

Hangja komoly és megindult lett. Úgy látszik, meglepte a hasonlat, mely felötlött benne. Burgundit ivott, megfedkezett magáról, s kinyújtott karral mutogatva Párizst a mellé könyöklő Angèle-nek, így folytatta:

- Igen, igen, jól mondtam. Nem egy városrész olvad majd szét, és arany tapad azoknak az ujjára, akik a tartályt fűtik és kevergetik. Ó, ez a jámbor, együgyű Párizs! Nézd, milyen mérhetetlen nagy, s milyen szelíden szunnyad! De ostoba is az ilyen nagyváros! Még csak nem is gyanítja, hogy egy szép reggel nekiesik a csákányok hada; bizony, az Anjou utca egyik-másik palotája sem tündökölné ilyen fényesen a lenyugvó napfényben, ha sejténé, hogy csupán három-négy esztendeje van hátra.

Angèle azt hitte, hogy a férje tréfál. Néha kedve támadt az effajta mértéktelen és nyugtalanító tréfálkozásra. Az asszony nevetett, valami határozatlan rémülettel, amint látta, hogy ez az apró ember fölébe ágaskodik a lába előtt heverő óriásnak, az öklével fenyegeti, s közben gúnyosan biggyeszi az ajkát.

- Már megkezdődött - folytatta Saccard. - De ez még semmi. Nézz csak arra, a csarnok felé: Párizst négy részre vágják...

És kinyújtott kezével, nyitott tenyerével, amely éles volt, mint a hentes kése, úgy tett, mintha négy darabra vágná a várost.

- A Rivoli utcát gondolod s a most épülő körutat? - kérdezte a felesége.

- Igen, Párizs nagy keresztútját, ahogy mondani szokták. Szabaddá teszik a Louvre-t és a városházát. Mindez csak gyerekjáték! Csupán arra jó, hogy felkeltse a közönség étvágyát... Majd ha kész az első hálózat, akkor kezdődik a tánc. A második hálózat át- meg átluggatja a várost, hogy a külvárosokat összekösse az első hálózattal. A levágott szakaszok gipszben fognak haldokolni... Nézd csak, figyeld egy kicsit, amint mutatom. A Templomos körúttól a Trón-kapuig⁸ egy vágás; aztán itt a Madeleine-től a Monceau síkságig egy másik; a harmadik vágás erre, a negyedik meg arra, itt is vágás, ott is vágás, vágás mindenütt, az összekaszabolt Párizs százezer kubikost és kőművest táplál megnyitott ereivel, csodás hadi utak szelik át; s az erődítéseket az ódon negyedek szívébe hozzák.

Esteledett. Száraz, ideges kezével még egyre szeletelte az úrt. Angèle borzongott egy kissé ettől az eleven késtől, e vasujjaktól, melyek irgalmatlanul vagdalták a sötét tetők határtalan tömegét. Egy kis idő óta a látóhatár köde szelíden lejjebb ereszkedett a magasból, s ő a mélyedésekben összesűrűsödő homályból távoli recsegést-ropogást vélt hallani, mintha a férje keze a valóságban is elvégezte volna azokat a vágásokat, melyekről beszélt, keresztül-kasul hasogatva Párizst, összetördelve a gerendákat, pozdorjává zúzva a köveket, leomló falak hosszú és borzalmas sebeit hagyva maga után. Ez a hatalmas zsákmányra fenekedő, apró kéz a végén már nyugtalanítani kezdte; míg minden erőlködés nélkül marcangolta az óriás város belsejét, úgy rémlett, mintha furcsán acélosan villogna a kékes homályban.

- Lesz harmadik hálózat is - folytatta Saccard egy kis szünet után, mintha magában beszélne -, ez még távoli dolog, nem olyan világos. Mindössze egynéhány utalást találtam... De az már merő örület lesz, milliók sátáni tánca, lerészegedett és agyonvert Párizs!

Újból elhallgatott. Lángoló tekintetét a városra szegezte, melyben egyre sűrűbben hömpölygött a homály. Talán azt a nagyon távoli jövőt fürkészte, mely elillant előle. Aztán leszállt az est. A város homályossá vált, csupán lélegzése morajlott, mint a tengeré, melyből csak a hullámok sápadt taraja látszik. Itt-ott még fehérlett egy-egy fal, majd a gázlámpák sárga lángjai egymás után döfték át a homályt, mintha viharos ég sötétjén gyúlnának ki a csillagok.

---

⁸ Barrière du Trône - XIV. Lajos és felesége az itt emelt díszkapun át leptek be Párizs városába, és az előtte felállított trónra ülve fogadták a város tisztelgését 1660-ban Ma: a Nemzet tere (place de la Nation).

Angèle lerázta rossz érzését, és folytatta a tréfát, melyet férje kezdett meg a csemegénél.

- Igaz - szólalt meg mosolyogva -, hiszen húszfrankosok estek! Most számlálják a párizsiak. Nézd csak, milyen szépen rakosgatják oszlopokba a lábunk előtt.

Lemutatott a Montmartre-ral szemközt ereszkedő utcákra, melyeknek gázlámpái mintha két oszlopban tornyozták volna egymás fölé arany foltjaikat.

- Az meg odalent biztosan a főpénztár! - kiáltott fel, ujjával egy nyüzsgő csillagcsoporra mutatva.

Ez a tréfa megnevette Saccard-t. Az ablaknál maradtak még néhány pillanatig, elragadtatva nézték, mint patakzanak a „húszfrankos aranyak”, hogy végül egész Párizst lángra lobbantsák. A Montmartre-ról lefelé menet az útbiztos alighanem megbánta, hogy annyit beszélt. A burgundit okolta, kérte a feleségét, hogy ne mondja el sehol azt a sok „hülyeséget”, amit összehordott, mint mondotta, komoly ember akar maradni.

Saccard már régóta tanulmányozta az utak és körutak e hármas hálózatát, melynek a tervét - megfélekedve magáról - eléggé pontosan kiteregette Angèle előtt. Mikor a felesége meghalt, nem is igen bánta, hogy magával vitte a föld alá montmartre-i locsogásait. Ebben volt az ő vagyona: ezekben a híres vágásokban, melyeket Párizs szívébe metszett; nem kívánta ötletét mással megosztani; jól tudta, hogy a préda napján amúgy is éppen elég holló kering majd a felkoncolt város fölött. Eredetileg az volt a terve, hogy olcsón megszerez egy ingatlant, melyről előre tudja, hogy hamarosan kisajátításra kerül, és busás kártalanítás révén jókora haszonra tesz szert. Talán arra is rászánta volna magát, hogy egyetlen fillér nélkül belevágjon, és hitelbe vegye meg az ingatlant, hogy azután, mint a tőzsdén, csupán a különbözetet kapja kézhez; ekkor azonban újra megházasodott kétszáz ezer frank jutalom fejében, ami megszilárdította s egyben kibővítette tervét. Számítása készen volt: közvetítő segítségével, anélkül, hogy maga színre lépne, megveszi feleségétől a Pépinière utcai házat, s a városháza folyosóin szerzett ismeretei, valamint bizonyos befolyásos személyiségekkel fennálló jó viszonya révén megháromszorozza az alaptőkét. Azért rezzent össze, amikor Elisabeth néni megjelölte a ház helyét, mert az a kellős közepén feküdt egy útvonalnak, melyről eddig csak Szajna megye prefektusának dolgozószobájában esett szó. Ezt az útvonalat teljesen elsodorta a Malesherbes körút. Nagy Napóleon egykori tervét szándékozták itt végrehajtani, a hivatalos urak szerint azért, hogy „elfogadható kijáratot biztosítsanak azoknak a városrészeknek, melyek a Párizst határoló meredek domboldalokon szűk sikátorok útvesztői mögött senyednek”. Ez a hivatalos mondat természetesen nem vallotta be, mennyire érdeke a császárságnak a tallérok tánca s az az elképesztő földmunka, mely lélegzethez sem engedte jutni a munkásokat. Saccard megengedte magának, hogy a prefektusnál megtekintse egyszer Párizsban azt a hírhedt térképét, melyen „egy felséges kéz” vörös tintával húzta meg a második hálózat útvonalait. A véres tollvonások még mélyebben metszettek bele Párizsba, mint az útbiztos keze. A Malesherbes körutat, mely pompás palotákat rombolt le az Anjou s a Ville-l'Évêque utcában, és jelentős földgyengető munkálatokat tett szükségessé, az elsők között kellett kiharítani. Amikor Saccard megnézte a Pépinière utcai házat, eszébe jutott az az őszi este, melyen Angèle-lel a Montmartre magaslatán vacsorázott, míg a napnyugtában sűrű aranyeső zuhogott a Madeleine negyedre. Elmosolyodott. Arra gondolt, hogy az ő háza táján hasadt ki az a ragyogó felhő, s ő szedi össze nemsokára a húszfrankos aranyakat.

Miközben Renée fényűzően berendezkedett a Rivoli utcai lakásban, annak az új Párizsban közepén, melynek rövidesen egyik királynőjévé válik, s készülő szép ruháin ábrándozva a nagyvilági étellel barátkozott, azalatt a férje odaadóan melengette első nagyszabású üzletét. Először is megvásárolta feleségétől a Pépinière utcai házat, bizonyos Larsonneau közvetítésé-

vel, kivel még akkoriban találkozott, amikor - akár jómagam - az is a városháza irodáin szaglászott, de ostoba fejjel nyakon csípette magát egy alkalommal, amint éppen a prefektus fiókjában turkált. Larssonneau ügynöki irodát nyitott egy sötét és nyirkos udvar mélyén, a Szent Jakab utca végében. Gögös és mohó természete kegyetlenül szenvedett. Ugyanolyan helyzetben volt, mint házassága előtt Saccard. Ő is kieszt - mint mondotta - egy „ötfrankost gyártó gépezetet”, csupán a kezdő tőke hiányzott, hogy hasznot húzhasson a találmányából. Ő és volt kollégája kevés szóval is megértették egymást. Az ügynök olyan ügyesen dolgozott, hogy százötvenezer frankért megkapta a házat. Renée-nek már néhány hónap elteltével nagy szüksége volt pénzre. A férj csak annyiban lépett közbe, hogy feleségét felhatalmazza az eladásra. Mikor a vásárt nyélbe ütötték, az asszony megkérte a férjét, hogy helyezzen el a nevére százezer frankot, amelyet teljes bizalommal átadott neki, nyilván azért, hogy meghatódják, és szemet hunyjon az ötvenezer frank fölött, melyet magának tartott. Saccard ravaszul mosolygott; számításaiba beleillett, hogy a felesége az ablakon szórja ki a pénzét; ez az ötvenezer frank rövidesen csipkékbe és ékszerekbe vész, neki magának meg százszázalékos kamatot hoz. Első üzletével roppant elégedett lévén, becsületességében odáig ment, hogy valóban elhelyezte Renée nevére a százezer frankot, s kezébe adta az értékpapírokat. Ezeket az asszony nem teheti pénzzé, s így ő biztosan hozzájuk jut, ha egyszer szüksége lesz rájuk.

- Ez jó lesz a ruháira, drágám - mondta gavallérosan.

Mikor övé lett a ház, egy hónap leforgása alatt nagy ügyesen kétszer is eladatta újra névleges vevőknek, minden alkalommal emelve a vételárat. Az utolsó vevő kereken háromszázezer frankot fizetett. Ezalatt Larssonneau - mindig csak ő jelent meg az egymást váltó tulajdonosok képviselőjében - a lakókat dolgozta meg. Könyörtelenül megtagadta a bérlet felújítását attól, aki nem egyezett bele a lakbér elképesztő felemelésébe. A lakók már megneszelték a közeli kisajátítást, és kétségbeestek; végül is beletörődtek a béremelésbe, kivált mikor Larssonneau nagy kegyesen kijelentette, hogy az emelés az első öt esztendőben csupán névleges. A makacskodó lakók helyébe pedig olyan alakokat ültettek be, akik ingyen kapták a lakást, és bármit aláírtak. Ebből kétszeres haszon származott: emelkedett a bér, az a kártérítés pedig, mely a bérletéért a lakónak járt volna, szintén Saccard-t illette. Sidonie asszony is segíteni akart a fivérének, s az egyik földszinti bolthelyiségben zongoraüzletet nyitott. Saccard-t és Larssonneau-t ez alkalommal a kelletténél kissé jobban elragadta a hév: üzleti könyveket koholtak, okmányokat hamisítottak, hogy a zongoraüzlet forgalmát szédítőnek tüntessék fel. Éjjeleken át körmöltek együtt. E munka gyümölcseként a ház értéke megháromszorozódott. Az utolsó adásvételi szerződés, a házbéremelések, az ál-lakók és Sidonie asszony üzletének jóvoltából a kártérítő bizottság előtt ötszázezer frankra lehetett becsülni a ház értékét.

A kisajátítás hatalmas gépezetének, mely vagyont s romlást ontva, tizenöt esztendő alatt egészen felforgatta Párizst, roppant egyszerű a szerkezete. Mihelyt elrendelik egy új útvonal létesítését, az útbiztosok felfektetik a kataszteri térképet, és felbecsülik a birtokokat. A bérházaknál rendszerint előzetes adatgyűjtés alapján tőkésítik a teljes bérjövödelmet, s így megközelítő összeget mondanak. A városi tanács tagjaiból alakult kártérítési bizottság ennél az összegnél alacsonyabb ajánlatot tesz, tudva, hogy az érdekeltek amúgy is többet követelnek, s így kölcsönös megegyezés jön létre. Ha nem tudnak megegyezni, az ügyet döntőbizottság elé viszik, mely megfellebbezhetetlenül dönt a város ajánlata, illetőleg a kisajátított tulajdonos vagy bérlő követelése felől.

Saccard a döntő pillanatig a városházán maradt; egy ízben annyira arcátlan volt, hogy ki akarta küldetni magát, amikor a Malesherbes körút munkálatai kezdődtek, hogy maga becsülje fel a tulajdon házat. Attól tartott azonban, hogy ezáltal megbénítja a kártérítési bizottság tagjaira gyakorolt befolyását. Egyik munkatársát küldette ki, egy Michelin nevű szelíd és mosolygós

fiatalembert, kinek ragyogóan szép felesége be-bejárogatott, hogy főnökeinél kimentse a férjét, ha az gyengélkedett, és otthon maradt. Michelin nagyon gyakran gyengélkedett. Saccard észrevette, hogy a csinos Michelinné, ki oly szerényen surran be a félig nyitott ajtókon, mindenható hatalom. Michelin, valahányszor megbetegedett, előlépett. Azzal haladt, hogy ágyba feküdt. Egyik távolléte alkalmából, mikor úgyszólván naponta beküldte a feleségét, hogy hírt vigyen róla a hivatalába, Saccard kétszer is találkozott vele: a külső körutakon szivarozott, arcán azzal a gyengéd és elragadtatott kifejezéssel, mely soha nem hagyta el. Ez rokonszenvenné tette Saccard előtt a derék fiatallembert s ezt a leleményes és gyakorlatias, boldog házaspárt. Mindig bámulattal adózott az ügyesen kiaknázott „ötfrankost gyártó gépezeteknek”. Miután kijelöltette Michelin, meglátogatta bájos feleségét, be akarta mutatni Renée-nek, megemlítette előtte képviselő bátyját, a kitűnő szónokot. Michelinné megértette.

Férje ettől fogva legáhíthatosabb mosolyait tartogatta kollégája számára. Ez nem akarta bizalmába fogadni az érdekes ifjút, s beérte annyival, hogy - mintegy véletlenül - éppen jelen legyen, amikor az belefog a Pépinière utcai ház felbecsülésébe. Segített neki. Michelin, ez az elképesztően üresfejű fajankó, felesége intelmei szerint járt el, aki a lelkére kötötte, hogy tegyen mindenben Saccard úr kedvére. Amúgy sem gyanított semmit, azt hitte, az útbiztosnak azért sürgős, hogy ő összezsapja a munkáját, mert kávéházba akarja vinni. A bérleti szerződések, a házbérnyugták, Sidonie asszony hírhedt könyvei úgy vándoroltak kollégája kezéből az orra elé, hogy ideje sem volt ellenőrizni a számok helyességét, melyeket az fennhangon bement. Jelen volt Larssonneau is, ki úgy beszélt a cinkosával, mintha idegen lett volna.

- Nos, írjon rá ötszáz ezret - mondta végül Saccard. - A ház többet is megér... Siessünk, azt hiszem, hamarosan személyi változások lesznek a városházán, erről szeretnék magával beszélni, hogy idejében értesítse a feleségét.

Ezzel az ügy el is van intézve. Saccard-nak azonban még voltak aggályai. Félt, hogy ötszáz ezer frank követelés egy olyan házért, mely köztudomásúlag csak kétszáz ezret ér, kissé borsosnak fog tűnni a kártérítési bizottság előtt. Az ingatlanok elképesztő áremelkedése még nem következett be. Ha vizsgálat indul, komoly kellemetlenségeket kockáztat. Még emlékezett a bátyja szavára: „Botrányos feltűnést ne kelts, mert különben kitekerem a nyakad.” Eugène-t olyan embernek ismerte, aki be is váltja a fenyegetését. Most az volt soron, hogy vakká és jóindulatúvá tegye a bizottság urait. Két befolyásos embert szemelt ki, akiknek a barátságát azzal nyerte meg, hogy a folyosókon udvariasan köszönetet nekik, valahányszor meglátta őket. A városi tanács harminchat tagját a császár nagy gonddal személyesen válogatta ki a prefektus javaslatára, azok közül a szenátorok, képviselők, ügyvédek, orvosok és nagyiparosok közül, akik legbuzgóbban hajbókoltak a hatalom előtt; de valamennyiük közül leginkább Gouraud báró és Toutin-Laroche érdemelte ki buzgalmaival a Tuilériák jóindulatát.

Az egész Gouraud báró elfér a következő kurta életrajzban: I. Napóleon báróvá tette, jutalmul, hogy romlott kétszersültet szállított a Nagy Ármádiának; felsőházi tag volt szép sorjában XVIII. Lajos, X. Károly és Lajos Fülöp alatt, majd szenátor lett III. Napóleon idején. Imádója volt a trónnak, a bársonnyal bevont négy szál aranyos deszkának; hogy éppen ki ül rajta, az nemigen érdekelte. Elbűvölő gazfickó volt terjedelmes pocakjával, ökörképével, elefántmozgásával; méltóságteljesen adta el magát, s követte el a kötelesség és lelkiismeret nevében a legnagyobb aljasságokat. Még megdöbbenőbbek voltak azonban bűnös hajlamai. Olyan történetek keringtek felőle, amelyeket csak suttogva lehetett elmesélni. Hetvennyolc éves korára is undorító kicsapongásainak élt. Két ízben is el kellett simítani mocskos kalandjait, nehogy a vádlottak padján kelljen meghurcolni hímezett szenatori kabátját.

Toutin-Laroche nagy, ösztövé ember volt; valamikor feltalált egy faggyú- és sztearinkeveréket a gyertyagyártáshoz, s a szenátorságról ábrándozott. Elmaradhatatlan barátja lett Gouraud bárónak; hozzádörgölözött, abban a homályos reményben, hogy ez még javára válhat. Alapjában véve nagyon gyakorlatias ember volt, s ha talál egy eladó szenátori karosszékét, bizonyára makacsul lealkussza az árát. A császárság kezdte előtérbe tolni ezt a mohó tökfilkót, ezt a korlátolt agyvelőt, aki mestere volt az ipari szélhámoskodásnak. Elsőként adta el nevét egy gyanús társaságnak; azoknak a társulásoknak egyike volt ez, melyek mérges gomba módjára tenyészték a császári üzérkedések trágyadombján. Ekkortájt lehetett látni a falakon egy plakátot, mely kövér, fekete betűkkel hirdette: *Marokkói Kikötők Általános Társasága*. Toutin-Laroche neve, tanácsosi címével egyetemben, ott díszelgett a felügyelő bizottsági tagok névsorának élén, ismeretlennél ismeretlenebb nevek fölött. Ez a fogás, mellyel azóta annyiszor visszaéltek már, csodát művelt; özönlöttek a részvényesek, jóllehet a marokkói kikötők ügyét homály takarta, s a jótét lelkek, kik a pénzüket odaadták, maguk sem igen tudták volna megmondani, milyen munkára fordítják majd. A falragasz büszkén közölte, hogy kereskedelmi állomásokat létesítenek végig a Földközi-tenger mentén. Bizonyos újságok már két esztendeje magasztalták ezt a nagyszabású vállalkozást, melyet negyedévenként egyre virágzóbbnak tüntettek fel. A városi tanácsban Toutin-Laroche-t kiváló tehetségű adminisztrátornak tartották; ő volt a helyi főokosok egyike, a munkatársai fölött gyakorolt kíméletlen zsarnokságához csak a prefektus előtti hitvány meghunyászkodása volt fogható. Már azon fáradozott, hogy nagyszabású pénzügyi vállalkozásként megteremtse a Szőlőhitelintézetet, mely a szőlősgazdáknak volt hivatva hitelt nyújtani; elharapott mondatokban, ünnepélyes pózokkal beszélt róla, felgyújtva maga körül a fajankók mohóságát.

Saccard azzal nyerte meg e két személy pártfogását, hogy szolgálatukra volt, s ügyesen úgy tett, mintha szolgálatai jelentőségét nem is gyanítaná. Összehozta hűgát a báróval, ki ekkoriban egy nem éppen tiszta ügybe keveredett bele. Elvitte hozzá Sidonie-t azzal az ürüggyel, hogy támogatását kéri a derék asszony számára, aki már olyan régóta kérvényezi, hogy függőnyt szállíthasson a Tuilériáknak. Ám amikor az útbiztos magukra hagyta őket, úgy fordult a helyzet, hogy éppen Sidonie asszony ígérte meg a bárónak közbenjárását bizonyos embereknél, kik buta fejvel nem érzik megtiszteltetésnek, hogy egy szenátor a bizalmával kegyeskedett kitüntetni tízesztendős leánykájukat. Toutin-Laroche-t maga Saccard gyúrta meg; szerét ejtette, hogy egy folyosón találkozzék vele, s a híres Szőlőhitelre terelte a szót. Öt perc elteltével a nagy ügyvezető rémült elképedéssel hallgatta a bámulatosnál bámulatosabb dolgokat, s minden teketória nélkül karon ragadva a hivatalnokot, a folyosón tartotta egy óra hosszat. Saccard csodásan leleményes pénzügyi műveleteket sugalmazott neki. Mikor elváltak, Toutin-Laroche sokatmondóan szorította meg a kezét, és cinkosan rákacsintott.

- Maga benne lesz - dörmögte -, benne kell legyen.

Saccard felülmúlta önmagát. Annyira óvatos volt, hogy még Gouraud bárót és Toutin-Laroche-t sem tette egymás büntársaivá. Külön-külön kereste fel őket, s lopva a fülükbe súgott egy-egy szót a barátja érdekében, kit rövidesen kisajátítanak a Pépinière utcában; még arra is volt gondja, hogy mindkét cinkosával közölje: nem szól a dolgról a bizottság egyetlen más tagjának sem, az ügy még nem is biztos, mindamellett számít a jóindulatára.

Az útbiztos félelme és óvatoskodása helyénvalónak bizonyult. A házára vonatkozó iratok a kártérítési bizottság elé kerültek, de a bizottság egyik tagja történetesen az Astorg utcában lakott, és ismerte a házat. Ez a bizottsági tag fölhördült az ötszázezer frank hallatára, melyet - szerinte - több mint a felével csökkenteni kell. Aristide nem átalott hétszázezer frankot követelni. Toutin-Laroche, ki egyébként is roppant ridegen viselkedett a munkatársaival

szemben, aznap még a szokottnál is gyilkosabb kedvében volt. Dühbe gurult, védelmébe vette a tulajdonosokat.

- Valamennyien háztulajdonosok vagyunk, uraim! - tajtékzott. - A császár nagy dolgokra készül, hagyjuk ezt a nyomorult krajcároskodást... Az a ház biztosan megéri az ötszázéret; egy városi hivatalnok állapította meg az értékét, a mi emberünk... Mintha csak valami zsványtanyán volnánk: a végén még megérjük, hogy egymásra gyanakszunk.

Gouraud báró lustán terpeszkedett a széken, meglepetten figyelte a szeme sarkából Toutin-Laroche-t, amint hevesen pattog a Pépinière utcai háztulajdonos érdekében. Gyanút fogott. Minthogy azonban ez a heves kirohanás végül is megkímélte a felszólalástól, tökéletes egyetértése jeléül csendesen bólogatni kezdett. Az Astorg utcában lakó bizottsági tag felháborodva tiltakozott, nem akart meghajolni a bizottság két zsarnoka előtt olyan kérdésben, amelyhez ő jobban értett, mint ezek az urak. Ekkor Toutin-Laroche, észrevéve a báró helyeslő fejbólintásait, hirtelen felkapta az iratcsomót, és szárazon kijelentette:

- Rendben van. Majd eloszlatjuk a kételyeit... Magamra vállalom az ügyet, ha megengedi, és Gouraud báróval együtt megejtem a vizsgálatot.

- Úgy, úgy - mondta a báró komolyan -, a gyanúnak még az árnyéka sem tapadhat végzéseinkhez.

Az iratcsomó már el is tűnt Toutin-Laroche tágas zsebében. A bizottság kénytelen volt fejet hajtani. Távozóban a két cinkos mosoly nélkül nézett egymásra a Szajna partján. Tudták, hogy büntársak, s ez dagasztotta önérzetüket. Más közönséges ember igyekezett volna magyarázkodni, ők azonban - mintha még mindig figyelnének rájuk - tovább védték a háztulajdonosok ügyét, és fájlalták, hogy mindenhová befészkelje magát a bizalmatlanság szelleme. Mikor már készültek elválni, a báró mosolyogva így szólt:

- Ó, majd elfelejtettem, kedves kollégám, nekem vidékre kell utaznom. Nagyon kedves volna öntől, ha nélkülem ejtené meg ezt a kis vizsgálatot... De ami a legfontosabb: el ne áruljon; ezek az urak úgyis panaszkodnak, hogy túl sokat vagyok szabadságon.

- Legyen nyugodt - válaszolta Toutin-Laroche -, most nyomban megyek a Pépinière utcába.

Nyugodtan hazament, s enyhe bámulattal adózott a bárónak, hogy ilyen remekül megoldja a kényes helyzeteket. Az iratcsomót ki sem vette a zsebéből, s a következő ülésen ellentmondást nem tűrő hangon kijelentette a báró és a maga nevében, hogy az ötszázéres ajánlat és a hétszázéres követelés között a középárányost kell választani és megadni hatszázézer frankot. Semmiféle ellenvetés nem hangzott el. Az Astorg utcai ember nagy kedélyesen kijelentette, hogy tévedett: azt hitte, a szomszéd házról van szó.

Így aratta Aristide Saccard első győzelmét. Megnégyeszerelte a befektetett tőkét, és nyert két cinkost. Egyetlen dolog aggasztotta csupán: amikor meg akarta semmisíteni Sidonie asszony hírhedt üzleti könyveit, nem találta őket sehol. Futott Larsonneau-hoz, aki kertelés nélkül bevallotta, hogy a könyvek valóban nála vannak, és nála is maradnak. Saccard nem dühösködött; úgy tett, mintha csupán kedves barátjáért aggódna, aki sokkal nagyobb bajba keveredhet, mint jómaga, hiszen majdnem valamennyi írás az ő keze vonása; most azonban, hogy nála tudja őket, már meg is nyugodott. Valójában szerette volna megfojtani „kedves barátját”; emlékezett egy igen veszedelmes iratra: egy hamis leltárra, melyet ostoba módon maga állított össze, s amely az egyik könyvben maradhatott. Larsonneau, kit busásan megfizetett, a Rivoli utcában nyitott ügynöki irodát, ahol kacér fényűzéssel rendezkedett be. Saccard otthagya a városházát, s minthogy már jelentős forgótőkét tudott latba vetni, szédületes spekulációkba

kezdett. A megittasult és szertelen Renée ezalatt megtöltötte egész Párizst fogatai dübörgésével, gyémántjai ragyogásával, elragadó és zajos élete mámorával.

Férj és feleség, pénz és gyönyör e két megszállottja, el-eljárt a Szent Lajos-sziget fagyos ködébe. Úgy rémlett, mintha halott városba lépnének.

A Béraud-palota a tizenhetedik század elején épült; négyszögletes, fekete és komor épület volt, szűk és magas ablakokkal, számos párja akad a Marais negyedben, nevelőintézetek, szikvízgyárosok, bor- és szesznagykereskedők bérelnek efféle házakat. Ez a ház azonban kitűnő állapotban maradt fenn. A szigeti Szent Lajos utcára mindössze három emelet nézett, tizenöt-husz láb magas volt mindegyik. Kissé nyomottabb földszintjén roppant vasrácsokkal ellátott ablakok mélyedtek gyászosan a komor, vastag falakba, boltíves kapuja majdnem olyan magas volt, mint amilyen széles; az öntöttvas kopogtatós, sötétzöldre mázolt kapu két szárnyán óriási szögek mintáztak csillagokat és rombuszokat. Jellegzetes bejárat volt ez, kétoldalt vaspántokkal borított, megdőlt sarokköveivel. Látszott, hogy egykor kifolyónak hagytak medret a kapu közepén, a kavicsozott kapualj enyhe hajlatában, de Béraud elhatározta, hogy kiaszfaloztatja a bejáratot, s evvel eltömi a kifolyó víz útját; egyébként ez volt az egyetlen áldozat, melyet a modern építészet kedvéért valaha is hozott. Az emeleti ablakok előtt vékony kovácsoltvas korlát volt, mely mögött látni lehetett a hatalmas ablaknyílások erős, barna fakereteit s apró, zöldes üvegszemeit. Odafönt, a tetőszobák előtt, a tető megszakadt, csupán az eresz folytatta útját, hogy az esővizet a lefolyócsövekbe vezesse. Még fokozta a homlokzat rideg csupaságát a fatáblák és zsalugáterek tökéletes hiánya, mivel napfény egyetlen évszakban sem érte e sápadt és bús köveket. Tiszteletet parancsoló külsejével, polgári szigorával ünnepélyesen szunnyadozott a homlokzat a környék áhítatos csöndjében, az utca magányában, melyet soha nem vert föl kocsizaj.

A palota belsejében négyszögletes, árkádos udvar volt, a Király tér kicsinyített mása, hatalmas kövekkel kirakva, ami teljessé tette a kihalt ház kolostori jellegét. A kapualjjal szemközt egy kút - félig elmosódott oroszlánfej, melynek csak tátott torka látszott - ontotta egy vascsöven át súlyos és egyhangú vizét a szélein fényesre kopott, mohától zöld medencébe. A víz jéghideg volt. A kőkockák között fűszálak nőttek. Nyáron be-besiklott egy-egy vékonyka napsugár az udvarba, s e ritka látogató kifakította délen a homlokfal egyik szögletét, míg a mogorván sötétlő másik három szárnyat márványosan erezte a penész. Itt, ennek az udvarnak a mélyén, mely hűs és néma volt, mint egy kút, s amelyet fehér téli fény világított meg, úgy érezte magát az ember, mintha ezer mérföld választaná el attól az új Párizstól, ahol a milliók tobzódása közben lángoltak a forró gyönyörök.

A palota lakosztályaiban is az udvar bús nyugalma és hideg ünnepélyessége honolt. Széles, vaskorlátos lépcsőn lehetett feljutni, melyen a látogatók lépése és köhécseleése úgy visszhangzott, mint a templom boltozata alatt; hosszsan sorakoztak egymás után a tágas, magas termek, melyekben szinte elvesztek a sötét, vaskos, ódon bútorok; a félhomályt csupán a kárpitok emberalakjai népesítették be, melyeknek nagy, fakó testét alig lehetett látni. Együtt volt itt a régi Párizs polgárságának elnyűhetetlen és puhaságot nélkülöző fényűzése: székek, melyeknek tölgyfáját alig párnázza valami kevéske kóc, merev huzatú ágyak, fehérneműs ládák, melyeknek durva deszkái különösképpen veszélyeztetnék a modern ruhák törékenységét. Béraud Du Châtel a palota legsötétebb részében választotta ki a lakosztályát: az első emeleten, az utca és az udvar közt. Áhítat, csöndesség és homály csodálatos környezetében élt itt. Amint az ajtókat sorra nyitogatva, lassú, komor lépteivel áthaladt az ünnepélyes termeken, úgy tetszett, mintha egyike volna a hajdani országbíróknak, kiknek az arcképei ott függtek a falakon, s elgondolkozva térne otthonába, miután megvitattott egy királyi rendeletet, s megtagadta a jóváhagyó aláírást.

Volt azonban e halott házban, ebben a kolostorban, egy forró és izgalmas fészek, napsütötte, vidám zug, elragadó gyermekkuckó, ahová szabadon áradt a levegő, és szélesen özönlött a napfény. Föl kellett kapaszkodni egy sereg kis lépcsőn, végigmenni tíz-tizenkét folyosón, újra lemenni, majd ismét fel, valóságos utazást tenni, hogy végre eljusson az ember egy tágas szobába, mely a tetőre épült kilátóféle volt, a palota hátsó részén, a Béthune rakpart fölött. Éppen délre nézett. Ablaka oly tágra nyílt, hogy az égbolt szinte beözönlött rajta minden sugarával, kékségével és levegőjével együtt. Galambdúcként gubbasztott odafönt; voltak benne hosszú virágládák, volt benne egy óriási kalitka, de a bútorzat teljesen hiányzott. Csupán a padlóra terítették gyékényt. Ez volt a „gyerekszoba”. E néven ismerték s emlegették az egész palotában. Olyan hideg volt a ház, s olyan nyirkos az udvar, hogy Elisabeth néni féltette Christine-t és Renée-t a falakból kiáradó hűvös levegőtől; többször is megdorgálta a kis haszontalanokat, ha az árkádok alatt futkároztak, s gyönyörűséggel áztatták karocskájukat a kút jeges vizében. Ekkor támadt az az ötlete, hogy berendeztetni számukra ezt az eldugott kamrát, az egyetlen zugot, ahová beragyogott a nap, s amely idestova kétszáz esztendeje pókhálósan árválkodott. Adott nekik gyékényt, madarakat, virágokat. A kislányok ujjongtak örömeikben. A vakációk alatt itt élt Renée, fürdőzött a jóságos nap sárga sugarában, s mintha még a nap is örvendezett volna felcícomázott cellájának s az ajándékba kapott két szösze fejnek. A szoba paradicsomkertté változott, csak úgy csattogott a madárdaltól s a csöppségek csacsogásától. Kizárólagos tulajdonuk lett. S ők „a mi szobánk”-nak nevezték, otthonosan érezték magukat benne, sőt még kulccsal is bezárták, bizonyosságul, hogy itt ők a gazdák. Milyen boldog kuckó volt ez! Játék babák roncsai hörögtek a gyékényen, a fényes napsütésben.

Ám a gyerekszoba legnagyobb öröme a messzi szemhatár volt. A palota többi ablakából csupán fekete falakat látott az ember, néhány lánnyira maga előtt. Ebből az ablakból azonban be lehetett látni a Szajnáknak és Párizsnak azt az egész darabját, mely a Belvárostól a bercyi hídig terjed, ezt az óriási sík területet, mely németalföldi városra emlékeztet. Odalent, a Béthune rakparton, kidőlt-bedőlt fabódék, gerendák és tetők halmazai roskadoztak; a gyerekek gyakran szórakoztak azzal, hogy a futkározó hatalmas patkányokat nézegették; s titokban még féltek is tőlük, ha látták, mint mászkálnak a magas falak mentén. Hanem a túlsó oldalon, ott kezdődött a varázslat! A cölöpgát, egymás fölé emelt gerendáival és gótikus támpilléreivel, meg a gyalogjárók lába alatt csipkeként lebegő, karcsú Constantine-híd derékszögben metszették egymást, mintha eltorlaszolnák és visszaszorítanák a folyó roppant tömegét. Szemközt a borpiaac fái, odább a fűvészkert facsoportjai zöldelltek s nyúltak ki a láthatárig, a víz túloldalán pedig a IV. Henrik rakpart és a Rapée rakpart vonultatta fel alacsony és egyenetlen építményeit s házai sorát: a magasból nézve azokhoz az apró fa- és kartonházikókhoz hasonlítottak, melyeket a kislányok őrizgettek játékosdobozaikban. Jobbkézt a háttérben a Salpêtrière kórház palateteje kéklott a fák fölött. Középpütt pedig a Szajnáig ereszkedő, széles, kikövezett töltések két hosszú, szürke utat képeztek: itt-ott márványos foltot ejtett rajtuk egy sor hordó, egy befogott szekér, egy fa- vagy szénszállító hajó földre szórt rakománya. De mindennek a lelke, a tájat betöltő lélek maga a Szajna volt, az eleven folyam; messziről érkezett, a látóhatár sejtelmes és reszkető széléről, onnan túlról jött, álmországból, hogy egyenest a gyermekek elé hömpölyögjön, nyugodt méltósággal, hatalmasan duzzadó árjával, mely széles abroszként terült szét lábuk alatt, a sziget csúcsánál. A bercyi s az austerlitz-i híd úgy szelte át, mint két elháríthatatlan akadály, mely fékezi s gátat vet elé, nehogy beáradjon a szobájuk ablakán. A kislányok szerették az óriást, szemük betelt hatalmas hömpölygésével, a szakadatlanul mormogó árral, mely feléjük özönlött, és szinte nyúlt értük; tudták, hogy kettészakad és eltűnik jobbra és balra az ismeretlenben, szelíden, mint a megbéklyózott titán. Szép időben, ha kéklott a reggeli égbolt, elbűvölve nézték a Szajna szép ruháját; hol kékre, hol zöldre változott e ruha, végtelenül finom, ezernyi árnyalatban; mintha fehér lángnyelvekkel meghintett szatén-

fodros selyem lett volna, melyet fekete bársonyszalaggal szegélyeztek a két parton pihenő hajók. Különösen a messzeségben vált csodálatossá és becsessé e szövet, mint valami tündérköpeny bűvös fátyolszövege; a sötétzöld szaténszalag után, mellyel a hidak árnyéka szorította a Szajná, arany vállkendők következtek, napfényű, fodrozott szövetdarabok. A víz fölé, az alacsony házsorok s a két park lombjai fölé még mélyebben boltozódott a mérhetetlen ég.

Renée-t elfárasztotta néha e végtelen szemhatár. Nagylány volt már; az intézetből érzéki kíváncsiságot hozott magával, s oda-odalesett a Petit-féle fürdő úszóiskolájára, melynek hajója a sziget csúcsán horgonyzott. Igyekezett meglátni a tetőül szolgáló, madzagokra akasztott, lobogó lepedők között a fürdőnadrágos férfiakat, akiknek kilátszott a meztelen hasuk.

Maxime a plassans-i kollégiumban maradt az 1854-i nyári szünidőig. Néhány hónappal múlt tizenhárom éves, és az ötödik osztályt fejezte be. Apja ekkor szánta rá magát, hogy Párizsba hozatja. Úgy vélte, hogy egy ilyen korú fiúgyermek emeli majd a tekintélyét, s végképp megszilárdítja az újránősült, gazdag és komoly özvegyember szerepében. Mikor közölte e szándékát Renée-vel, kivel szemben tüntetőleg roppant udvarias volt, ez hanyagul vetette oda:

- Helyes. Hadd jöjjön a gyerek... Majd elszórakoztat minket egy kicsit. Délelőttönként halálra unja magát az ember.

A gyerek egy hét múlva megérkezett. Nagy, cingár kamasz volt már, lányos képű, finom és szemtelen arcú, hirtelenszőke. Hanem hogy elbántak vele, teremtő Isten! A füléig lekopaszították, haja olyan kurta volt, hogy a koponya fehérségét alig borította valami enyhe árnyék; kinőtt nadrágot, otromba bakancsot s förtelmesen elnyűtt, lötyögő zubbonyt hordott, mely szinte púposnak mutatta. Ebből a maskarából báméskodott kifelé, meglepődve a tapasztalt újdonságokon, de egyébként elfogódottság nélkül, bizalmatlan és ravasz arccal, mint a koraérett gyerekek, akik vonakodnak az első percben kiszolgáltatni magukat.

Egy szolga hozta haza a pályaudvarról; éppen a nagy szalonban tartózkodott, elbűvölve a bútorzat s a mennyezet aranyától s boldogan örvendezve a fényűző környezetnek, melyben ezentúl élni fog, amikor Renée, ki a szabójától jött meg, beviharzott a szobába. Ledobta kalapját s fehér burnuszát, melyet a vállára terített, hogy védekezzen a csípősre fordult idő ellen. Gyönyörű ruhája teljes pompájában jelent meg a bámulattól elképedt Maxime előtt.

A gyerek azt hitte, hogy jelmezben van. Pompás, nagy fodros, vastag selyemből készült kék szoknyát hordott, melyre egy francia nemzetörkabátféle borult, halványiszürke nyerselyemből. A szoknya selyménél sötétebb kék szaténnel bélelt kabát kecsesen visszahajtott szárnyait szalagcsokrok tartották; a kézelők hajtókáit s a ruhaderék bő hajtásait ugyanaz a szatén borította. Csemegeként, merész különködés gyanánt égszínkéék rózsalevelekbe foglalt hamis zafírgombok futottak le a kabáton két sorban.

Csúnya volt és elragadó.

Renée észrevette Maxime-ot.

- Ez a kicsi, ugye? - kérdezte a szolgától, s meglepődve látta, hogy a gyerek olyan nagy, mint jómagya.

A fiú majd fölfalta a szemével. Elbűvölte ez a fehér bőrű hölgy, akinek a keble kilátszott fodros szélű ingblúza nyílásából, ez az elébe toppanó bájos jelenség magasra fésült hajával, finom, kesztyűs kezével, apró férficipőjével, melynek hegyes sarka a szőnyegbe süppedt, elbűvölte, mintha e langyos, aranyos otthon jó tündére állt volna előtte. Elmosolyodott, s csak épp annyira volt esetlen, hogy megőrizze kamaszos báját.

- Nicsak, milyen mulatságos gyerek! - kiáltott fel Renée. - Hanem ez szörnyűség! Hogy vágják le a haját!... Ide figyelj, barátocskám, apád alighanem csak vacsorára ér vissza, s magamnak kell rólad gondoskodnom... Én az ön mostohaanyja vagyok, uram. Hajlandó vagy megcsókolni?

- Azt meghiszem - válaszolta Maxime minden teketória nélkül. S két oldalról arcon csókolta a fiatalasszonyt, a vállába kapaszkodva, amivel meggyűrte egy kissé a nemzetőri kabátot. Renée nevetve szabadította ki magát, s így szólt:

- Teremtőm! De mulatságos ez a kis nyírott fejű...

Újra odament hozzá, s komolyabban folytatta:

- Ugye barátok leszünk?... Anyja helyett anyja akarok lenni. Tűnődtem ezen, míg a szabómra vártam, aki tárgyaláson volt, s azt gondoltam magamban, hogy nagyon jónak kell lennem, s magát kifogástalanul nevelnem... Ez kedves lesz!

Maxime folyvást nézte merész, kék, lányos tekintetével.

- Hány éves maga? - kérdezte váratlanul.

- De hiszen ezt nem illik kérdezni! - kiáltott fel az asszony, kezei összecsapva. - Nem tudja a kis szerencsétlen! Mindenre meg kell majd tanítani... Szerencsére még bevallhatom az életkoromat. Huszonegy éves vagyok.

- Én pedig tizennégy leszek nemsokára... A nővérem lehetne.

Nem fejezte be, de a tekintete elárulta, hogy apja második feleségét jóval idősebbnek képzelte. Ott állt szorosan mellette, s olyan figyelmesen nézegette a nyakát, hogy Renée szinte belepirult a végén. Bolondos feje különben is egyre elkalandozott, nem tudott hosszabban időzni egy tárgynál; járkálni kezdett, a szabójáról beszélt, elfeledve, hogy gyerekekkel van dolga.

- Szívesen kint lettem volna, hogy fogadjam magát. De képzelje csak: Worms ma reggel hozta ezt a ruhát... Felpróbálom, s úgy látom, eléggé sikerült. Nagyon csinos, ugye?

Közben egy tükör elé állt. Maxime fel s alá járkált mögötte, hogy minden oldalról szemügyre vegye.

- Csakhogy - folytatta az asszony - amint fölvettem, feltűnt, hogy ráncot vet a bal vállon, itt ni, látja. Nagyon csúnya ez a ránc; mintha egyik vallani magasabb volna, mint a másik.

A fiú közelebb ment, ujját a ráncra tette, mintha el akarná simítani, s parázna kamaszkeze szemmel láthatóan szívesen ott feledkezett azon a helyen.

- Szavamra - beszélt tovább Renée -, ezt már nem tűrhettem. Befogattam, s elmentem Worms-hoz, hogy megmondjam a véleményemet érthetetlen hanyagságáról... Megígérte, hogy kijavítja.

Csak állt a tükör előtt, egyre nézte magát, hirtelen álmodozásba merülve. Végül ujját az ajkára tette, tépelődő türelmetlenséggel az arcán. Egészen halkán, mintha csak magában beszélne, így szólt:

- Valami hiányzik... egészen bizonyos, hogy valami hiányzik...

Ekkor hirtelenül megfordult, Maxime elé állt, s megkérdezte tőle:

- Igazán jó?... Nem gondolja, hogy valami hiányzik, valami apróság, egy csokor valahol?

A diák, akit felbátorított a fiatalasszony pajtáskodása, visszanyerte már szentelen természetének teljes biztonságát. Távolabb ment, közelebb jött, hunyorgatott, s közben így dűnnyögött:

- Nem, nem, semmi sem hiányzik, nagyon csinos, nagyon csinos... Inkább azt hiszem, hogy valamivel több is van rajta, mint kellene.

Vakmerőségébe egy kissé belepirult, még közelebb ment, s ujjá hegyével hegyesszőget rajzolva Renée nyakára, így folytatta:

- Látja, én kikanyarítanám ezt a csipkét, így ni, s nyakláncot tennék fel nagy kereszttel.

Az asszony tapsolt, sugárzott:

- Ez az, ez az! - kiáltotta. - A nyelvem hegyén volt a nagy kereszt.

Szétnyitotta az ingblúzt, eltűnt két percre, visszajött a nyaklánccal és a kereszttel. Újra a tükör elé állt, s diadalmas arccal mormolta:

- Ó, tökéletes, egészen tökéletes... Hanem ez a kis nyírott fejű nem is buta ám! Talán te öltöztetted a nőket ott a faludban? Igazán jó barátok leszünk. De hallgatnia kell majd rám. Először is megnöveszti a haját, és nem hordja tovább ezt az ocsmány zubbonyt. Azután pedig leckét kap jó modorból, s híven követi tanításaimat. Azt akarom, hogy csinos fiatalember legyen magából.

- Hát persze - mondta naivul a gyerek -, hiszen papa most gazdag, és maga a felesége.

Az asszony elmosolyodott, és szokott élénkségével folytatta:

- Akkor hát először is tegeződjünk. Hol tegezek, hol magázlak. Ez butaság... Nagyon fogsz szeretni?

- Szeretni foglak tiszta szívemből - felelte a fiú, a szerencsés kamasz lelkendezésével.

Ilyen volt Maxime és Renée első találkozására. A gyerek csak egy hónap múlva ment iskolába. Mostohaanyja az első napokban úgy játszadozott vele, mint egy játék babával; lefaragta róla a vidékiességet, s meg kell adni, hogy a fiú a legteljesebb jószándékot tanúsította. Amikor megjelent az apja szabója készítette vadonatúj ruhákban, Renée örvendező meglepetéssel kiáltotta, hogy olyan csinos, mint egy angyal; ezzel a szóval. Csak a haja nőtt kétségbeejtő lassúsággal. A fiatalasszony azt szokta mondani, hogy az egész arcot a haj jellemzi a legjobban. Ő a magát odaadóan gondozta. Sokáig vigasztalhatatlan volt különös, halványsárga színe miatt, mely az olvasztott vajéra emlékeztetett. Ám amikor a sárga haj jött divatba, el volt ragadtatva, s el akarván hitetni a világgal, hogy nem majmolja a divatot, esküdözött, hogy havonta megfesti.

Maxime tizenhárom éves korára ijesztően sokat tudott. Azok közé a törékeny és korán érő természetek közé tartozott, melyekben hamar nyiladoznak az érzékek. A rossz hajlam még a vágyak ébredése előtt jelentkezett benne. Két ízben is kis híján kicsapatta magát az iskolából. Renée-nek, ha ismerte volna a vidékies báj, feltűnt volna, hogy a kis nyírott fejű - ahogy Maxime-ot nevezte -, ha mégoly szedett-vedett is az öltözéke, az iskolás kisasszonyok nőieségével mosolyog, forgatja a fejét, és nyújtja a karját. A fiú nagy gonddal ápolta a kezét, ezt a keskeny, hosszú kezet; igaz ugyan, hogy az iskolaigazgató - hajdani hadmérnök-ezredes - parancsára a haja rövid maradt, ellenben volt egy kis tükre, azt a tanítás alatt elő-előhúzta a zsebéből, betette a könyv lapjai közé, s órák hosszat nézegette magát benne, vizsgálgatta a szemét, az ínyét, fintorokat vágott, kacérkodni tanult. Pajtásai úgy csüngtek a zubbonyán, mintha szoknya lett volna, ő pedig annyira fűzte magát, hogy dereka karcsú, csípője ringó volt, akár egy érett nőé. De amennyit simogatták, annyit ütötték is. A plassans-i kollégium, mint a legtöbb vidéki kollégium, kis zsványok tanyája volt, mocskos környezet, ahol különösen kifejlődött ez a semleges jellem, ez a gyermeki természet, mely ki tudja, melyik ismeretlen örökhagyótól hozta magával a bajt. Szerencsére a kor kezdett már javítani rajta. De gyerekes elernyedéseinek a bélyege, egész lényének ez az elnőiesedése, az az időszak, melyben lánynak képzelte magát, mindenképpen nyomot hagyott benne, s örökre megcsorbította a férfiaságát.

Renée „kisasszony”-nak szólította, és nem sejtette, hogy egy fél évvel előbb még eltalálta volna az igazat. Nagyon készségesnek, nagyon kedvesnek találta, sőt gyakran még zavarba is hozták a cirógatásai. Úgy tudott ölelni, hogy átforrósodott tőle a bőr. Hanem a pajzánsága valósággal elbűvölte az asszonyt; a fiú hallatlanul mulatságos és vakmerő tudott lenni, az

asszonyokat máris félreérthetetlen mosollyal emlegette, bátran szembenézett Renée barátnőivel: a drága Adeline-nel, ki nemrégiben ment feleségül d’Espanet úrhoz, s a testes Suzanne-nal, kit éppen akkor vett el Haffner, a nagyiparos. Suzanne iránt, tizennégy esztendőös fejjel, szerelemre lobbant. Bizalmába fogadta mostohaanyját, ki remekül szórakozott.

- Én jobban kedvelem Adeline-t - mondogatta. - Csinosabb.

- Meglehet - válaszolt ilyenkor a kölyök -, de Suzanne jóval húsosabb... Szeretem a szép nőket... Igazán beszélhetnél vele az érdekemben.

Renée kacagott. Játék babája, ez a lányos képű nagy siheder most, hogy szerelmes lett, kitűnően elszórakoztatta. Elkövetkezett az a pillanat, amikor Haffnernének komolyan védekeznie kellett. A hölgyek különben bátorították a kis Maxime-ot elfojtott nevetésükkel, félszavaikkal, meg azzal, ahogy a koraérett gyerekekkel kacérkodtak. Volt ebben valami halvány, nagyon arisztokratikus bujaság is. Viharos, szenvedély emésztette életükben úgy kaptak mindhárman a kölyök elbájoló romlottságán, mint valami eredeti és ártalmatlan fűszeren, mely az ínycsiklandozza. Hagyták, hadd érintse meg a ruhájukat, hadd simítson végig ujjával a vállukon, amikor kikíséri őket az előszobába, hogy rájuk terítse a báli belépőt; kézzel kézre adogatták, s bolondul kacagtak, ha a csuklójukat csókolgatta az eres oldalon, azon a helyen, ahol olyan bársonyos a bőr; aztán meg anyáskodtak vele, s tudálékosan kioktatták, mi a titka annak, hogy szép férfi legyen, s megnyerje a hölgyek tetszését. A játékszerük volt: egy leleményes szerkezetű emberke, aki ölel, udvarol, igen szeretetreméltó bűnei vannak, mindamelllett megmarad játékszernek, játék emberkének, akitől nem félnek valami nagyon, csak éppen annyira, hogy gyermeki keze érintésétől édesen megborzongjanak.

Mikor a tanítás újból megkezdődött, Maxime a Bonaparte gimnáziumba került. Ez volt az előkelők gimnáziuma, Saccard csak ezt választhatta a fia számára. Bármilyen elpuhult és felszínes volt is a fiú, az esze igen élénk volt, de minden jobban érdekelt az iskolai tanulmányoknál. Mégis a rendes tanulók közé tartozott, sohasem ereszkedett le a bukdácsolók bohém világába, megmaradt az illedelmes és jól öltözött úrifilók társaságában, akik ellen nem merült fel panasz. Korábbi éveiből csak egyvalami maradt meg: valósággal vallásos áhítata az öltözködés iránt. Párizs kinyitotta a szemét, szépfiúvá tette, aki divatos ruhákban feszít. Osztályának Brummelje⁹ volt. Úgy jelent meg az iskolában, mint valami fogadáson: finom cipőben, kifogástalan kesztyűben, pazar nyakkendővel, elmondhatatlan kalapban. Különben voltak ott vagy húszan, akik az arisztokráciát alkották, az iskolából jövet havannával kínálgatták egymást aranyzáros tárcákból, könyveiket libériás inassal cipeltették. Maxime rábírta apját, hogy vegyen neki egy tilburyt s egy kis fekete lovat, s bámulatba ejtette a pajtásait. Maga hajtott, hátul inas ült, keresztbe font karral, térdén tartva a gimnazista iskolatáskáját, ezt a gesztenyeszín ságrénbőrből készült, miniszterhez illő irattáskát. És látni kellett volna, milyen könnyedséggel, milyen szakértelemmel, milyen kifogástalan tartásban tette meg az utat a Rivoli utcából az Havre utcába, hogyan állította meg lovát pontosan a gimnázium kapujában, miközben a gyeplőt az inasnak odavetve, így szólt: „Jacques, fél ötkor, nemde?” A szomszéd boltosokat elbájolta kecsességével ez a szőke úrfi, aki napjában kétszer rendszeresen érkezett és távozott a kocsiján. Hazafelé olykor elvitte valamelyik barátját, akit aztán a kapujában tett le. A két gyerek pőfékelt, a nőket nézegette, sárral verte be a járókelőket, mintha csak lóversenyről térne haza. Elképesztő kis világ ez: az Havre utcában mindennap ott látható egy maroknyi ostoba tökfilkó, kifogástalan öltözetben, a divatot majmoló kabátban, játssza a gazdag és kiábrándult urat, míg a gimnázium bohémjei, az igazi diákok, rikoltozva, lökdösődve

---

⁹ George Brummel (1778-1840) angol divatfi, korának divatkirálya.

jönnek, otromba cipőjükkel tapodnak a kövezeten, és szíjra fűzött könyveiket lógatják a hátukon.

Renée, aki komolyan akarta venni anyai és nevelői szerepét, el volt ragadtatva a tanítványától. Semmit sem mulasztott el, annyi szent, hogy a nevelését tökéletesítse. Bosszús és könnyes órákat élt át ekkortájt: elhagyta a szeretője, egész Párizs szeme láttára, nyilvánosan, és de Sternich hercegnővel állt össze. Renée arról ábrándozott, hogy Maxime lesz a vigasza. Öregítette magát, törte a fejét, hogyan anyáskodjék, s a legeredetibb tanácsadó lett, akit csak el lehet képzelni. Maxime tilburyje gyakran maradt otthon: Renée ment el a gimnazistáért a nagy hintójában. A gesztenyeszín irattáskát az ülés alá dugták, s a Bois-ba hajtottak, mely ekkoriban öltött új ruhát. Itt leckét adott a fiúnak a választékos eleganciából. Megismertette vele az előkelő császári Párizst, mely kövéren és boldogan révedezett még annak a varázsütésnek a bűvöletében, mely a tegnapi éhenkórászokat és közönséges alakokat nagyságos urakká, pénzes zsákjuk súlya alatt roskadozó, szuszogó milliomosokká változtatta. A gyerek azonban főképpen a nőkről faggatta, s Renée, aki egészen fesztelenül viselkedett vele, pontos részletekkel szolgált; Guende-né buta, de a teste csodálatosan szép; a dúsgazdag Vanska grófné régente a bérházak udvarán énekelt, míg el nem vétette magát egy lengyellel, aki - mint mondják - üti-veri; ami d'Españet márkinét és Suzanne Haffnert illeti, nos, ezek elválhatatlanok, és Renée, ámbár bizalmas barátnője volt mindkettő, ajkbiggyesztve fűzte hozzá - mintegy nem akarván többet elárulni -, hogy ugyancsak mocskos históriák keringenek felőlük; a csinos Lauwerens-nének szintén rettenetesen rossz a híre, viszont a szeme igazán nagyon szép, és elvégre is mindenki tudja, hogy ő feddhetetlen, ámbátor egy kissé túlságosan is belebonyolódott a házat látogató szegény kis asszonyok, Daste-né, Teissière-né és Meinhold báróné cselészövéseibe. Maxime meg akarta szerezni a hölgyek arcképeit is, megtöltött velük egy albumot, mely a szalon asztalán hevert. Hogy mostohaanyját zavarba ejtse, azzal a körmönfont ravaszsággal, mely jellemének uralkodó vonása volt, kérdezgetni kezdte a rossz hírű nők felől, úgy téve, mintha ezeket is igazi úrihölgyeknek hinné. Renée erkölcsös komolysággal annyit mondott, hogy ezek undok teremtések, gondosan kerülje őket; aztán megfélemlített magáról, s úgy beszélt róluk, mintha valamennyien bizalmas ismerősei lettek volna. A fiú egyik legélvezetesebb mulatsága az volt, hogy de Sternich hercegnőre terelte a szót. A Bois-ban, valahányszor a kocsija elhaladt az övék mellett, el nem mulasztotta volna szóba hozni a hercegnét, gonosz alattomosággal, sunyi pillantással, jelezve, hogy tud Renée legutóbbi kalandjáról. Renée szenttelen hangon szedte ízekre vetélytársát: hogy öregszik, szegény nő! Festi magát, minden szekrénye mélyén szeretőket bujtat, odaadta magát egy kamarásnak, hogy befeküdhessek a császári ágyba. És ki nem fogyott volna a szóból, Maxime pedig, hogy kétségbe ejtse, gyönyörűnek mondta de Sternichnét. Efféle leckék különösen fejlesztették a diák értelmét, annál is inkább, mivel fiatal tanítónője mindenütt ismétlést tartott: a Bois-ban, a színházban, a szalonokban. A tanítvány nagyon szépen haladt.

Maxime-nak szerfelett tetszett, hogy szoknyák, női ringy-rongyok, asszonyi rizspor világában élhet. Karcsú kezével, csupasz arcával, fehér, párnás nyakával még most is lányosnak hatott. Renée komolyan tanácskozott vele a ruháiról. A fiú ismerte Párizs valamennyi jó divatárúsát, egyetlen mondattal megbírálta bármelyiküket, beszélt az egyik alapjainak zamatáról s a másik ruháinak logikájáról. Tizenhét éves fővel alaposan ismert minden divatárusnőt, behatóan tanulmányozott s a lelke mélyéig kifürkészett minden cipészt. Ez a furcsa, satnya gyerek, aki angolórák alatt azokat a tájékoztatókat olvasgatta, melyeket az illatszerésze juttatott el hozzá péntekenként, ragyogó doktori értekezést írhatott volna az előkelő, nagyvilági Párizsról, megrendelőivel és szállítóival egyetemben, olyan idős korában, amikor a vidéki kamaszok a cselédjüknek még a szemébe sem mernek nézni. Az iskolából hazajövet gyakran hozott el a

tilburyjében egy kalapot, egy doboz szappant, valami csecsebecsét, amiket előző nap rendelt a mostohája. Állandóan kallódott a zsebében egy-egy pézsmailatú csipkedarab.

De legjobb mulatsága az volt, hogy elkísérje Renée-t a híres-nevezetes Wormshoz, a szabó-zsenihez, aki előtt térdén csúsztak a második császárság királynői. A nagy férfiúnak tágas, négyszögletes szalonja volt, széles pamlagokkal. Maxime vallásos áhítattal lépett be ide. A ruháknak tagadhatatlanul megvan a maguk sajátos szaga; a selyem, az atlasz, a bársony lenge illata egyesült a hajak és vállak ábraillatával; s a szalon levegője megőrizte ezt a jó szagú langyosságot, a meztelen testnek és a bőségnek ezt a tömjénjét, mely a szobát valami titkos istenségnek szentelt kápolnává avatta. Renée és Maxime gyakran kénytelen volt órák hosszat üldögélni a várószobában; volt ott vagy húsz női megrendelő is, aki a sorsára várt, kétszer-sültet mártogatva a madeirás poharakba, falatozva középütt a nagy asztalnál, melyen palackok és aprósüteményes tányérok voltak szanaszét. A hölgyek otthonosan viselkedtek, fesztelenül beszélgettek, s ha letelepedtek körben a szobában, úgy tetszett, mintha leszboszi nők fehér raja szállta volna meg egy párizsi szalon pamlagjait. Maxime-ot megtűrték és kedvelték lányos külsejéért; ő volt az egyetlen férfi, ki bebocsáttatást nyert e zártkörű gyülekezethez. Isteni gyönyöröket élvezett itt; úgy kúszott végig a pamlagok mellett, mint valami fürge sikló; hol egy szoknya alatt, hol egy derék mögött, hol két ruha között tűnt fel újra, aztán összekuporodott, megült csendben, és magába szívta szomszédnői langyos illatát, olyan arccal, mint a ministránsgyerek, amikor lenyeli az Úr testét.

- Mindenhová befurakodik ez a kicsi - mondta Meinhold báróné, megveregetve az arcát.

Olyan vézna volt, hogy a hölgyek nem becsülték többre tizennégy évesnél. Mulatságul becsipették a híres Worms madeirájával. Olyan elképesztő dolgokat mondott, hogy a könnyük is csörgött neveltükben. Azonban d'Españet márkiné találta fején a szeget, amikor egy ízben felfedezték Maxime-ot a pamlagok sarkában, az ő háta mögött.

- Ennek a fiúnak lánynak kellett volna születnie - mormolta, látva, hogy milyen rózsás, hogy irul-pirul, hogy árad el benne a jó érzés, mely a közelében eltölti.

Azután a nagy Worms végre fogadta Renée-t, s Maxime is benyomakodott vele a szobába. Két-három ízben merészkedett megszólalni is, mialatt a mester elmerülve szemlélte ügyfelét, olyanformán, ahogy a szépség pápai szerint Leonardo da Vinci szemlélhette Giocondát. A mester kegyeskedett mosolyogni találó megjegyzéseiben. Renée-t egy tükör elé állította, mely a parkettól a mennyezetig ért. Szemöldökét összevonva gondolataiba mélyedt, miközben a fiatalasszony, hogy meg se moccanjon, megilletődve fojtotta vissza a lélegzetét. És néhány perc múlva, mint akit ihlet szállt meg és villanyozott fel, a mester nagy, szaggatott vonásokkal már festette is a remekművet, mely az imént fogant meg benne.

Rövid mondatokban pattogott:

- Montespan-ruha hamvas nyersselyemből... az uszály elöl lekerekített szárnyat képez... nagy, szürke szaténcsokrok emelik csípőben... végül gyöngyszürke, buggyos túllkötény, a buggyokat szürke szaténszalagok választják el.

Majd újra magába merült, mintha szelleme legmélyére szállna, s diadalittas fintorral, mint háromlábú székén az ókori jósnő¹⁰, így fejezte be:

- A hajba, e mosolygós arc fölé, Psyché álompilléjét tűzzük színjátészó, égszínkéék szárnyakkal.

---

¹⁰ Az ókori jósnő, mielőtt jóvendőmondáshoz fogott volna, háromlábú székre, un. tripousra ült.

De máskor csökönyös volt az ihlet. A híres Worms mindhiába szólongatta, hasztalan szedte össze az erejét. Szemöldöke vonaglott, arcát ólmos sápadtság lepte el, szegény fejét két keze közé fogta és kétségbeesetten ingatta, majd egy karosszékbe dőlve megadta magát.

- Nem - mormogta panaszos hangon -, nem, ma ne... lehetetlen... A hölgyek tapintatlanok. A forrás kiapadt.

S Renée-t az ajtó felé tessékelte, ezt hajtogatva:

- Lehetetlen, drága hölgyem, lehetetlen, jöjjön máskor... Ma nem érzem magát.

A kitűnő nevelés, melyben Maxime részesült, meghozta első gyümölcsét. A kölyök tizenhét éves korára elcsábította mostohaanyja komornáját. Az volt a legrosszabb a dologban, hogy a lány teherbe esett. Falura kellett küldeni a porontyával és szerény életjáradékot adni neki. Renée-t rettenetesen bosszantotta az eset. Saccard csupán addig törődött az ügyel, míg a pénzügyi részét el nem intézte; a fiatalasszony azonban keményen lehordta a tanítványát. Ő, akiből úriembert akart faragni, ilyen lánnyal hozza hírbe magát! Micsoda nevetséges és szégyenletes kezdet, be nem vallható könnyelműség! Még ha legalább valamelyik társaságbeli hölgyel kezdett volna!

- Hát persze - felelte Maxime nyugodtan -, ha Suzanne barátnőd hajlandó lett volna, most ő vonulna le falura.

- Ó, a haszontalan! - dűnnyögte Renée lefegyverezve, s felderült arra a gondolatra, hogy Suzanne falura menne ezerkétszáz frank életjáradékkal.

Aztán még mulatságosabb ötlete támadt, s kiesve az ingerült anya szerepéből, ki-kibuggyanó, gyöngyöző kacaját tenyerébe fojtva, a fiúra sandítva dadogta:

- No és, akkor pedig Adeline haragudott volna meg rád, neki meg jeleneteket rendezett volna...

Nem fejezte be. Maxime vele nevetett. Ilyen szép kudarcot vallottak Renée erkölcsi intelmei ebben a kalandban.

Aristide Saccard eközben egy cseppet sem nyugtalankodott a két gyerek miatt, amint fiát s második feleségét nevezte. Boldogan látta, hogy jó barátok, s teljesen szabadjára eresztette őket, ami a lakást zajos vidámsággal töltötte meg. Furcsa lakás volt ez, a Rivoli utcai ház első emeletén. Az ajtókat egész nap csapkodták, a szolgák hangoskodtak, az új és ragyogó pompában szüntelenül suhogtak a terebélyes, lebegő szoknyák, vonultak a szállítók, nyüzsögtek Renée barátnői, Maxime pajtásai, Saccard látogatói.

Ez utóbbi kilenc és tizenegy óra között az elképzelhető legkülönösebb társaságot fogadta: szenátorokat és segédvégrehajtókat, hercegnőket és divatárusnőket, mindazt a szennyet, amit reggelenként ajtajához sodort a párizsi vihar; selyemruhát, piszkos szoknyát, zubbonyt, frakkot ugyanazzal a sürgető hanggal, ugyanazokkal a türelmetlen és ideges taglejtésekkel fogadott; egy-egy szóval, sebtében elintézte az ügyeket, egyszerre megoldott húsz nehézséget, futtában közölte a megoldásokat. Azt lehetett volna hinni, hogy ez az öblös hangú, mozgékony emberke csatázik a szobájában a látogatókkal, a bútorokkal, bukfencet vet, a mennyezetbe verdesi a fejét, hogy ötleteket pattintson ki, és újra meg újra a talpára esik, győzelmesen. Tizenegy órakor elment hazulról; aznap nem látták többé; a városban ebédelt, gyakran ott is vacsorázott. Ilyenkor Renée-re és Maxime-ra maradt a ház; bevették magukat az apa dolgozószobájába; kibontották a szállítók skatulyáit, ruhaneművel szórták tele az iratcsomókat. Néha komoly emberek váraoztak egy óra hosszat az ajtó előtt, miközben a diák s a fiatalasszony, Saccard íróasztalának két szélén ülve, valami szalagcsokron vitatkozott. Renée napjában

tízszer is befogatott. Ritkán étkeztek együtt; hármuk közül kettő úton volt, odafeledkezett, csak éjfélre vetődött haza. Zsivaj, üzleti ügyek és élvezetek háza volt ez, ahová szélrohamként süvített be a modern élet, aranyai csengésével és női ruhák suhogásával.

Aristide Saccard végre elemében volt. Nagy üzérkedőnek bizonyult, milliókkal spekulált. A Pépinière utcai mesteri fogás után vakmerően vetette magát abba a küzdelembe, mely gyalázatos roncsokkal és ragyogó diadalokkal kezdte elborítani Párizst. Eleinte csak biztosra játszott, megismételve első sikerét: megvásárolta azokat a bérházakat, melyekről tudta, hogy csákányra vannak ítélve, s felhasználta baráti kapcsolatait, hogy jókora kártérítéshez jusson. Elérkezett az a pillanat, amikor öt-hat házzal rendelkezett egyszerre; ezeket a házakat nézegette olyan különös tekintettel, mintha személyes ismerősei volnának, hajdan, amikor még csak szegény útbiztos volt. De mindez csak gyerekjáték volt; megszüntette a bérleteket, összeszúrta a levelet a lakókkal, meglopta az államot s a magánosokat, de a többihez nem kellett már nagy ész, és ő úgy vélekedett, hogy a multság nem éri meg az árát. Éppen ezért hamarosan bonyolultabb ügyek szolgálatába szegődött a tehetségét.

Először azt a csínyet eszelte ki, hogy suba alatt bérházakat vásárol a város számlájára. Az államtanács egyik határozata nehéz helyzetbe hozta a várost, mely békés megegyezéssel tömérdek házat vásárolt abban a reményben, hogy hagyja lejárni a bérleteket, s a bérlőket kártérítés nélkül kiteszi. Csakhogy ezeket a vételeket tényleges kisajátításnak tekintették, s a város kénytelen volt fizetni. Ekkor ajánlotta föl Saccard, hogy kölcsönadja a nevét; vásárolt, hagyta a szerződést lejárni, s lehúzza a sápot, a megszabott időpontban szállította az ingatlant. Sőt a végén már kettős játékot játszott; vásárolt a város és a prefektus részére is. Ha túlságosan csábító volt az üzlet, egyszerűen eltüntette a házat. Az állam fizetett. Szívességeit azzal viszonyozták, hogy utcácskákat, tervezett kereszteződéseket engedtek át neki, melyeket ő - mielőtt az új útvonalat megkezdték volna - visszaszármasztatott. Vad játék volt ez; úgy játszottak az építendő városrészekre, mint az értékpapírra. Részt vettek a játékban bizonyos hölgyek, jóképű nők, magas rangú tisztviselők szeretői is; egyikük, aki híres volt fehér fogairól, lassanként egész utcákat rágcsált el. Saccard étvágya nőttön-nőtt, érezte, hogy vágyai elhatalmasodnak, mialatt a kezén átfolyó arany patakozását nézi. Úgy tetszett, hogy húszfrankos aranyak tengere terjeng körötte, óceánna dagad, megtölti a mérhetetlen szemhatárt furcsa hullámai zajával, valami fémes muzsikával, mely a szívét cirógatja; s ő, a mind vakmerőbb és vakmerőbb úszó, egyre beljebb merészkedik, lemerül, majd hol a hátán, hol a hasán bukkan fel újra, hasítja ezt a végtelenséget derűs időben és viharban egyaránt, számítva erejére és ügyességére, mely nem engedi, hogy a fenékre süllyedjen.

Párizs ekkoriban vakolatfelhőbe burkolózott. Elkövetkeztek azok az idők, melyeket Saccard megjósolt a Montmartre-on. Szablyával aprították a várost, és Saccard-nak része volt valamennyi vágásban, minden ejtett sebben. Saját bontásai voltak a város négy sarkán. A Római utcában belekeveredett annak a gödörnek az elképesztő históriájába, melyet egy társaság ásatott ki, hogy elszállítson öt-hatezer köbméter földet, s gigászi munkálatok látszatát keltse, a gödröt aztán be kellett temetni, visszahordva a földet Saint-Ouenből, amikor a társaság megbukott. Ő maga tiszta lelkiismerettel és tele zsebbel evickélt ki az ügyből, hála Eugène bátyjának, aki hajlandó volt közbelépni. Chaillot-ban¹¹ segített megbontani s egy mélyebb helyre hányni a dombot, hogy arra vezessék a Diadalívtől az Alma-hídig vivő körutat. Az ő ötlete volt, hogy Passy környékén szórják el a fennsíkon a Trocadéro¹² bontási anyagát,

¹¹ Eredetileg Szajna-jobbparti község, később Párizshoz csatolták.

¹² Spanyol erődítmény Cádiz mellett, a franciák 1823-ban bevették, s ennek emlékére Trocadérónak nevezték el a Szajna jobb partján, a Mars-mezővel szemközt a passyi dombot.

úgyhogy a jó föld ott ma is két méter mélyben van, s még a fű sem tud kihajtani a törmeléken. Ott termett húsz helyen is egyszerre, ott volt mindenütt, ahol valami áthághatatlan akadály bukkant föl: egy bontás, mellyel nem tudtak mit kezdeni, egy töltés, melyet nem tudtak megcsinálni, egy jókora rakás föld és törmelék, melyen türelmetlenül topogott a mérnökök lázas buzgalma; ő mindebbe beletúrt a körmével, s végül mindig talált benne valami kis hasznot, valami kedvére való üzletet. Egyetlen napon elfutott a Diadalív munkálataitól a Szent Mihály út építkezéséig, a Malesherbes körút bontásaitól a chaillot-i töltésekig, munkások, végrehajtók, részvényesek, becsapottak és csalók hadát vonszolva magával.

Legdicsőbb műve azonban a Szőlőhitel volt, melyet Toutin-Laroche-sal együtt alapított. Hivatalosan ez utóbbi volt az igazgató, ő maga csupán felügyelő bizottsági tagként szerepelt. Eugène ez alkalommal is szépen kezére játszott az öccsének. Az ő érdeme volt, hogy a kormány, mely engedélyezte a társaságot, nagy kedélyesen látta el a felügyeletet. Sőt, egy kényes eset kapcsán, midőn az egyik rosszmájú újság bírálni merészelt a társaság valamelyik ügyletét, a *Moniteur*¹³ egy rövid közleményben egyszerűen megtiltotta, hogy vitatkozzanak e tiszteletre méltó cégről, melyet az állam is pártfogásával tüntet ki. A Szőlőhitel kitűnő pénzügyi rendszerre épült: a gazdáknak kölcsönözta birtokuk megbecsült értékének a felét, a kölcsönt jelzáloggal biztosította, a kölcsönvevőktől pedig beszedte a kamatokat, megtoldva egy törlesztési részlettel. Soha ennél tiszteletreméltóbb és bölcsebb gépezetet! Eugène finom mosollyal tudtára adta fivérének: A Tuilériák akarata, hogy legyünk tisztességesek. Toutin-Laroche úgy értelmezte ezt az óhajt, hogy hagyta, hadd működjék zavartalanul a gazdáknak kölcsönt nyújtó gépezet, s ő emellett bankházat alapított, mely vonzotta magához a tőkét, s lázasan játszott, mindenféle kalandba bocsátkozva. Hála az igazgatójától kapott roppant indító lökésnek, a Szőlőhitel csakhamar tökéletesen szilárd és virágzó vállalkozás hírébe jutott. A meginduláskor, hogy egyszerre a tőzsdére dobja a szelvénytömbből azon melegében kitépelt tömör részvényt, s hogy sok kézen megfordult címletek külsejét kölcsönözze nekik, Saccard-nak az a ragyogó ötlete támadt, hogy egész éjszaka tapostassa és veresse a papírokat nyírfaseprűvel felfegyverzett bankszolgákkal. Mintha csak a Jegybank valamelyik fiókja lett volna. Az irodákkal tömött palotát fogatokkal zsúfolt udvara, szigorú rácsai, széles feljárója és monumentális lépcsője, pazar szobáinak sora, alkalmazottainak és libériás lakájainak tömege a pénz ünnepélyes és méltóságos templomává avatta; és semmi sem töltötte el a közönséget olyan áhítatos érzésekkel, mint a szentély, a Pénztár, ahova szent kopárságú folyosó vezetett, és ahol megpillantotta az ember a páncélszekrényt, az istenséget, amint ott gubbaszt a falhoz erősítve, vaskosan és álmodozón, három zárjával, vastag oldalával, mint valami isteni fenevad.

Saccard zsíros üzletet kötött a várossal. Az eladósodott, agyonterhelt város, belerántva a milliók táncába, melyet maga indított el, hogy kedvében járjon a császárnak és megtömjön bizonyos zsebeket, most álcázott kölcsönökre szorult, nem akarván bevallani forró lázát, csákány- és terméskőőrületét. Ekkor létrehozta az úgynevezett különleges utalványokat - valóságos hosszú lejáratú váltók voltak ezek -, hogy még a szerződés aláírásának napján kifizesse a vállalkozókat, s így lehetővé tegye számukra, hogy az utalványokat forgatva tőkéhez jussanak. A Szőlőhitel kegyesen elfogadta ezt a papírt a vállalkozók kezéből. Amikor a város kifogyott a pénzből, Saccard megkísértette. Tekintélyes összeget előlegeztek a városnak különleges utalványok ellenében; Toutin-Laroche megesküdt, hogy az engedményes társulatoktól kapta ezeket, s végighurcolta a spekuláció minden csatornáján. A Szőlőhitel ettől fogva megtámadhatatlan volt; Párizs torkán tartotta a kést. Az igazgató csak elnéző mosollyal emlegette már a híres Marokkói Kikötők Általános Társaságát; ámbár ez még mindig létezett,

---

¹³ Le Moniteur Universel, a kormány hivatalos lapja, a nagy francia forradalom VIII. évétől 1869-ig.

és az újságok továbbra is rendszeresen ünnepelték a nagy kereskedelmi állomásokat. Egyik nap, amikor Toutin-Laroche felszólította Saccard-t, hogy vegyen e társaság részvényeiből, ez az arcába nevetett, s megkérdezte tőle, vajon annyira ostobának hiszi-e őt, hogy pénzét az *Ezeregyéjszaka Általános Társaságába* fogja fektetni.

Saccard mind ez ideig szerencsésen játszott, biztosra ment, amikor csalt, eladta magát, előnyökhöz jutott a piacon, s minden egyes üzletéből bezsebelt valami nyereséget. Aztán már nem érte be ezzel az üzérkedéssel, nem volt hajlandó tallózni, fölszedegetni az aranyat, melyet a Toutin-Laroche-ok és Gouraud bárók hullajtottak el. Könyökig vájkált a zsákban. Betársult a Mignon, Charrier és Tsa céghez, e híres vállalkozókhoz, akik akkoriban indultak, és később szédületes vagyont szereztek. A város elhatározta már, hogy többé nem maga végzi a közmunkákat, hanem kiadja a körutakat bérbe. Az engedményes társulatok kötelezték magukat, hogy teljesen készen szállítják az útvonalakat, beültetett fákkal, felállított padokkal és gázlámpákkal, a megállapított kártalanítás fejében; sőt néha ingyen adták az utat: busásan kárpótolták őket a szegélyező területek, melyeket megtartottak, és jócskán megemelték az árát. A telekspekuláció láza, az ingatlanok örületes áremelkedése ebből az időből származik. Saccard, összekötetései révén, három körútszakaszra kapott engedélyt. Tüzes és egy kissé hebehurgya lelke lett a társulatnak. Mignon és Charrier - kezdetben engedelmes eszközei - faragatlan, ravaszdi atyafiak voltak, afféle kőművesmesterek, akik tudják a pénz értékét. Suttyomban nevettek Saccard fogatain; ők többnyire zubbonyban jártak, nem áttallottak kezét fogni egy-egy munkással, gipszporral borítva tértek haza. Mindketten langres-iak voltak. Elhozták ebbe az égő és kielégíthetetlen Párizsba champagne-i óvatosságukat, higgadt, nem valami nyílt, nem valami értelmes agyukat, mely azonban arra alkalmas volt, hogy lehetőségekkel élve segítsen megtömni a zsebüket, még ha az élvezeteket későbbre kellett is halasztaniuk. Saccard elindította az üzletet, s élesztette tüzével és dühödt étvágyával. Mignon és Charrier földhözragadt-sága, begyepesedett és szűkkeblű ügyvezetése pedig hússzor is meggátolta, hogy az üzlet belebukjék társuk megdöbbenő elképzeléseibe. Sohasem egyeztek bele a pompás irodákba, a palotába, melyet Saccard Párizs elképesztésére akart emelni a cég számára. Ugyanígy visszautasították azokat a másodrendű spekulációkat is, amelyek minden reggel kivirágzottak Saccard fejében: hangversenytermek, roppant fürdőházak építése a szegélyező telkeken; vasútvonalak, melyek nyomon követik az új körutakat; üvegezett utcák, melyek megtízszerezik a boltbéreket, s lehetővé teszik, hogy az ember megázás nélkül közlekedjék Párizsban. A vállalkozók, hogy elejét vegyék ezeknek az elrémitő terveknek, úgy döntöttek, hogy a szegélyező telkeket felosztják a három társ között, s mindegyikük azt tesz majd vele, amit akar. Ők továbbra is bölcsen eladták a részüket. Saccard építetett. Az agya forrt. Képes lett volna komolyan javasolni, hogy Párizst tegyék egy óriási harangbura alá, változtassák melegházzá, s természetesen benne ananászt és cukornádat.

Nemsokára lapáttal hányta a pénzt, s már nyolc háza volt az új körutakon. Közülük négy teljesen felépült, kettő a Marignan utcában és kettő az Hausmann körúton; a másik négy a Malesherbes körúton félbemaradt, sőt az egyik, egy hatalmas, bedeszakázott telken, ahol pompás palotának kellett volna épülnie, mindössze az első emeleti padozatig jutott el. Ügyei ez idő tájt annyira bonyolódtak, annyi szál csavarodott minden ujjára, annyi érdeket kellett szemmel tartania s annyi bábót táncoltatnia, hogy éjjelente aludt három órát, s levelezését a kocsijában olvasta el. Az volt a csodálatos, hogy a pénztára kimeríthetetlennek látszott. Részvényese volt valamennyi társaságnak, dühödtén építkezett, belement minden üzletbe, elöntéssel fenyegette Párizst, mint az áradó tenger, anélkül, hogy valaha is látták volna, hogy kézzelfogható haszonra tesz szert, vagy jókora summát vág zsebre fényes nappal. Ez az ismeretlen forrásból fakadó aranyfolyam, mely mintha rohanó hullámokban áradt volna az

irodájából, elképesztette a szájtátókat, őt pedig egy időben azzá a közismert férfiúvá emelte, akitől az újságok a tőzsde minden szellemes mondását származtatták.

Ilyen férj mellett Renée a lehető legkevésbé volt férjnél. Heteken át úgyszólván nem is látta. Saccard egyébként tökéletes férj volt: pénztárcáját nagyra nyitotta a felesége előtt. Alapjában véve Renée szerette, mint valami előzékeny bankárt. Amikor ellátogatott a Béraud-palotába, dicshimnusz zengett róla az apjának, akit a veje gazdagsága nem ingatott meg szigorú és hideg magatartásában. Az asszony megvetése elpárolgott: ez az ember szemmel láthatóan annyira meg volt győződve, hogy az élet csak üzlet, oly nyilvánvalóan arra született, hogy pénzt csiholjon mindemből, ami a keze ügyébe kerül: asszonyból, gyerekből, utcakőből, gipszes zsákból, lelkiismeretből, hogy Renée nem vethette szemére házasságuk vásárát sem. Saccard, mióta ezt a vásárt nyélbe ütötte, olyanformán tekintett a feleségére, mint valamelyik szép házára, mely becsületére vált, s melyből zsíros hasznot remélt. Azt akarta, hogy öltözködjék jól, keltsen feltűnést, csavarja el egész Párizs fejét. Ez emelte a saját tekintélyét, megkészszerelte vagyonának valószínű összegét. Szép, fiatal, szerelmes és bolondos volt a felesége révén. Renée a társa volt, a cinkosa, anélkül, hogy tudta volna. Egy új fogat, egy kétezer talléros ruha, valamelyik szeretőnek tett szívesség gyakran a legszerencsésebb üzleteit könnyítette meg s döntötte el. Gyakran meg azt állította, hogy ki sem látszik a munkából, feleségét küldte el egy miniszterhez vagy valamelyik hivatalnokhoz, hogy siettesen egy felhatalmazást, vagy megtudjon egy választ. „Viselkedj okosan!” - mondta neki ilyenkor azon a gunyoros s egyszersmind behízsgáló hangon, mely csak neki volt sajátja. S ha Renée visszajött, s ha sikerrel járt, ő a kezét dörzsölgetve, híres szavajárását ismételte: „Okosan viselkedtél!” Renée nevetett. A férfi túlságosan is tevékeny volt, semhogy egy Michelinnét kívánt volna. Egyszerűen csak kedvelte a nyers tréfákat, a sikamlós feltevéseket. Egyébként, ha Renée „nem viselkedett volna okosan”, Saccard mindössze azon bosszankodott volna, hogy meg is kellett fizetnie a miniszter vagy hivatalnok szívességét. Túljárni az emberek eszén, kevesebbet adni nekik, mint amennyi jár a pénzükért: felséges élvezet. Gyakran gondolta: „Ha nő lennék, lehet, hogy eladnám magam, az árut azonban sosem szállítanám, mert az nagy ostobaság.”

Az a bolondos Renée, aki egy éjszaka úgy tűnt föl Párizs egén, mint a világi gyönyörök szépséges tündére, a legkevésbé kiismerhető nők közé tartozott. Ha odahaza nevelkedik, akkor vagy a vallás, vagy valami egyéb idegi kielégülés bizonyára tompítja benne a vágyak ösztökélését, melyek olykor szinte eszét vették. Értelme szerint polgár volt: okvetlenül becsületos, az ésszerű dolgokat kedvelő, mennyországtól és pokoltól félő, tömérdek előítélettel; apja lánya volt, arra a higgadt, okos fajtára ütött, melyben virágnak a családi tűzhely erényei. És ebben a természetben csíráztak ki és nőttek nagyra a csodás képzelgések, a szüntelenül megújuló kíváncsiság, a bevallhatatlan vágyak. A visitandáknál, a kápolna misztikus gyönyörei és kis barátnőinek érzéki barátságai között, teljes szabadságban, csapongó elmével valami hóbortos nevelésre tett szert, megismerve a bűnt, belekeverve természetének nyíltságát, megrontva fiatal agyát, olyannyira, hogy különös zavarba ejtette gyóntatóját, megvallván neki, hogy valamelyik nap, a mise alatt, esztelen vágya támadt, hogy fölkeljen és megölelje őt. Aztán verte a mellét, és elsápadt, ha az ördögre és katlanjaira gondolt. A botlás, mely később előidézte Saccard-ral kötött házasságát, az az állati erőszak, melyet valami rémült várakozással szenvedett el, s amelynek nagy része volt egész élete széthullásában, azt eredményezte, hogy azontúl megvetette magát. Azt gondolta, hogy többé nincs miért küzdenie a gonosz ellen, mert az már benne van, s a józan ész felhatalmazza őt, hogy fenékgig merüljön a rossz tudásába. Egyelőre több volt benne a kíváncsiság, mint a vágy. Belevetették a második császárság világába, ráhagyták képzelgéseire, ellátták pénzzel, bátorították legzajosabb szeretlenkedéseiben, ő pedig átengedte magát, majd megbánta, végül pedig sikerült megölnie

végsőt lehelő tisztességét, mert egyre korbácsolta, egyre űzte a telhetetlen vágy, hogy érezzen és tapasztaljon.

Ebben egyébként csak a kor színvonalán maradt. Szívesen elcsevegett halkan nevetgélve Suzanne Haffner és Adeline d'Españet meleg viszonyának rendkívüli fordulatairól, de Lauwerensné kényes mesterségéről, Vanska grófné szabott árú csókjairól; egyelőre azonban messziről szemlélte a dolgokat, azzal a homályos gondolattal, hogy talán egyszer beléjük kóstol, s az a határozatlan vágyakozás, mely rossz óráiban feltámadt benne, még növelte ezt a zavaros szorongást, ezt a riadt keresgélést valami kivételes, felséges gyönyör után, amibe egyedül ő vájja majd bele a fogát. Első szeretői nem rontották el; háromszor hitte, hogy nagy szenvedély ejtette hatalmába; a szerelem úgy villant fel a fejében, mint egy petárda, melynek a szikrái nem hatolnak el a szívig. Nem volt eszén egy hónapig, Párizs-szerte hivalkodott drága úrfijával. Aztán, egyik reggel, egy gyengédségi rohamában nyomasztó csendet, végtelen ürességet érzett. Az első, az ifjú de Rozan herceg, csak tisztavirág volt; szelídségével és kitűnő modorával vonta magára Renée figyelmét, de az asszony kettesben teljesen jelentéktelennek, színtelennek, unalmasnak találta. Utána következett Simpson úr, az amerikai követség attaséja, aki csepp híján megverte, s ennek köszönhető, hogy több mint egy évig vele maradt. Ezután de Chibray grófot, a császár egyik szárnysegédjét fogadta kegyeibe; s a hiú szépfiú kezdett már roppant terhére lenni, amikor de Sternich hercegnének egyszerre csak eszébe jutott, hogy belehabarodik, és elragadja tőle; Renée ekkor megsiratta, barátnőivel sejtette, hogy a szíve összetört, nem fog szeretni többé, így jutott el de Mussyhez; ez a fiatalember volt a legjelentéktelenebb élőlény a világon; azzal egyengette a maga diplomáciai pályáját, hogy különleges bájjal vezette a kotillont; Renée soha nem tudta pontosan, hogyan is adta oda magát neki; jó ideig megtartotta, mert úrrá lett rajta a lustaság, undorodott az ismeretlenektől, akiket egy óra alatt kiismer az ember; valami rendkívüli kalandra várt, mielőtt nyakába vette volna a változtatás gondját. Huszonnyolc éves korára ijesztően fáradt volt már. Az unalmat azért érezte különösen tűrhetetlennek, mert polgári erényei arra használták üres óráit, hogy siránkozzanak és nyugtalanítsák. Ajtaját bezárta, irtózatot fejfájást kapott. Később, mikor ismét kinyílt az ajtó, nagy zajjal szökött ki rajta a selyem- és csipkeáradat, a fényűző, jókedvű teremtés, kinek sem gond, sem pirosság nem volt a homlokán.

E hétköznapi és nagyvilági életében még regényes kalandja is akadt. Egyik nap, alkonyattájt, amikor gyalog ment el hazulról, hogy meglátogassa apját, ki nem szerette, ha kocsi zörög a kapuja előtt, hazatérőben, a Szent Pál rakparton észrevette, hogy egy fiatalember követi. Meleg volt; a nap szerelmes szelídséggel hanyatlott le. Az asszony, akit csak lóháton szoktak kíséretetni a Bois sétányain, izgatónak találta a kalandot, hízelgett a hiúságának, mint új s egy kissé nyers hódolat, melynek azonban éppen az érdekessége csiklandozta. Ahelyett, hogy hazatért volna, befordult a Temple utcába, végigsétáltatva lovagját a körutakon. Am a férfi nekibátorodott, s oly tolakodóan lépett fel, hogy Renée megriadva s fejét vesztve végigment a Faubourg-Poissonnière utcán, és férje hűgának üzletében keresett menedéket. A férfi belépett utána. Sidonie asszony mosolygott, megértőnek mutatkozott, s magukra hagyta őket. És amikor Renée is utána akart menni, az ismeretlen visszatartotta, izgatott udvariassággal beszélt hozzá, és elnyerte a bocsánatát. Alkalmazott volt, és Georges-nak hívták; a családi nevét Renée sosem tudakolta. Kétszer találkozott itt vele; ő az üzleten át jött be, a férfi a Papillon utca felől érkezett. Ez az alkalmi szerelem, melyet az utcán talált és fogadott el, egyik legédesebb gyönyörűsége lett. Némi szégyenkezéssel, de mindig valami különös, sajnálkozó mosollyal gondolt rá. Sidonie asszony is nyert a kalandon: végre cinkosává lett fivére második feleségének, erre a szerepre vágyott már a házasságkötés napja óta.

Szegény Sidonie asszony annak idején rosszul számított. Míg összekupeckedte a házasságot, azt remélte, hogy Renée-t egy kicsit maga is elveszi, besorolja ügyfelei közé, s egy sereg

hasznot húz belőle. Egy szempillantással megítélte a nőt, akár a szakértő a lovakat. Meg is döbönt erősen, amikor - előzőleg egy hónapot hagyván a házaspárnak, hogy berendezkedjék - felfogta, hogy túl későn érkezett: de Lauwerensnét látta trónolni a szalon közepén. Ez a huszonhat éves szépasszony avval foglalkozott, hogy bevezette a társaságba az újonnan érkezett hölgyeket, ősrégi családból származott, férjhez ment egy előkelő pénzemberhez, aki elkövette azt a hibát, hogy vonakodott kalap- és szabószámláit kifizetni. A hölgy, nagyon értelmes személy lévén, tőkét kovácsolt, s eltartotta saját magát. Irtózik a férfiaktól - mondotta; és mégis szállította őket valamennyi barátnőjének, mindig teljes választéka volt belőlük Provence utcai lakásán, a férje irodája fölött. Kis uzsonnákat rendeztek itt. Mintegy bájos véletlenséggel találkoztak itt össze. Semmi rossz sem volt abban, ha egy leány meglátogatta az ő drága de Lauwerensné barátnőjét, s ha a véletlen férfiakat vetett oda - egyébként nagyon tisztelettudó s a legjobb társaságbeli férfiakat -, ugyan ki tehetett róla? A ház úrnője elragadó volt bő csipkepongyoláiban. Egyik-másik vendége gyakran inkább őt választotta volna szökéi és barnái gyűjteménye helyett. De azt mondta a fáma, hogy erénye feddhetetlen. Ebben rejlett az üzlet egész titka. Megtartotta előkelő helyét a társaságban, barátja volt minden férfi, büszke volt tisztességes asszonyi voltára, titkos örömmel élvezte, hogy lejtőre visz másokat, és hasznot húz a bukásukból. Sidonie asszony, mikor megfejtette az új találmány működésének titkát, kétségbeesett. A klasszikus iskola: a szatyra fenekén szerelmes leveleket hordozó, kopott fekete ruhás asszony szembekerült a modern iskolával: a nagyvilági hölgygel, aki öltözőjében egy csésze tea mellett árulja barátnőit. A modern iskola diadalmaskodott. De Lauwerensné hidegen mérte végig Sidonie asszony ócska öltözékét, vetélytársat szimatolt benne. És Renée az ő kezéből kapta első untatóját, az ifjú de Rozan herceget, kit a szép üzletasszony igen nehezen helyezett el. A klasszikus iskola csak később kerekedett felül, amikor Sidonie asszony átengedte félemeleti lakását sógornője futó szeszélyének, mely a Szent Pál rakparti ismeretlenhez fűzte. Ezzel bizalmasa lett Renée-nek.

Ám Sidonie asszony egyik legodaadóbb híve Maxime lett. Tizenöt éves korától kezdve ott ólálkodott a nagynénjénél, szimatolgatva az ottfelejtett kesztyűket, melyekre ráakadt a bútorokon. A nagynéni, aki irtózott a nyílt helyzetektől, és sosem vallotta be szokásos szívességeit, a végén már kölcsönadta neki lakása kulcsait bizonyos napokon, mondván, hogy másnapig vidéken marad. Maxime valami barátjait emlegette, kiket nem mer meghívni az apja házába. A Faubourg-Poissonnière utca félemeleti lakásán töltött több éjszakát azzal a szegény leánnyal is, akit falura kellett küldeni. Sidonie asszony pénzt kéregetett kölcsön unokaöccsétől, álmélkodott, lágy hangon suttogva, hogy nincs rajta „egyetlen szál szőr sem, és rózsás, mint egy Ámor”.

Eközben Maxime megnőtt. Karcsú és csinos fiatalember lett belőle, de orcája ugyanolyan rózsás és szeme ugyanolyan kék volt, mint gyerekkorában. Göndör haja tökéletessé tette azt a lányos külsőt, mely elbűvölte a nőt. Hasonlított szegény Angèle-hez, örökölte szelíd tekintetét, szőke halványságát. De nem ért még annyit sem, mint ez a nemtörődöm és jelentéktelen nő. A Rougon-faj kifinomult, elsatnyult és megromlott benne. Túlságosan fiatal anyától született, különös - ellentmondó és mintegy szétszórt - keveréket hozott magával apja vad vágyaiból és anyja ernyedtségéből, elpuhultságából; hibás termék volt, melyben a szülők fogyatékosai kiegészítették és rontották egymást. Ez a család nagyon gyorsan élt; haldokolt már e gyarló teremtésben, akinél eredetileg az sem lehetett bizonyos, hogy melyik nemhez fog tartozni, s aki nem volt már az a nyereségre és élvezetre vágyó akarat, mint Saccard, hanem csupán a kész vagyont pusztító hitványság, furcsa hermafrodita, mely kellő időben született bele egy rothadó társadalomba. Ha Maxime a Bois-ba ment, nőiesen befűzött derékka, könnyedén rugózva a nyeregben, ahol lova könnyű ügetése elringatta, széles csípője, vékony keze, beteges és szemtelen arckifejezése, kifogástalan eleganciája s a kisszínházban tanult

kiszólásai a kor istenévé avatták. Húszéves korára túl volt már azon, hogy meglepődjék vagy undorodjék. Bizonyára elgondolta már a legritkább ocsmányságokat. A bűn nem feneketlen örvényként tángott benne, mint némely vénemberben, hanem szemmel láthatóan és természetesen virágzott. Ott göndörödött a haján, ott mosolygott az ajkán, beburkolta ruhástul. De kivált a szeme volt jellegzetes, e két fényes és mosolygós kék nyílás, két kacér tükör: látszott mögöttük az agyvelő tökéletes üressége. Ezek az eladólány-szemek sohasem csukódtak le szemérmesen; követelték a gyönyört, a sóvárgott és elnyert, ki nem merülő gyönyört.

Az a véget nem érő szélroham, mely besüvöltött a Rivoli utcai lakásba, s az ajtókat csapkodta, mind erősebben fűjt, amint Maxime növekedett, amint Saccard bővítette üzletei körét, amint Renée egyre mohóbban keresgélte az ismeretlen élvezetet. Ez a három élőlény végül elképesztően szabados és esztelen életet folytatott. Megérett bennük egy korszak csudás gyümölcse. Beáradt a lakásba az utca: a kocsidübörgés, a vadidegen emberek tülekedése, a mocskos beszéd. Az apa, a mostohaanya, a mostohafiú úgy tett-vett, beszélt, heverészett kénye-kedve szerint, mintha mindegyikük egymaga volna, és legényéletet élne. Egy bútorozott szobán megosztó három pajtás, három diák sem rendezkedhetett volna be fesztelenebbül, ha be akarta volna vinni e szobába bűneit, szerelmeit, zajos kamaszörömeit. Kézfogással üdvözölték egymást, látszólag nem is gyanították, miféle okok tartják őket együtt egy tető alatt, gavallérosan, vidáman bántak egymással, s így mindegyikük tökéletesen függetlenítette magát. A családi eszmét helyettesítette náluk valamiféle közkereseti társaságé, melyben a hasznot egyenlő arányban osztják fel; mindegyikük kivette a gyönyörből a maga részét, s hallgatólagosan megegyeztek, hogy ezt a részt mindegyikük úgy fogyasztja el, ahogy akarja. Annyira jutottak, hogy egymás szeme láttára szórakoztak, fitogtatták, mesélték egymásnak örömeiket, mindössze némi irigységet és csodálkozást keltve.

Most már Maxime oktatta Renée-t. Ha a Bois-ba ment vele, nőcskékről adott elő eseteket, s mindketten jót mulattak. Alighogy új jövevény tűnt fel a tó partján, Maxime azon nyomban megindította a hadjáratát, hogy megtudja, ki a szeretője, mekkora járadékot ad neki, s hogyan él ő maga. Ismerte e hölgyek titkos dolgait, tudott bizalmas részleteket, valóságos élő kalendárium volt, melyben Párizs valamennyi könnyűvérű nője számon volt tartva, és mindegyikhez bőszes jegyzetek szolgáltak. Ez a botrányújság volt Renée öröme. Longchamps-ban, a lóversenyek alkalmával, mikor hintójában kivonult, egy pillanatra sem veszítve el a valódi társaságbeli hölgy fölényét, fanyarul hallgatta, hogyan csalja meg Blanche Muller a követségi attaséját a fodrászával; avagy miként találta a kis báró a gróftól alsónadrágban annak a sovány, vörös hajú hírességnek a hálófülkéjében, akit Rák néven emlegettek. Minden nap meghozta a maga pletykáját. Ha nagyon borsos volt a történet, Maxime lehalkította a hangját, de azért végigmondta. Renée, mint a gyerek, akinek jó tréfát mondanak, tágra nyitotta a szemét, nevetését visszatartotta, majd illedelmesen a szájára szorított hímzett zsebkendőjébe fojtotta.

Maxime magával hozta a hölgyikék fényképeit is. Színésznők arcképei voltak valamennyi zsebében, még a szivartárcájában is. Néha könnyített a terhén, berakta őket a szalon bútorain hányódó albumba, melyben már ott voltak Renée barátnőinek az arcképei. Voltak ott férfiképek is, de Rozan, Simpson, de Chibray, de Mussy urak, valamint színészek, írók, képviselők, kik nem tudni, mi módon kerültek oda, hogy gyarapítsák a gyűjteményt. Sajátságosan vegyes társaság, hű képmása annak a sok zűrzavaros eszmének és szeszélynek, mely át- meg átszötte Renée és Maxime életét. Ha esett az eső, vagy ha unatkoztak, mindig az albumra terelődött a szó. Előbb-utóbb csak a kezük ügyébe került. A fiatalasszony ásítózva nyitotta ki, talán már századszor. Aztán újra föltámadt a kíváncsisága, a fiatalember pedig a háta mögé könyökölt. Ekkor hosszú beszélgetések kezdődtek a Rák hajáról, Meinholdné dupla tokjáról, de Lauwerensné szeméről, Blanche Muller kebléről, a márkiné orráról, mely egy kissé ferde volt, a kis Sylvia szájáról, aki duzzadt ajkáról volt híres. Összehasonlították a nőket.

- Én, ha férfi volnék, Adeline-t választanám - mondta Renée.

- Mert nem ismered Sylviát - válaszolta Maxime. - Csuda mulatságos! Én jobb szeretem őt.

Tovább lapoztak; mikor de Rozan herceg, Simpson úr vagy de Chibray gróf bukkant elő, Maxime gunyorosan megjegyezte:

- Neked különben is elferdült ízlésed van, ez ismeretes... Vagy lehet látni ostobább valamit, mint ezeknek az uraknak az ábrázata? Rozan és Chibray Gustave-hoz hasonlít, a borbélyomhoz.

Renée vállat vont, mintegy jelezve, hogy nem ér fel hozzá a gúny. Elmerülten nézegette tovább az albumban levő sápadt, mosolygó vagy morcos arcokat; hosszasan időzött a nőcskék arcképeinél, érdeklődve vizsgálta a fényképek pontos és mikroszkopikus részleteit, az apró ráncokat, a kis szőrszálakat. Sőt, egy alkalommal erős nagyítóüveget is hozatott, mivel a Rák orra fölött egy szőrszálát vélt felfedezni. És valóban, a nagyító megmutatta a könnyű aranszálát, mely kitevedt a szemöldökből, s leért az orr közepéig. Ez a szőrszál hosszú ideig mulattatta őket. Egy héten át minden látogatóba jövő hölgynek személyesen kellett meggyőződnie a szőrszál jelenlétéről. A nagyítóüveg ettől fogva arra szolgált, hogy a nők arcát bogarásszák vele. Renée meglepő felfedezéseket tett; talált ismeretlen ráncokat, érdes bőroket, rizssporral rosszul betömött pórusokat. Végül Maxime eldugta az üveget, kijelentve, hogy nem kell ilyen módon megutáltatni magunkkal az emberi ábrázatot. Az igazság az volt, hogy Renée túlságosan szigorú vizsgálatnak vetette alá Sylvia duzzadt ajkát, Maxime pedig a lány iránt különös gyengédséggel viseltetett. Új játékot eszeltek ki. Föltették a kérdést: „Kivel szeretnék eltölteni egy éjszakát?” És nyitogatták az albumot, rábízva a választ. Ez igen mulatságos párosításokhoz vezetett. A barátnők több estén át játszották ezt a játékot. Renée-t sorjában összeadták a párizsi érsekkel, Gouraud báróval, de Chibrayvel, ami nagy derűtséget keltett, sőt még a férjével is, ami elszomorította. Maxime pedig, akár véletlenségből, akár az albumot nyitogató Renée kajánságából, mindig a márkinéra akadt. De akkor nevettek a legjobban, ha a sors két férfit vagy két nőt párosított össze.

Renée és Maxime pajtáskodása annyira ment, hogy az asszony elmondta a fiúnak bánatait. A fiú vigasztalta, ellátta tanácsokkal. Apja mintha nem is létezett volna. Aztán gyerekkorukról vallottak meg bizalmas titkokat. Kivált a Bois-ban tett sétáik során éreztek valami bizonytalan sóvárgást, arra vágyva, hogy nehezen elmondható dolgokat meséljenek el egymásnak, melyekről nem illik beszélni. Az az öröm, melyet a tiltott dolgokról suttogó gyerekek éreznek, az a varázs, mely arra csábítja a fiatal férfit és nőt, hogy együtt merüljenek le a bűnbe, ha pusztán szavakban is, újra és újra sikamlós témákra terelte beszélgetésüket. Mély örömeik telt ebben a kéjes érzésben, nem tettek érte szemrehányást maguknak, a hintó két sarkában elnyúlva bágyadtan élvezték - akár két jó pajtás, akik felemlegetik első kalandjaikat. A végén már szinte kérkedtek az erkölcsi kisiklásokkal. Renée bevallotta, hogy az intézetben a lányok sokat malackodtak. Maxime rálicitált, s merészen elmondta a plassans-i kollégium néhány disznóságát.

- Ó, én... nem mondhatom el... - suttogta Renée.

Azzal Maxime füléhez hajolt, mintha már a hangja csengése is pirulásra kényszerítené, s bizalmasan elmondott neki egyet azokból a zárdai históriákból, melyeket a trágár dalok adnak szájról szájra. A fiúnak sokkal bőségebb gyűjteménye volt az effajta adomákból, semhogy adós maradt volna. Durva nótákat dúdolt Renée fülébe. Lassan-lassan valami sajátságos boldogság állapotába jutottak, elringatta őket az a sok érzéki gondolat, melyet feltámasztottak, bizsergették őket az apró vágyak, melyeket meg sem fogalmaztak. A hintó csendesen gördült, ők kéjes fáradtsággal tértek haza, kimerültebben, mint egy szerelmi éjszakát követő reggelen.

Úgy követték el a rosszat, mint két fiú, akik szerető nélkül csavarognak, és beérik egymás emlékeivel.

Még ennél is bizalmasabb és fesztelenebb volt az apa és fiú viszonya. Saccard belátta, hogy egy jó nevű üzletembernek szeretnie kell a nőt, s meg kell tennie néhány bolondságot értük. Durva volt a szerelemben, inkább a pénzt szerette; de terveibe beleillett, hogy ellátogasson a hálósobákba, bankjegyeket vessen bizonyos kandallókra, s olykor-olykor kitűzzön egy-egy hírhedt nőt aranyos cégérül a spekuláció fölé. Mikor Maxime kijött a kollégiumból, ugyanazoknál a nőknél találkoztak össze, s jót nevettek rajta. Sőt még vetélytársak is voltak egy kissé. Néhanapján, ha a fiatalember a Maison d'Or-ban vacsorázott valami zajos bandával, megesett, hogy Saccard hangját hallotta valamelyik szomszéd szobáscskából.

- No, nézd csak! Papa van itt a szomszédban! - kiáltotta a felkapott színésztől ellesett fintorral.

Ment és bekopogott a szoba ajtaján, kíváncsi volt apja hódítására.

- Ó, te vagy az - mondta az apja örvendezve. - Gyere csak. Akkora ricsajt csaptok, hogy az ember a kanala csörgését sem hallja tőletek. Ugyan kik vannak itt?

- Hát itt van Laure d'Aurigny, Sylvia, a Rák, aztán meg két másik is, azt hiszem, Elképesztők: kézzel másznak a tálba, s marokszám vagdossák a fejünkhöz a salátát. Csupa olaj a ruhám.

Az apa nevetett szerfelett mulatságosnak találta a dolgot.

- Ó, fiatalság, fiatalság - dörmögte. - Ezek nem olyanok, mint mi, ugye, cicám? Mi szép nyugodtan ettünk, s most megyünk alukázni.

S megfogta a mellette ülő nő állát, provence-i orrhangján turbékolt, ami furcsán csengő szerelmi muzsika volt.

- Ó, a vén kakadu! - kiáltott fel a nő. - Jó napot, Maxime. Hej, mennyire kell szeretnem magát, hogy hajlandó voltam együtt vacsorázni ezzel a lóköti apjával... Magát sosem látom, jöjjön el holnapután kora reggel... Nem, igazán, valamit akarok mondani.

Saccard fagyaltot vagy gyümölcsöt evett éppen, apró falatokban, nagy élvezettel. Megcsókolta a nő vállát, s kedélyesen megszólalt:

- Tudjátok, drágáim, ha zavarlak benneteket, már megyek is... Majd csöngettek, ha vissza lehet jönni.

Aztán magával vitte a hölgyét, vagy néha vele együtt csatlakozott a szomszéd szalonban zajongó társasághoz. Maxime és ő egyazon vállakon osztoztak, kezük egyazon derekakon találkozott. Átszóltak egymáshoz a pamlagokról, s fennhangon elmondták azokat a bizalmas vallomásokat, melyeket a nők a fülükbe sugdostak. Sőt annyira mentek bizalmaskodásukban, hogy összeesküdtek, miként szöktessék meg a társaságból a szőkét vagy a barnát, akit egyikük kiszemelt.

Jól ismerték őket a Mabilles-ban¹⁴. Kart karba öltve jelentek meg ott, valami finom vacsora után, körbesétáltak a kertben, üdvözölték a nőt, séta közben oda-odaszóltak nekik. Nagyokat nevettek, egymás karját el sem eresztve, kísérették egymást, ha kellett, amikor igen élénk volt a társalgás. Az apa, ki nagyon értett ehhez, előnyösen tárgyalt a fia szerelmi ügyeiben. Néha leültek, iddógáltak egy csapat lánnyal. Aztán más asztalhoz ültek, majd megint járkalni

---

¹⁴ Párizs egyik kedvelt szórakozóhelye volt. 1875-ben megszűnt.

kezdték. S egészen éjfélig látták őket, amint pajtáskodón, egymás karját el nem eresztve szoknyára vadásztak, végig a sárga sétányokon, a gázlámpák nyers fényében.

Hazatérve, magukkal hoztak valamit a ruhájukban azokból a nőszemélyekből, kiktől elváltak. Hányaveti taglejtéseik, bizonyos merész szavak és ocsmány mozdulatok maradványai gyanús hálósobaszaggal töltötték meg a Rivoli utcai lakást. Az a puha, ernyedő mozdulat, mellyel az apa kezét adott a fiának, már maga is elárulta, honnét jönnek. Renée ebben a légkörben szívta magába szeszélyeit és érzéki szorongásait. Idegesen csúfolódott a két férfival.

- Ugyan honnét jösztek? - kérdezte tőlük. - Dől belőletek a pipabűz és a pézsmaszag... Biztos, hogy rögtön megfájdul a fejem. - És az idegen szag valóban mélyen felkavarta. Állandó illata volt ez ennek a sajátságos családi fészeknek.

Maxime eközben szépen beleszeretett a kis Sylviába. Hónapokig untatta mostohaanyját ezzel a lánnyal. Renée csakhamar tökéletesen ismerte már, a lába ujjától a feje búbjáig. Kékes anyajegy van a csípőjén; nincs imádandóbb, mint a térde; a vállának az a sajátsága, hogy csak baloldalt van gödre. Volt abban egy kis kajánság, ahogy Maxime a közös sétáikat a szeretője kiválóságaival töltötte meg. Egyik este, a Bois-ból hazajövet, Renée és Sylvia fogata torlódásba került, s a két hintónak egymás mellett kellett megállni a Champs-Élysées-n. A két nő kihívó kíváncsisággal méregette egymást, Maxime pedig, ki elragadtatva élvezte a kiélezett helyzetet, alattomban vigyorgott. Mikor a hintó újra megindult, a mostohaanyja komoran hallgatott, Maxime azt hitte, hogy neheztel, s már felkészült egy afféle anyai jelenetre, furcsa fejmosásra, amivel Renée kitöltötte olykor az üres idejét.

- Ismered ennek a nőnek az ékszerészét? - kérdezte az asszony váratlanul, abban a pillanatban, amikor a Concorde térre értek.

- Sajnos, igen - válaszolt a fiú mosolyogva -, tartozom neki tízezer frankkal... Miért kéred?

- Csak úgy.

Majd újabb szünet után Renée megszólalt:

- Nagyon csinos karkötőt viselt a bal karján... Szerettem volna megnézni közelről.

Hazaértek. A fiatalasszony nem szólt többet a dolgról. Azonban másnap, amikor Maxime és apja együtt készültek elmenni hazulról, félrevonta a fiatallembert, és zavart arccal, bocsánatkérő mosollyal, halkán mondott neki valamit. Maxime láthatóan meglepődött, aztán a szokott komisz módján nevetve elment. Estére elhozta Sylvia karkötőjét; mostohaanyja azért könyörgött, hogy mutassa meg neki.

- Itt az a holmi - mondta Maxime. - Magáért, édes mostohám, még lopni is hajlandó az ember.

- Nem látta meg, hogy elhoztad? - kérdezte Renée, mohón vizsgálgatva az ékszert.

- Nem hinném... Tegnap volt rajta, ma biztosan nem akarja felvenni.

Közben a fiatalasszony közelebb ment az ablakhoz. Felcsatolta a karkötőt. Csuklóját kissé felemelte, lassan forgatta, elragadtatva mondogatta:

- Ó, nagyon csinos, nagyon csinos... Csak a smaragdok nem nagyon tetszenek.

E pillanatban belépett Saccard; mivel Renée a csuklóját még mindig az ablak fehér világosságában tartotta, a férje álméklodva kiáltott fel:

- Nini, Sylvia karkötője!

- Maga ismeri ezt az ékszert? - kérdezte az asszony, még nagyobb zavarban, mint a férje, azt sem tudva, hová rejtsse a karját.

Saccard közben észbe kapott; ujjával megfenyegette a fiát, s közben ezt dörögte:

- Ennek a csibésznek mindig tiltott gyümölcs van a zsebében!... Egyszer a karkötővel együtt még a hölgy karját is idehozza nekünk.

- Ej, nem is én voltam - felelt Maxime alattomos gyávasággal. - Renée akarta látni.

- Úgy! - volt a férj minden megjegyzése.

S maga is megnézte az ékszer, s akár a felesége, ő is ezt mondotta:

- Nagyon csinos, nagyon csinos.

Azzal nyugodtan elment, Renée pedig Maxime-ot korholta, hogy miért árulta így el. De a fiú erősködött, hogy az apja fütyül az egészsre. Erre az asszony visszaadta az ékszer, és hozzáfűzte:

- Elmégy az ékszerészhez, megrendeled számomra ennek a pontos mását; csakhogy smaragd helyett zafírt tétetsz bele.

Saccard nem tűrhetett maga mellett huzamosabb ideig sem tárgyat, sem személyt, anélkül, hogy ne akart volna túladni rajta, vagy valami hasznot húzni belőle. A fia még húszéves sem volt, s ő máris arra gondolt, hogy hasznosítja. Csinos fiú, miniszter unokaöccse, nagy üzletember fia: kitűnő befektetés. Igaz ugyan, hogy egy kissé fiatal még, de ettől még lehet feleséget és hozományt keresni a számára, hogy azután elodázzák vagy sietessék a házasságot, amint a cég pénzügyi nehézségei kívánják. Saccard szerencsés kézzel nyúlt a dologhoz. Talált az egyik felügyelő bizottságban, melynek maga is tagja volt, egy derék, szép férfit - de Mareuilnek hívták -, ki két napon belül híve lett. De Mareuil valaha cukorfinomító volt Le Havre-ban, s akkor még a Bonnet nevet viselte. Miután jókora vagyont szedett össze, elvett egy hasonlóan dúsgazdag nemeslányt, ki valami jóképű fajankót keresett. Bonnet engedélyt kapott, hogy fölvegye a felesége nevét, s ezzel hiúsága egyelőre kielégült; házassága azonban esztelen becsvágyat oltott belé: arról ábrándozott, hogy Hélène nemesi címéért cserébe előkelő politikai pozíciót szerez. Pénzteni kezdte az új hírlapokat, nagy kiterjedésű birtokokat vásárolt Nièvre megyében, minden lehető elkövetett, hogy jelöltesse magát a törvényhozó testületbe. Mind ez ideig kudarcot vallott, de mit sem veszett ünnepélyességéből. Elképzelhetetlenül üresfejű tökfilkó volt. Pompás, vállas alakja volt, fehér és tünődő arca, mint valami nagy államférfiúnak; s mivel bámulatos módon tudott figyelni, mély tekintettel s arcán fennkölt nyugalommal, azt hihette volna az ember, hogy a megértésnek s a következtetésnek csodálatos munkája folyik benne. Bizonyos, hogy semmire sem gondolt. De végül is zavarba ejtette az emberek, akik nem tudták eldönteni, hogy felsőbbrendű lényel vagy fajankóval állnak-e szemben. De Mareuil úgy kapaszkodott Saccard-ba, mint fuldokló a szalmaszálba. Tudta, hogy Nièvre megyében nemsokára megüresedik egy képviselőjelölti hely, s forrón vágyott rá, hogy a miniszter őt jelölje ki; ez volt az utolsó ütőkártyája. Ki is szolgáltatta magát tehetetlen bábként a miniszter fivérének. Saccard előnyös üzletet szimatolt, s észére adta Louise lánya és Maxime házasságának a gondolatát. Erre a másik áradozni kezdett, sőt meg lévén győződve, hogy az ő fejéből pattant ki ez a házassági ötlet, nagy szerencséjének tartotta, hogy bekerülhet egy miniszter családjába, és Louise-t olyan fiatalemberhez adhatja, kire a legszebb reményekkel kecsegtető jövő vár.

Louise-nak, mint az apja mondta, egymillió frank lesz a hozománya. A lány nyomorék volt, csúnya és szeretetre méltó; korai halál várt rá; alattomos mellbaj ásta alá az egészségét, ideges vidámságot és simogató bájot oltva belé. A beteg lányok gyorsan öregszenek, időnap előtt asszonnyá érnek. Louise-ban volt valami mesterkéletlen érzékiség; úgy tetszett, mintha tizenöt évesnek született volna, serdülőkora kellős közepén. Ha apja, ez az egészségtől duzzadó,

elbutult óriás rajta felejtette a szemét, el sem akarta hinni, hogy az övé ez a lány. Anyja, míg élt, szintén nagy, derék asszony volt; de olyan történetek keringtek felőle, amelyek érthetővé tették a gyerek elsatnyulását, milliomos cigánylánymodorát, bűnös és bájos csúnyságát. Azt mondogatták, hogy Hélène de Mareuil a leggyalázatosabb kicsapongások között pusztult el. Az élvezetek úgy megemésztették, mint valami fekély; a férje meg nem vette észre feleségének világos pillanatokkal megszakított örültségét, mely miatt gyógyintézetbe kellett volna záratnia. Ez a beteg anyaméh hordta ki Louise-t, aki vérszegényen, eltorzult tagokkal, megbomlott aggyal s egy szennyes élet emlékeivel máris megterhelten jött a világra. Olykor úgy rémlett, hogy zavarosan emlékszik egy másik létre; kusza jelenetek ködlöttek fel előtte sejtelmes homályban, férfiak és nők ölelkezése, a test megannyi drámája, melyen gyermeki kíváncsisága elszórakozott. Az anyja szólalt meg benne. Gyermeksége folytatása volt annak a másik bűnös életnek. Ahogy növekedett, semmin sem csodálkozott, emlékezett mindenre, vagy még inkább: tudott mindent, s olyan biztonsággal közelített a tiltott dolgokhoz, mint aki hosszú távollét után hazatér, s csupán a kezét kell kinyújtania, hogy kényelembe helyezkedjék, és élvezze az otthonát. Ez a furcsa kis süldő lány, kinek bűnös ösztönei kellemesen simogatták Maxime-ét, de akiben volt még valami pimasz ártatlanság is, gyerekesség és merészség ingerlő keveréke, e második életében, melyet szűzen élt újra az érett nő tudásával és szemérmével, végül elkerülhetetlenül megnyerte a fiú tetszését, és jóval mulatságosabbnak tűnhetett előtte még Sylvianál is, ki uzsorás lélek volt, tisztességes papírkereskedő lánya, s alapjában véve ijesztően nyárspolgár.

A házasságot nevetve határozták el, s úgy döntöttek, hogy hagyják még, hadd nőjenek a „gyerekek”. A két család szoros barátságban élt. De Mareuil a jelöltségét szorgalmazta. Saccard a zsákmányát leste. Megállapodtak, hogy Maxime államtanácsi ülnökké való kinevezését teszi majd a nászajándék-kosárba.

Saccard-ék szerencséje eközben mintha tetőpontjára hágott volna. Ott lobogott Párizs kellős közepén, mint egy égig érő örömtűz. Ez volt az az időpont, amikor a szilaj hajsza csaholással, korbácscsattogással, lobogó fáklyalánggal verte föl az erdő zugát. A zabolátlan vágyak végre kielégültek a diadal szemérmetlenségében, a lerombolt negyedek s a fél év alatt harácsoltságon zajában. Az egész város milliókban és nőkben tobzódott. A bűn, mely főntről eredt, szétfolyt a csatornába, eláradt a medencékbe, felszállt a kertek szökőkútjaiba, hogy a háztetőkre finom, átható esőként hulljon vissza. S éjjel, ha a hidakon járt az ember, rémlett, mintha a Szajna az alvó város közepén hömpölyögtetné Párizs minden szennyét: asztról lehullott morzsákat, pamlagokon hagyott csipkeszalagokat, bérkocsikban felejtett hajdíszeket, ingkeblekből kicsúszott bankjegyeket, mindazt, amit az állati vágy s a nyomban kielégülő ösztön tönkretesz, bemocskol, s aztán az utcára vet. Most, míg Párizs lázas álmát aludta, még inkább, mint fényes nappal, amikor a lihegő hajsza folyt, érezni lehetett az agy megbomlását, a tulajdon aranyától és testétől megőrült város arannyal és kéjjel terhes, nyomasztó álmát. Éjfél felé szóltak a hegedűk; aztán kihunytak az ablakok, s a városra leszálltak az árnyak. Mintha óriási hálószooba lett volna, melyben elfűjták az utolsó szál gyertyát, kioltották a végső szemérmét. A sötétség mélyén csak őrző és kimerült szerelmi hörgés hallatszott; a Tuilériák a víz partján úgy nyújtogatták karjukat a koromsötétbe, mintha roppant ölelkezésre készülnének.

Saccard nemrég építette meg Monceau parkbeli palotáját a várostól elorzott egyik telken. Az első emeleten fényűző szobát tartott fenn magának; paliszander és arany volt az egész, iratokkal rakott, magas, üvegezett könyvszekrényekkel, melyekben egy árva könyvet sem lehetett látni; a beépített páncélszekrény úgy mélyedt a falba, mint valami vas hálófülke, mely elég terjedelmes ahhoz, hogy belefektessék egymilliárd szerelmeit. Saccard vagyona itt virágzott, itt pöffeszkedett arcátlanul. Úgy látszott, minden sikerül ennek az embernek. Amikor

otthagya a Rivoli utcát, kibővítve háztartását és megkészserezve kiadásait, kebelbarátai előtt jelentékeny nyereségekről beszélt. Az, hogy a Mignon és Charrier-val társult, mint mondotta, szédületes hasznot hajt neki; ingatlanspekulációi még ennél is többet hoznak; a Szőlőhitel meg éppenséggel kiapadhatatlan fejőstehén. Úgy tudta feltálni a gazdagságát, hogy elkábította vele a hallgatóit, s nem engedte, hogy világosan lássanak. Provence-i orrhangja fennen szárnyalt; kurta mondatai és ideges mozdulatai görögtüzeket gyújtottak, a milliók rakéták gyanánt röppentek a magasba, és végül elkápráztatták a hitetlenkedőket. Ennek a gazdag embert mímelő, szertelen viselkedésnek nagy része volt abban, hogy Saccard kivívta a szerencsés játékos hírnevét. Valójában senki sem tudott arról, hogy szilárd és megalapozott tőkéje volna. Különböző társai mint üzletfelek természetesen jól ismerték anyagi helyzetét, de azt hitték, hogy egyéb spekulációi - melyekről ők maguk sem tudnak - tökéletes sikerrel járnak, és ezzel magyarázták óriási vagyonát. Eszeveszetten költekezett; pénztára szakadatlanul ontotta a pénzt, anélkül, hogy ennek az aranyfolyamnak a forrásait valaha is felfedezték volna. Merő téboly volt ez már, a pénz örülete, marokszám szórt aranyak, páncélszekrény, mely minden estére az utolsó fillérig kiürül, s éjjel, hogy, hogy nem, újból megtelik, és soha nem dönt magából olyan roppant összegeket, mint amikor Saccard azt állítja, hogy elvesztette a kulcsait.

Ebben a vagyonban, mely harsogott s ki-kicsapott a medréből, mint a zajló hegyipatak, sodródott, elúszott, elmerült Renée hozománya. A fiatalasszony eleinte bizalmatlan volt, maga akarta kezelni a javait, de csakhamar ráunt az üzleti ügyekre; aztán meg szegénynek érezte magát férje mellett, s ha nyomasztotta az adósság, kénytelen volt hozzá folyamodni, kölcsönt kérni tőle, kiszolgáltatni magát kényére-kedvére. Minden újabb számlával, melyet a férje kiegyenlített - annak az embernek a mosolyával, aki elnéző az emberi gyöngéssel szemben -, Renée mindjobban kiszolgáltatta magát, járadékkötvényeket bízott rá, felhatalmazta, hogy adja el ezt vagy amazt. Amikor beköltöztek a Monceau parkbeli palotába, az asszony úgyszólván ki volt már forgatva mindenéből. Férje lépett az állam helyébe, s fizette ki neki a Pépinière utcából eredő százezer frankos összeg évjáradékát; másrészt meg eladatta vele a sologne-i birtokot, hogy az abból eredő pénzt egy nagyszabású üzletbe vesse, ami - mint mondotta - remek befektetés lesz. Renée kezén tehát csupán a charonne-i telkek maradtak; ezek eladását makacsul visszautasította, nehogy megbántsa a jóságos Elisabeth nénit. Saccard azonban itt is mesteri fogást készített elő régi cinkosa, Larsonneau segítségével. Renée egyébként lekötöztette magát; a férje, ha elvette is a vagyonát, öt-hatszorosan is megfizette a jövedelmét. A százezer frankból eredő évjáradék, hozzácsatolva a sologne-i pénzhez, alig tett ki kilenc-tízezer frankot, amiből Renée éppen csak hogy ki tudta fizetni a fehérműsét és a cipészét. Saccard ennek a százalmas összegnek tizenötszörösét, hússzorosát adta neki, vagy adta ki helyette. Szívesen fáradozott volna egy hétig, hogy elloppjon tőle száz frankot - és fejedelmi módon eltartotta. És mint mindenki, Renée is tisztelettel tekintett férje hatalmas pénztárszekrényére, anélkül, hogy igyekezett volna mélyére hatolni ennek a nem létező aranyfolyamnak, mely a szeme előtt hömpölygött, s melybe minden reggel belevetette magát.

A Monceau parkban tetőpontjára hágott az örület, dörgött és villámlott a diadal. Saccard-ék megkészserezték hintóik és fogataik számát, egy hadseregbe való inast fogadtak fel, sötétkék libériába öltöztették őket, szürke nadrággal, fekete-sárga csíkos mellénnyel; e kissé komor színeket a bankár azért választotta, hogy teljesen megbízhatónak lássék, ami egyik dédelgetett álma volt. Kirakatba tették a fényűzésüket, s a nagy vacsorák napján széthúzták a függönyöket. A körülöttük zajló élet szélrohama, mely a Rivoli utca első emeletén az ajtókat csapdosta, a palotában valóságos orkánná vált, elsodrálással fenyegette a falakat. E fejedelmi szobákban, az aranyozott korlátok mentén, a süppedő szőnyegeken, a felkapaszkodott ember egész tündérpalotájában a Mabelle szaga terjengett, a divatos négyes ficamai járták, felvonult az egész korszak örült és ostoba kacagásával, örökös éhségével és örökös szomjúságával. Gyanús

háza volt ez a világi gyönyörnek, annak a szemérmetlen gyönyörnek, mely szélesre tárja az ablakokat, hogy beavassa a járókelőket a hálószobák titkába. Férj és feleség szabadon éltek itt inasaik szeme láttára. Megosztottak a házon, úgy tanyáztak csak benne, mint akik nem az otthonukban vannak, hanem egy zürzavaros és szédítő utazás végén valami királyi vendégfogadóba vetődtek, ahol éppen csak addig időznek, míg kicsomagolnak, hogy utána minél gyorsabban vessék magukat az új város élvezetei közé. Éjjeli szállásuk volt ez, csak a nagy vacsorák napján maradtak odahaza, folyvást lótottak-futottak Párizsban, haza-hazatértek egy-egy órára, mint ahogy szállodai szobájába tér haza az ember két kirándulás között. Renée itt még nyugtalanabb, még álmodozóbb volt; selyemszoknyái siklósziszegéssel kúsztak végig a vastag szőnyegeken, a kis kerevetek szaténhuzatán; izgatta az a sok ostoba aranyozás köröskörül, izgatták azok a magas, csupasz mennyezetek, melyeken az ünnepi éjszakák után csak a fiatal tökfilkók vigyorgásai és a vén szoknyavadászok szellemeskedései maradtak; hogy megtöltse ezt a fényűzést, hogy benépesítse ezt a ragyogást, szeretett volna valami végletes szórakozást, amit hiába keresgélt mohó vággyal a palota minden zugában, a napszínű kis szalonban, a dús növényzetű télikertben.

Ami Saccard-t illeti, az ő álma megvalósult; fogadhatta az előkelő pénzembereket, Toutin-Laroche-t, de Lauwerenst; fogadhatta a nagy politikusokat is, Gouraud bárót, Haffner képviselőt; két-három ízben még miniszter bátyja is kegyeskedett jelenlétével szilárdítani a helyzetét. És mégis, akár a feleségét, őt is el-elfogta valami ideges szorongás, valami nyugtalan-ság, amitől a nevetése olyan furcsán csengett, mint a repedt üveg. Annyira nem lelta a helyét, olyan riadt volt, hogy ismerősei így beszéltek róla: „Ördögadta Saccard-ja! Tömérdek pénzt keres, a végén még belebolondul!” 1860-ban kitüntetést kapott egy rejtélyes szolgálatért, melyet a prefektusnak tett, nevét kölcsönözve egy hölgynek egy telek eladásánál.

Az idő tájt, amikor berendezkedtek a Monceau parkban, váratlan esemény bukkant fel Renée életében, s kitörölhetetlen nyomot hagyott benne. A miniszter mindaddig ellenállt sógornője könyörgéseinek, aki majd meghalt a vágytól, hogy meghívást kapjon egy udvari bálra. Végül, abban a hitben, hogy öccse vagyona már szilárd alapokon nyugszik, beleegyezett. Renée e hírre egy hónapig aludni sem tudott. A nevezetes este elérkezett, s ő egész testében remegve ült a kocsiban, mely a Tuilériákba vitte.

Csodálatosan bájos és eredeti ruha volt rajta, igazi ragyogó ötlet, mely egy álmatlan éjszakán fogant meg benne; Worms három segédje a szeme láttára készítette el odahaza. Egyszerű, fehér tüllruha volt, de töméntelen, apró, csipkézett, fekete bársonyszegélyes fodor díszítette. A fekete bársonytunika mély négyszögben volt kivágva a keblén, keskeny, alig egyujjnyi magas csipke szegte. Sehol egy virág, sehol egy szalag; csuklóján sima, vésetlen karkötők, fején aranydiadém, egyszerű karika, mely valóságos dicsfényt vont köré.

Mikor odaértek, s a férje magára hagyta Gouraud báró kedvéért, egy pillanatra zavarba jött. Ám a tükrök, melyekben elragadónak látta magát, hamarosan megnyugtatták, s már hozzá is szokott a meleg levegőhöz, a hangok morájához, a fekete frakkok s a fehér vállak tömkelegéhez, mire a császár megjelent.

A császár egy tömzsi tábornok karján, aki úgy szuszogott, mintha nehéz ételt emésztene, lassan ment át a termen. A vállak két sövénybe sorakoztak, közben a fekete frakkok, tapintatos mozdulattal, ösztönszerűen hátrább húzódtak. Renée odakerült valamiképpen a vállak sorának a végére, közel a második ajtóhoz, mely felé kínos és imbolygó léptekkel közeledett a császár. Látta, mint jön közelebb, közelebb, egyik ajtótól a másikig.

A császár frakkban volt, mellén a becsületrend piros szalagos nagykeresztje. Renée-n ismét úrrá lett az izgalom, alig látott, úgy érezte, hogy az a vérző folt beszenyezi az uralkodó egész mellét. Kicsinek találta a császárt, a lábát nagyon is kurtának, a csípőjét imbolygónak; mégis el volt ragadtatva, és szépnek látta, szépnek sápadt arcát, súlyos, ólmos szemhéját, mely élettelen szemre borult. Bajusza alatt lágyan nyílt a szája; csak az orra volt csontos a szétfolyó arcában.

A császár és az öreg tábornok apró léptekkel haladtak előre, mintha egymást gyámolítanák, bágyadtan, révetegen mosolyogva. Nézték a meghajló hölgyeket, s jobbra-balra vetett pillantásuk be-besiklott a ruhaderekakba. A tábornok a gazdájához hajolt, mondott neki valamit, s megszorította a karját víg cimbora módjára. És a császár, lágyan és fátyolozott tekintettel, még a szokottnál is fakóbban, vontatott lépteivel egyre közeledett.

A terem közepén voltak, amikor Renée megérezte, hogy tekintetük megállapodik rajta. A tábornok elkerekedett szemmel nézett rá, a császár pedig félig fölemelte szemhéját, s rőt fények éledtek fátyolos szeme szürke tétovázásában. Renée megriadva hajtotta le a fejét, meghajolt, már csak a szőnyeg rózsáit látta. De követte az árnyékukat, tudta, hogy néhány pillanatra megálltak előtte. S hallani vélte, amint a császár, ez a kétes álmodozó, így dünnyög, míg őt nézi a bársonycsíkos muszlinszoknyában:

- Nézze csak, tábornok, leszakítani való virág, egy fehér-fekete bóbitás, rejtelmes szegfű.

S a tábornok nyersebb hangon feleli:

- Fenség, ez a szegfű fenemód illenék a gomblyukunkba.

Renée fölemelte a fejét. A jelenés eltűnt, a megáradt tömeg eltorlaszolta az ajtót. Ettől az estétől fogva Renée gyakran jelent meg a Tuilériákban, sőt része volt abban a megtiszteltetésben is, hogy őfelsége fennhangon bókkolt neki, s ő némiképp a császár barátnője lehetett; de mindig emlékezett az uralkodó lassú, elnehezült lépteire, ott, a szalon közepén, a vállak sorfalai között; s valahányszor újabb élvezetbe kóstolt férje növekvő gazdagságában, újra látta a császárt, amint a lehajtott nyakak fölött felé tart, szegfűhöz hasonlítva őt, mire az öreg tábornok azt tanácsolja, hogy tűzze a gomblyukába. Ez a hang volt életének legélesebben csengő hangja.

Az a határozott, perzselő vágy, mely Renée szívébe költözött az üvegház izgató illatai közepette, míg Maxime és Louise az aranypettyes kis szalon egyik pamlagán kacarásztak, úgy látszik, elenyészett, mint egy lidércnyomás, melyből csak bizonytalan borzongás marad. A fiatalasszony egész éjszaka őrizte az ajkán a tanghi keserű ízét; érezte az átkozott levél perzselését, s úgy rémlett, mintha lángoló száj tapadna az ajkára, és emésztő szerelmet lehelne rá.

Aztán a száj eltűnt, és Renée révedezése belemerült a feje fölött átcsapó nagy árnyékhullámokba.

Reggel aludt valamicskét. Amikor fölébredt, azt hitte, hogy beteg. Összehúzatta a függönyöket, orvosának émelygésről és fejfájásról panaszkodott, s két napig nem volt hajlandó kimozdulni a szobából. És mivel azt hitte, hogy ostromolják, bezárkózott. Maxime hasztalan kopogtatott az ajtaján. A fiatalember, hogy szabadabban rendelkezék lakásával, nem aludt a palotában; különben is egészen kóbor életet folytatott, le-letanyázott apja új házaiban, kiválasztotta azt az emeletet, amelyiket éppen akarta, havonta odábbállt, néha szeszélyből, néha azért, hogy komolyabb bérlőknek adjon helyet. Valamelyik szeretője társaságában szárítgatta a vakolatot. Mivel megszokta már mostohaanyja szeszélyeit, nagy együttérzést színlelt, s napjában négyszer is fölment, hogy tudakozódják felőle, lesújtott ábrázattal, pusztán azért, hogy bosszantsa. Harmadnap a kis szalonban találta Renée-t, rózsásan, mosolyogva, nyugodtan és kipihenten.

- Nos, jól mulattál Céleste-tel? - kérdezte tőle Maxime, arra célozva, hogy Renée jó ideig kettesben volt a komornájával.

- Hogyne - válaszolt az asszony -, igen hasznos lány az. Mindig olyan hideg a keze, mint a jég; a homlokomra tette, és megnyugtatta egy kicsit szegény fejemet.

- Hiszen az a lány valóságos gyógyszer! - kiáltott fel a fiatalember. - Ha, ne adj' isten, valaha is szerelembe esnék, kölcsönadnád, ugye? Hadd tegye a szívemre mind a két kezét.

Tréfálkoztak; kimentek a Bois-ba, szokott sétájukra. Két hét telt el. Renée még bolondabbul vetette magát a látogatásokkal és bálokkal zsúfolt életbe; úgy látszik, megint más jutott eszébe: nem panaszkodott már unalomról és undorról. Mindössze azt hihette volna az ember, hogy titokban elbukott, s bár nem beszél erről, mégis elárulja azzal, hogy még feltűnőbben megveti magát, s meg vakmerőbb romlottsággal él nagyvilági szeszélyeinek. Egyik este megvallotta Maxime-nak: majd meghal a vágtyól, hogy elmehessen egy olyan bálra, amelyet Blanche Muller, a felkapott színésznő ad a színpad hercegnői és a félvilág királynői számára. Ez a vallomás megdöbbenetett és zavarba ejtette még a fiatalembert is, aki pedig nem volt aggályoskodó természetű. Lelkére akart beszélni a mostohaanyjának: az a hely igazán nem neki való; különben sem látna ott semmi mulattatót; ha meg felismerik, kész a botrány. Renée mindezekre a józan érvekre összekulcsolt kézzel, esdekelve s mosolyogva, így válaszolt:

- Nézd csak, kicsi Maxime, légy jó. Akarom... Felveszek egy egészen sötét dominót, éppen csak átmegyünk a termeken.

Mikor Maxime, aki végül is mindig engedett, s aki, ha mostohaanyja megkéri rá, elvitte volna Párizs valamennyi kétes hírű helyére, beleegyezett, hogy elkísérje Blanche Muller báljára, Renée tapsolt, mint a gyerek, ki nem remélt mulatsághoz jut.

- Ó, de aranyos vagy - mondta. - Tehát holnap, ugye? Gyere értem minél korábban. Látni akarom a nők bevonulását. Te majd megmondod, ki kicsoda, s remekül fogunk szórakozni...

Elgondolkozott, majd hozzáfűzte:

- Nem. Ne gyere. Várj rám bérkocsival a Malesherbes körúton. Majd a kerten át megyek ki.

A kalandját fűszerezve evvel a titkolózással; csupán az élvezetébe lopott finomabb ízelet vele, hiszen akár éjfélkor is távozhatott volna a nagykapun át, a férje akkor sem dugta volna ki még a fejét sem az ablakon.

Másnap, miután meghagyta Céleste-nek, hogy várja meg, átvágott a Monceau park fekete árnyain, közben fölséges félelem borzongatta. Saccard, felhasználva városházi ismeretségét, még régebben szerzett egy kulcsot a park egyik kiskapujához; akkor Renée is akart egyet. Most majdnem eltévedt, csak a kocsilámpák sárga szemének köszönhette, hogy rátalált a bérkocsira. Ez idő tájt a Malesherbes körút, melyet úgyszólván meg sem építettek még, esténként valóságos pusztaság volt. A fiatalasszony besiklott a hintóba, nagyon izgatottan, édes szívdobogással, mintha légyottra ment volna. Maxime bölcs nyugalommal szivarozott, félálomba szenderülve a bérkocsi egyik sarkában. El akarta dobni a szivarját, az asszony azonban megakadályozta, s míg igyekezett lefogni a karját, a sötétben beletenyereelt a fiatalember képébe, amin mindketten jót nevettek.

- Mondtam, hogy szeretem a dohányszagot! - kiáltott fel Renée. - Hagyd a szivarodat... No meg ma este züllünk... Férfi vagyok én is.

A körúton nem volt még világítás. Míg a bérkocsi a Madeleine felé ereszkedett, olyan koromsötét volt a belsejében, hogy egymást sem látták. Időnként, ha a fiatalember az ajkához emelte a szivarját, vörös pont fúrta át a sűrű homályt. Ez a vörös pont izgatta Renée-t. Maxime, akit félig elborított a fekete dominó elomló selyme, mely megtöltötte a kocsi belsejét, csöndesen szivarozgatott tovább, unatkozó arccal. Mostohaanyja szeszélye tulajdonképpen megakadályozta abban, hogy az Angol Kávéházban csatlakozzék egy csapat nőhöz, akik elhatározták, hogy ott kezdik meg és fejezik be Blanche Muller bálját. Mogorva volt, s az asszony a sötétben megsejtette, hogy duzzog.

- Valami bajod van? - kérdezte a fiatalembertől.

- Nincs, csak fázom - válaszolta amaz.

- Nahát! Én pedig majd meggyulladok. Úgy érzem, meg kell itt fulladni... Terítsd a térdedre a szoknyám csücskét.

- Ó, a te szoknyáid - morogta Maxime kedvetlenül -, torkig vagyok velük.

Hanem ez a mondat őt magát is megnevettette, s lassan-lassan jobb kedvre derült. Az asszony elmondta, hogy mennyire félt az előbb a Monceau parkban. Aztán megvallotta egy másik vágyát is: szeretett volna éjjel a park tavacskáján csónakázni abban a sajkában, melyet az ablakából látott, az egyik sétány végén partra vetve.

A fiatalember úgy vélte, hogy Renée kezd érzélgős lenni. A bérkocsi szakadatlanul gördült, a sötétség változatlanul sűrű volt, ők összehajoltak, hogy megértsék egymást a kerekek zörgésében, kezük összeért, és olykor, ha túlságosan közel kerültek, érezték egymás langyos leheletét is. És Maxime szivarja egyenlő időközökben felparázslott, vörös foltot ejtett a homályban, halvány rózsaszín világot vetve Renée arcára. A fiatalasszony elragadó volt ebben a felvillanó fényben; a fiatalembert valósággal meglepte.

- Ej, ej - mondta -, nagyon szépek vagyunk ma este, édes mostohám... Hadd lássuk csak.

Közelebb tartotta a szivarját, s gyorsan szippantott egynéhányat. Renée-t, a maga zugában, meleg, szinte lihegő fény világította meg. Az előbb hátratolta egy kissé a csuklyáját. Apró, bodor fürtök esőcseppjeivel borított feje, melyet egyszerű kék szalag díszített, olyan volt, mint egy hamisítatlan suhancfej a nyakig érő, bő, fekete szaténblúz fölött. Nagyon mulatságosnak találta, hogy így nézik és csodálják, szivarfénynél. Kuncogva dőlt hátra, míg Maxime tréfás komolysággal fűzte hozzá:

- Az ördögbe is! Majd még vigyáznom kell rád, ha azt akarom, hogy érintetlenül vigyelek haza az apámnak.

Ezalatt a bérkocsi megkerülte a Madeleine-t, s a körutakra fordult. Itt megtelt táncoló fényekkel, az áruházak ragyogó kirakatainak visszfényeivel. Blanche Muller ott lakott néhány lépésnyire, azoknak az új házaknak egyikében, melyeket az Alsó Bástya utca feltöltött telkein emeltek. Csak kevés kocsi állt még a kapu előtt. Legfeljebb tíz óra lehetett. Maxime azt akarta, hogy kocsikázzanak még egyet a körutakon, várjanak egy órát; hanem Renée, akiben feltámadt a kíváncsiság, türelmetlenebb volt, s kereken kijelentette, hogy egyedül megy föl, ha Maxime nem kíséri el. A fiatalember utána ment, s örült, hogy többen vannak odafönt, mintsem remélte. A fiatalasszonyon már álarc volt. Maxime karján, akinek halk hangon ellentmondást nem tűrő utasításokat adott, s aki szótfogadóan engedelmeskedett neki, Renée minden szobát végigvizslatott, meglebbentette az ajtókon a függöny csücskét, megnézte a bútorokat, átkutatta volna még a fiókokat is, ha nem fél, hogy meglátják.

A dúsan berendezett lakásban voltak bohém sarkok, melyekben érzett a komédiásnő. Kivált az ilyen helyeken remegtek meg Renée rózsás orrcimpái, s ilyenkor lassúbb léptekre bírta kísé-rőjét, nehogy valamit is elveszítsen a tárgyakból és illatukból. Különösen egy öltözőfülkében időzött hosszasan; Blanche Muller tárva-nyitva hagyta, amikor ugyanis vendégeket fogadott, beszabadította őket még a hálósobájába is, ahol félretolták az ágyat, hogy játékasztalokat állítsanak a helyébe. De a fülszemélyek nem elégitette ki Renée-t; közönségesnek, sőt egy kissé piszkosnak találta; szőnyegére a cigarettavégek számtalan apró, kerek lyukat égettek, kék selyemkárpitját kenőcsfoltok éktelenítették, s ráfröccsent szappanhab pötyögtette tele. A fiatalasszony, miután alaposan szemügyre vette a helyiségeket, s emlékezetébe véste a lakás legapróbb részleteit is, hogy később beszámolhasson majd bizalmas barátnőinek, figyelmét a személyekre fordította. A férfiakat ismerte már; nagyjából ugyanazok az üzletemberek, politikusok s ifjú életművészek voltak, akik az ő csütörtökeiket is látogatták. Szinte úgy érezte, hogy a saját szalonjában van, ha egy-egy csoport mosolygó frakkos úrral találta magát szemben, kik előző nap ugyanígy mosolyogtak az ő házában, d'Españet márkinével vagy a szőke Haffnernével beszélgetve. Ha a nőket nézte, akkor sem szűnt meg teljesen ez a csalóka érzés. Laure d'Aurigny sárgában volt, akár Suzanne Haffner, Blanche Muller pedig, akárcsak Adeline d'Españet, a háta közepéig kivágott fehér ruhát viselt. Maxime végül kegyelemért könyörgött, s Renée hajlandó volt leülni vele egy kis pamlagra. Ott maradtak egy darabig, a fiatalember ásítózott, a fiatalasszony pedig kérdezgette tőle a nők nevét, pillantásával vetkőz-tetve őket, és számítgatva, hány méter csipke lehet körben a szoknyájukon. Mikor a fiú látta, hogy ilyen komoly tanulmányokba mélyed, végül is kerekét oldott, engedve Laure d'Aurigny hívó kézmozdulatának. Laure tréfás megjegyzéseket tett Maxime hölgyére, majd megeskette a fiút, hogy egy óra tájban utánuk megy az Angol Kávéházba.

- Apád is ott lesz! - kiáltotta abban a pillanatban, amikor Maxime visszatért Renée-hez.

Renée-t egy csoport hangosan hahotázó nő vette körül, közben de Saffré arra használta Maxime megürült helyét, hogy a fiatalasszonyhoz férközzék, és kocsisbókokat mondjon neki. Aztán de Saffré s a sok nő, az egész népség hangoskodni kezdett, a combját csapkodta,

úgyhogy Renée, akinek a füle zúgott, s maga is unatkozott már, fölállt, s így szólt a kísérőjéhez:

- Menjünk innét, ezek nagyon ostobák!

Már elmenőben voltak, amikor de Mussy lépett be. Láthatólag nagyon örült, hogy Maxime-ot ott találja, s ügyet sem vetve a vele levő álarcos nőre, epekedő hangon sóhajtott:

- Ó, barátom, pusztulásba kerget az a nő. Tudom, hogy jobban van már, s még mindig zárva tartja előttem az ajtaját. Mondja csak el neki, hogy könnyezni látott.

- Legyen nyugodt, megbízatását teljesítem - felelt a fiatalember különös nevetéssel.

S a lépcsőházban így szólt:

- Nos, édes mostohám, nem hatott meg a szegény fiú?

Renée vállat vont, nem válaszolt. Lent a gyalogjárón, mielőtt beszállt volna a várakozó bérkocsiba, megállt, s tétován tekingetett hol a Madeleine, hol a boulevard des Italiens felé. Nemigen volt több fél tizenkettőnél, a körúton nagy volt még a forgalom.

- Szóval most hazamegyünk - mormolta sajnálkozva.

- Hacsak nem akarsz egy darabig a körutakon kocsikázni - válaszolta Maxime.

Renée beleegyezett. Kíváncsi asszonyi mulatsága balul végződött, s most kétségbeesett arra a gondolatra, hogy így kelljen hazatérnie, egy illúzióval szegényebben, kezdődő fejfájással. Sokáig azt hitte, hogy egy színészbálon halálra kacaghatja magát az ember. A tavasz - amint megesik olykor, október utolsó napjaiban - mintha visszatért volna: májusi langyosság áradt el az éjszakában, s az a néhány hűvösebb fuvallat, mely átborzongott a levegőn, még több vidámságot keltett. Renée szótlanul nézett ki a kocsik ablakán, nézte a tömeget, a kávéházakat, az éttermeket, amint szakadatlan sorban futottak el mellette. Egészen elkomolyodott, teljesen belemerült azokba a homályos vágyakba, melyek betöltik a nők ábrándozásait. E széles gyalogjáró, melyen végigsöpörtek az utcalányok ruhái, és sajátságos közvetlenséggel kopogtak a férfiak cipőit, ez a szürke aszfalt, melyen - úgy rémlett - kéjek s könnyű szerelmek suhannak át, felkeltette alvó vágyait, feledtette vele azt a hülye bált, ahonnét jött, és más, élvezetesebb örömeiket sejtetett meg vele. A Brébant különszobáinak ablakaiban női árnyakat pillantott meg a függönyök fehéren. És Maxime hallatlanul merész történetbe fogott arról a férjről, aki az egyik függönyön így érte tetten a felesége árnyékát a szeretője árnyékával. A fiatalasszony csak fél füllel hallgatta. A fiú felvidult, végül megfogta Renée kezét, s hogy bosszantsa, arról a szegény de Mussyról kezdett beszélni.

Visszajövet, mikor újból elhaladtak a Brébant előtt, Renée váratlanul megszólalt:

- Tudod-e, hogy de Saffré meghívott ma este vacsorára?

- Na, akkor rosszul vacsoráztál volna - válaszolt Maxime nevetve. - Saffrének a leghalványabb elképzelése sincs a konyhaművészetéről. Ő még a homársalátánál tart.

- Nem, nem, osztrigát és hideg foglyot emlegetett. Csakhogy tegezett, s ez bosszantott.

Elhallgatott, megint a körutat nézte, s egy kis szünet után vigasztalan hangon fűzte hozzá:

- Az a legnagyobb baj, hogy kegyetlenül éhes vagyok.

- Micsoda? Éhes vagy! - kiáltott a fiatalember. - Semmi baj, együtt vacsorázunk... Akarod?

Maxime nyugodtan mondta ezt, de az asszony eleinte vonakodott; erősködött, hogy Céleste készített már valami harapnivalót a palotában. Közben a fiatalember - nem akarván az Angol Kávéházba menni - megállította a kocsit a Le Peletier utca sarkán, a Riche Kávéház étterme előtt. Sőt ki is szállt, s minthogy mostohaanya tétovázott még, megszólalt:

- Végre is, ha félsz, hogy hírbe hozlak, mondd meg... Felülök a kocsis mellé, és visszaviszlek a férjedhez.

Az asszony elmosolyodott, olyan mozdulattal szállt ki a kocsiból, mint a madár, mely fél, hogy vizes lesz a lába. Sugárzott. Ez a gyalogjáró, melyet a lába alatt érzett, égette a talpát, s félelem és kielégített szeszély kéjes borzongásával bizsergette végig a bőrét. Míg a fogat robogott, örült vágyat érzett, hogy kiugorjon. Apró léptekkel tipegett át a gyalogjárón, lopva, mintha félelme, hogy megláthatják, még fűszerezné az élvezetét. Kiruccanása kezdett igazi kalanddá válni. Azt persze nem sajnálta, hogy visszautasította de Saffré durva meghívását. Mégis rettentő kedvetlenül tért volna haza, ha Maxime-nak nem támad az az ötlete, hogy megkóstoltassa vele a tiltott gyümölcsöt. A fiatalember olyan élénken lépkedett a lépcsőn fölfelé, mintha odahaza volna. Renée kissé lihegve követte. Tengeri hal és vadpecsenye illata szállongott a levegőben, s a szőnyeg, melyet rézrudak szorítottak a lépcsőre, porszagával még fokozta Renée izgalmát.

Mikor a félemeletre értek, egy méltóságteljes külsejű pincérrel találkoztak, aki a fal mellé állt, hogy helyet adjon nekik.

- Charles - szólította meg Maxime -, kiszolgál bennünket, ugye? Nyissa ki nekünk a fehér szalont.

Charles meghajolt, fölment néhány lépcsőfokon, kinyitotta az egyik szoba ajtaját. A gáz kis lánggal égett, Renée-nek úgy tetszett, mintha valami gyanús és bűbajos hely félhomályába lépne.

Szakadatlan dübörgés áradt be a szélesre tárt ablakon át, a mennyezetten pedig, a lenti kávéház felverődő fényeiben, sebesen suhantak át a járókelők árnyai. De a pincér, hüvelykjének egy mozdulatával, feljebb csavarta a gázt. A mennyezetről eltűntek az árnyak, a szoba megtelt nyers fénnel, mely éppen a fiatalasszony fejére hullott. Renée már hátravetette csuklyáját. Az apró hajfodrok összeborzolódtak egy kissé a bérkocsiban, de a kék szalag a helyén maradt. Renée járkalni kezdett, zavarta Charles nézése; az a mód, ahogy a pincér hunyorított, ahogy a szemét összecsuppintette, hogy jobban lássa őt, világosan mondta: „Ezt a nőt még nem ismerem.”

- Mit szabad hoznom, uram? - kérdezte fennhangon.

Maxime Renée-hez fordult:

- De Saffré vacsoráját, ugye? - kérdezte. - Osztrigát, foglyot...

Charles, látva, hogy a fiatalember mosolyog, maga is mosolygott, alig észrevehetően, s halkán így szólt:

- Tehát a szerdai vacsoráját parancsolja?

- A szerdai vacsorát... - ismételte Maxime.

Majd észbe kapott:

- Jó, nem bánom, hozza a szerdai vacsorát.

Mikor a pincér kiment, Renée elővette a szemüvegét, s kíváncsian körbejárt a kis szalonban. Négyzet alakú szoba volt, fehér és arany kacér bútorzattal, akár egy kis női szalon. Az asztalon s a székeken kívül volt benne egy alacsony bútorcsoport, afféle tükrös asztal, melyen tálaltak, és egy széles pamlag, valóságos ágy, mely a kandalló és az ablak között állott. Egy ingaóra s két XVI. Lajos korabeli gyertyatartó díszítette a fehér márványkandallót. Hanem a szoba legfigyelemreméltóbb darabja a tükör volt, egy szép, testes tükör, az itt megfordult hölgyek gyémántjai telis-tele karcolták nevekkel, dátumokkal, sántikáló rímekkel, bámulatos ötletekkel, elképesztő vallomásokkal. Renée valami malacságot vélt felfedezni, s nem volt elég bátorsága, hogy kielégítse a kíváncsiságát. Odanézett a pamlagra, ismét zavarba jött, s hogy megnyugodjék, a mennyezetet s az ötágú, aranyozott rézcsillárt kezdte nézegetni. De a zavar, mely úrrá lett rajta, gyönyörűsége volt. Miközben felfelé tartotta a fejét, komolyan s kezében a szemüveggel, mintha a párkánydíszeket tanulmányozná, mélységesen élvezte a kétes bútorzatot, melyet maga körül érzett: a fényes és cinikus tükröt, melynek tisztaságán alig hagyott nyomot a sok mocskolódo ákombákom, s melyben oly sok hamis fürtöt igazítottak már meg; a pamlagon, mely szélességével megbotránkozott; az asztalt, sőt a szőnyeget is, melyben felfedezte a lépcsőn érzett szagot, a pornak orrfacsaró, szinte templomi illatát.

Azután, mikor végül is lefelé kellett néznie:

- Ugyan mi az a szerdai vacsora? - tudakolta Maxime-től.

- Semmi - válaszolta ez -, fogadás, melyet egy barátom elvesztett.

Bármely más helyen habozás nélkül megmondta volna neki, hogy szerdán egy nővel vacsorázott, akit a körúton szedett fel. De mióta belépett ebbe a szobába, ösztönszerűleg is úgy kezelte Renée-t, mint olyan nőt, akinek tetszeni kell, s nem táplálni a féltékenységét. Az asszony különben sem erőltette a dolgot; rákönyökölt az ablakrácsra, Maxime is melléje állt. Mögöttük Charles járt ki s be, porcelánnal s ezüstneművel csörömpölve.

Nem volt még éjfél. Lenn, a körúton morajlott Párizs, megnyújtotta a mozgalmas napot, mielőtt rászánta volna magát, hogy nyugovóra térjen. A fák sora homályos vonallal határolta a járdák fehérségét s a kocsit bizonytalan sötétjét, melyen kocsik robogtak, sebes lámpáik suhantak. E sötétlő szalag két szélén, itt is, ott is felragyogtak az újságárosok bódéi, mintha szeszélyes ábrákkal tarkított nagy velencei lampionok állnának a földön, szabályos közökben, valami nagyszabású kivilágítás céljára. Csakhogy ebben az órában tompított fényük beleolvadt a szomszédos kirakatok tündöklésébe. Egy kirakaton sem volt még fenn a fatábla, a járdák egyetlen árnyékcscik nélkül nyúltak el a sugárözönben, mely aranyló porral, a nappal meleg verőfényével ragyogta be őket. Maxime megmutatta Renée-nek szemközt az Angol Kávéházat, amelynek ablakai világosak voltak. A fák magasra nyúló ágaitól egyébként nem vehették ki egészen tisztán a túloldali házakat s a járdát. Kihajoltak, letekintettek. Odalent állandó volt a sürgés-forgás; sétálók vonultak csoportosan, párosával kószáló utcanők separték a földet szoknyájukkal, melyet fel-fellebbentettek fáradt mozdulattal, unott és mosolygó pillantásokat vetve maguk köré. Közvetlenül az ablak alatt a Riche Kávéház kirakott asztalaira hullott a csillárok ragyogó fénye, amely egészen a kocsit közepéig áradt; különösen ennek a lángoló fényforrásnak a közepén látszott élesen a járókelők sápadt arca és fakó mosolya. A kerek asztalkák körül nők iddogáltak, férfikkal vegyest. Rikító ruhákat hordtak, hajuk a nyakukba lógott, hintáztak a széken, hangos beszédjük elveszett a zsvajban. Renée-nek különösen feltűnt az egyikük, egyedül ült az asztalnál, fehér csipkedíszes sötétkék ruhában; egy pohár sört kortyolgatott, hátradőlve, kezét az ölébe eresztve, súlyos és beletörődő várakozásban. A járkáló nőszemélyek lassan beleolvadtak a tömegbe, s a fiatalasszony, kíváncsi lévén rájuk, a tekintetével kísérte őket a körút egyik végétől a másikig, a sugárút zürzavaros és homályos távolába, ahol feketén nyüzsögtek a sétálók, s a fények csupán apró szikráknak

látszottak. És a felvonulás egyre tartott, vég nélkül, fárasztó szabályossággal; sajátságosan vegyes és mégis egyforma népség, az élénk fények és a sötét foltok közepette, annak az ezernyi táncoló fénynek tündéri zűrzavarában, mely kiáradt az üzletekből, megszínezte a kirakatablakokat s a bódék transzparenszeit, átsuhant a homlokzatokon nyalábok, betűk, tüzes rajzolatok alakjában, megtűzdelte a sötétséget csillagokkal, suhant a kocsiuton szakadatlanul. A siketítő zaj zsibongva, elnyújtott, tompa morgással hallatszott fel, mintha orgonazúgás kísérné parányi gépbabák örökös körmenetét. Renée azt hitte egy pillanatig, hogy baleset történt. Emberáradat özönlött bal felé, valamivel túl az Opera közön. De föltéve szemüvegét, felismerte az omnibuszállomást; tömérdek ember álldogált a járdán várakozva, tülekedve, mihelyt kocsi érkezett. Renée hallotta az ellenőr érdes hangját, amint a számokat szólítja, majd a számlálógépek csengetései ütötték meg a fülét kristályos pendüléssel. Tekintete megállapodott egy újságosbódé reklámjain, melyeknek rikító színezése az épinali¹⁵ nyomatokra emlékeztetett; sárga és zöld keretes, négyszögű táblán borzas ördögfej vigyorgott: kalapos-reklám, melyet Renée nem értett. Ötpercenként arra haladt a vörös lámpás és sárga testű batignolles-i omnibusz, befordult a Le Peletier utca sarkán, dübörgése megrázta a házakat; Renée látta a kocsitetőn ülő embereket, a feljűk emelkedő fáradt arcokon, melyek a kulcslyukon leskelődő kiéhezettek sóvár tekintetével meredtek rá és Maxime-ra.

- Ó - szólalt meg -, a Monceau park bizony nyugodtan alszik ilyenkor.

Semmi mást nem mondott. Csaknem húsz percig maradtak ott, csöndben, átadva magukat a zajok s a fények mámorának. Aztán, mikor már terítve volt, asztalhoz ültek, s mivel Renée-t láthatóan zavarta a pincér jelenléte, Maxime kiküldte Charles-t.

- Hagyjon magunkra... Majd csöngetek a csemegéért.

Az asszony orcáin kis piros foltok égtek, szeme csillogott; mintha szaladt volna éppen. Az ablakból magával hozott valamit a körút zsvijából, élénk nyüzsgéséből. Nem akarta, hogy a társa becsukja az ablakot.

- Hagyd, ez csak a zenekar - mondta, mikor Maxime panaszkodott a zaj miatt. - Mulatságos ez a zene, nem gondolod? Remek kíséret lesz az osztrigához és a fogolyhoz.

A harmincéves nő megfiatalodott ebben a kiruccanásban. Mozdulatai élénkek, egy kissé kapkodók voltak, felizgatta ez a szoba, a bizalmas kettes egy fiatal férfival, az utca zsvijaja, felizgatta és könnyelművé tette. Nagy kedvvel látott neki az osztrigának. Maxime nem volt éhes, mosolyogva nézte, hogy fal.

- Teringettét - dűnnyögte -, jó kis vacsorázó nőcske lett volna belőled.

Az asszony abbahagyta, bosszankodott, hogy ilyen gyorsan evett.

- Azt mondod, hogy éhes vagyok. Mit akarsz? Az a hülye báli óra majd kilyukasztotta a gyomromat... Jaj, szegény barátom, sajnállak, hogy efféle társaságban élsz!

- Tudod jól - felelt a fiú -, hogy megígértem neked: faképnél hagyom Sylviát és Laure d'Aurignyt aznap, amikor barátnőid hajlandók lesznek velem vacsorázni.

Renée gőgös mozdulatot tett.

- Istenemre, azt meghiszem! Mi valamicskével szórakoztatóbbak vagyunk, mint azok a nők, valld csak be... Ha valamelyikünk úgy halálra untatná a szeretőjét, mint ahogy ez a te Sylviád és Laure d'Aurignyd alighanem halálra untat benneteket, nos, az a kis nő egy hétig sem tarthatná meg azt a szeretőt! Sosem akarsz rám hallgatni. Próbáld meg valamelyik nap.

---

¹⁵ Város Vosges megyében, főként tömegesen előállított színes nyomatairól híres.

Maxime, hogy ne kelljen a pincért behívnia, felállt, leszedte az osztrigahéjakat, s odavitte az asztalkáról a foglyot. Az asztalon a nagy étterem fényűzése látszott. A damasztterítón elragadó dorbézolások lehelete csapott át, s Renée finom keze kéjes kis remegésekkel siklott a villáról a késre, a tányérról a pohárra. Fehér bort ivott, tisztán, holott egyébként csak halványpiros vizet szokott inni. Maxime mellette állt, asztalkendővel a karján, s míg tréfás előzékenységgel szolgálta ki, újra elkezdte:

- Ugyan mit mondhatott neked de Saffré, hogy így megharagudtál? Tán csúnyának talált?

- Ó, hitvány alak az - felelte Renée. - Sosem hittem volna, hogy egy úr, aki olyan választékos, olyan udvarias az én házamban, ilyen hangnemben beszéljen. De neki megbocsátok. Engem a nők ingereltek fel. Mintha piaci kofák lettek volna. Volt köztük egy, aki arról panaszkodott, hogy kelés van a csípőjén, s azt hiszem, nem sok hiányzott hozzá, hogy felemelje a szoknyáját, s mindenkinek megmutogassa, mi baja.

Maxime harsányan nevetett.

- Nem - folytatta az asszony nekihehvülve -, igazán nem értelek benneteket; ezek a nők ocsmányok és buták... S ha meggondolom, hogy valahányszor láttalak Sylviához menni, csudás dolgokról képzelődtem, antik lakomákról, amilyeneket festményeken látni, rózsakoszorús teremtésekkel, aranyserlegekkel, válogatott gyönyörökkel... No, mondhatom! Mutattál nekem egy mocskos fürdőszobát és kocsis módra káromkodó nőket. Ezért kár rosszakodni.

Maxime tiltakozni akart, de Renée leintette, s az ujja hegyével tartva egy fogolycsontot, amelyet nagy élvezettel szopogatott, halkabban fűzte hozzá:

- Kedvesem, a rossznak válogatottan finom valaminek kellene lennie... Én tisztességes asszony vagyok, de ha unalmamban elkövetem azt a bűnt, hogy a lehetetlenről álmodozom, akkor bizonyosan szebb dolgokat találok ki, mint az efféle Blanche Mullerek.

És komoly arccal összegezte szavait ezzel a gyerekes cinizmusában mély értelmű mondattal:

- Ez nevelés kérdése, tudod-e?

Lassan tányérjára tette a kis csontot. A kocsik tompa robaja még tartott, egyetlen élesebb hang sem hasított bele. Renée kénytelen volt hangosabban beszélni, hogy Maxime megértse, s az arca még jobban kipirult. Volt az asztalkán még szarvasgomba, cukrozott sütemény, spárga - ritkaság ebben az évszakban. Maxime odahordott mindent, hogy ne kelljen többször fölkelnie, s mivel az asztal egy kissé keskeny volt, a földre állította, kettejük közé a jéggel telt ezüstvödört, melyben egy üveg pezsgő állt. A fiatalasszony étvágya végül rá is átragadt. Belekóstoltak minden tálba, kiürítették a pezsgősüveget, egyszeriben jókedvük kerekedett, sikamlós feltevésekbe merészkedtek, az asztalra könyököltek, mint két cimbora, aki ivás után kiönti a szívét. A körúton alábbhagyott a zaj; de Renée, éppen ellenkezőleg, úgy hallotta, mintha növekednék, s az a sok-sok kerék időnként mintha a fejében forgott volna.

Mikor Maxime azt mondta, hogy csönget a csemegéért, Renée fölállt, leveregette hosszú szaténblúzáját, hogy lehulljon róla a morzsa, s így szólt:

- Így, ni... Tudod, mit? Rágyújthatsz egy szivarra.

Enyhén szédült. Odament az ablakhoz, vonzotta valami sajátságos zaj, amiről nem tudott számot adni magának. Zárták az üzleteket.

- Nézd csak - mondta, Maxime-hoz fordulva -, szedelőzködik a zenekar.

Újra kihajolt. Középu, a kocsiu, a bérkocsik s az omnibuszok színes szemei újra és újra keresztezték egymást, de már ritkábban és sebesebben. Hanem kétoldalt, a gyalogjárókon, nagy árnyéküregek tátongtak a bezárt boltok előtt. Csupán a kávéházak ragyogtak még, fényterítőkkal csíkozva az aszfaltot. Renée a Drouet utca sarkától az Helder utca sarkáig fehér és fekete négyszögeket látott hosszú sorban, a késői sétálók hol feltűntek, hol elenyésztek bennük, sajtáságos módon. De földet seprő hosszú szoknyájukban, hol éles fényben fürö, hol árnyékba merülten, különösen az utcalányok emlékeztettek kísértetekre, fakó bábokra, amint áthaladnak holmi tündérajáték villamos sugarán. Renée elszórakozott egy ideig ezzel a játékkal. Nem áradt már több fény; a gázlámpák kihunytak; a tarkabarka bódék élesebben váltak ki a sötétből. Időnként áthullámozott egy-egy csapat ember, valamelyik színház távozó közönsége. De csakhamar megritkult a tömeg, s az ablak alá férfiak jöttek kettesével-hármasával, megkönyékezte őket egy nő, megálltak, alkudoztak. Az elülő zajban felhallatszott néhány szavuk, aztán a nő rendesen valamelyik férfi karján távozott. Más utcanők meg kávéházzal jártak, körbejárták az asztalokat, összeszedték az otthagyt cukrot, vihogtak a pincérekkel, kérdő s kínákozó tekintettel, szótlanul bámulták a késői vendégeket. S Renée szemmel kísérve az egyik batignolles-i omnibusz csaknem egészen üres tetejét, észrevette a járda sarkán a kék ruhás, fehér csipkés nőt, amint ott áll, fejét forgatva, egyre várakozva.

Maxime, amikor érte ment az ablakba, ahol Renée ott feledkezett, elmosolyodott, meglátva az Angol Kávéház egyik behajtott ablakát; mulatságosnak érezte a gondolatot, hogy az apja meg odaát vacsorázik; ma este azonban sajtáságos szemérmesség vett erőt rajta, s megzavarta szokott tréfás kedvét. Renée sajnálkozva hagyta ott a könyöklőt. Mámor és epekedés szállt fel a körút homályos mélységeiből. A kocsik távolodó robajában, az élénk fények kihunyásában édes biztatás volt, kéjre és álomra hívogató. A kósza suttogások, a homályos sarkokban áldogáló csoportok a gyalogjárót valami nagy vendégfogadó folyosójává avatták, ahol a kései órákban alkalmi ágyukba térnek a vendégek. A fények és zajok elhalóban voltak, a város álomba merült, lágyan cirógató szellők lengedeztek a tetők felett.

Amikor a fiatalasszony megfordult, a kis csillár fénye hunyorgásra készttette. Egy kissé halvány volt most, szája szöglete meg-megrándult. Charles a csemegét rakosgatta; kiment, visszajött, lassan csukta az ajtót, illetudó emberre valló nyugalommal.

- De hiszen nem vagyok éhes! - tört ki Renée. - Vigye ezt a sok tányért, és töltse ki a kávé.

A pincér megszokta már hölgyvendégei szeszélyeit; leszedte a csemegét, s kitöltötte a kávé. A szoba megtelt fontoskodásával.

- Dobd már ki, kérlek - mondta Maxime-nak a fiatalasszony, akinek a gyomra émelygett.

Maxime kiküldte; de alighogy eltűnt, már jött is vissza, hogy szorosán összehúzza az ablak nagy függönyeit, tapintatos arccal. Mikor végre elment, a fiatalember - akin szintén úrrá lett a türelmetlenség - fölállt, s az ajtóhoz lépve így szólt:

- Megállj csak, tudom én a módját, hogy békén hagyjon bennünket.

Azzal rátolta a reteszt.

- Így, ni - szólalt meg újra Renée -, most legalább magunk vagyunk.

Bizalmas beszélgetésük, pajtáskodó fecsegésük újakezdődött. Maxime szivarra gyűjtött. Renée lassan kortyolgatta a feketéjét, sőt egy pohár chartreuse-t is engedélyezett magának. A szoba átfűlt, megtelt kékes füsttel. Az asszony végül az asztalra könyökölt, s állát két, félig nyitott tenyerébe támasztotta. A könnyed szorítástól a szája megkisebbedett, orcája egy kissé feljebb nyomódott, szeme elkeskenyedett, s még ragyogóbb lett. Arcocskája, amint így össze-gyűrődött, elragadó volt az aranyos fürtök zuhatagában, mely most a szemöldökéig hullott.

Maxime a szivarja füstjén át nézte. Eredetinek találta. Olykor-olykor szinte kétségei támadtak a neme felől; a homlokát átszelő mély ránc, duzzogóan előreálló ajka, bizonytalan, rövidlátó tekintete felnőtt fiatalembré változtatta; annál is inkább, mivel hosszú fekete szaténblúza olyan magasra ért, hogy állá alatt csak keskeny csík látszott ki fehér, telt nyakából. Mosolyogva tűrte a fiú nézését, fejét sem mozdítva, elkalandozó tekintettel, meglassúdott nyelvvvel.

Aztán felriadt; ment, hogy megnézze a tükört; tétova pillantása már egy idő óta kerülgette. Lábujjhegyre ágaskodott, kezét a kandalló párkányára támasztotta, hogy elolvassa az aláírásokat, a merész szavakat, melyek a vacsora előtt elriasztották. Üggyel-bajjal silabizálta az írást, nevetett, tovább olvasott, mint a diák, aki egy Piron-kötetben lapozgat a pad alatt.

- Ernest és Clara - mondta -, alatta pedig egy tölcserforma szív... Ó, ez itt még jobb: „Szeretem a férfiakat, mert szeretem a szarvasgombát.” Aláírás: „Laure.” Mondd csak Maxime, az a d’Aurigny írta ezt?... Itt meg, ha nem tévedek, valamelyik hölgyikének a címere: egy vastag pipát szívogató tyúk... És mennyi név, női és férfi szentek kalendáriuma: Victor, Amélie, Alexandre, Édouard, Marguerite, Paquita, Louise, Renée... Nézd csak, az egyiket úgy hívják, mint engem...

Maxime látta Renée égő arcát a tükörben. Az asszony még jobban felcsipeszkedett, hátul megfeszülő dominója kirajzolta dereka ívelését, csípője domborulatát. A fiatalember szeme követte az ingként tapadó szatén vonalát. Fölállt ő is, és eldobta a szivarját. Rossz érzés környékezte, nyugtalan volt. Hiányzott valami, valami megszokott és közönséges dolog.

- Ó, itt a neved, Maxime! - kiáltott fel Renée. - Hallgasd csak: „Szeretem...”

De Maxime odaült közben a pamlag sarkára, majdnem a fiatalasszony lábához. Hirtelen mozdulattal sikerült megragadnia a kezét; elfordította a tükörtől, s különös hangon mondta:

- Nagyon kérlek, ne olvasd el.

Az asszony idegesen nevetve ellenkezett.

- Miért ne? Hát nem vagyok a bizalmasod?

De a fiú tovább kérlelte, fojtottabb hangon:

- Ne, ne, ma este ne.

Még mindig fogta az asszonyt, az pedig apró rándításokkal igyekezett kiszabadítani a csuklóját. Nem ismertek rá egymás tekintetere: hosszú, kényszeredett, szégyenlős mosoly ült a szemükben. Renée térdre esett a pamlag végén. Tovább huzakodtak, ámbár az asszony egyetlen mozdulatot sem tett többé a tükör felé, s megadta már magát. És amikor a fiatalember átölelte, zavart és elhaló nevetéssel mondta:

- Ugyan, eressz... Fáj.

Mindössze ennyit suttogott. A szoba mély csöndjében a gázláng mintha magasabban lobogott volna; Renée érezte, hogy reszket a padló, s hallotta, hogy dübörög a batignolles-i omnibusz, bizonyára amint befordul a körút sarkán. Ennyi volt az egész. Amikor újból egymás mellett ültek a pamlagon, mindketten émelygő érzéssel, Maxime azt hebegte:

- Ej, mit! Ennek előbb-utóbb meg kellett történnie.

Renée nem válaszolt. Lesújtott tekintettel bámulta a szőnyeg rózsáit.

- Te gondoltál erre? - folytatta Maxime még botladozóbb nyelvvvel. - Nekem eszembe se jutott... Óvakodnom kellett volna ettől a szobától...

Renée pedig, mély hangon, mintha a Béraud Du Châteaux egész polgári tisztessége feltámadt volna ebben az égbekiáltó bűnben:

- Aljasság, amit itt műveltünk - suttogta kijózanodva, megöregedett, elkomorult arccal.

Fulladozott. Odament az ablakhoz, széthúzta a függönyt, kikönyökölt. A zenekar elnémult már; a bűnt a bögők végső rezdülése s a hegedűk távoli zengése, az alvó és szerelemről álmódó város tétova zümmögése közben követték el. Odalent egybeolvadva nyújtózkodott a kocsit s a járda, szürke magányba merülten. Mintha a bérkocsik sok-sok zakatoló kereke messze futott volna, magával ragadva a fényeket és a sokaságot. Az ablak alatt a Riche Kávéház zárva volt, egyetlen fénycsík sem szűrődött ki a táblák mögül. Az út túloldalán csupán parázsló fények vetettek még világot az Angol Kávéház homlokzatára, többek között egy betámasztott ablak is, mely mögül elhaló nevetés hallatszott. És véges-végig, az árnyékszalag mentén, a Drouot utca törésétől a másik végéig, ameddig csak elért a tekintet, Renée csupán a bódék szabályos foltjait látta, amint vörösre és zöldre festik az éjszakát, anélkül, hogy megvilágítanák - megannyi éjjeli mécses, szétszórva egy hatalmas hálóteremben. Föltekintett. A fák magas ágai derült égből váltak ki, a házak szabályos körvonala pedig, mint parti sziklák halmaza, kéklő tengerbe merült. De az égnek ez a csíkja még inkább elszomorította Renée-t, s csak a körút sötétjében lelt némi vigasztalást. Mindaz, ami az este zsvajából és bűneiből ott maradt a kihalt utca színén, mentségére szolgált. Szinte érezte, mint árad a férfi- és női léptek melege a kihűlő járdából. Az a sok szenny, ami erre elvonult - hirtelen támadt vágyak, elszuttogott ajánlatok, előre fizetett, egyéjszakai nászok -, mind felszállt a levegőbe, súlyos páráként terjengett, gomolygatták a hajnali áramlatok. Renée kihajolt a sötétbe, úgy szívta magába ezt a reszkető csöndet, ezt a hálósobai szagot, mintha bátorítás jönne odalentről, hogy bűntársa, a város, megosztja vele és elfogadja gyalázatát. S amint a szeme hozzászokott a sötéthez, megpillantotta azt a nőt, fehér csipkés kék ruhájában, egyedül ácsorgott a szürke magányban, várakozva s felkínálva magát a pusztá árnyaknak.

Hátrafordulva, Renée megpillantotta Charles-t, aki szaglászva tekingetett körül. Végül meglátta a fiatalasszony kék szalagját, gyűrötten hevert a pamlag egyik sarkán. Készségesen odavitte neki, szokott udvarias módján. Az asszony ekkor érezte át egész szégyenét. A tükör elé állva, ügyetlen kézzel igyekezett megkötni újra a szalagot. De kontya szétbomlott, a kis hajfodrok egészen rálapultak a halántékára, nem tudta visszakötni a csokrot. Charles a segítségére sietett, s mintha valami megszokott dolgot, szájoéplőt vagy fogvájót kínálna, így szólt:

- Nem parancsolja a fésűt, asszonyom?

- Ej, dehogy, fölösleges - vágott közbe Maxime, türelmetlen pillantást vetve a pincérre. - Kerítsen kocsit.

Renée végül egyszerűen a fejére húzta dominója csuklyáját. Mielőtt otthagya volna a tükört, felágaskodott egy kissé, hogy újra megtalálja azokat a szavakat, melyeknek elolvasásában Maxime ölelése megakadályozta. A mennyezet felé kapaszkodó, csúf ákombákomokkal ez a Sylvia aláírású nyilatkozat volt található: „Szeretem Maxime-ot.” Renée a száját biggyesztette, s valamivel mélyebbre húzta a csuklyáját.

A kocsiban roppant zavar lett úrrá rajtuk. Egymással szemben helyezkedtek el, úgy, mint a Monceau parkból lejövet. Nem találtak szavakat egymáshoz. A bérkocsi tele volt sűrű homállyal, Maxime szivarja sem szűrt már bele vörös pontot, nem vetett rózsásan parázsló világot. A fiatalember, aki újra elveszett azokban a szoknyákban, amelyekkel „torkig volt”, szenvedett a homálytól, a csendtől, a néma asszonytól, akit ott érzett maga mellett, s képzeletében látta, amint tágra nyílt szemmel mered az éjszakába. Hogy ne lássék nagyon ostobának,

megkereste a kezét, s mikor a magáéban tartotta, megkönnyebbült, túrhetőbbnek érezte a helyzetét. A kéz lágyan és álmodozóan simult az övébe.

A bérkocsi áthaladt a Madeleine téren. Renée arra gondolt, hogy ő nem bűnös. Ő nem akarta a vérfertőzést. És minél jobban magába szállt, annál ártatlanabbnak találta magát, ártatlannak kiruccanása első óráiban, a Monceau parkból való kilopózásakor, Blanche Mullernél, a körúton, még az étterem különszobájában is. De miért is esett hát térdre, ott a pamlag szélén? Nem tudta már. Bizonyos, hogy egy másodpercig sem gondolt arra. Felháborodva utasította volna vissza. Csak tréfa volt, multság, semmi több. S újra felfedezte a bérkocsi zakatolásában a körút siketítő zenebonáját, a férfiak és nők sürgés-forgását, miközben a tűznyalábok vakították fáradt szemét.

Maxime a maga sarkában szintén némi bosszúsággal álmodozott. Haragudott a kaland miatt. A fekete szaténdominót okolta. Ki látott már effélét, hogy egy nő ilyen lehetetlen maskarába öltözzék! Még a nyakát sem lehetett látni! Fiúnak nézte, játszott vele, nem ő tehet róla, ha a játék komolyra fordult. Annyi szent, hogy az ujja hegyével sem nyúlt volna hozzá, ha megmutat legalább a vállából egy darabkát. Akkor eszébe jutott volna, hogy az apja felesége. Aztán, minthogy nem szerette ezeket a kényelmetlen gondolatokat, megbocsátott magának. Annyi baj legyen! Majd igyekszik nem újrakezdeni. Ostobaság volt.

A bérkocsi megállt, s Maxime szállt ki először, hogy kisegítse Renée-t. Hanem a park kiskapujában nem merte megcsókolni. Csak megérintették egymás kezét, mint máskor. Az asszony már túl volt a rácson, s hogy éppen mondjon valamit - akaratlanul is elárulva aggodalmát, mely már az étterem óta ott motoszkált az álmodozása mélyen -, megkérdezte:

- Ugyan miféle fésűt emlegetett a pincér?

- Miféle fésűt? - ismételte Maxime zavartan. - Nem is tudom.

Renée egyszerre megértette. A szobában alkalmasint volt egy fésű, mely a berendezéshez tartozott, ugyanúgy, mint a függönyök, a retesz és a pamlag. S nem várva magyarázatot, mely nem is jött, eltűnt a Monceau park sötétjében, sietős léptekkel, mintha maga mögött érezné azokat a teknőcfogakat, melyekben Laure d'Aurigny és Sylvia bizonyára szőke és fekete hajszálakat hagytak. Rázta a láz. Céleste-nek kellett ágyba fektetnie, s reggelig virrasztania mellette. Maxime, a Malesherbes körút gyalogjáróján, tanakodott egy darabig, hogy felkeresse-e az Angol Kávéház vidám bandáját; azután, arra gondolva, hogy megbünteti magát, azt határozta, hogy megy és lefekszik.

Renée másnap későn ébredt súlyos, álmatlan alvásából. Nagy tüzet rakatott, azt mondta, hogy egész nap a szobájában marad. Ez volt a menedéke nehéz óráiban. Délután a férje - mivel nem látta lejönni a reggelihez - engedélyt kért, hogy rövid ideig beszélhessen vele. Renée már-már elutasította, egy csepp szorongással, de meggondolta magát. Előző nap adta át Saccardnak Worms egyik számláját, mely egy kissé magasra - százharminchatezer frankra - rúgott, s Saccard, hogy figyelmét tanúsítsa, most bizonyára maga akarja átnyújtani a nyugtát.

Eszébe jutottak az előző esti kis hajfodrok. Gépiesen megnézte a tükörben a haját, melyet Céleste nagy fonatokba csavart. Aztán odabújt a tűzhöz fésülködőköpenye csipkéibe burkolózva. Saccard, kinek a lakosztálya szintén az első emeleten volt, a feleségével átellenben, papucsban jött, háziasan. Egy hónapban legföljebb egyszer ha betette a lábát Renée szobájába, akkor is mindig valami kényes pénzdologban. Aznap reggel a szeme vörös volt, az arca sápadt, mintha nem aludt volna. Gavallérosan kezet csókolt a fiatalasszonynak.

- Maga beteg, drága barátnóm? - kérdezte, s közben a kandalló másik sarkához ült. - Egy kis fejfájás, nemde?... Bocsássa meg, ha telebeszélem a fejét az én üzletemberi zagyvaságaimmal; azonban az ügy eléggé súlyos...

Előhúzta házikabátja egyik zsebéből Worms számláját, Renée ráismert a fényes papirosra.

- Tegnap ezt a számlát találtam az íróasztalomon - folytatta Saccard -, és vigasztalhatatlan vagyok, mert ebben a pillanatban semmiképpen sem tudom kiegyenlíteni.

A szeme sarkából figyelte, hogy milyen hatást tesznek Renée-re a szavai. Az asszonyon mérhetetlen csodálkozás látszott. A férfi mosolyogva beszélt tovább:

- Jól tudja, drága barátnóm, hogy nem szoktam a kiadásaiban bogarászni. Ámbátor nem akarom azt állítani, hogy ennek a számlának egyik-másik részlete nem lepett meg egy kissé, így például a második lapon ezt látom: „Báli ruha: anyag 70 frank; fazon 600 frank; készpénz-kölcsönzés 5000 frank; Pierre doktor vize 6 frank.” Íme, egy hetvenfrankos ruha, mely szép kis summába kerül... De tudja, hogy én megértek minden gyengeséget. A számlája százharminchatezer frankot tesz ki, s maga szinte mértékletes volt, akarom mondani, aránylag... Csakhogy, ismétlem, nem tudok fizetni, pénzzavarban vagyok.

Renée az elfojtott bosszúság mozdulatával nyújtotta ki a kezét.

- Rendben van - mondta szárazon -, adja vissza a számlát. Majd gondolkodom.

- Látom, nem hisz nekem - dünnyögte Saccard, diadalként élvezve, hogy a felesége kételkedik a pénzzavarában. - Nem állítom, hogy a helyzetem fenyegető, de az ügyek nagyon ziláltak e pillanatban... Engedje meg, ámbár terhére vagyok, hogy elmagyarázzam az ügyünket; rám bízta a hozományát, s én teljes őszinteséggel tartozom magának.

A számlát a kandallóra tette, fogta a csípővasat, s kotorászni kezdte a paraszt. Ez a rögeszméje, hogy a hamuban turkáljon, míg üzleti ügyekről beszél, kezdetben számítás volt, mely a végén szokássá vált. Ha egy számhoz vagy egy szóhoz ért, melyet nem tudott kinyögni, összerontott valamit, amit aztán nagy gonddal állított helyre, összébb tologatva a tuskókat, összekaparászva s egymásra rakosgatva a forgácsokat. Máskor meg szinte eltűnt a kandallóban, hogy megtaláljon egy elüszkösödött fadarabot. A hangja tompán kongott, látogatója ilyenkor türelmetlen lett, kíváncsian nézte parászból rakott mesteri építményeit, nem figyelt a szavára, s rendszerint legyőzve és elégedetten távozott. Saccard, ha látogatóban volt is, erőszakkal megkerítette a csípővasat. Nyáron tollszárral, papírvágóval, zsebkéssel játszott.

- Drága barátnóm - mondta, s egy nagy ütéssel szétverte a tüzet -, még egyszer kérem, bocsásson meg, hogy ennyire részletezem a dolgot... Én pontosan kifizettem magának azon tőkék járadékát, melyeket rám bízott. Sőt, anélkül, hogy bántani akarnám, kijelenthetem: én ezt a járadékot csak a zsebpénzének tekintettem, minthogy fedeztem a kiadásait, és sosem kértem fele hozzájárulását a háztartás költségeihez.

Elhallgatott. Renée szenvedett, nézte, amint nagy lyukat ás a hamuba, hogy betemesse egy tuskó végét. Saccard kényes vallomást készült tenni.

- Kénytelen voltam - érti, ugye - a pénzét a legjobban gyümölcsöztetni. A tőkék jó kézben vannak, legyen nyugodt... Ami a sologne-i birtokából származó összeget illeti: egy része arra szolgált, hogy törlesszünk a palotára, melyben lakunk; a többi egy kitűnő vállalkozásban, a Marokkói Kikötők Általános Társaságában fekszik... Nem tartunk ott, ugyebár, hogy elszámoltassuk egymást? De szeretném bizonyítani, hogy szegény férjeket néhanapján bizony alaposan félreismerik.

Nyomós ok bírhatta rá, hogy ne hazudjék olyan nagyon, mint szokott. Valójában Renée hozománya régen nem létezett már; Saccard pénztárában a névleges érték állapotába jutott. Saccard fizette ugyan a több mint két-három százalékos kamatot, de fel nem tudta volna mutatni a legkisebb kötvényt sem, elő nem tudott volna kotorni egy fillér készpénzt sem az eredeti tőkéből. Amint félig-meddig be is vallotta egyébként, a sologne-i birtokok ötszázezer frankja arra ment el, hogy letörlessze az első részletet a palotára és a berendezésre, mely együttesen csaknem kétmillióba került. Egymillióval tartozott még a kárpitosnak és az építési vállalkozónak.

- Nem követelek magától semmit - szólalt meg végül Renée -, tudom, hogy nagyon eladósodtam magával szemben.

- Ó, drága barátnőm - kiáltott Saccard, megragadva felesége kezét, de a csípővasat el nem eresztve -, miféle csúnya gondolat ez!... Egyszóval hallgasson ide; balszerencsém volt a tőzsdén, Toutin-Laroche számárságokat csinált, az a két alak meg, Mignon és Charrier, lóvá tesz. Hát ezért nem tudom kifizetni a számláját. Ugye megbocsát?

Őszintén megindultnak látszott. Bedugta a csípővasat a tuskók közé, szikrazáport vert fel. Renée-nek eszébe jutott, hogy a férje mennyire nem leli a helyét egy idő óta. Mégsem láthatott a mélyére a megdöbbenő valóságnak. Saccard annyira jutott már, hogy minden áldott nap megélhetési nehézségekkel küszködött. Kétmillió palotában lakott, úgy élt, mintha fejedelmi jövedelme volna, s némely reggel ezer frank sem volt a pénzeszekrényében. Kiadásai láthatólag nem csökkentek. Adósságokból élt, hitelezők hada szorongatta, s nyelte el naponta a botrányos nyereségeket, melyekre egyik-másik üzlete révén szert tett. Közben társulatok omlottak alatta össze egyszerre, újabb, még mélyebb lyukak tárultak fel, amelyeket átugrott, nem tudván betömni őket. Ilyeténképpen aláaknázott területen lépkedett, szüntelen válságban, ötvenezer frankos számlákat egyenlített ki, s nem fizette meg a kocsisa bérét, mind fejedelmibb tartással járt-kelt, egyre dühöttebben ürítette Párizsra üres pénztárát, melyből folyvást áradt a legendás forrásokból eredő aranyfolyam.

A spekulációra ekkoriban rossz világ járt. Saccard méltó gyermeke volt a városházának. Őt is elkapta az a rohamos átalakulás, az a lázas élvezethajhászás, az az elvakult tékozlás, amely megrázta Párizst. E pillanatban, akár a város, ő is ijesztő deficittel nézett farkasszemet, ezt kellett most titokban eltüntetnie; böles mérsékletéről, takarékoságról, nyugodt polgári életmódról hallani sem akart. Inkább ragaszkodott a haszontalan fényűzéshez és a valóságos nyomorúsághoz, mely azokból az új útvonalakból származott, ahonnet reggelente kipréselte estére megemésztett roppant vagyonát. Amint kalandot kalandra halmozott, a hiányzó tőke aranyozott cégérén kívül semmi egyebe nem volt. A lázas örületnek ebben az órájában maga Párizs városa sem játszotta el ekkora igyekezettel a jövőjét, s nem rohant ilyen nyílegyenesen minden ostobaságba és üzleti szédelésbe. Ijesztő végelszámolás fenyegette.

A legszebb spekulációk is meghiúsultak Saccard kezében. A tőzsdén, mint mondotta, érzékeny veszteségeket szenvedett. Toutin-Laroche kis híján zátonyra juttatta a Szőlőhitelt, amikor emelkedésre játszott, s a játék váratlanul ellene fordult; még szerencse, hogy a kormányzat suttyomban beavatkozott, és talpra állította a szőlőművelők hírhedt jelzáloghitel-gépezetét. Saccard-t a kettős csapás megrendítette, miniszter bátyja csúnyán lehordta, hogy a város különleges utalványainak szilárdságát veszélyezteti, s hogy a Szőlőhitellel együtt a város is elveszti hitelét; de még ennél is kevesebb szerencsével jártak ingatlanspekulációi. Mignon és Charrier teljesen szakított vele. S most, fojtott dühvel, őket vádolta, hogy tévedett, amikor a maga telekrészein építtetett, míg amazok okosan eladták a magukéit. Azok vagyona tették szert, neki házak maradtak a nyakán, s gyakran csak veszteséggel tudott túladni rajtuk. A többi között háromszázezer frankért adott el a Marignan utcában egy palotát, melyre háromszáz-

nyolcvanezerrel tartozott még. Kieszelt ugyan egy fogást, mely egészen rávallott: tízezer frankot követelt a legföljebb nyolcezeret érő lakásokért; a megrémült bérlő csak akkor írta alá a bérleti szerződést, amikor a háziúr beleegyezett, hogy elengedi az első kétesztendei lakbért; ezzel a lakás a valódi értékére csökkent, de a szerződés évi tízezer frankról szólt, s ha Saccard vevőre akadt és tőkésítette az ingatlan jövedelmét, valósággal csillagászati számításokra kényszerült.

Ezt a szélhámoskodást nem űzhette nagyban; a házait nem vették bérbe, nagyon korán építtette őket; a törmelékhalmoz, melyben úgyszólván elvesztek télen, a sártenger kellős közepén, elszigetelte e házakat a külvilágtól, ami nagyon hátrányos volt. De legérzékenyebben a Mignon és Charrier zsványsága sújtotta: visszavásárolták tőle azt a palotát, melynek az építését abba kellett hagyni a Malesherbes körúton. A vállalkozókat a végén égette már a vágy, hogy a „kórútjukon” lakjanak. Miután eladták a maguk megnövekedett értékű telek-részeit, s megszimatolták egykori társuk pénzzavarát, felajánlották neki, hogy megszabadítják a telektől, melynek a közepén ott emelkedett már az első emelet padozatáig megépített palota, s részben a vasszerkezete is elkészült. Csakhogy ők haszontalan törmelékek ócsárolták a faragott kőtömbökből készült szilárd alapozást, mondván, hogy jobban szeretnék a csupasz földet, ahol kedvük szerint építkezhetnének. Saccard kénytelen volt belemenni az eladásba, s nem tarthatott igényt arra a százegynéhány ezer frankra sem, melyet már ráköltött; de még jobban elkésztette az, hogy a vállalkozók semmiképpen sem akarták visszavásárolni a telket négyzetméterenként kétszázötven frankért, amennyit az osztozkodáskor megállapítottak. Levontak huszonöt frankot négyzetméterenként, mint azok a divatárusnők, kik csak négy frankot hajlandók adni az előző napon öt frankért eladott tárgyért. Két napra rá Saccard fájó szívvel látta, hogy kőművesek hada szállja meg a bedeszkázott telket, és folytatja az építkezést a „haszontalan” törmeléken.

Így hát a felesége előtt annál is inkább megjátszhatta a bajbajutottat, mert ügyei mindjobban összekuszálódtak. Nem olyan ember volt ő, hogy az igazság kedvéért gyónjon.

- De uram - mondta Renée kétkedő arccal -, ha pénzzavarban van, miért vette meg nekem azt a fejéket s a nyakláncot, mely - ha jól tudom - hatvanötezer frankjába került?... Nem tudom, mihez kezdjek ezekkel az ékszerekkel; kénytelen leszek engedélyét kérni, hogy túladhassak rajtuk, s törlesszek valamit Wormsnak.

- Eszébe ne jusson! - tört ki Saccard nyugtalanul. - Ha nem látják magán az ékszereket holnap, a minisztérium estélyén, pletykálni kezdenek az anyagi helyzetemről...

Saccard jókedvében volt ezen a reggelen. Elmosolyodott, és hunyorítva így dörmögött:

- Drága barátnőm, mi, üzér, olyanok vagyunk, mint a csinos nők; megvannak a magunk fortélyai... Nagyon kérem, tartsa meg a fejdísz s a nyakláncot az én kedvemért.

Nem mondhatta el azt a történetet, mely egészen csinos volt a maga nemében, ámbár egy kissé merész. Egy vacsora befejeztével Saccard és Laure d'Aurigny szövetséget kötött. Laure nyakig úszott az adósságban, s csak azon ábrándozott már, hogyan találjon egy derék ifjút, aki hajlandó megszöktetni és magával vinni Londonba. Saccard is úgy érezte, hogy inog a lába alatt a talaj; végsőkig csigázott fantáziája valami kibúvót keresett, hogy a nyilvánosság előtt olyan színben tűnjék fel, mintha arany- és bankóágyon henteregne. A könnyű nő s az üzér a vacsora utáni pityókás hangulatban egymásra találtak. Saccard kieszelte ezt a gyémánt-árverést, melynek híre futott egész Párizsban, s amelyen, nagy hűhóval, ékszereket vett a feleségének. Azután, az árverésen szerzett összegből, mintegy négyszázezer frankból, sikerült kielégítenie Laure hitelezőit, akiknek a nő körülbelül kétszer annyival tartozott. Sőt, hihetőleg ebből a játékból szerezte részben a hatvanötezer frankját is. Amikor látták, hogy rendezi Laure

anyagi ügyeit, azt hitték, hogy a szeretője, hogy kifizeti valamennyi adósságát, hogy örütségeket követ el a kedvéért. Valamennyi kéz feléje nyúlt, a hitele visszatért, félelmetessé növekedve. A tőzsdén pedig csipkedték a szenvedélye miatt, huncutkodva, célozgatva, ami nagyon tetszett neki. Ezalatt Laure d'Aurigny, akire ez a nagy hűhó ráirányította a figyelmet, s akivel Saccard egyetlen éjszakát sem töltött el, úgy tett, mintha megcsálná nyolc-tíz fajnővel, akiknek hízelgett az a gondolat, hogy egy ilyen szédítően gazdag embert rövidíthetnek meg. Egy hónap leforgása alatt Laure-nak két teljes szobaberendezése s több gyémántja volt, mint amennyit eladott. Saccard rászokott, hogy délután, a tőzsdéről kijövet, felszaladjon hozzá egy szivarra; gyakran pillantott meg az ajtó nyílásában riadtan menekülő férfikabátszárnyat. Ha maguk voltak, nem nézhetek egymásra kacagás nélkül. Saccard homlokon csókolta Laure-t, mint valami romlott lányt, akinek a gázságai elbájolják. Nem adott neki egy fityinget sem, sőt egy ízben a nő kölcsönzött neki pénzt játékadósságára.

Renée erősködött, arról beszélt, hogy legalább elzálogosítja az ékszereket; ám a férje megértette vele, hogy ez lehetetlen, egész Párizs számít rá, hogy ezeket másnap látja rajta. Erre a fiatalasszony, akit Worms számlája erősen nyugtalanított, más kibúvót keresett.

- De hiszen - kiáltott fel egyszerre -, Charonne-ban jól áll az ügyem, nemde? Épp a minap említette, hogy mesés haszon várható... Talán Larsonneau kölcsönözné a százharminchatezer frankot?

Saccard egy ideig a térde közt tartotta a csípővasat. Most újból fölkapta, szinte elveszett a kandallóban, ahonnan a fiatalasszony tompán hallotta dübnyögő hangját:

- Hogyne, hogyne, talán Larsonneau...

Az asszony végül magától jutott el oda, ahová a férfi a beszélgetés kezdete óta óvatosan terelgette. Saccard két esztendeje készítgette már a charonne-i mesterfogását. Felesége sosem lett volna hajlandó megválni Elisabeth néni javaitól; megesküdtött a nagynénjének, hogy érintetlenül megőrzi s gyermekére hagyja a telkeket, ha anya lesz majd. Látva ezt az önféjűséget, az üzér képzelete működésbe lépett, s végül valóságos regényt eszkábált össze. Válogatottan gonosz mű volt ez, nagyarányú szélhámosság, melynek áldozata kellett hogy legyen a város, az állam, a felesége, sőt Larsonneau is. Nem beszélt már a telkek eladásáról, csak azon siránkozott minden áldott nap, hogy ostoba fővel hagyja őket parlagon heverni, s beéri kétszázalékos jövedelemmel. Az állandó pénzsűkében szenvedő Renée végül is hajlandó volt elfogadni valamiféle spekuláció gondolatát. Saccard arra a biztos értesülésre alapozta a műveletét, hogy kisajátítás van küszöbön a Prince-Eugène körút¹⁶ áttörése miatt, melynek a vonalát még nem állapították meg pontosan. Ekkor kapcsolta be régi cinkosát, Larsonneau-t, ki a feleségével szerződést kötött a következő alapon: az asszony adja az ötszáz ezer frankot érő telkeket, Larsonneau viszont kötelezi magát, hogy a telkeken, ugyanakkora értékben, zenés kávéházat létesít, nagy kerttel, melyet mindenféle játékokra: hintázásra, tekézésre, golyózásra stb. rendeznek be. A hasznot természetesen megosztják majd, mint ahogy a veszteséget is felesben viselik. Ha az egyik társ vissza akarna vonulni, megteheti, s a megejtett becslés alapján visszakövetelheti a részét. Renée-t láthatólag meglepte ez az ötszáz ezer frankos summa, hiszen a telkek legjobb esetben is csak háromezre érték. De a férje megértette vele, hogy ily módon ügyesen megkötik később Larsonneau kezét, kinek az építkezései soha nem rúgnak majd ekkora összegre.

---

¹⁶ Ma: Voltaire körút.

Larsonneau-ból időközben elegáns világfi lett, szép kesztyűt, vakító fehéreneműt, csodás nyakkendőket hordott. Üzleti útjait egy tilburyn járta, mely finom volt, mint egy óramű, a magas bakról maga hajtotta. Rivoli utcai irodája fényűző szobák sorából állott, nem volt ott látható a legparányibb iratdoboz, a legapróbb irkafírka sem. Alkalmazottai rézveretes, berakásos, feketére pácolt körtefa asztaloknál írtak. Felvette a kisajátítási ügynök címet, ezt az új mesterséget a párizsi közmunkák hozták létre.

A városházához fűződő kapcsolatai révén előre értesült az új útvonalak kitéréséről. Mihelyt egy útbiztostól sikerül megtudnia valamelyik körút vonalát, nyomban felajánlotta szolgálatait a fenyegetett tulajdonosoknak. És latba vetette a maga kisebb-nagyobb eszközeit, hogy a közérdekű rendeletet megelőzve, megnövelje a kártérítés összegét. Amint valamelyik háziúr elfogadta az ajánlközását, ő magára vállalt minden költséget, tervrajzot készített a tulajdonról, beadványt szerkesztett, figyelemmel kísérte az ügyet a bíróságon, ügyvédet fogadott, kialakulva egy bizonyos százalékot abból a különbözetből, mely a város ajánlata s a bizottság megítélte összeg között fennáll. De ezt a félig-meddig még tisztességes tevékenységét egyebekkel is megtoldotta. Kivált uzsorakölcsönöket adott, ő már nem az a régi iskolához tartozó, toprongyos, mocskos uzsorás volt, kinek a szeme fehér és néma, mint az ötfrankos, s az ajka halvány és vékony, mint az erszény zsinórja. Mosolygott, elbűvölően forgatta a szemét, Dusautoynál készítette a ruháit, a Brébant-ba járt ebédelni az áldozatával, kit „kedvesem”-nek szólított, és havannával kínált a csemegénél. Testére feszülő mellényében ijesztő úriember rejtőzött: képes lett volna egy váltó megfizetését akár az aláíró öngyilkossága árán is kierőszakolni, kifogástalan szeretetreméltósággal.

Saccard szívesebben keresett volna más társat. Azonban még mindig aggasztotta a hamis leltár, melyet Larsonneau gondosan őrzött. Ezért jobbnak látta belevonni az üzletbe, arra számítva, hogy adandó alkalommal újra hozzájut majd a veszedelmes irathoz. Larsonneau felépítette a zenés kávéházat, ezt a deszka- és gipszépítményt, melyet sárgára és vörösre mázolt bádogtornyocskákkal is megfejtelt. A kert s a játékok népszerűek voltak a sűrűn lakott charonne-i negyedben. Két év elteltével a spekuláció gyümölcsözőnek bizonyult, ámbár a haszon igen mérsékelt volt. Saccard mindaddig csak lelkesedéssel ecsetelte felesége előtt ennek a remek ötletnek a jövőjét.

Látva, hogy férje nem szánja rá magát, hogy előbújjék a kandallóból, ahonnan mind tompábban hangzott a szava, Renée megszólalt:

- Elmegyek ma Larsonneau-hoz. Ez az egyetlen menedékem.

Saccard erre otthagya a tuskót, mellyel küszködött.

- Már megtörtént, drága barátnőm - mondta mosolyogva. - Hát nem teljesítem már előre minden óhaját?... Tegnap este voltam Larsonneau-nál.

- És ő megígérte magának a százharminchatezer frankot? - kérdezte az asszony szorongva.

Saccard a két lobogó tuskó közé egy kis parázshegyet halmozott fel, felcsippentve a fogóval a legparányibb zsarátnokokat is, s elégedett arccal nézegette a tornyosodó halmot, melyet végtelen mügonddal rakogatott össze.

- Ó, de nagyon sürgős! - motyogta. - Tetemes összeg ám az a százharminchatezer frank... Larsonneau jó fiú, de a pénztára szerény még. Készségesen áll a rendelkezésére...

Késlekedett, hunyorgott, újra felépítette a halom egyik csücskét, mely leomlott az előbb. Ez a játék kezdte összekuszálni a fiatalasszony gondolatait. Önkéntelenül is arra figyelt, mit dolgozik a férje, ki egyre ügyetlenebb lett. Renée kísértésbe jött, hogy tanácsokat adjon neki. Feledve Wormsot, számlát, pénzsűkét, végül megszólalt:

- Tolja már alá azt a vastag darabot, akkor a többi megáll.

Férje szófogadóan engedelmeskedett, hozzáfűzve:

- Mindössze ötvenezer frankot tud felhajtani. Ez is szép törlesztés... Csakhogy nem akarja ezt a dolgot a charonne-i üzlettel összekeverni. Ő csupán közvetítő, érti, drága barátnóm? A kölcsönt nyújtó személy nagyon magas kamatot követel. Nyolcvanezer frankos váltót kíván hathavi lejáratra.

S megkoronázva a rakást egy csúcsos parázzsal, kezét összekulcsolta a csípővason, s a feleségére meredt.

- Nyolcvanezer frank! - tört ki az asszony. - De hiszen ez rablás... Ilyen örülséget tanácsol?

- Nem - jelentette ki határozottan Saccard -, ám ha mindenáron pénzt akar, nem tiltom meg.

Fölkelt, mintha menni készülne. Renée gyötrő határozatlanságában hol a férjét, hol a számlát nézte, melyet az a kandallón hagyott. Végül a keze közé fogta szegény fejét, s ezt motyogta:

- Jaj, ezek az üzleti ügyek!... Széthasad a fejem ma reggel... Legyen hát, aláírom azt a nyolcvanezer frankos váltót. Ha nem tenném, végképp belebetegednék. Ismerem már magam: rettentő vívódásban töltönnöm a napot... Inkább most rögtön követem el az ostobaságot. Megkönnyebbülök tőle.

Mondta, hogy csenget, és hozat bélyeges papirost. De Saccard maga akarta megtenni ezt a szolgálatot. Az úrlap a zsebében lehetett már, mert alig két percig volt távol. Míg az asszony írt azon a kis asztalkán, melyet a férje odatolt a tűzhöz, a férfi elnézte, és szemében álmélkodó vágy gyúlt ki. Nagyon meleg volt a szobában, mely telítve volt még a fiatalasszony ébredésének, reggeli öltözködésének illatával. Beszélgetés közben Renée lecsúsztatta magáról a testét beburkoló pongyola szárnyait, s előtte álló férjének tekintete lehajtott fejére, haja aranyába s még messzebbre: nyaka és melle havára siklott. Saccard furcsán mosolygott; a forró tűz, mely az arcát perzselte, a zárt szoba, melynek tikkadt levegője szerelemszagot őrzött, az a sárga haj és fehér bőr, mely bizonyos hitvesi nemtörődomséggel kísértette meg: mindez elábrándoztatta, kitérítette a színjátékot, melynek az imént játszott el egyik jelenetét, valami titkos és kéjes számítást keltett életre durva üzértestében.

Mikor a felesége átnyújtotta a váltót, kérve, hogy intézze el az ügyet, a férfi átvette a papírt, s egyre az asszonyt nézte.

- Maga elragadóan szép... - suttozta.

S amint az asszony lehajolt, hogy visszatolja az asztalt, durván a nyakába csókolt. Renée halkán felsikoltott. Aztán felegyenesedett, reszketve mosolyogni próbált, ellenállhatatlanul annak a másíknak előző esti csókjára gondolt. De a férje megbánta ezt a kocsiscsókot. Szívélyes kézsorítással búcsúzott az asszonytól, megígérve, hogy még aznap este megkapja az ötvenezer frankot. Renée egész nap a tűz előtt szunyókált. Válságos órákban olyan álmátog volt, mint egy kreol nő. Ilyenkor egész nyughatatlansága lustává, fázékonnyá, aluszékonnyá vált. Didergett, tüzes parázsra, fojtó hőségre volt szüksége, amitől apró izzadságcseppek gyöngyöztek a homlokán, s ami elzsongította. A perzselő levegőben, a lángfürdőben úgyszólván nem is szenvedett már; fájdalom szinte könnyű álommá változott, tétova szorongássá, melynek végül még a bizonytalansága is gyönyörűsége volt. Így ringatta estig előző napi lelkifurdalásait a kandalló vörös fényében, szemben a rettentő tűzzel, mely ropogtatta a bútorokat körötte, s egy-egy pillanatra megfosztotta öntudatától. Úgy gondolhatott Maxime-ra, mint lángoló gyönyörre, melynek a sugarai égették; lidérces álmot látott furcsa szerelmekről, égő fahasábok között, fehérre izzított ágyakon. Céleste tett-vett a szobában, a hidegvérű

komorna nyugodt ábrázatával. Parancsot kapott, hogy senkit ne engedjen be; elküldte még az elválhatatlanokat is: Adeline d'Españet-t és Suzanne Haffnert, kik ebédjükéről tértek vissza, melyet kettesben költöttek el Saint-Germainben, egy bérelt házikóban. Estefelé mégis, amikor Céleste jelentette úrnőjének, hogy Sidonie asszony, az úr húga óhajt beszélni vele, Renée ráparancsolt, hogy eresse be.

Sidonie asszony rendesen csak az est leszálltával jött el. A bátyjának annyit mégis sikerült elérnie, hogy fekete selyemruhát vett magára. De hogy, hogy nem, a rajta levő selyem hiába került ki újonnan az üzletből, sosem látszott újnak; meggyűrődött, fényét veszítette, olyan volt, mint a rongy. Sidonie abba is beleegyezett, hogy a szatyrát nem hozza magával Saccard-ékhoz. A zsebei viszont csak úgy dagadoztak a sok irkafirkától. Izgatta Renée: nem tudott belátó ügyfelet faragni belőle, aki beletörődik az élet kényszerűségeibe. Rendszeresen látogatta, tapintatos mosollyal, mint az orvos, ki nem akar ráijeszteni a betegre, s ezért elhallgatja előtte a baját. Sajnálkozott apró-cseprő keservein, mint afféle kis bibiken, amiket ő tüstént orvosolna, ha a fiatalasszony is akarná. Ez utóbbi abban az állapotban volt, amikor az ember szükségét érzi, hogy szánják; csupán azért eresztette be, hogy elpanaszolja, milyen tűrhetetlenül fáj a feje.

- Ej, százszorszépem - suttogta Sidonie asszony, besurrnva a szoba homályába -, hiszen megfullad itt!... Már megint azok az idegfájdalmak, ugye? Hja, a bánat. Túlságosan szívére veszi az életet.

- Igen, sok a gondom - válaszolt bágyadtan Renée.

Esteledett. A fiatalasszony nem akarta, hogy Céleste lámpát gyújtson. Csupán a tűz vetett élénkvrös fényt; teljesen megvilágította, ahogy elnyúlt fehér pongyolájában, melynek csipkái rózsaszínben játszottak. Az árnyék szélén csak Sidonie asszony ruhájának csücske látszott, meg szürke gyapjúkesztyűbe bújtatott két összekulcsolt keze.

Hangja lágyan szállt a sötétből.

- Már megint anyagi bajok! - mondta, mintha ezt mondaná: „szívbeli bajok”, szelídségtől és szájalomtól csöpögő hangon.

Renée lehunyta a szemét, beismerő mozdulattal.

- Ó, ha a fivéreim hallgatnának rám, valamennyien gazdagok lehetnénk. De ők csak a vállukat vonogatják, ha felemlítem előttük a hárommilliárdot, tudja?... Én azonban reménykedem. Már tíz esztendeje, hogy Angliába akarok utazni. Oly kevés az időm a magam számára... Végül rászántam magam, hogy írjak Londonba, s most várom a választ.

S hogy a fiatalasszony mosolygott, így folytatta:

- Tudom, hitetlenkedik maga is. De bezzeg megörülne, ha egy szép napon megajándékoznám egymilliócskával... Nézze, egyszerű az ügy: egy párizsi bankár adta kölcsön a pénzt az angol király fiának, s mivel a bankár természetes örökös nélkül halt meg, ma az állam követelheti az adósság megfizetését kamatos kamatokkal együtt. Kiszámítottam, kétmilliárd-kilencszáznegyven-hárommillió-kétszáztízezer frankra rúg az egész... Meglesz, legyen nyugodt, meglesz.

- Addig is - mondta a fiatalasszony enyhe gúnnnyal -, szerezhetne nekem egy százezer frankos kölcsönt. Kifizethetném a szabómat; állandóan nyaggat.

- Százezer frank még csak akad - felelte Sidonie asszony higgadtan. - Csak meg kell adni az árát.

A tűz világított; Renée meg ernyedtebben nyújtotta ki a lábát, mutatta papucsá hegyét a pongyolája szélén. Az ügynöknő szánakozó hangon fűzte tovább a szót:

- Szegény drágaságom, maga igazán nem gondolkozik okosan... Sok nőt ismerek, de egyet sem láttam, aki ily kevésbé törődne az egészségével. Lám, az a kis Michelinné, az ismeri a dürgést! Akaratlanul is magára kell gondolnom, ha látom, hogy ő milyen boldog és egészséges... Tudja-e, hogy de Saffré úr bolondul érte, s már csaknem tízezer frank ára ajándékot vett neki? Azt hiszem, Michelinné egy falusi házról ábrándozik.

Fellelkesült, a zsebét tapogatta.

- Van is itt egy levél egy szegény fiatalasszonytól... Ha világosabb volna, elolvastatnám magával... Képzeld, a férje ügyet sem vet rá. A nő váltókat írt alá, kénytelen volt kölcsönt kérni egy úrtól, kit magam is ismerek. Én szedtem ki a váltókat a végrehajtók karmaiból, nem minden huzavona nélkül... Szegény gyerekek, azt hiszi, rossz fát tesznek a tűzre? Úgy fogadom őket odahaza, mint tulajdon fiamat és leányomat.

- Tud valami kölcsönforrást? - kérdezte Renée hanyagul.

- Tízet is tudok... Maga nagyon jó. Magunk között vagyunk, asszonyok, ugyebár, egyet-mást megmondhatunk egymásnak: a férje hiába a fivérem, nem fogom megbocsátani neki, hogy szajhák után fut, s odahaza hagy hervadozni egy ilyen szerelemre termett asszonyt, mint maga... Erre a Laure d'Aurignyra ráfizeti még az ingét is. Nem csodálkoznék, ha megtagadta volna a pénzt magától. Ugye megtagadta?... Jaj, az a nyomorult!

Renée jólesően hallgatta a lány hangot, mely úgy szállt a sötétből, mint saját álmodozásának még tétova visszhangja. Félig lehunyta szemmel, szinte fekve a karosszékekben, el is feledte, hogy Sidonie asszony ott van még, mintha álmodta volna, hogy rossz gondolatok támadnak benne, és édesen kísértik. Az ügynöknő szava lassan csordogált, mint a langyos víz.

- Lauwerensné rontotta el a maga életét. Maga sose hitt nekem. Ó, jaj, most nem kellene itt sírdogálnia a kandallója mellett, ha nem lett volna bizalmatlan hozzám... Maga drága nekem, mint a szemem világa, százszorszépem. Elragadó lába van. Ki fog csúfolni, de mégis elmondom a bolondos szokásomat: ha három napig nem látom, okvetlenül el kell jönnöm, hogy megcsodáljam; igen, ilyenkor azt érzem, hogy hiányzik valami; szükségem van rá, hogy elgyönyörködjem a maga szép hajában, abban a fehér, finom arcában, karcsú derekában... Őszintén mondom, soha nem láttam még ehhez fogható derekat.

Renée elmosolyodott. Még a szeretőiben sem volt meg ez a tűz, ez az áhítatos rajongás, ha a szépségéről beszéltek. Sidonie asszony meglátta a mosolyát.

- Tehát megegyeztünk - mondta, és fűgén fölkel. - Én csak locsogok, csak locsogok, s elfelejtem, hogy halálra fárasztom magát... Eljön holnap, ugye? Majd beszélgetünk a pénzről, kerítünk kölcsönzöt... Higgye meg, azt akarom, hogy boldog legyen.

A fiatalasszony meg sem moccan, a hőségétől aléltan csak némi szünet után válaszolt, mintha nagy erőfeszítésbe kerülne, hogy megértse, amit körülötte mondanak.

- Igen, elmegyek, rendben van, és beszélgetünk majd; de nem holnap... Worms beéri törlesztéssel is. Ha nyaggat meg, majd meglátjuk... Erről egy szót se többet. Meghasad a fejem az üzleti ügyektől.

Sidonie asszony nagyon bosszúnak látszott. Már-már visszaült, hogy újrakezdje cirógató monológját; de Renée kimerült testtartása későbbre halasztotta vele a támadást. Előhalászott a zsebéből egy csomó irkafirkát, keresgélt közöttük, s végül megtalált egy rózsaszín boríték-félébe csomagolt tárgyat.

- Azért jöttem, hogy új szappant ajánljak magának - mondta, ismét fölvéve ügynökhangját. - Nagy érdeklődéssel viseltetem a feltaláló iránt, bájos fiatalember. Nagyon finom szappan, nagyon kellemes a bőrnek. Kipróbálja, ugye? S megemlíti a barátnőinek is... Itt hagyom a kandallón.

Az ajtóban volt már, amikor még egyszer visszajött, s megállva a tűz rózsaszín fényében viaszos arcával, magasztalni kezdett egy rugalmas övet, mely találmány a fűzőt van hivatva helyettesíteni.

- Ez tökéletes alakot, valódi darázsderekat ad... - mondotta. - Egy csődből mentettem ki. Amikor eljön, majd felpróbálja a mintadarabokat, ha akarja... Egy hétig kellett az ügyvédeknel kilincselnem. Az iratok a zsebemben vannak, s innét egyenest a végrehajtóhoz megyek, hogy oldja fel a foglalást... A mielőbbi viszontlátásra, édesem. Tudja, hogy várom, s fel akarom szárítani szép szeméből a könnyet.

Kisurrant, eltűnt. Renée még azt sem hallotta, hogy beteszi az ajtót. Ott maradt a hunyorgó tűznél, folytatva a nappali álmodozást, táncoló számjegyekkel teli fejjel, hallgatva a távolból Saccard és Sidonie asszony párbeszédének szavait, amint tetemes összegeket kínálnak neki, olyan hangon, ahogy a becsüs kiáltja ki az ingóságokat az árverésen. Érezte a nyakán férje durva csókját, s amikor megfordult, az ügynököt látta a lába előtt, fekete ruhájában, petyhüdt arcával, amint szenvedélyes szónoklatot intéz hozzá, magasztalja tökéletességeit, szerelmi légyottért esdekel, olyan testtartásban, mint a végsőkig elkeseredett szerelmes. Ezen elmosolyodott. A hőség egyre fojtóbb lett a szobában. S a fiatalasszony kábulata, kusza ábrándozása csupán könnyű szenderegés volt, mesterséges álom, melyből újra meg újra felbukkant az a körüti kis szoba s a széles pamlag, mely előtt térdre bukott. Egy cseppet sem szenvedett már. Mikor kinyitotta a szemét, Maxime jelent meg a rózsaszín parázsban.

Másnap, a minisztérium estélyén a szép Saccard-né csodálatos volt. Worms elfogadta törlesztésképpen az ötvenezer frankot; Renée a lábadozó kacagásával került ki a pénzzavarból. Amikor végigment a termeken, XIV. Lajos korabeli, hosszú uszályos, rózsaszín, nagyestélyi selyemruhájában, magas fehér csipkegallérjában, moraj támadt, a férfiak tolongtak, hogy lássák. S a beavatottak meghajoltak, a megértés tapintatos mosolyával hódoltak e szép vállaknak, melyeket oly jól ismert az egész hivatalos Párizs, s melyek a császárság szilárd oszlopai voltak. Renée oly kevéssé törődött a tekintetekkel, amikor lemeztelenítette magát, oly nyugodtan és könnyedén járt-kelt csupaszságában, hogy az már úgyszólván nem is volt illetlenség. Eugène Rougon, a nagy politikus érezte, hogy ez a fedetlen kebel még ékeesebben szól, mint az ő szava a Házban, még édesebben és meggyőzőbben tudja megszerettetni a rendszer kiválóságait és meggyőzni a kételkedőket - sietett tehát bókolni sógornőjének azért a szerencsés és merész ötletéért, hogy kétujjnyival mélyebben vágta ki a ruhaderekát. Ott volt jóformán az egész törvényhozó testület, s a miniszter, látva, milyen pillantásokat vetnek a fiatalasszonyra a képviselők, szép sikert remélt másnapra, a párizsi városi kölcson kényes kérdésében. Nem lehet olyan hatalom ellen szavazni, mely a milliók érlelte televényből ilyen virágot nevel, mint ez a Renée, ilyen furcsa, selyemhúsú, szoborcsupaszságú kéjvirágot, eleven élvezetet, mely langyos gyönyörillatot hagy maga után. Hanem a fűzér és a fejdísz az egész bálban sugdolózást keltett. A férfiak ráismertek az ékszerekre. A nők szeme lopva összevillant. Egyébről sem beszéltek egész este. Az egymásba nyíló termek a csillárok fehér fényében zsúfolásig megteltek tündöklő tolongással, mintha csillagok tömkelege hullott volna egy igen-igen szűk kis sarokba.

Egy óra tájban Saccard eltűnt. Úgy élvezte felesége sikerét, mint akinek sikerült egy színpadi fogás. Most ismét megszilárdította a hitelét. Valami ügye Laure d'Aurignyhoz szólította; megszökött, Maxime-ot kérve meg, hogy Renée-t a bál után kísérje haza a palotába.

Maxime az estét illedelmesen Louise de Mareuil társaságában töltötte, mindketten azzal voltak elfoglalva, hogy vadabbnál vadabb rágalmakat mondjanak a felső járkáló nőkre. S ha sikerült az addigiaknál nagyobb örültséget kieszelniük, zsebkendőjükbe fojtották nevetésüket. Renée volt kénytelen a fiatalember karját kérni, hogy távozhasson az estélyről. A hintóban ideges jókedve kerekedett; benne remegett még a fények, illatok és zajok kábulata, mely az imént rátört. Egyébként mintha el is felejtette volna körüti „ostobaságukat”, ahogy Maxime nevezte. Mindössze ezt kérdezte a fiatalembertől valami különös hanghordozással:

- Hát annyira mulatságos az a kis púpos Louise?

- Ó, nagyon mulatságos... - válaszolt a fiú még mindig nevetve. - Láttad azt a tűt de Sternich hercegné ruháján, ugye?... Hát nem azt mondja rá Louise, hogy szarvasbogarat ábrázol, és a szegény herceget jelképezi a szarvával?

Renée jót mulatott ezen a szabadszájú diáktrefán. Amikor hazaérték, s Maxime búcsúzkodni kezdett, az asszony megkérdezte:

- Nem jössz föl? Céleste bizonyára készített valami harapni valót.

Maxime fölment, szokott nembánomságával. Odafönt nem volt harapnivaló, Céleste pedig lefeküdt már. Renée-nek kellett meggyújtania a kis háromágú tartóban a gyertyákat. A keze remegett egy kissé:

- Ez az ostoba - mondta a szobalányra -, biztosan félreértette a parancsomat... Magam ugyan le nem vetkőzöm soha.

Átment az öltözőjébe. Maxime utánament, hogy elmesélje Louise egy újabb mondását, mely az eszébe jutott; olyan nyugodtan viselkedett, mintha csak valamelyik barátjánál időzne; már nyúlt is a szivartárcájáért, hogy rágyújtson egy havannára. Ekkor azonban Renée, mihelyt letette a gyertyatartót, megfordult, s a fiatalember karjába dőlt, némán és nyugtalanítón, száját a szájára tapasztva.

Renée lakosztálya selyem- és csipkefészek volt, a kacér fényűzés csodája. Egy csepp kis budoár nyílt a hálószoba előtt. A két helyiség tulajdonképpen egy volt, azaz hogy a budoár csupán a küszöbe volt a szobának, amely pamlagokkal bebútorozott, ajtótlan, kettős függönnyel elválasztott, nagyobb hálófülke volt. A falat mindkét helyiségben hatalmas rózsas-, fehér-orgona- és boglárkacsokrokkal átszőtt, fakó lenszürke selyemkárpit borította. Az ablakok és ajtók függönyei velencei csipkéből voltak, váltakozva szürke és rózsaszín csíkos selyemalapon. A hálószobában a fehér márványkandalló - valódi kincs - úgy kínálgatta drága lazúrkő- és mozaikberakásait, mint valami virágkosarat, megismételve a kárpit rózsáit, fehér orgonáit és boglárkáit. Egy nagy, szürke és rózsaszín ág, melynek kelmeivel borított, párnázott fáját nem lehetett látni, fejjel állt a falnak, s a szoba egyik felét egészen megtöltötte drapériái áradataival, csipkéivel, bokkrétákkal átszőtt selymével, mely a mennyezetről omlott alá a szőnyegre. Mintha lekerekített, kivagdalt, buggyos, szalagos, fodros női ruha lett volna; s az a bő függöny, mely szoknyaként dagadozott, nagy testű, szerelmes nőt idézett, amint eldől, elalél, párnájára hanyatlik. A függönyök alatt valóságos szentély állt, apró redőkbe szedett batisztok, csipkehó, megannyi kényes és lenge holmi, áhítatos derengésbe merülve. Az ágyhoz, ehhez a szent terjedelmű műtárgyhoz képest, mely ünnepi díszbe öltözött kápolnára emlékeztetett, szinte elenyésztek a többi bútorok: az alacsony ülőkék, a kétméteres állótükör, a számtalan fiókkal ellátott szekrények. A földet beborító kékszürke szőnyeget hullott szirmú, halvány rózsák lepték. És az ágy két oldalán két nagy fekete medvebőr feküdt, rózsaszín bársonyszegéssel, ezüstkarmokkal, ablak felé fordított fejükből az üvegszem mereven bámult a pusztalevegőbe.

A szobában szelíd harmónia, fojtott csönd uralkodott. Egyetlen kirívó szín, fémes fény, világos aranyozás sem csengett bele a rózsaszín és szürke álmodozó szőlőmárába. Maga a kandallódísz, a tükör kerete, az ingaóra, a kis kandeláberek régi sèvres-i porcelánból voltak, alig látszott tőlük a foglalat aranyozott reze. Csodálatos volt ez a kandallódísz, de kivált az ingaóra, körbetáncoló pufók Ámorjaival, kik előrejöttek, ráhajoltak a számlapra: egy csapat anyaszült meztelen kölyök, aki fittyet hány az órák sebes futásának. Ez a tompított pompa, ezek a színek és ezek a tárgyak, melyeket Renée ízlése gyengédnek és mosolygónak kívánt, alkonyi homályba, befüggönyözött hálófülke derengő világosságába öltöztették a szobát. Úgy tetszett, mintha nem érne véget az ágy, mintha öblös ágy volna az egész szoba, szőnyegeivel, medvebőrjeivel, kárpitozott székeivel, párnázott kárpitjaival, mely folytatta a padló puhaságát végig a falakon, föl a mennyezetig. S mint valami ágyban, a fiatalasszony minden rajta hagyta testének nyomát, melegét, illatát. Ha félrevonta az ember a budoár kettős függönyét, úgy tetszett, mintha selyempaplant emelne fel, és belépne egy még meleg és átfült nagy ágyba, ahol a finom holmikon felismeri még egy harmincéves párizsi asszony imádandó idomait, álmát, ábrándjait.

A szomszédos ruhatárban, egy óperzsa kárpitú, tágas szobában egyszerűen körben álltak a magas rózsafa szekrények, bennük ruhák hada lógott. Céleste nagyon módszeresen dolgozott: a ruhákat időrendbe sorakoztatta, megcímkézte, számtani rendet teremtett úrnője sárga és kék szeszélyei között, sekrestyék áhítatát s nagy istállók tisztaságát vitte a ruhatárba. Más bútor nem volt ott, egy szál ruha sem hányódott; a szekrények lapjai hidegen és tisztán fénylettek, akár egy hintó lakkozott oldalai.

De a lakás csodája az öltöző volt, szóbeszéd tárgya egész Párizsban. Úgy emlegették „a szép Saccard-né öltözőjét”, ahogy a „versailles-i tükörfolyosót” szokás emlegetni. Az öltöző a palota egyik tornyocskájában foglalt helyet, éppen az aranypettyes kis szalon fölött. A belépőt nagy, kerek sátorra emlékeztette, tündérsátorra, melyet álmában állított fel egy szerelmes amazon. A mennyezet közepén vésett ezüstbronz tartotta a sátor szárnyait, melyek a falig íveltek, s onnan egyenesen hullottak alá a padlóig. Ezeket a rózsaszín selyemalátétes szárnyakat és gazdag kárpitokat szabályos közökben nagy redőkbe szedett, világos fátolszövet borította; rávarrott csipkedísz választotta el a redőket egymástól, vonaldíszes ezüstpálcák futottak le az abroncsból, le a kárpit mentén, minden egyes csipkedísz két oldalán. A hálószoba rózsaszín szürkésége itt kivilágosodott, rózsaszín fehérre, meztelen testszínre változott. S e csipkelugas és e függönyök alatt, melyek az abroncs szűk karikáján át csupán kékes lyukat engedtek látni a mennyezetből, ahová Chaplin festett egy íját nézegető és feszítő Ámort, az ember egy cukorkásdoboz fenekén vagy valami drága ékszertokban képzelte magát, amely úgy kitágult, mintha nem is gyémánt ragyogására, hanem egy nő meztelenségére szabták volna. A hófehér szőnyegben egyetlen virágminta sem volt. Egy tükrös szekrény, két ajtószárnyán ezüst berakással, egy pamlag, két párnás ülőke, fehér szaténsámolyok, egy nagy rózsaszín márványlappal öltözőasztal, melynek a lábai eltűntek a muszlin- és csipkefodrok alatt: ez volt a helyiség bútorzata. Az öltözőasztal kristályai, az üvegek, a vázák, a mosdótál, mind rózsaszín-fehér érezetű, régi csehüvegből voltak. Állt ott még egy másik asztal is, ezüstberakásos, mint a tükrös szekrény, rajta szép rendben a felszerelés, a tisztálkodóeszközök; e meghökkenítő gyűjtemény tömérdek, ismeretlen rendeltetésű, apró-cseprő szerszámot tárt a szem elé: hátvakarókat, körömrészelőket, a legkülönbözőbb nagyságú és alakú ráspolyokat, egyenes és görbe ollókat, csipeszek és tűk minden válfaját. Valamennyi tárgy ezüstműből és elefántcsontból készült, Renée monogramjával díszítve.

Hanem volt a szobának egy gyönyörűsége sarka, kiváltképpen emiatt vált nevezetessé. Az ablakkal szemközt a sátor szárnyai szétnyíltak, s egy hosszabb, nem nagyon mély benyíló-félében egy fürdőt tártak fel, padlóba mélyesztett, rózsaszínű márványmedencét, melynek

nagy kagylóra emlékeztető bordázott oldalai felértek a szőnyeg széléig. A medencébe márvány lépcsőfokokon lehetett lemenni. A hattyúnyakú ezüstcsapok fölött egy keretelen, metszett velencei tükör - kristályába maratott rajzokkal - foglalta el a benyíló háttérét. Renée minden reggel megmártózott. Ez a fürdés egész napra megtöltötte a szobát nyirkossággal, üde, nedves testszaggal. Olykor egy-egy be nem dugaszolt üvegcsé vagy dobozából kint felejtett szappan csípősebb illatokat lopott ebbe a kissé hervadt lagymatagságba. A fiatalasszony szívesen ellustálkodott itt délig, majdnem meztelenül. Meztelen volt a kerek sátor is. A rózsaszín fürdőmedence, a rózsaszín asztalok és tálkák, a mennyezet és a falak fátyolhuzata, mely alatt mintha rózsaszín vér keringett volna: mind eleven test, kerek vállak és keblek gömbölyűségeit öltötték magukra; hol egy gyermek hófehér bőrének, hol egy asszony meleg bőrének nézhetne volna az ember, a napszak szerint. Nagy-nagy mezítelenség volt az egész. Ha Renée kijött a fürdőmedencéből, szőke teste csak egy csepp rózsaszínt kevert a szoba rózsaszín mezítelenségéhez.

Maxime vetköztette le Renée-t. Értett az ilyesmihez, fúrge ujjai szinte kitalálták a tűk helyét, vele született ösztönösséggel futottak körül a derekán. Kibontotta a haját, kiszedte a gyémántjait, majd rendbe tette a fejét éjszakára. S e szobalányi és fodrászi működését tréfákkal és simogatásokkal fűszerezte; Renée nevetett, buja, fojtott nevetéssel, közben ropogott a ruhaderék selyme, és a szoknyái egymás után oldódtak le. Amikor meztelen lett, elfújta a kandaláber gyertyáit, átölelte Maxime-ot, s valósággal bevonszolta a hálószobába. A bál végképp megrészegítette. Lázában is tisztán állt előtte a kandallója mellett töltött előző nap, az izzó kábulat, a réveteg és csábos álmok napja. Rémllett, mintha még mindig hallaná, ahogy Saccard és Sidonie száraz hangja felelget egymásnak, számokat kiabál, végrehajtói orrhangon. Ezek az emberek tették tönkre, ezek taszították a bűnbe. És még ebben az órában is, míg a nagy sötét ágylén a fiú ajkát kereste, mindegyre Maxime-ot látta az előző napi zsarátnokban, amint részegezi perzselő tekintetét.

A fiatalember csak reggel hat órakor távozott. Az asszony átadta neki a Monceau park kiskapujának a kulcsát, s megeskette, hogy eljön minden este. Az öltözőszobát az aranypettyes szalonnal egy falba rejtett cselédlépcső kötötte össze, mely a tornyocska minden helyiségéhez szolgált. A szalonból könnyen át lehetett menni a télikertbe s kijutni a parkba.

Maxime, amikor hajnalban kilépett a sűrű ködbe, egy kissé kábult volt a jó szerencséjétől. Különben ezt is a semleges lény elnéző engedékenységevel fogadta.

„Annyi baj legyen! - gondolta. - Elvégre ő akarja... Pokolian jó alakja van; és igaza volt: kétszer olyan szórakoztató az ágyban, mint Sylvia.”

Lassan csúsztak a vérfertőzésbe, attól a naptól kezdve, hogy Maxime nyütt kollégista zubbonnyában Renée nyakába borult, összegyűrve az asszony francia nemzetőr-kabátját. Ettől fogva minden pillanat tovább és tovább sodorta őket a züllés útján. Az a furcsa nevelés, melyben a fiatalasszony a gyereket részesítette; a bizalmaskodások, melyek pajtásokká tették őket; később pedig vallomásaik kacagó merészsége; mindezek a veszedelmesen gyanús érintkezések végül is különös viszonyt szöttek köztük, melyben a barátság érzése úgyszólván testi kielégüléssé vált. Már hosszú évek óta egymásnak adták magukat; a durva aktus csak heves kitörése volt ennek az öntudatlan szerelmi nyavalyának. Térbolyodott világban éltek, ahol vétkük úgy burjánzott, mint gyanús nedveket levedző, zsíros trágyadombon; különös, kifinomult változatban bontakozott ki, a lezüllés sajátos feltételei között.

Amikor a nagy hintó a Bois-ba vitte s lágyan gördítette őket végig a fasorokon, s ők malacságokat sugdostak egymás fülébe, s keresgéltek gyerekeik ösztönös rosszalkodásait: mindez már eltévelyedés volt, vágyaik be nem vallott kielégítése. Homályosan vétkesnek érezték

magukat, mintha már futólag érintkeztek volna; sőt ez az eredendő bűn, e mocskos beszélgetéseknek az a bágyadtsága, mely kéjes fáradtsággal lankasztotta el mindkettejüket, még édesebben cirógatta őket, mint a valóságos csókok. Pajtáságuk ily módon két szerelmes andalgása volt, mely egy napon végzetszerűen a Riche Kávéház szobájába s Renée szürke és rózsaszín ágyába kellett hogy vigye őket. Amint egymás karjában találták magukat, vétkük nem rendítette meg őket. Mintha már régi szeretők lettek volna, kiknek a csókjaiban emlékek vannak. S annyi órát vesztegettek már el egész lényük érintkezésében, hogy akarva-akaratlan e nem sejtő gyöngédségekkel teli múltjukról beszélgettek.

- Emlékszel - mondta Maxime -, aznap, mikor Párizsba jöttem, milyen mókás öltözékben voltál; s az ujjammal szöveget rajzoltam a melledre, azt tanácsoltam, hogy hegyesen vágd ki a ruhád... Éreztem a bőrödet a blúzod alatt, s az ujjam belesüppedt egy kicsit... Nagyon jó volt...

Renée nevetett, megcsókolta, ezt suttozta:

- Már jócskán romlott voltál akkor... Hogy mulattattál bennünket Wormsnál, emlékszel? „A mi kis gavallérunk”-nak hívtunk. Én most is azt hiszem, hogy a vastag Suzanne akármit megengedett volna neked, ha a márkiné nem vigyázta volna árgus szemekkel.

- Ó, igen, jókat neveltünk... - suttozta a fiatalember. - A fényképalbum, mi? S a többi mind: kocsikázásaink Párizsban, uzsonnáink a körüti cukrászdában; azok a kis epres sütemények, tudod, mennyire rajongtál értük... Mindig emlékezni fogok arra a délutánra, amelyen elmesélted Adeline zárdabeli kalandját: leveleket intézett Suzanne-hoz, és Arthur d’Espanet-t írt alá, mintha férfi volna, felajánlva, hogy megszökteti...

A szeretők megint felvidultak ezen a remek kis eseten; aztán Maxime folytatta simogató hangján:

- Amikor értem jöttél a kollégiumba a hintódban, mulatságosan festhettünk mindketten... Majdhogy el nem tűntem a szoknyáid alatt, olyan kicsi voltam.

- Igen, igen - suttozta az asszony remegve, magához vonva a fiút -, nagyon jó volt, ahogy mondd... Szerettük egymást, de nem is tudtuk, ugye? Én előbb fedeztem föl, mint te. A múltkoriban, a Bois-ból hazajövet hozzáértem a lábad szárához, és beleborzongtam... De te semmit sem vettél észre. Nem gondoltál rám, mi?

- Ó, dehogynem - válaszolt Maxime egy kissé zavartan. - Csakhogy nem tudtam, érted... Nem mertem.

Hazudott. Az a gondolat, hogy Renée az övé legyen, soha nem merült fel benne határozottan. Körötte forgott bűnös hajlamaival, de vágyini nem vágyott rá. Nagyon is puhány volt az ilyen erőfeszítéshez. Elfogadta Renée-t, mert az a nyakába varrta magát, ő pedig becsúszott az ágyába, akaratlanul, szándéktalanul. Hogy odagurult, ott maradt, mert meleg volt benne, ő meg ott ragadt mindenütt, ahová belepottyant. Eleinte még a hiúságát is legyezgette a dolog. Ez volt az első férjes asszony, aki az övé lett. Nem törődött vele, hogy a férj az apja.

Hanem Renée belevitte a bűnbe a lezüllött szív minden lángolását. Ő is lecsúszott a lejtőn. De ő nem gurult rajta végig tehetetlen testként. A vágy későn támadt benne, amikor már nem küzdhetett ellene, amikor a bukás már végzetessé vált. Ez a bukás úgy tárult fel előtte, váratlanul, mint unalmának kényszere, mint végsőkéig fokozott ritka élvezet, mely egyedül képes felébreszteni megcsömörlött érzékeit, elkínzotta szívét. Annak az őszi sétának a során, mikor alkonyi nyugovóra tért a Bois, akkor legyintette meg a vérfertőzés kósza gondolata, mint valami csiklandozó érzés, mely ismeretlen borzongással bizsergette a bőrét; este pedig, a vacsora kápatosságában, a féltékenység ostora alatt világossá vált ez a gondolat, tüzesen meredt rá a télikert lángjaiban, Maxime-mal és Louise-zal szemközt. Ebben az órában akarta a

rosszat, a rosszat, melyet senki nem mer elkövetni, a rosszat, mely kitölti majd üres életét, s végre eljuttatja abba a pokolba, melytől még mindig borzadt, akár régen, kislány korában. Másnap aztán már nem akarta, mert valami különös lelkifurdalást és fáradtságot érzett. Úgy rémlett, hogy máris vétkezett, hogy nem is olyan jó dolog az, mint gondolta, s hogy valóban gyalázat lenne. A válságnak végzetszerűen, magától kellett bekövetkeznie, ennek a két emberi lénynek, e két pajtásnak a közreműködése nélkül, akiknek az volt a sorsa, hogy egy szép estén félrevezessék önnönmagukat, s abban a hitben, hogy kezet fognak, közösjenek. De az ostoba bukás után Renée újra visszatért a névtelen gyönyörűről szövögetett ábrándjaihoz, s ekkor újra a karjába kapta Maxime-ot, mert kíváncsi volt rá, kíváncsi volt annak a szerelemnek kegyetlen örömeire, amelyet bűnnek tekintett. Akarata elfogadta a vérfertőzést, követelte, élvezni kívánta a legmélyéig, még a lelkifurdalásokig is, ha valaha is jelentkeznének. Cselekvővé, tudatossá lett. Szeretett a nagyvilági nő lelkesedésével, a polgári nő nyugtalan előítéleteivel, annak a nőnek küszködésével, örömeivel és irtózatával, aki saját megvetésébe fojtja magát.

Maxime minden éjjel meglátogatta. A kert felől érkezett, egy óra tájban. Renée legtöbbször a télikertben várt rá, melyen át kellett haladnia, hogy a kis szalonba jusson. Egyébként tökéletesen szemérmetlenek voltak, alig rejtőztek el, megfélemeztek a házasságtörés leghagyományosabb óvatossági szabályairól is. Az igaz, hogy a palotának ez a zuga csak az övék volt. Csupán Baptiste-nak, a férj komornyikjának volt joga belépni ide, ő pedig, mint komoly ember, azonnal eltűnt, mihelyt a szolgálata véget ért. Sőt Maxime azt állította kacagva, hogy azért vonul vissza, mert Emlékezéseit írja. Egyik éjjel azonban - a fiatalember nem sokkal előbb érkezett - Renée megmutatta neki a komornyikot: ünnepélyesen haladt át a szalonon, gyertyatartóval a kezében. A szálás szobainas, miniszteri termetével, a viasz sárga világánál még kifogástalanabb, még szigorúbb arcú volt ezen az éjszakán, mint egyébként. Amint a szeretők kihajoltak, látták, hogy elfújja a gyertyáját, s az istállók felé indul, ahol a lovak és a lovászok alszanak.

- A körútját járja - szólalt meg Maxime.

Renée megborzongott. Baptiste rendszerint nyugtalanította. Még azt is mondta néha, hogy ez az egyetlen tisztességes ember a palotában, hűvösségével, tiszta tekintetével, mely sosem pihen meg a nők vállán.

Ezután óvatosabbak lettek találkaik alkalmával. Bezárták a kis szalon ajtóit, s most már háborítatlanul birtokolhatták a szalont, a télikertet és Renée lakosztályát. Egész világ volt ez. Az első hónapokban a legagyafűrtabb, a legválogatottabb gyönyöröket élvezték itt. Végighordozták szerelmüket a hálósoba széles, szürke és rózsaszín ágynak fekvő részén kezdve az öltözőszoba rózsaszín és fehér meztelenségén s a kis szalon sárga-moll szimfóniáján. Sajátos zamatával, kárpitjával, külön életével minden egyes szoba más és más gyöngédséget ébresztett bennük, más és más szeretővé tette Renée-t: kényes és szép volt nagyúri, párnázott fekhelyén, annak a langyos arisztokratikus szobának a közepén, ahol a szerelem illedelmesen tartózkodó volt; a testszínű sátorban, a fürdőmedence illatai közepette, a nyirkos ernyedtségben szeszélyes és érzéki lánynak bizonyult, aki a fürdőből kilépve adja oda magát, Maxime is itt szerette a legjobban; odalent meg a kis szalonban, a derűs napkeltében, a haját megaranyozó aranylós hajnal közepén istennővé lett, szőke Diana-fejével, szűzies mozdulatú meztelen karjával, tiszta testével, mely a kis pamlagokon antik kellemű, nemes vonalakban tudott elfeküdni. Volt azonban egy hely, melytől Maxime valósággal borzadt, ide Renée csak rossz napjain hurcolta magát, amikor még vadabb bódulatra vágyott. Ilyenkor a télikertben szeretkeztek. Itt élvezték a vérfertőzés gyönyörét.

Egyik éjszaka, egy gyötrelmes órán, a fiatalasszony azt akarta, hogy a szeretője menjen el az egyik fekete medvebőrért. Aztán lefeküdtek erre a tintaszín szőrmére, egy medence szélén, a körbevívó nagy sétaúton. Odakint dermesztő hideg volt a kristályos holdsütésben. Maxime reszketve érkezett, füle és ujjai jéggé fagytak. A télikert úgy fel volt hevítve, hogy a fiú elájult az állatbőrön. Olyan nyomasztó hőségbe jutott, ahogy kikerült a hideg száraz marásából, hogy egész teste égett, mintha megvesszőzték volna. Mikor magához tért, meglátta Renée-t térdelve, meggörbülve, kimeredt szemmel; állati tartása megijesztette. Leomló hajjal, meztelen vállal, az öklére támaszkodott, gerincét elnyújtva, mint egy foszforeszkáló szemű nagy macska. A hanyatt fekvő fiatalember megpillantotta ennek a rámeredő, imádandóan szerelmes állatnak a válla fölött a márványszfinxet, amelynek fénylő combjait megvilágította a hold. Renée tartása és mosolya ugyanolyan volt, mint ezé az asszonyfejű szörnyetegé, és megoldott szoknyaiban mintha fehér húga lett volna e fekete istenségnek.

Maxime még bágyadt volt. A hőség fojtón sötétlett, nem tűzesőként zuhogott az égboltról, hanem a föld színén terjengett, mint valami egészségtelen kigőzölgés, és párája viharral terhes felhőként emelkedett a magasba. A szeretőket forró nedvesség borította el harmattal, égő verejtéssel. Sokáig maradtak mozdulatlanul, szótlanul ebben a lángfürdőben: Maxime a földre nyomva, tehetetlenül, Renée remegve, a csuklóján és a térdén tartva magát. Kívülről, a télikert apró üvegtábláin át belátszott a Monceau park egy-egy darabja, finom, fekete csipkés facsoportok, befagyott tavakhoz hasonló fehér gyepágyak, kihalt táj, melynek könnyed vonalai s derűs és egységes színei japán metszetek részleteire emlékeztettek. S e perzselő földdarab, e lángba borult fekvőhely, melyen a szeretők elnyúltak, furcsán forrongott e nagy, néma hideg közepén.

Tébolyodott szerelmi éjszakájuk volt. Renée volt a férfi, a szenvedélyes és cselekvő akarat. Maxime túrt. Ez a szőke, szemrevaló, semleges lény, akinek már gyermekkorától fogva fogyatékos volt a férfiasága, a fiatal nő mohó karjai közt nagy lánnyá változott, szőrtelen tagjaival, római ifjúra valló, bájos, karcsú vonalaival. Mintha csak a torz gyönyörökre született és nőtt volna fel. Renée élvezte uralmát, meghajlította szenvedélye alatt ezt a teremést, akiben még most is ingadozott a nem. A vágy szakadatlan ámulata, az érzékek meglepetése, émelygés és gyötrelmes gyönyörűség furcsa keveréke volt ez számára. Nem tudta már, hányadán van vele; kételkedve gondolt újból és újból finom bőrére, párnás nyakára, elernyedéseire, ájulásaira. Ekkor úgy érezte, hogy egy órára eltelik. Új borzongást tárva föl előtte, Maxime kiteljesítette örült öltözékeit, bámulatos fényűzését, szélsőséges életét. Testébe írta azt a szertelen hangot, mely ott harsogott már körötte. Ez volt a kor divatjához és hóbortjaihoz illő szerető. E csinos fiatalember, akinek rövid kabátjai megmutatták törékeny idomait, ez a félbemaradt lány, aki középen elválasztott hajjal, halkán kacarászva és unottan mosolyogva sétálgatott a körutakon, Renée keze között eszközévé vált a kicsapongásnak, amellyel hanyatló, rothadt társadalmakban találkozunk időnként, és amely kimeríti a testet, és megrontja az értelmet.

És különösképpen a télikertben volt Renée a férfi. Az ott töltött izzó éjszakát még több is követte. A télikert velük szeretett, velük égett. A tikkadt levegőben, a hold fehérlő fényében látták, hogy körülöttük a növények furcsa világa kuszán imbolyog, ölelkezik. A fekete medvebőr egész szélességében elfoglalta a sétautat. Lábuknál gőzölgött a medence, telve nyüzsgéssel, sűrűn egymásba fonódó gyökerekkel, a tündérrózsa rózsaszín csillaga kitárulkozott a víz színén, mint szűz leány keble, s a monsterák lógatták alélt nereidák hajzatára emlékeztető bozontjukat. Köröttük meg a pálmafák, a nagy indiai bambuszok magasodtak, felnyúltak a bolthajtásig, ott meghajoltak, s bágyadt szeretők imbolygó mozdulatával akasztották egymásba leveleiket. Lejjebb a páfrányok, az ölyvharasztok, az alsophilák olyanok voltak, mint zöld asszonyok, szabályos fodrokkal díszített bő szoknyájukban némán és mozdulatlanul vártak a szerelemre a sétaút szélén. Melljük vörös foltos, csavart levelű begóniák és fehér, lándzsa-

levelű caladiumok tárták fel sebeiket és sápadtságukat, amit a szeretők nem próbáltak megfejteni, de olykor véresen durva ölelések közben földön hempergő csípők és térdek gömbölyűségeit fedezték fel bennük. És a gyümölcsfürtjeik súlya alatt görnyedező banánfák a talaj zsíros termékenységéről beszéltek nekik, az abesszíniai euphorbiák pedig - a sötétben homályosan látták tuskés, torz, gyalázatos dudorokkal rakott gyertyáikat - mintha izzadnák magukból a nedveket, e lángoló nemzés túlcorduló árját. De amint tekintetük mind mélyebben hatolt a télikert zugaiba, a lombok és száruk mind őzjögőbb kéjelgéseiivel telt meg a homály: a lépcsőfokokon nem a bársonyosimáságú rózsánadakat, a lila harangos gloxiniákat, a régi, fényezett lakklemezekhez hasonló dracénákat látták már; eleven növények táncoltak körbe-körbe, kielégítetlen szerelemben hajsztolták egymást. A négy sarokban, ott, ahol a liánfüggönyök lugasokat takargattak, érzékeik képzelgése még vadabbá vált, s a vaníliák, a halkábítók, a qualisok és bauhiniák karcsú hajtásai láthatatlan szerelmesek végeérhetetlen karjaivá lettek, epekedőn terjesztették ki ölelésüket, hogy magukhoz vonzzanak minden szétszórt gyönyört. Ezek a végtelen karok petyhüdtlen csüngtek, szerelmi görcsben fonódtak össze, keresték egymást, egymásra tekeredtek, mintha tömeges üzekedésre készülnének. A télikert hatalmas párzása volt ez, az őserdőnek ebben a zugában, ahol lángoltak a forró égőv növényei és virágai.

Maxime és Renée megrontott érzékkel érezték, mint ragadja őket magával a föld e mérhetetlen násza. A talaj a medvebőrön keresztül sütötte a hátukat, s a magas pálmákról a forróság cseppjei permeteztek rájuk. A fák törzsében keringő nedvek átjárták őket is, azonnali növekedés, óriási arányú, esztelen szaporodás vágyát oltották beléjük. Részt vettek a télikert párzásában. És ekkor, a sápadt fényben látomások kábították őket, lidérces álmok, melyek során sokáig nézhették a pálmák és páfrányok szeretkezéseit; a lombok kusza, kétértelmű alakokat öltöttek, amiket vágyaik érzéki képekben rögzítettek; mormogások, suttogások szálltak feléjük a sűrűből, alélt hangok, elragadtatott sóhajok, fojtott fájdalomkiáltások, távoli nevetések, tulajdon csókjaik megannyi locska hangja, amit a visszhang mind a fülükbe vert. Olykor azt hitték, hogy földrengés rázza őket, mintha kielégülése csúcspontján maga a föld is kéjes zokogásban tört volna ki.

Ha lehunyták volna a szemüket, ha a fojtó hőség és a sápadt fény nem rontotta volna meg valamennyi érzéküket, már maguk az illatok is felfokozott, ideges izgalmat keltettek volna bennük. A medence csípős, mélyreható illattal áztatta őket, elvegyült benne a virágok és lombok ezernyi illata. Olykor a vanília gerlebúgással énekelt, aztán a stanhopeák keményebb hangjai szálltak, csíkos szájuk lehelete erős és csípős, mint egy lábadozóé. Az orchideák vékony láncokon függő kosaraikból árasztották leheletüket, eleven füstölők gyanánt. De az uralkodó szag, amelybe beleolvadt valamennyi kósza sóhaj, emberszag volt, szerelemszag. Maxime ráismert, amikor megcsókolta Renée tarkóját, amikor beletemette arcát kibomlott hajába. S megrészegekedtek ettől a szerelmes asszonyi szagtól, mely úgy terjengett a télikertben, mint valami hálósobában, ahol vajúdik a föld.

A szeretők rendszerint a madagaszkári tanghi-fa alá feküdtek, ennek a mérges cserjének a levelébe harapott bele egyszer a fiatalasszony. Köröttük szoborfehérségek kacagtak, látva a lombok roppant ölekezéseit. Amint fordult a hold, odább-odább csúsztatta a csoportokat, változó fényével megelevenítette a drámát. S ők ezer meg ezer mérföldre voltak Párizstól, kívül a Bois és a hivatalos fogadások könnyed életén, egy indiai őserdő zugában, valami szörnyűséges templomban, melynek a fekete márványszfinx lett az istene. Érezték, mint zuhannak a bűnbe, az elátkozott szerelembé, a szilaj, állati szeretkezésbe. Az őket körülvevő hemzsegés, a medence süket nyüzgése, a lombozat csupas szemérmertlensége a szenvedély dantei poklára taszította őket. És ott, ennek az üvegkalkának a mélyén, mely forrott a nyár

lángjaiban, elhagyottan a december ragyogó hidegében, ott élvezték a vérfertőzést, mint valami túlfűtött föld bűnös gyümölcsét, és rémítő fekhelyük vak félelmet keltett bennük.

S a fekete bőr közepén ott fehérlett Renée teste, egy kushadó nagy macska tartásában, kinyújtott gerinccel, inas térdhajlatokként megfeszülő csuklóin. Egészen megduzzadt a kéjtől, s vállának és csípőjének éles vonalai ragadozó kegyetlenséggel váltak ki a tintaszínű foltból, amellyel a szőrme befeketítette a sétaút sárga homokját. Leste maga alatt Maxime-ot, a hanyatt fekvő zsákmányt, mely elhagyta magát, s egészen az övé volt. S olykor lehajolt hirtelen, és megcsókolta izgatott szájával. Szája ilyenkor mohó és véres csattanással nyílt fel, mint azé a kínai hibiscusé, mely leplével betakarta a palota oldalát. Csupán a télikert tüzes lánya volt már. Csókjai kivirultak és elhervadtak, mint a nagy mályva virágai, melyek alig élnek egynéhány órát, és szünös-szüntelen újjászületnek, mint egy óriás Messalina felsebzett és telhetetlen ajkai.

A felesége nyakába adott csók gondolkodóba ejtette Saccard-t. Jó ideje nem élt már férji jogával; a szakítás természetesen következett be, minthogy egyikük sem ápolta ezt a viszonyt, mely mindkettőjüknek terhére volt. Ha mégis arra gondolt, hogy visszatér Renée hálószobájába, okvetlenül valami jó üzletnek kellett megbújni hitvesi gyöngédsége mélyén.

A charonne-i spekuláció jól állt, ámbár a kimenetele aggodalomra adhatott még okot. A vakító ingmellű Larsonneau mosolygása sehogy sem volt ínyére Saccard-nak. Larsonneau pusztán közvetítő volt csak, ki a nevét kölcsönözte, és szolgálataiért tíz százalék várt rá a leendő hasznóból. És jóllehet a kisajátítási ügynök egy fityinget sem fektetett az üzletbe, és Saccard, miután előteremtette a zenés kávéház alaptőkéjét, minden óvintézkedést megtett: viszonteladás, kitöltetlen keltezésű levelek, előre adott nyugták, mégis kínoztta valami tompa félelem, valami árulás előérzete. Megsejtette cinkosában azt a szándékot, hogy meg akarja zsarolni a hamis leltárral, amelyet gondosan őrzött, s amelynek köszönhette, hogy részt kapott az üzletben.

A két cinkos szorongatta is erősen egymás kezét. Larsonneau „kedves mester”-nek titulálta Saccard-t. Alapjában véve őszintén bámulta ezt az egyensúlyozó művészt, akinek a spekuláció kifeszített kötelén végzett mutatványait műkedvelőként figyelte. Az a gondolat, hogy becsaphatja, úgy csiklandozta, mint valami ritka és izgalmas élvezet. Egyelőre csak homályos tervet dédelgetett magában, nemigen tudta, hogyan forgassa a kezében levő fegyvert, félvén, hogy megvágja saját magát. Érezte egyébként, hogy ki van szolgáltatva egykori munkatársának. A telkek és az épületek, melyeket a nagy szakértelemmel összeállított leltárak csaknem két millióra értékelték, s amelyek negyedrészt annyit sem értek, okvetlenül elmerülnek majd egy csőd feneketlen örvényében, hacsak a kisajátítás tündére meg nem érinti őket varázsvesszejével. Az eredeti tervek szerint, amelyekbe bepillantottak, a telkeket részben elsodorta volna az az új körút, melyet azért létesítettek, hogy a vincennes-i lövegparkot összekösse a Prince-Eugène laktanyával, és behozza Párizs szívébe, megkerülve a Szent Antal külvárost; de félő volt, hogy a telkeknek csak egy-egy csücske esik bele, s a zenés kávéház ragyogó ötlete éppen vakmerőségén bukik meg. Ez esetben kényes kaland marad Larsonneau nyakán. Ez a veszély semmiképpen sem gátolta meg abban, hogy - valóban másodrendű szerepe ellenére is - sajgó szívvel ne gondoljon arra a sovány tíz százalékra, amit ebből az óriási, milliós lopásból kapni fog. És ilyenkor nem tudott ellenállni a dühödő váagnak, hogy kinyújtsa a kezét, és kihatoljon a maga részét.

Saccard még azt sem akarta, hogy Larsonneau pénzt kölcsönözzön a feleségének; magát is mulattatta ez a vaskos, melodramai fogás, melyben kedvét lelte bonyodalmak iránti hajlama.

- Nem, nem, kedvesem - mondta provence-i hanghordozásával, melyet meg túlzott is, ha fűszerezni akarta a tréfáját -, ne kuszáljuk össze számadásunkat... Maga az egyetlen ember Párizsban, akinek - erre megesküdtem - sosem leszek semmivel adósa.

Larsonneau beírta annyival, hogy megértesse vele: a felesége olyan, mint egy feneketlen zseb. Azt tanácsolta, ne adjon neki egy árva fillért sem, hogy az asszony nyomban átengedje nekik a birtokrészét. Ő jobb szerette volna, ha csak Saccard-ral van dolga. Tapogatózott is néha, sőt odáig ment, hogy arcán az életművész fáradt és közönyös kifejezésével így szóljon hozzá:

- Mégiscsak rendet kellene teremtenem az irományaim közt... A maga felesége megijeszt, kedvesem. Nem szeretném, ha lefoglalnának bizonyos nálam levő okmányokat.

Saccard nem az az ember volt, aki békésen tűri az efféle célzásokat, kivált ha tudja, miként vélekedjék az illető személy irodáiban uralkodó hideg és aprólékos rendről. Apró, furfangos és mozgékony személye testestül-lelkestül fellázadt az ellen a félelem ellen, amelyet ez a nagy, sárga kesztyűs, piperkőc uzsorás akart kelteni benne. A legnagyobb baj az volt, hogy belereszketett, ha a botrány lehetőségére gondolt; már látta, mint zavarja el gorombán a bátyja, s mint él Belgiumban valami bevallhatatlan üzletből. Egyszer aztán kijött a sodrából, és még le is tegezte Larsonneau-t:

- Ide süss, fiacskám - mondta neki -, te rendes fickó vagy, de jól tennéd, ha visszaadnád azt a bizonyos okmányt. Meglátod, azon az irkafirkán még összeveszünk egyszer.

A másik adta a csodálkozót, kezét szorongatta „kedves mesterének”, mély tiszteletéről biztosította. Saccard megbánta pillanatnyi ingerültségét. Ez idő tájt kezdett komolyabban foglalkozni azzal a gondolattal, hogy közeledik a feleségéhez; szüksége lehet még rá a cinkosa ellen, aztán meg arra is gondolt, hogy üzleti ügyeket remekül meg lehet tárgyalni az ágy párnáin. Az a nyakba adott csók lassanként egészen új hadvezetés távlatait nyitotta meg előtte.

Különben nem sietett, tartogatta az eszközeit. Egész télen érlelte a tervét, miközben százfelé tépték zavarosnál zavarosabb ügyei. Rettenetes volt számára ez a megrázkódtatásokkal teli tél, valóságos hadjáratot vezetett, melynek során naponta kellett legyőznie a csődöt. Ahelyett, hogy szűkebbre szabta volna a háztartás kiadásait, ünnepélyt ünnepélyre halmozott. De ha sikerült is mindennel szembeszállnia, el kellett hanyagolnia Renée-t, akit a végső győzelemre tartogatott, amikor a charonne-i műveletei megérlelődnek majd. Beérte annyival, hogy továbbra is csak Larsonneau közvetítésével adva pénzt neki, előkészítse a kibontakozást. Ha volt néhány ezer frankja, s az asszony már nagyon panaszkodott a nyomor miatt, neki adta a pénzt, azt állítva, hogy Larsonneau emberei az összeg kétszereséről követelnek váltót. Ez a komédiázás szerfelett mulattatta, elbűvölte a váltók meséjének a regényessége, amit beleszólt az üzletbe. Még legvalóságosabb nyereségei alkalmával is egészen rendszertelenül adta ki felesége ellátmányát, elhalmozta az asszonyt fejedelmi ajándékokkal, marokszám adta neki a bankjegyeket, hogy máskor valami nyomorúságos kis összeg miatt hetekig hagyja könyörögni. Most meg, hogy komolyan megakadt, emlegetni kezdte a háztartás terheit, úgy bánt Renée-vel, mint a hitelezővel, akinek az ember nem meri bevallani, hogy megbukott, s akit mesékkel hiteget. Az asszony nem is igen hallgatta; mindent aláírt, amit a férfi akart; csupán azt fájalta, hogy nem írhat alá még többet.

Saccard-nak eközben már kétszázezer frankot érő váltója volt az asszony aláírásával: neki magának alig kerültek száztízezer frankba. Miután aláíratta őket a forogatóként szereplő Larsonneau-val, óvatosan útjára bocsátotta a váltókat, arra számítva, hogy később majd döntő fegyverként használja fel. Nem tudta volna ezt a rettentő telet végigélni, feleségének uzsorakölcsönt nyújtani s a nagy házat továbbra is fenntartani, ha el nem adja Malesherbes körúti telkét. Mignon és Charrier készpénzben fizettek érte, bar elképesztő összeget vontak le.

Ez a tél állandó örömnép volt Renée számára. Csak a pénzhánytól szenvedett. Maxime nagyon sok pénzébe került; a fiú még most is mostohaanyaként bánt vele, s mindenütt hagyta, hogy fizessen. Hanem ez a titkolt szegénység újabb gyönyörűséget hozott: a fiatalasszony csigázta az agyát, törte a fejét, hogy „drága gyermeke” hiányt ne szenvedjen valamiben; s ha rászedte férjét, hogy hajtson fel néhány ezer frankot, ő és a szeretője együtt verték el a pénzt, költséges örültségekre vetemedve, mint két diák, aki először rúg ki a hámból. Ha nem volt már egy fityingjük sem, otthon maradtak a palotában, örvendeztek a nagy épületnek, a vadozatú és arcátlanul ostoba fényűzésnek. Az apa sohasem volt odahaza. A szerelmesek gyakrabban őrizték a házi tűzhelyet, mint régebben. Renée végre forró gyönyörrel töltötte meg az aranyozott mennyezetek fagyos ürességét. A világi öröme e gyanús tanyája kápolnává lett,

ahol a nő, megbújva, új vallásnak hódolhatott. Maxime valami jellegzetes, átható tónust adott neki, mely olyan jól egyezett örült ruháival; de meg a fiú volt az a szerető, aki éppen beleillett ebbe a széles kirakatablakos palotába, melyet a pincétől a padlásig elárasztott a faragványok özöne; ő lehelt lelket a gipszbe, kezdve a két pufók Ámoron, melyek vízsugarat csorgattak kagylójukból az udvaron, egészen az erkélyeket tartó, nagy, meztelen nőalakokig, melyek kalászokkal és almákkal játszadoztak a homlokdíszek között; ő adott értelmet a dúsgazdag előcsarnoknak, a nagyon szűk kertnek, a ragyogó szobáknak, ahol tömérdek karosszéket lehetett látni, műtárgyat azonban egyet sem. A fiatalasszony, ki eleddig halálosan unta itt magát, most egyszerre jól szórakozott, úgy használta a palotát, mint egy tárgyat, mellyel eleinte nem tudott mit kezdeni. S már nem csupán a saját lakosztályában, az arany pettyes szalonban s a télikertben sétáltatta szerelmét, hanem szerte az egész palotában. Még a dohányzó pamlagán is örömmel időzött; ott feledkezett, azt mondogatta, hogy van ennek a szobának valami igen kellemes dohányillata.

Egy fogadónap helyett kettőt tartott. Csütörtökön ott volt minden betolakodó. Hanem a hétfőt bizalmas barátnői számára tartotta fenn. Férfiakat nem bocsátottak be. Egyedül Maxime vett részt ezekben a multságokban, amiket a kis szalonban rendeztek. Egy este Renée-nek az a meglepő ötlete támadt, hogy a fiút nőnek öltöztesse, s mint unokahúgát mutassa be. Adeline, Suzanne, Meinhold báróné s jelenlevő többi barátnői helyükről fölállva üdvözölték, meglepődve ezen az arcon, melyre emlékeztek valahonnan. Majd amikor rájöttek a turpisságra, nagyot nevettek, semmiképpen nem akarták, hogy a fiatalember levetközzék. Ott tartották szoknyáiban, ingerkedtek vele, kétértelmű tréfákat eresztve meg. Maxime, miután kikísérte a hölgyeket a nagykapun át, megkerülte a parkot, s visszajött a télikerten keresztül. A barátnőkben sosem támadt a leghalványabb gyanú sem. A szeretők bizalmasabbak már nem lehetek egymáshoz, mint azelőtt, amikor csak jó pajtásoknak mondták magukat. S ha megesett, hogy egy inas rajtakapta őket, amint két ajtó közt egy kissé szorosabban tapadtak egymáshoz, meg sem lepődött, minthogy megszokta már úrnőjének s az úr fiának tréfálkozásait.

Ez a tökéletes szabadság, a büntetlenség még bátorította is őket. Éjjelre bezárkóztak, nappal viszont a palota minden szobájában megölelgették egymást. Ezernyi apró játékot eszeltek ki, ha esős idő járt. De Renée legédesebb élvezete most is az volt, hogy pokoli tüzet rakasson, s az izzó tűz előtt szunyadozzék. Ezen a télen pazarnál pazarabb, káprázatos fehérműkben járt. Méregdrága ingeket és pongyolákat hordott, a csipke és a batiszt csak fehér füstként lebegett körülötte. Szinte meztelenül nyúlt el a tűz vörös fényében, rózsás csipkéiben és rózsás bőrével, testét lángok fűrésztették a lenge holmikon át. Maxime a lába előtt kuporgott, térdét csókolgatta, nem is érezve a fehérműt, mely átvette a szép test melegét és színét. A nap alacsonyan járt, alkonyi fény hullott a sötét szobába, Céleste a hátuk mögött járt-kelt nyugodt lépteivel. Természetesen lett a büntársuk. Egyik reggel, hogy az ágyban feledkeztek, ott találta őket, s megőrizte hidegvérű cseléd-nyugalmát. Ezután már nem zavartatták magukat előtte, bármikor beléphetett, csókjaik csattanására még a fejét sem fordította meg. Számítottak rá, hogy figyelmezteti őket, ha veszély közeleg. Nem pénzen vették meg a hallgatását. Nagyon takarékos, nagyon tisztességes lány volt, senki sem tudott róla, hogy szeretője volna.

Ezalatt Renée nem zárkózott be otthonába. Társaságba járt, kísértette magát Maxime-mal, fekete ruhás szőke apródjával, s ez még édesebbé tette az örömét. Számára ez az évszak egyetlen hosszú diadal volt. Soha nem eszelt még ki ilyen merész ruhákat és frizurákat. Ekkor varratta azt a híres, cserjezőld szaténruhát is, amelyre egész szarvas vadászat volt ráhímezve, a vadászat jelképeivel: puskaporos tüzők, vadászkürtök, széles pengéjű kések. Ugyancsak ekkor hozta divatba az antik hajviseleteket is, Maxime-nak kellett elmennie az újonnan

megnyílt Campana-múzeumba¹⁷, hogy Renée számára lerajzolja őket. Renée megfiatalodott, izgató szépsége teljében volt. A vérfertőzés fellobbantotta láng ott világlott a szeme mélyén, s átfűtötte a kacajait. Szemüvege utolérhetetlen pökhendiséggel ült az orra hegyén; a többi nőt, barátnőit, kik valami hallatlan bűnükkel büszkélkedtek, hetyke csitriképpel mustrálgatta, állandó mosolya ezt jelentette: „Én tudom, mi a bűn!”

Maxime viszont unta a társaságot. „Sikkból” hangoztatta, hogy unatkozik benne, de valóban sehol sem érezte jól magát. A Tuilériákban, a minisztereknél szinte eltűnt Renée szoknyái mögött. De újból ő került nyeregbe, mihelyt valami kiruccanásról volt szó. Renée újra látni akarta a körúti szobát, s elmosolyodott a dívány szélességén. Maxime ezután úgyszólván mindenüvé magával vitte: a nőkhöz, az operabálba, a kis színházak proscéniumpáholyába, mindenféle kétes helyre, ahol csak találkozhattak a nyers bűnnel, élvezve az ismeretlenség örömet. Mikor hazalopakodtak a palotába, fáradságtól elgyötörten, egymás karjában szunnyadtak el, kialudták Párizs mocskának mámorát, miközben trágár dalfoszlányok zümmögtek még a fülükben. Másnap Maxime a színészeket utánozta, Renée pedig a kis szalon zongorája mellett igyekezett felidézni Blanche Muller rekedtes hangját és csípőriszálását a Szép Heléna szerepében. A zárdában szerzett zenei ismereteit most már csak arra használta, hogy az új bohózatok kupléit nyekergesse. Szent borzadályt érzett a komoly dallamoktól. Maxime vele együtt figurázta ki a német zenét, s kötelességének hitte, hogy elmenjen kifütyülni a *Tannhauser-t*¹⁸, meggyőződésből és mostohaanya sikamlós refrénjeinek védelmére is.

Egyik kedvenc szórakozásuk a korcsolyázás volt; ezen a télen divatba jött a korcsolya, mivel a császár az elsők között próbálta ki a tó jegét a Bois de Boulogne-ban. Renée egy rend lengyel ruhát rendelt Wormsnál, bársonyból és szőrméből; azt akarta, hogy Maxime puha csizmát és rókaprémes sapkát viseljen. Kimentek a Bois-ba a farkasordító hidegben, mely úgy szurkotta az orrukat és az ajkukat, mintha a szél finom homokot fújta volna az arcukba. Mulattatta őket, hogy fáznak. A Bois egészen szürke volt, az ágakon finom csipkeként telepedett meg a hó. És a sápadt ég alatt, a dermedt és fakult hó fölött csupán a fenyők teregették a láthatár szélén színpadias leplüket, arra is magas csipkét varrt a hó. Úgy siklottak együtt a fagyos levegőben, mint a sebes röptű fecskék, mikor a földet súrolják. Egyik kezüket hátradugták, a másikat egymás vállára tették, és suhantak egyenes tartással, mosolyogva, egymás mellett, körbe-pörögve azon a széles térségen, melyet vastag kötelek kerítettek. Föntről, a nagy fasorból báméskodók néztek le rájuk. Olykor kimentek melegedni a tó szélén rakott tüzekhez. Aztán mentek vissza. Széles körökben röpültek tova, szemük könnyezett a gyönyörűségtől és a hidegtől.

Mikor aztán beköszöntött a tavasz, Renée földezte hajdani ábrándjait. Azt akarta, hogy Maxime éjszaka, holdvilágnál sétáljon vele a Monceau parkban. Bementek a barlangba, letelepedtek a fűre az oszlopcsarnok előtt. De amikor Renée bevallotta a vágyát, hogy csónakázni szeretne a kis tavon, azt vették észre, hogy a bárkának, melyet a palotából ott láttak kikötve az egyik sétány szélén, nincs evezője. Úgy látszik, leszerelték éjszakára. Ez csalódást okozott. A park sűrű homálya egyébként is nyugtalanította a szeretőket. Inkább velencei karnevált szerettek volna rendezni ott, piros léggömbökkel és zenekarral. Jobban vonzódtak hozzá nappal, délután, s gyakran kiültek ilyenkor a palota valamelyik ablakába, hogy lássák a fogatokat,

---

¹⁷ Campana olasz főnemes mesés értékű, kivált antik anyagot tartalmazó, több mint tízezer darabból álló gyűjteménye, mely 1861-ben került a francia állam tulajdonaként Párizsba, és óriási látogatottságnak örvendett.

¹⁸ Richárd Wagner műremekét a párizsi Jockey Club nyegle ficsúrjai 1864-ben, a bemutató alkalmával megbuktatták.

melyek a nagy fasor bonyolult kacskaringóit követik. Kedvük telt az új Párizs e bájos zugában, e szeretetre méltó és takaros természetben, a kiterített bársonyra emlékeztető gyeptakarókban, melyeket virágágyak, válogatott cserjék szakítottak meg, és pompás fehér rózsák szegélyeztek. Számos hintó járt ott, akár egy körúton; a sétálgató nők maguk után vonták szoknyájukat, lágyan, mintha le sem léptek volna szalonjuk szőnyegéről. Ők ketten pedig a lombok között át bírálgatták a ruhákat, mutogatták egymásnak a fogatokat, és szívből örvendeztek e nagy kert szelíd színeinek. Aranyozott rács hegye villant meg két fa között, récék úsztak a tavon egy sorban, a kis reneszánsz híd vadonatújan fehérlett a zöld lombok között, a nagy fasor két oldalán pedig a sárga székeken tereferelő anyák megfélemedeztek fiacskáikról és lányaikról, kik vidám képpel nézegették egymást, koraérett gyermekek módján fintorogva.

A szeretők szerelmesek voltak az új Párizsba. Gyakran kocsikáztak a városban, kerülőket tettek, hogy végighajtassanak bizonyos körutakon, melyekhez személyes vonzalom fűzte őket. Elragadták őket a magas, faragott nagy kapus, erkélyekkel rakott házak, melyeken nagy aranybetűs nevek, cégérek, cégjelzések ragyogtak. Míg gördült a batár, barátságos tekintettel kísérték a széles, végeérhetetlen járdák szürke szalagjait, padjaikkal, tarkabarka oszlopaikkal, ösztövré fáikkal. Ez a világos hasadék, mely a látóhatár szélére vezetett, elkeskenyedőn s az üres levegőég kékes négyzetében végződve, a nagyáruházak megszakítatlan, kettős sorfala, ahol eladók mosolyogtak női vevőikre, a sürgölődő és zümmögő tömeg áramlása: mindez lassanként teljes, tökéletes elégedettséggel, az utcai élet teljességének érzésével töltötte el őket. Szerették még az öntözőcsövek vízsugarát is, mely fehér gőzként dőlt lovaik lába elé, szétterült, finom permetként porlott a kocsi kerekei alá, megbarnítva a földet, könnyű porfelhőt verve. Csak kocsikáztak tovább, tovább, s úgy tetszett, hogy a kocsi szőnyegeken gördül, amint ezen az egyenes, véget nem érő úton halad, melyet csak azért építettek, hogy őket megkíméljék a sötét sikátoroktól. Mintha minden körút a palotájuk folyosójává lett volna. A napsütés vidámsága kacagott az új homlokzatokon, felgyújtotta az ablaküvegeket, csapkodta az üzletek és kávéházak ponyváit, felforrósította az aszfaltot a tömeg sietős léptei alatt. Amikor pedig e hosszú bazárok ragyogó forgatagától kissé kábultan hazatértek, oly szívesen időztek a Monceau parkban, az új Párizs nélkülözhetetlen virágágyában, mely a tavasz első langyos leheletére kiteregte pompáját.

Amikor a divat végképp rákényszerítette őket, hogy elhagyják Párizst, tengeri fürdőhelyre utaztak, de csak kelleetlenül, s az óceán fövenyén is a körutak járdáira gondoltak. Itt ellaposodott még a szerelmük is. A télikert virága volt ez a szerelem: szükség volt a szürke és rózsaszín nagy ágyra, az öltöző mezítelen húsára, a kis szalon aranyló hajnalára. Hogy magukra maradtak esténként, szemközt a tengerrel, nem tudtak már mit mondani egymásnak, Renée megpróbálta elénekelni a varietében hallott műsorát, annak az ócska zongorának a hangjainál, mely szállodai szobája sarkában haldokolt; hanem a hangszer, melyet egészen átmedvesített a tengeri szél, a nagy hullámok mélabús hangján szólt. A *Szép Heléna* gyászosan és valószínűtlenül hangzott. A fiatalasszony, hogy vigasztalódjék, szertelen ruháival képes-tette el a tengerpartot. A hasonszórú nők egész serege ásítózott ott, várta a telet, reménytelenül keresve valami fürdőruhát, melyben nem látszik túlságosan csúnyának. Renée sohasem tudta rávenni Maxime-ot, hogy megfürödjék. Irtózatosan félt a víztől, holtra vált, ha a hullám csak a cipőjéig ért is, a világ minden kincséért sem ment volna a parti sziklák szélére; messzire elkerülte a mélyedéseket, nagy vargabetűket téve, hogy a kissé meredekebb partnak még a tájára se kerüljön.

Saccard két vagy három ízben meglátogatta a „gyerekeket”. Nyomasztották a gondok, mint mondotta. Csak október táján, mikor mind a hárman újból Párizsban voltak, gondolt rá komolyabban, hogy közeledik a feleségéhez. A charonne-i üzlet érlelődött. Terve határozott és kíméletlen volt. Olyan játékba akarta belevinni Renée-t, amilyent egy utcanővel szemben

engedett volna meg magának. Az asszony egyre növekvő pénzgondokkal küszködött, de büszkeségből csak a legvégsőbb szükségben fordult a férjéhez. Ezért Saccard föltette magában, hogy a felesége első pénzkérését kihasználva gáláns lesz, s a régen megszakított viszonyt egy jókora adósság kifizetésén érzett öröm tüzénél fölmelegíti.

Renée-re és Maxime-ra rettenetes bajok vártak Párizsban. A Larsonneau-nak adott váltók közül több lejárt; minthogy azonban Saccard ezeket, természetesen, a végrehajtónál felhasználatlanul hevertette, nemigen nyugtalanították a fiatalasszonyt. Sokkal inkább rémítette adóssága Wormsnál, mely most már csaknem kétszázezer frankra rúgott. A szabó törlesztést követelt, azzal fenyegetőzve, hogy megszüntet minden hitelt. Renée-nek borsózdott a háta, ha egy pör botrányára, hát még ha a híres szabóval való összeveszésre gondolt. Aztán szüksége volt zsebpénzre is. Halálra unhatja magát Maxime-mal együtt, ha nem lesz meg a napi néhány arany költőpénzük. A drága gyerek olyan, mint a szárazra vetett hal, mióta hiába kotorászik apja fiókjában. Hét-nyolc hónapon át tanúsított ragaszkodása, példás jóviselete nagyrészt az erszénye tökéletes ürességének volt tulajdonítható. Még húsz frankja sem volt mindig, hogy színházi vacsorára invitáljon valami éjjeli pillangót. Haza is tért bölcs megadással a palotába. A fiatalasszony minden egyes kiruccanásuk alkalmával átadta neki az erszényét, hogy ő fizessen az éttermekben, a bálokon, a kis színházakban. Továbbra is anyáskodva bánt vele, sőt kesztyűbe bújtatott ujjai hegyével ő maga fizetett a cukrásznál, ahol úgyszólván minden délután megálltak, hogy bekapjanak néhány osztrigás apró süteményt. Reggelente Maxime gyakran talált a mellényzsebében egy-egy aranyat, melyről nem volt tudomása. Renée dugta oda, mint az anya, ki diák fia zsebtét tömi. S ez az uzsonnákból, kielégített szeszélyekből, könnyű élvezetekből álló szép élet most véget érjen! De még ennél is súlyosabb félelem tört rájuk. Sylvia ékszerésze, kinek Maxime tízezer frankkal tartozott, megharagudott, a Clichyt¹⁹ emlegette. Az ékszerész kezében levő s már régóta megóvatolt váltókat akkora költségek terhelték, hogy az adósság valami három-négyezer frankkal még növekedett is. Saccard kereken kijelentette, hogy semmit sem tehet. Ha a fia a Clichybe kerül, gondolta, őt magát szárnyára kapja a hír, s ha majd kiváltja onnét, világgá kürtöli atyai bőkezűségét. Renée kétségbeesett; már látta drága fiacskáját a börtönben, valódi tömlöcben, nedves szalmán fekve. Egy este komolyan javasolta neki, hogy ne menjen el tőle, maradjon ott nála megbújva, hogy ne találjanak rá a törvény emberei. Aztán megesküdt, hogy előteremti a pénzt. Sohasem emlegette azt, akitől ez az adósság eredt: azt a Sylviát, aki különszobák tükreire bízza szerelmi titkait. Mintegy ötvenezer frankra volt szüksége: tizenötezer kellett Maxime-nak, harmincezer Wormsnak és ötezer zsebpénzre. Akkor két teljes hétig övék a boldogság. Megkezdte hadműveleteit.

Első gondolata az volt, hogy a férjétől kéri az ötvenezer frankot. Csak vonakodva szánta rá magát. Az utolsó pár alkalommal, amikor a férje bejött a szobájába, hogy pénzt hozzon, megint a nyakát kezdte csókolgatni, s a kezét megfogva gyengéd érzelmeiről beszélt. A nők igen finom érzéssel szokták megsejteni a férfiak szándékát. Renée számított is valamilyen követelésre, afféle hallgatóságos, barátságos mosollyal megkötött üzletre. S valóban, amikor előállt az ötvenezer frankos kéréssel, Saccard felhördült, kijelentette, hogy Larsonneau soha nem fog ekkora összeget kölcsönözni, s ő maga is nagyon szorongatott helyzetben van még. Majd hangnemet változtatva, mint akin hirtelen megindultság vesz erőt, ezt suttogta:

- Magától semmit sem lehet megtagadni. Végigjárom Párizst, megteszem a lehetetlen is... Azt akarom, drága barátnóm, hogy elégedett legyen.

---

¹⁹ Az adósok börtöne Párizsban, a Clichy utcában.

S füléhez közelítve ajkát, megcsókolta a haját, közben remegett egy kissé a hangja:

- Beviszem holnap este a szobádba... váltó nélkül...

De Renée gyorsan kijelentette, hogy neki nem sürgős, nem kívánja ennyire fárasztani. A férje az imént egész lelkét beleadta abba a veszedelmes két szóba, hogy „váltó nélkül”, ami kicsúszott a száján, s amit bánt is már, de most mégsem látszott rajta, hogy kellemetlen visszautasításban volt része. Fölállva így szólt:

- Nos, amint tetszik... Én fölhajtom magának az összeget, ha itt az ideje. Larssonneau-nak semmi része nem lesz benne, érti? Ez ajándék, amit én akarok adni.

Kedélyesen mosolygott. Renée-t kegyetlen félelem kínozza. Érezte, hogy még megmaradt csekély egyensúlyát is elveszti, ha odaadja magát a férjének. Legnagyobb büszkesége volt, hogy az apához ment férjhez, de csak a fiúval él együtt. Gyakran, amikor Maxime-ot hidegnek látta, nagyon is világos célzásokkal igyekezett megértetni vele ezt a helyzetet; igaz ugyan, hogy a fiatalember, akitől elvárta volna, hogy a lába elé boruljon e bizalmas vallomás után, tökéletesen közönyös maradt, bizonyára azt hívén, hogy Renée csak meg akarja nyugtatni, hogy nem kell tartania az apjával való találkozástól a sűrke selymű szobában.

Mikor Saccard elment tőle, sebtiben felöltözött és befogatott. Míg vitte a kocsija a Szent Lajos-sziget felé, azt fontolgatta, milyen szavakkal kérje az ötvenezer frankot az apjától. Belevetette magát e hirtelen ötletbe, nem akart mérlegelni, lelke mélyén nagyon gyávának érezte magát, s leküzdhetetlen rettegés fogta el ettől a lépéstől. Amikor megérkezett, a Béraud-palota udvara megdermesztette kolostori, komor nyirkosságával, legszívesebben elmenekült volna, míg ment fölfelé a széles kőlépcsőkön, ahol magas sarkú kis cipője ijedelmesen kopogott. Siettében elkövette azt az ostobaságot, hogy egy hosszú, fehér csipkefodros, atlaszcsokokkal díszített, fonnyadt-levélszínű selyemruhát választott, melyet selyemszalagként ráncolt deréköv osztott ketté. Ez az öltözék, melyet egy nagy fehér fátylas, parányi kalap egészített ki, olyan különösen hatott a lépcsőház sötét unalmában, hogy még ő maga is ráébredt, milyen furcsának tűnhetik itt fel. Reszketve ment végig a tágas termék rideg során, ahol a kárpitok bizonytalan körvonalú alakjai mintha meglepődtek volna a magányuk félhomályán áthullámzó szoknyaáradaton.

Atyját egy udvarra néző szalonban találta, rendszeren ott tartózkodott. Nagy könyvet olvasott, mely a karosszéke karfájára erősített állványon feküdt. Az egyik ablak előtt Elisabeth néni kötögetett hosszú fatúkkal, s a szoba csöndjét csupán e tűk zörgése törte meg.

Renée leült, feszélyezetten, mivel meg sem moccanhatott anélkül, hogy a magas mennyezet rideg szigorúságát meg ne zavarja ruhái kelméinek suhogásával. Csipkéi nyers fehérséggel váltak ki a kárpitok s az ódon bútorok sötét háttéréből. Béraud Du Châtel, kezét az állvány szélén nyugtatva, nézte. Elisabeth néni Christine közlegő házasságáról beszélt: egy dúsgazdag ügyvéd fiához megy feleségül; a lányka a ház egyik öreg cselédjével elment hazulról, hogy fölkeressen egy szállítót; s a derék nagynéni csak egymaga társalgott, nyugodalmas hangján, szüntelen kötögetve, háztartási dolgokról fecsegve, szemüvege fölött mosolygó pillantásokat vetve Renée-re.

Hanem a fiatalasszony zavara nőttön-nőtt. A palota egész csendje a vállára súlyosodott, sokért nem adta volna, ha ruháján feketék a csipkék. Atyja tekintete annyira feszélyezte, hogy igazán nevetségesnek találta Wormsot, amiért ilyen széles fodrokat eszelt ki.

- De szép vagy, lányom - mondta váratlanul Elisabeth néni, ki még nem is látta unokahúga csipkéit.

Megállította tüit, megigazította a szemüvegét, hogy jobban lásson. Béraud Du Châtel halványan elmosolyodott.

- Fehér egy kissé - szólalt meg. - Kényelmetlen lehet egy nőnek így járni az utcán.

- De apám, hiszen nem jár ki az ember gyalog! - kiáltott fel Renée, s nyomban megbánta, hogy ez a mondat kiszaladt a száján.

Az aggastyán válaszolni készült. Aztán fölkel, kiegyenesítette magas termetét, s lassan járkálni kezdett, rá sem nézve többé a lányára. Ez egészen elsápadt izgalmában. Valahányszor bátorságra buzdította magát s valami átmenetet keresett, hogy rátérjen a pénzkérésre, belenyilallott a szívébe.

- Sosem látjuk atyámat - sóhajtotta.

- Ó - válaszolta a néni, nem hagyva időt fivérének, hogy kinyissa a száját -, atyád ki sem mozdul, ha csak azért nem, hogy hébe-hóba ellátogasson a Fűvészkertbe. De még oda is csak akkor, mikor már megharagszom. Azt mondja, hogy eltéved Párizsban, nem való már neki a város... Szidd csak meg!

- A férjem olyan boldog lenne, ha atyám ellátogatna olykor-olykor a csütörtöki fogadónapjainkra - folytatta a fiatalasszony.

Béraud Du Châtel csendben lépett egynéhányat. Aztán higgadtan mondta:

- Add át köszönetemet a férjednek. Tevékeny fiú, úgy látszik, s a te érdekedben kívánom, hogy tisztességesen intézze az ügyeit. Nézeteink azonban nem egyeznek, s én kényelmetlenül érzem magam a Monceau parkbeli szép házatokban.

Elisabeth néni láthatólag elszomorította ez a válasz.

- De gonoszak is ezek a férfiak az ő politikájukkal! - mondta vidáman. - Akarod tudni az igazságot? Apád dühös rátok, mert a Tuilériákba jártok.

De az öregúr vállat vont, mintegy jelezve, hogy elégedetlenségének sokkal súlyosabb okai vannak. Újra járkálni kezdett lassan, elgondolkozva. Renée elhallgatott egy időre, ajkán lebegett az ötvenezer frankos kérés. Aztán még nagyobb félsz fogta el, megölelte apját, s elment.

Elisabeth néni kikísérte a lépcsőig. Míg végigmentek a termeken, vékony, öregasszonyos hangján tovább fecsegett:

- Boldog vagy, kedves gyermekem. Nagy öröm számomra, hogy szépnek és egészségesnek látlak, mert tudod, ugye, ha a házasságod rosszul alakult volna, magamat érezném bűnösnek... Férjed szeret, mindened megvan, amit csak kívánsz, ugye?

- Hát hogyne - felelte Renée, s mosolyt erőltetett az ajkára, miközben a szíve vérzett.

A néni visszatartotta még, kezét a lépcső korlátján nyugtatva:

- Tudod, csak attól az egytől félek, hogy elkábít ez a nagy szerencse. Légy óvatos, és főképp ne adj el semmit. Ha egyszer gyermeked lenne, egészen csinos kis vagyón várna rá.

Mikor Renée a hintójában ült, megkönnyebbülten fellélegzett. Hideg verejtékcseppek ültek a halántékán; letörölte, felidézve a Béraud-palota dermesztő nyirkosságát. Aztán, mikor a hintó a Szent Pál rakpart derűs napsütésében gördült, eszébe jutott az ötvenezer frank, s még hevesebben támadt fel minden fájdalma. Ó, akit olyan merésznek hittek, milyen gyáva volt az imént! Pedig Maxime-ről volt szó, szabadságáról, mindkettőjük örömeiről! Miközben keserű szemrehányásokkal illette magát, hirtelen ötlete támadt, s betetőzte kétségbeesését: szólnia kellett volna az ötvenezer frankról Elisabeth néninek a lépcsőházban. Hová is tette az eszt?

Talán a derék néni kölcsönözte volna neki az összeget, vagy legalábbis segített volna rajta. Már-már előrehajolt, hogy szóljon a kocsisának: hajtson vissza a szigeti Szent Lajos utcába, amikor felrémlett előtte atyja, amint lassú léptekkel méri végig a nagy szalon ünnepélyes homályát. Soha nem lenne bátorsága, hogy visszamenjen abba a szobába. Mivel magyarázná második látogatását? S lelke mélyén már ahhoz sem lelt elég bátorságot, hogy megemlítsa a dolgot Elisabeth néninek. Szólt a kocsisnak, hogy vigye a Faubourg-Poissonnière utcába.

Sidonie asszony felsikoltott, amikor meglátta, hogy benyit az üzlet tapintatosan elfüggönyözött ajtaján. Csak véletlenül tartózkodott otthon, éppen a békebíróhoz készült, ahová megidézttette egyik női ügyfele. De hát nem megy el, majd elintézi máskor; túlon túl boldog volt, hogy sógornője végre kegyeskedett egy kis látogatást tenni nála. Renée zavartan mosolygott. Sidonie asszony semmiképpen sem akarta, hogy lent maradjon; felvezette a kis lépcsőn a szobájába, előzőleg levéve az üzlet rézkilincset, így vette le és tette vissza naponta hússzor is ezt a kilincset, melyet pusztán egy szög tartott.

- Így ni, százszorszépem - mondta, leültetve Renée-t egy díványra -, itt szépen elcseveg-
hetünk... Képzeld, éppen jókor jött. Ma este el akartam menni magához.

Renée ismerte a szobát, olyanféle bizonytalan rosszullétet érzett benne, mint aki séta közben letarolt erdőrészletet lát a kedves vidéken.

- Nini - szólalt meg végre -, elmozdította az ágyat a helyéről, igaz?

- Igen - válaszolta nyugodtan a csipkeárusnő -, egyik ügyfelem úgy véli, hogy sokkal jobb helyen van a kandallóval szemben. Ő javasolta a vörös függönyöket is.

- Éppen ezen tűnődtem, a függönyök sem ilyen színűek voltak... Igen közönséges szín a vörös.

S föltéve szemüvegét, körülnézett a szobában, mely egy nagy garniszálló fényűzését mutatta. A kandallón hosszú hajtúket pillantott meg, bizonyára nem Sidonie asszony gyér kontyából kerültek oda. Ott, ahol régebben az ágy állott, a festett papírkárpit összevissza volt karcolva, kifakult s a matracoktól bepiszkolódott. Az ügynöknő megpróbálta ugyan elrejtetni ezt a sérülést két karosszék támlája mögé; csak hogy a támlák egy kissé alacsonyak voltak, s Renée tekintete megállapodott ezen a kikopott csíkon.

- Van valami mondanivalója számomra? - kérdezte végül.

- Van, de hosszú ám a történet - mondta Sidonie asszony, kezét összekulcsolva, olyan arccal, mint az ingyenc, aki készül elmesélni, hogy mit evett ebédre. - Képzeld csak, de Saffré úr szerelmes a szép Saccard-nébe... - Úgy bizony, kicsikém, éppen magába.

Renée még kacérkodó mozdulatot sem tett.

- Nahát - jegyezte meg -, maga meg azt mondta, hogy Michelinnébe habarodott bele.

- Ó, annak már vége, egyszer s mindenkorra vége... Akár bizonyítékokkal is szolgálhatok, ha akarja... Hát nem tudja, hogy a kis Michelinné megnyerte Gouraud báró tetszését? Na, nem is tud akkor semmit. Aki csak ismeri a bárót, mind odavan... S képzeld, az asszony most megszerzi a férjének a piros szalagot!... Ez aztán a talpraesett nő. Nem ijed meg a saját árnyékától, nem szorul rá, hogy más kormányozza a hajóját.

Némi sajnálattal vegyes bámulattal mondta el mindezt.

- Hanem térjünk vissza de Saffré úrra... Állítólag látta magát dominóba bújva egy színész-
bálon, sőt bánja is, hogy egy kissé huszárosabban hívta meg magát vacsorára... Igaz ez?

A fiatalasszony egészen elképedt.

- Tökéletesen igaz - mormolta -, de ki mondhatta meg neki?

- Várjon csak, azt állítja, hogy később ismerte fel magát, amikor már nem volt a szalonban, s akkor jutott eszébe, hogy látta távozni magát Maxime karján... Azóta bolondul magáért. Belenyilallt a szívébe, érti? Szeszély... Eljött hozzám, és könyörgött, hogy tolmácsoljam a bocsánatkérését...

- No jó, mondja neki, hogy megbocsátottam - vetette közbe hanyagul Renée.

Aztán folytatta, minthogy újból feltámadtak a félelmei:

- Ó, jó Sidonie-m, nagy bajban vagyok. Okvetlenül szükségem van ötvenezer frankra holnap reggel. Azért jöttem, hogy ezt a dolgot megbeszéljem magával. Említette egy ízben, ugye, hogy ismer kölcsönforrásokat?

Az ügynöknőt bosszantotta, hogy sógornője olyan kurtán-furcsán elvágta a története fonalát, s egy darabig késlekedett a felelettel.

- Hogyne, hogyne; csupán azt tanácslom, hogy mindenekelőtt a barátainál próbálkozzék... Én tudnám, mit tegyek a maga helyében... Egész egyszerűen de Saffré-hoz fordulnék.

Renée kényszeredetten mosolygott.

- De hiszen - szólalt meg ismét - ez nem volna illendő dolog, mert, mint maga mondja, olyan nagyon szerelmes.

Az öregasszony rámeredt; majd petyhüdt képe meghiúsult, szánakozó mosolyban olvadt fel.

- Szegény drágaságom - motyogta -, maga sírt, ne is tagadja, látom a szemén. Legyen hát erős, fogadja el az életet... Tudja mit, bízva rám ezt a kis ügyet, hadd rendezzem el én.

Renée fölkel, kezét tördelve, kesztyűjét ropogtatva. S állva maradt; egészen felkavarta a kegyetlen belső küzdelem. Már-már kinyitotta a száját, talán hogy igent mondjon, amidőn halk csengetés hangzott a szomszéd szobából. Sidonie asszony kisietett, alig nyitva az ajtót, melyen át zongorákat lehetett látni két sorban. A fiatalasszony ezután férfilepteket hallott, majd halk beszélgetés fojtott hangjait. Gépiesen megindult, hogy közelebről szemügyre vegye azt a sárgálló csikot, melyet a matracok vontak a falra. Ez a csík nyugtalanította, feszélyezte. Megfeledkezve mindenről, Maxime-ről, az ötvenezer frankról, de Saffréről, tűnődve visszament az ágy elé: az az ágy sokkal jobb helyen állt azelőtt; vannak nők, akiknek igazán nincs izlésük; az bizonyos, hogy ha fekszik az ember, a fénynek szemből kell jönnie. S emlékezése mélyén felködlött a Szent Pál rakparti ismeretlen, a kéttalálkozás regénye, a véletlen szerelem, melyet ott élvezett, azon a másik helyen. Mindebből csak a festett papírkárpit kopása maradt. Ekkor rossz érzéssel töltötte el a szoba, s türelmetlenné tette az a szakadatlan duruzsolás a szomszéd helyiségben.

Mikor Sidonie asszony visszajött, óvatosan nyitva és csukva az ajtót, ujja hegyével integetve figyelmeztette, hogy beszéljen nagyon halkán. Majd a fülébe súgta:

- Nem is tudja, milyen különös véletlen: de Saffré úr van itt.

- Csak nem mondta meg neki, hogy itt vagyok? - kérdezte a fiatalasszony nyugtalanul.

Az ügynöknő láthatólag meglepődött, s nagy ártatlanul mondta:

- Dehogynem... Várja, hogy behívjam. Természetesen nem említettem neki az ötvenezer frankot...

Renée halottsápadtan kiegyenesedett, mintha ostorcsapás érte volna. Mérhetetlen gög szállt a szívébe. A szomszéd szobából egyre keményebben behallatszó cipőkopogás elkésérette.

- Elmegyek - jelentette ki kurtán. - Jöjjön, nyissa ki az ajtót.

Sidonie asszony mosolyogni próbált.

- Ne gyerekeskedjék... Nem maradhatok itt ezzel az emberrel a nyakamon, most, amikor megmondtam már neki, hogy maga itt van... Hírbe hoz engem, igazán...

De a fiatalasszony már le is ment a kislépcsőn. A zárt üzletajtó előtt megismételte:

- Nyissa már, nyissa már!

A csipkeárusnő, amikor levette a kilincset, szokása szerint zsebre dugta. Most alkudozni akart még. Végül elfutotta őt is a méreg, sűrű szeme mélyén ott árulkodott természetének fanyar sivársága; kitört:

- De hát végül is mit akar, mit mondjak ennek az embernek?

- Hogy nem vagyok eladó - válaszolt Renée fél lábbal már az utcán.

S úgy rémlett, hallja, amint Sidonie asszony az ajtót becsapva morogja:

- Eridj csak, jómadár! Ezért megfizetsz még!

- A csudába is - mondta magában Renée, visszaülve a kocsijába -, akkor már inkább a férjem.

Egyenesen visszatért a palotába. Este megmondta Maxime-nak, hogy ne jöjjön; nem jól érzi magát, pihennie kell. És másnap, mikor átadta neki a tizenötezer frankot Sylvia ékszerésze számára, zavarba ejtette a fiú meglepetése és kérdezősködése. A férjétől kapta - mondotta -, ki valami jó üzletet kötött. Ám ettől a naptól fogva még hóbortosabb lett, gyakran változtatta a fiatalemberrel megbeszélte találkák időpontját, sőt gyakran a télikertben lesett rá, hogy visszaküldje. Maxime nem sokat törődött e kedélyhullámzásokkal; szívesen volt az asszony engedelmes eszköze. Inkább az bosszantotta, hogy szerelmi együttléteiken olykor megszólalt az erkölcs hangja is. Renée elszomorodott olykor, sőt megesett az is, hogy szeme nagy könnycseppekkel telt meg. Abba-abbahagyta Szép Heléna refrénjét a „szép fiatalember”-ről, az intézeti zsolozsmákat játszotta, s kérdezgette szeretőjét, vajon nem gondolja-e, hogy a bűn előbb-utóbb elnyeri büntetését.

„Határozottan öregszik - gondolta Maxime. - Legfeljebb egy-két évig lesz még mulatságos.”

Az igazság az volt, hogy az asszony kegyetlenül szenvedett. Most már inkább de Saffréval csalta volna meg Maxime-ot. Sidonie asszonynál még fellázadt, engedett ösztönös büszkeségének, a durva vásártól való utálkozásának. Hanem a rákövetkező napokban, mikor kiállta a házasságtörés gyötrelmeit, mindez homályba merült, s ő oly megvetendőnek érezte magát, hogy odadobta volna a testét az első férfinak, aki benyit a zongorás szoba ajtaján. Ez ideig férjének csak a gondolata szivárgott be olykor a vérfertőzésbe, kéjes kis borzongást keltve, most azonban már a férj, maga a férfi lépett a helyébe, olyan nyersséggel, ami legfinomabb érzését is tűrhetetlen fájdalommal változtatta. Ő, aki kéjelgett a válogatott, ritka bűnében, és szívesen elábrándozott valami emberfeletti paradicsomról, ahol az istenek családi körben élvezik szerelmeiket, most a legközönségesebb kicsapongásig süllyedt: két férfi osztozott rajta. Hiába igyekezett örömet lelteni az aljasságban. Saccard csókjaitól még meleg volt az ajka, mikor már odakínálta Maxime csókjainak. Kíváncsisága leszállt az átkozott kéjek mélyére; végül már összekeverte a két szerelmet, a fiút kereste az apa ölelésében. S még riadtabban, még elgyötörtebben tért vissza a bűn ismeretlen mélységeiben tett utazásból, az égő sötétségből, ahol összecserélte két szeretőjét, vad rémülettel, mely halálhörgést vegyített gyönyöreibe.

Mélyen magába zárta a tragédiát, s lázas képzelőerejével még fokozta kínszenvedéseit. Inkább meghalt volna, semhogy megvallja Maxime-nak az igazat. Titokban attól félt, hogy a fiatal-ember föllázad és otthagyja; ezenfelül oly tökéletesen hitt iszonyatos bűnében és örök kár-hozatában, hogy inkább meztelenül ment volna végig a Monceau parkon, semhogy suttogva meggyónja gyalázatát. Egyébként megmaradt annak a szertelen nőnek, aki különködéseivel elképesztette Párizst. Olykor ideges jókedv tört rá, szertelen szeszélyek ragadták el, amikkel a lapok is foglalkoztak, kiírva nevének kezdőbetűit. Ekkoriban történt, hogy egészen komoly pisztolypárbajt akart vívni de Sternich hercegnével, aki - szerinte - szándékos gonoszságból egy pohár puncsot öntött a ruhájára; miniszter sógorának kellett haragosan beavatkoznia. Egy másik alkalommal de Lauwerensnéval fogadott, hogy tíz percen belül megkerüli a longchamps-i lóversenyteret, s csupán valami ruhakérdés tartotta ettől vissza. Már Maxime-ot is kezdte megijeszteni ez a fej, melyben nőttön-nőtt a téboly, s melyből hallani vélte éjszakánként, a párnán, egy gyönyörökben fetregő város minden zsviváját.

Egyik este együtt mentek az Olasz Színházba. Meg sem nézték a műsort. Ristorit akarták látni, a nagy olasz tragikát, akiért egész Párizs bolondult akkoriban, divatból is érdeklődniük kellett iránta. A *Phaedra*-t adták. Maxime még eléggé emlékezett a klasszikus darabokra, Renée tudott annyira olaszul, hogy figyelemmel kísérhette a darabot. Sőt valami sajátosság izgalmat keltett bennük ez a tragédia, ezen az idegen nyelven, melynek a zengése - úgy érezték néha - mintha csupán a színészek arcjátékát aláfestő zenei kíséret volna. Hippolytos nagy, sápadt fickó volt, nagyon közepszerű, elsírta a szerepét.

- Fajánkó! - morogta Maxime.

Hanem Ristori, zokogás rázta, erős vállával, tragikus arcával és hatalmas karjával, mély-ségesen megrendítette Renée-t. Phaedra Pasiphaë véréből származott, s ő azt kérdezte magában, milyen vérből származhat ő, az új idők vérfertőzője. Az egész darabból csupán ezt a hatalmas nőt látta, amint a színpad deszkáin vonzolja az antik bűnt. Az első felvonásban, ahol Phaedra bevallja Oiononének bűnös vonzalmát; a másodikban, ahol lángolva nyilatkozik meg Hippolytos előtt, s később, a negyedikben, ahol lesújtja Theseus hazatérte, és ő sötét őrvongése csúcspontján elátkozza önmagát a vad szenvedély éles kiáltásával, oly emberfeletti kéjvággyal töltötte meg a termet, hogy a fiatalasszony úgy érezte, mintha a bőrén borzongna végig amannak minden vágya és lelki mardosása.

- Várj csak - súgta a fülébe Maxime -, majd mindjárt meghallod Theraménes elbeszélését. Szép feje van az öregnek!

S mély hangon mormolta:

*Éppen hátunk mögött hagytuk Troizén határát.
A kocsiorron állt²⁰*

De az öreg beszéde alatt Renée nem látott és nem hallott már semmit. Vakította a csillár, fojtogató hőség áradt feléje a színpadra meredő sápadt arcokról. A monológ folytatódott, végeérhetetlenül. Renée most a télikertben volt, az izzó lombok alatt, révületben látta, hogy belép a férje, meglepi fia karjában. Rettenetesen kínlódott, nem volt öntudatán, amikor a méreg görcsei közt haldokló s bűnét bánó Phaedra végső hörgésére újból kinyitotta a szemet. A függöny legördült. Lesz-e ereje, hogy megmérgezze magát egy napon? Mily silány és szégyenletes a saját tragédiája az antik hőskölteményhez képest! S míg Maxime megkötötte álla alatt színházi belépője szalagját, maga mögött még mindig hallotta zengeni Ristori nyers hangját, melyre Oiononé kedveskedő zümmögése válaszolt.

---

²⁰ Racine: Phaedra, 5. felvonás 6. jelenet. Somlyó György fordítása.

A hintóban csak a fiatalember beszélt, általában „halálosan unalmas”-nak vélte a tragédiákat, s többre becsülte a Bouffes Parisiens²¹ darabjait. Hanem a *Phaedra* „borsos história”. Azért is érdekli, mert... S megszorította Renée kezét, hogy így egészítse ki gondolatát. Aztán mulatságos ötlet villant meg a fejében, engedett szellemeskedő kedvének:

- Nekem volt igazam - dörögte -, hogy nem mentem a tenger közelébe Trouville-ban.

Renée fájdalmas álmába merülten hallgatott. Maxime-nak meg kellett ismételnie mondatát.

- Miért? - kérdezte az asszony értetlenül.

- Hát a szörny...

És felvihogott. Ez a tréfálkozás megdermesztette a fiatalasszonyt. Minden összekuszálódott a fejében. Ristori csak vaskos bábu volt már, feltúrte peploszát, s nyelvét öltögette a közönségre, akár Blanche Muller a *Szép Heléna* harmadik felvonásában, Theraménes kánkánt táncolt, Hippolytos meg lekváros kenyeret evett, s az orrát turkálta.

Olykor, ha égetőbb lelkifurdalás remegtette Renée-t, büszkesége fellázadt. Végére is mi az ő bűne, s miért kellene pirulnia? Vagy nem bukkan-e naponként még nagyobb aljasságokra is? Nem ütközik-e a minisztereknél, a Tuilériákban, mindenütt hasonló nyomorultakba; milliók tapadnak a bőrükhöz, s az emberek térden állva imádják őket! S Adeline d’Espanet és Suzanne Haffner szégyenletes barátságára gondolt, amelyen mosolyogtak olykor a császárné hétfőin. Eszébe jutottak de Lauwerensnénak az üzelmei, akit ünnepeltek a férjek példás magaviseletéért, rendszeretéért, s hogy olyan pontosan fizeti a szállítóit. Elosrolta Daste-nét, Teissière-nét, Meinhold bárónét, a gyalázatosokat, kiknek fényűzését szeretőik fedezik, s kiket úgy jegyeznek az úri világban, mint a papírokat a tőzsdén. Guende-né olyan ostoba és olyan jó alakú, hogy egyszerre három főtiszt a szeretője, s meg sem tudja őket különböztetni egymástól az egyenruhájuk miatt; erre azt mondta Louise, az a kis ördög, hogy előbb ingre vetkőzteti őket, hogy tudja, melyikkel beszél hármuk közül. Vanska grófné is emlékszik még az udvarokra, ahol énekelt, a járdákra, melyeken állítólag újra látták, kartonruhában farkasként ólálkodni. E nők mindegyikének megvan a maga szégyene, diadalmasan mutogatott sebe. Azután a csúf, kivénhedt, kimerült de Sternich hercegné emelkedett valamennyiük fölé, azzal a dicsőséggel, hogy a császári ágyban töltött egy éjszakát; ez hivatalos bűn volt, ennek köszönhetette, hogy bizonyos fenségre tett szert a bujálkodásban, s fölébe magasodott az úri szajhák e bandájának.

Ekkor a vérfertőző asszony kezdett hozzászokni a vétkéhez, mint valami díszruhához, melynek a merevsége feszélyezte eleinte. Követte a kor divatját, úgy öltözött és vetkőzött, mint a többiek. Végül már azt hitte, hogy olyan világban él, mely fölötte áll a közönséges erkölcsnek, melyben az érzékek kifinomodnak és kifejlődnek, melyben szabad meztelenre vetkőzni az egész Olümposz gyönyörűségére. A bűn dísszé vált: hajba tűzött virággá, homlokra csatolt gyémánttá. S igazolás és megváltás gyanánt újra maga előtt látta a császárt a tábornok karján, amint elvonul a meghajtó vállak kettős sorfala közt.

Csupán egyetlen férfi nyugtalanította továbbra is: férje inasa, Baptiste. Azóta, hogy Saccard újból udvarolni kezdett, ez a sápadt és méltóságos nagydarab inas mintha valami néma rosszallás ünnepegyességével járt-kelt volna körülötte. Nem nézett rá, hideg pillantása elsiklott fölötte, el a kontya fölött, mint valami szemérmes egyházi, aki nem akarja, hogy tekintete bemocskolódjék a bűnös nő hajzatán. Renée azt képzelte róla, hogy mindent tud, megvásárolta volna a hallgatását, ha lett volna mersze. Majd kényelmetlen érzések fogták el, valami

---

²¹ Párizsi operettszínház, 1855-ben nyílt meg.

homályos tiszteletfélét érzett, valahányszor Baptiste-tal találkozott, azt gondolva, hogy környezetének minden tisztessége e lakáj fekete ruhájában húzza meg magát. Egyik nap megkérdezte Céleste-től:

- Szokott Baptiste tréfálkozni lenn a konyhán? Tudsz valami kalandjáról vagy szeretőjéről?

- Na hiszen! - volt a szobalány minden válasza.

- De neked csak udvarolt már?

- Ugyan, sosem néz az a nőkre. Alig látjuk... Mindig az úrnál van vagy az istállóban... Azt mondja, nagyon szereti a lovakat.

Renée-t bosszantotta ez a becsületesség, tovább faggatózott, szerette volna, ha megvetheti a cselédjeit. Bár Céleste-et megkedvelte, mégis örült volna, ha megtudja, hogy szeretői vannak.

- És te, Céleste, nem gondolod, hogy Baptiste helyre legény?

- Én, asszonyom! - fakadt ki a komorna hüledezve, mint aki elképesztő dolgot hall. - Van is eszemben! Nem kell nekem férfi. Megvan a magam terve, majd később meglátja. Nem vagyok én buta liba, de nem ám!

Renée nem tudott világosabb választ kiszedni belőle. Gondjai egyébként egyre szaporodtak. Zajos életmódja, esztelen vásárlásai számos akadályba ütköztek, ezeket le kellett küzdenie, s olykor felsebezte magát rajtuk, így esett, hogy egyszer csak Louise de Mareuil kettejük közé állt. Renée nem volt féltékeny a „púpos”-ra, amint megvetően nevezte; tudta, hogy az orvosok lemondtak róla, sosem hitte, hogy Maxime valaha is elvegyen egy ilyen csúf teremést, akár még milliós hozomány árán is. Bukásában is megőrzött valamit polgári jóhiszeműségéből azokkal szemben, akiket szeretett; ha önmagát megvetette is, amazokat szívesen hitte felsőbbrendűeknek és igaz megbecsülésre méltóknak. És ámbár elutasította még a lehetőségét is ennek a házasságnak, mely sötét kicsapongásnak és rablásnak tűnt volna a szemében, mégis szenvedett a fiatalok bizalmaskodásai, pajtáskodása láttán. Ha Louise-ról beszélt Maxime-nak, a fiú jókedvűen nevetett, elmesélte neki a lányka szellemességeit, s azt mondta:

- Tudod, hogy a kis csibész „uracskám”-nak szólít?

S olyan elfogulatlannak látszott, hogy Renée nem merte emlékeztetni a kis csibész tizenhét évére, s hogy kezük játéka s az a buzgó igyekezet, mellyel a világnak fittyet hányva a szalonok homályos sarkaiba bújnak, bánatot okoz neki, és elrontja legszebb estéit.

Egy esemény különös jelleget adott ennek az állapotnak. Renée gyakran érezte szükségét, hogy hetvenkedjék, vakmerő, vad szeszélyei támadtak. Olykor egy függöny vagy ajtó mögé húzta Maxime-ot, s megcsókolta, kockáztatva, hogy meglátják. Egy csütörtök este, mikor az aranypettyes szalon tele volt vendéggel, az a remek ötlete támadt, hogy magához hívatja a Louise-zal beszélgető fiatalembert; elébe ment a télikert végéből, ahol tartózkodott, s hirtelen szájon csókolta két facsoport között, azt hívén, hogy eléggé rejtve vannak. Louise azonban követte Maxime-ot. Mikor a szeretők felpillantottak, ott látták néhány lépésnyire, őket nézte furcsa mosollyal, pirulás és csodálkozás nélkül, barátságosan nyugodt arckifejezéssel, mint a bűntárs, aki eleget tud ahhoz, hogy megértsen és élvezzen egy ilyen csókot.

Ez este Maxime valóban megijedt, s most Renée lett közömbös, sőt vidám. Vége van. Most már lehetetlen, hogy a púpos elvegye a szeretőjét. Ezt gondolta:

„Készakarva is meg kellett volna tennem. Most tudja már, hogy »uracskája« az enyém.”

Maxime újból megnyugodott, amikor Louise-t megint olyan mosolygósnak és jókedvűnek látta, mint azelőtt. Úgy vélekedett, hogy „nagyon okos, nagyon derék az a lány”. Ez volt minden.

Renée okkal nyugtalanzkodott. Saccard egy idő óta latolgatta már fia és de Mareuil kisasszony házasságát. Egymillió hozományról volt szó, nem akarta kiengedni a markából, arra számítva, hogy később majd ráteszi a kezét. Mikor Louise a tél kezdetén az ágyat nyomta vagy három héten át, Saccard annyira megijedt, hogy a lányka meg talál halni a tervezett frigy előtt, hogy elhatározta a gyerekek azonnali házasságát. Igaz, hogy egy kissé fiatalnak találta őket; de az orvosok féltették a tüdőbeteget március havától. De Mareuil is kényes helyzetben volt. A legutóbbi szavazáskor sikerült megválasztatnia magát képviselőnek. Csakhogy a képviselőtestület éppen most törölte a megválasztását, mely a legbotrányosabbnak bizonyult a mandátumok revíziója során. Ez a választás valóságos komikus eposz volt, az újságok egy álló hónapig csámcsogtak rajta. Hupel de la Noue, a megyefőnök, olyan erőteljesen működött közre, hogy a többi jelölt még a programját sem függeszthette ki, s a szavazólapokat sem oszthatta szét. De Mareuil, az ő tanácsára, megrakta a választókerületet asztalokkal, melyek körül a parasztok egy hétig ettek-ittak. Megígérte ezenfölül egy vasútvonalnak, egy hídnak és három templomnak a megépítését, s a szavazás előtti napon eljuttatta a befolyásos választókhoz a császár és a császárné képmását, két hatalmas, üvegezett, aranykeretes metszetet. Ezzel a küldeményel tomboló sikert aratott, és elsőprő többséget nyert. Hanem amikor a Ház kénytelen volt de Mareuil urat egész Franciaország harsány kacagása közepette visszaküldeni választói elé, a miniszter éktelen haragra gerjedt a megyefőnök és a jelölt ellen, akik valóban „kemény legények”-nek mutatkoztak. Sőt azt is emlegette, hogy más névre írja át a hivatalos jelöltséget. De Mareuil megrémült, hiszen eltékozolt már a megyében háromszázezer frankot, nagy birtokai voltak ott, amelyeken unatkozott, s amelyeket most veszteséggel kellett volna eladnia. Ment is könyörögni drága kollégájához, hogy csillapítsa le a fivérét, s ígérjen neki a nevében egészen szabályos választást, így esett, hogy Saccard ismét megpendítette a gyerekek dolgát, s a két apa végleg megállapodott a házasságban.

Mikor Maxime-nál tapogatóztak ez irányban, a fiú zavarba jött. Louise mulattatta, a hozomány még inkább csábította. Igent mondott, s hogy elejét vegye a kellemetlen vitatkozásnak, elfogadott minden időpontot, amit Saccard megjelölt. De lelke mélyén kénytelen volt bevallani, hogy az ügy, sajnos, nem zajlik majd le ilyen simán. Renée sosem egyezik bele, sírni fog, jeleneteket rendez majd, sőt képes még valami durva botrányra is, hogy megdöbbenesse Párizst. Ez bizony kellemetlen. Most már félt az asszonytól, aki rajta-rajtafelejtette a nyugtalanító tekintetét, s oly zsarnoki módon birtokolta, hogy a fiú úgy érezte, mintha karmok mélyednének a vállába, mikor az asszony rátette a fehér kezét. Szeleverdi természete nyereséggé fajult, kacagásaiba elcsukló hangok vegyültek. Maxime komolyan félt, hogy a nő egy éjszaka megtébolyodik a karjaiban. A lelkipurdálás, a rajtakapástól való félelem, a házasságtörés kegyetlen örömei nem úgy jelentkeztek benne, mint más asszonyokban: könnyek és levertségek közepette, hanem még vadabb különködésekben, még vadabb feltűnési vágyban mutatkoztak. S növekvő elvadulásából kihallatszott már valami hörgés, e veszendőbe menő, elragadó és csodálatos gépezet pusztulásának hangja.

Maxime tehetetlenül várt az alkalomra, mely megszabadítja ettől a kellemetlen szeretőtől. Újra mondogatta, hogy számárságot csináltak. Ha pajtáságuk kezdetben újabb gyönyörűséggel tetézte is szerelmi kapcsolatukat, ma viszont meggátolta őt abban, hogy úgy szakítson, mint ahogy minden más nővel szakított volna. Nem jött volna vissza; így szokta ő felbontani szerelmi viszonyait, hogy elkerüljön minden megerőltetést és veszekedést. De úgy érezte, képtelen a hangos kitörésre, s ezenfölül szívesen ott feledkezett Renée ölelő karjában; az asszony anyáskodott vele, fizetett érte, kiségitette zavarából, ha valamelyik hitelező elvesztette a türelmét. Aztán megjelent a szeme előtt Louise s a millió hozomány, s azt sugallta neki, még a fiatalasszony csókjai közben is, hogy „mindez nagyon szép és kellemes, de úgyszemint komoly, s igazán véget érhetne már”.

Egyik éjjel Maxime-ot olyan gyorsan megkopasztották egy nőnél, ahol sokszor hajnalig is elkártyázott, hogy elöntötte az üres zsebű játékos néma dühe. A világon mindent megadott volna, ha az asztalra vethet még néhány aranyat. Fogta a kalapját, s gépies léptekkel, mint akit rögeszme űz, a Monceau parkba ment, kinyitotta a kis rácsos kaput, s máris a télikertben volt. Éjfél elmúlt már. Renée megtiltotta, hogy eljöjjön ma este. Mostanában, ha bezárta előtte az ajtaját, nem igyekezett már magyarázkodni sem, a fiatalembernek pedig csak arra volt gondja, hogy kihasználja a szabadnapját. Nem is igen emlékezett már az asszony tilalmára, csak a kis szalon zárt üvegajtaja előtt jutott eszébe. Renée, ha várt rá, rendszerint előre elfordította ennek az ajtónak a gombját.

„Sebaj - gondolta, látva, hogy világosság van az öltözőszoba ablakában -, füttyülök, és lejön. Nem zavarom; ha van egypár aranya, már itt sem vagyok.”

És halkán füttyentett. Egyébkor is gyakran jelezte így a jöttét. Ma este azonban hiába füttyült több ízben is. Csökönyösen folytatta, hangosabban füttyült, nem akarván letenni az azonnali kölcsön gondolatáról. Végre meglátta, hogy az üvegajtó végtelen óvatossággal kinyílik, anélkül, hogy lépéseknek akár a legcsekélyebb nesztét is hallotta volna. A télikert derengésében Renée jelent meg, kibontott hajjal, majdnem levetkőzve, mintha éppen ágyba készülne. Meztláb volt. Maxime-ot az egyik lugas felé tuszkolta, lefelé lépkedve a lépcsőfokokon, úgy járt a sétaút homokján, mintha nem érezné a talaj hideget és göröngyösségét.

- Szamárság ilyen hangosan füttyülni... - suttogta fojtott haraggal. - Megmondtam, hogy ne gyere. Mit akarsz tőlem?

- Ej, menjünk fel - mondta Maxime, akit meglepett ez a fogadtatás. - Majd odafent megmondom. Még meghúlsz.

Hanem amint lépett egyet, az asszony visszatartotta, s a fiú ekkor vette észre, hogy milyen ijesztően sápadt. Néma rémület görnyesztette. A még rajta levő ruhadarabok, fehérenműje csipkái tragikus foszlányokként lógtak reszkető testéről.

A fiatalember növekvő csodálkozással nézte.

- Mi bajod hát? Beteg vagy?

S ösztönösen feltekintett, a télikert ablaktábláin át az öltözőszobának arra az ablakára nézett, melyben az előbb világosságot látott.

- Hiszen nálad férfi van - mondta hirtelen.

- Nem, nem, nem igaz - hebegte a nő esdeklőn, tébolyodottan.

- Nekem beszélhetsz, drágaságom, látom az árnyékát.

És ekkor farkasszemet néztek egy darabig, nem tudván, mit mondjanak egymásnak. Renée foga vacogott a rémülettől, úgy érezte, hogy jeges vizet öntenek vödörszám a csupasz lábfejére. Maxime ingerültebb lett, mint gondolta volna magáról; de még így is eléggé részvétlen volt ahhoz, hogy gondolkozzék, s kedvezőnek vélje a pillanatot a szakításra.

- Velem ugyan el nem hiteted, hogy Céleste hord felöltőt - folytatta. - Ha a télikert üvegtáblái nem volnának ilyen vastagok, talán fel is ismerném még az úriembert.

Renée még jobban betuszkolta a lombok sűrűjébe, s kezét összekulcsolva, egyre növekvő rémülettel mondta:

- Könyörgök, Maxime...

Hanem a fiatalemberben feltámadt a kötözködő természet, a bosszúra éhes, féktelen kötekedés. Sokkal satnyább volt, semhogy kitörő haraggal könnyítsen magán. Mérgében összeszorította az ajkát; s ahelyett, hogy megütötte volna az asszonyt, amihez pedig nagy kedve támadt az előbb, élesebbé váló hangon így folytatta:

- Megmondhattad volna, akkor nem jövök ide, hogy megzavarjalak benneteket... Mindennapos dolog az, hogy két ember nem szereti többé egymást. Keztem már magam is megelégni a dolgot... Na, csak ne türelmetlenkedj. Mindjárt fölengedlek; de addig nem, míg meg nem mondtad annak az úrnak a nevét...

- Soha, soha! - suttogta a fiatalasszony könnyeivel küszködve.

- Nem azért, hogy párbajra hívjam, csak tudni akarom... A nevet, mondd gyorsan a nevét, s már megyek is.

Megragadta a csuklóját, s nézte, gonosz nevetéssel. Az pedig vergődött, eszeveszetten, nem akarván kinyitni a száját, nehogy kicsúszhasson rajta a követelt név.

- Zajt ütünk, s avval aztán sokra mégy. Mitől félsz? Nem vagyunk jó barátok?... Tudni akarom, ki az utódom, ez méltányos... Várj csak, majd segítek. De Mussy az, megindított a fájdalma.

Az asszony nem felelt. Lecsüggesztette a fejét a faggatózás alatt.

- Nem de Mussy?... Akkor Rozan herceg? Szóval az sem?... Talán de Chibray gróf? Ő sem?

Megállt, keresgélt.

- Az ördögbe is, nem jut eszembe senki... Tán csak nem az apám, azok után, amiket mondtál...

Renée összerezett, mintha megégette volna magát, s tompán felelte:

- Nem, tudod jól, hogy ő nem jön. Nem türtem volna, aljasság lenne.

- Akkor hát ki?

S meg erősebben szorította a csuklóját. A szerencsétlen nő küszködött még egy ideig.

- Ó, Maxime, ha tudnád!... De nem mondhatom meg...

Azután, legyőzve, megsemmisülve, ijedten nézve a kivilágított ablakot, nagyon halkán dadogta:

- De Saffré.

Maxime, akit szórakoztatott ez a kegyetlen játék, halálosan elsápadt erre a nagy állhatatossággal kicsikart vallomásra. Felizgatta a nem várt fájdalom, melyet ennek a férfinak a neve okozott. Hevesen ellökte Renée csuklóját, közelebb lépett, s az arcába sziszegte, összeszorított foggal:

- Te, tudod, mi vagy te, egy...

Kimondta. És már ment is, mikor az asszony odafutott hozzá, zokogott, átölelte, becéző szavakat, bocsánatkérést suttogott, esküdözött, hogy mindig imádta, s hogy másnap mindent megmagyaráz. De a fiatalember kiszabadította magát, s becsapva a télikert ajtaját, így válaszolt:

- Azt már nem! Vége, torkig vagyok.

Renée magába roskadt. Nézte, hogy megy át a kerten. Úgy érezte, hogy a télikert fái forognak vele. Azután, lassan vonszolva meztelen lábát a sétatú homokján, újra felment a lépcsőfokokon, a hidegtől márványosra erezett bőrrel, szétzilált csipkéiben még tragikusabban. Odafönt, várakozó férje kérdezősködéseire azt válaszolta, hogy emlékezni vélt arra a helyre, ahol leeshetett az a kis füzet, melynek már reggel óta nyoma veszett. S amikor feküdt már, mérhetetlen kétségbeesés rohanta meg hirtelen egy gondolatra: azt kellett volna mondania Maxime-nak, hogy az apja, ki vele együtt érkezett haza, utána jött a szobájába, hogy valami pénzügyi dolgot megtárgyaljon vele.

Másnap Saccard elhatározta, hogy sietteti a charonne-i ügy kibontakozását. Feleségét a mar-kában tartotta, engedelmesnek és erőtlennek érezte, mintha valami tehetetlen tárgyat tartana a kezében. Másrészt meg küszöbön állt a Prince-Eugène körút vonalának kijelölése, s Renée-t ki kellett fosztani, mielőtt még a kisajátításnak híre fut. Saccard az egész ügy során nagy műgondról tanuskodott; odaadón érlelgette tervét, körültekintő ravaszsággal állította fel csapdáit, mint a vadász, ki büszke rá, hogy elegánsan ejti el a vadat, ő pusztán az ügyes játékos, a lopott haszon sajátságos gyönyörét élvező ember elégtételét kereste; birtokokat akart bagóért, hogy utána százezer frank ára ékszereket adjon a feleségének a diadal örömére. Mihelyt ő belenyúlt, a legegyszerűbb művelet is bonyolulttá vált, sötét drámává fajult; neki-tüzesedett, megverte volna tulajdon apját is egy ötfrankosért. Aztán fejedelmi módon szórta az aranyat.

Mielőtt azonban elérte volna, hogy Renée átengedje a birtokrészt, volt annyira elővigyázatos, hogy kipuhatolja Larsonneau zsarolási szándékait, melyeket megszimatolt. Ösztöne mentette meg ez alkalommal. A kisajátítási ügynök pedig azt hitte, hogy megérett a gyümölcs, és leszakíthatja. Saccard, amikor belépett a Rivoli utcai irodába, cimboráját feldúltan találta, a legvadabb kétségbeesés jelei között.

- Jaj, barátom - motyogta ez, megragadva Saccard kezét -, végünk van... Éppen szaladni akartam magához, hogy megbeszéljük a dolgot, hogy kimásszunk ebből a borzasztó kalandból...

Míg kezét tördelte és zokogni próbált, Saccard észrevette, hogy mikor ő belépett, amaz éppen levelek aláírásával volt elfoglalva, és hogy az aláírások tökéletes határozottságot mutatnak. Nyugodtan ránézett, és megkérdezte tőle:

- Nos, mi történt hát?

De az nem válaszolt nyomban; az íróasztala előtt álló karszékébe roskadt, s ott az írómappára könyökölve, homlokát tenyerébe hajtva, dühösen ingatta a fejét. Végre megszólalt, elfulladt hangon:

- Ellopták a leltárt, tudja, azt...

Ezzel előadta, hogy egyik alkalmazottja, akasztófára való lóköttő, elemelt egy halom aktát, közöttük a nevezetes leltárt is. Az a legnagyobb baj, hogy a tolvaj rájött, mekkora hasznot húzhat ebből a zsákmányból, s most csak százezer frankért hajlandó megválni tőle.

Saccard elgondolkozott. Ez a mese nagyon otrombának látszott. Nyilvánvaló, hogy Larsonneau nem sokat törődik vele, hisznek-e neki vagy sem. Mindössze ürügyet keresett, hogy eszére adja: százezer frankot akar a charonne-i üzletből; sőt ilyen feltétellel visszaszolgáltatja még a keze között levő veszedelmes iratokat is. Saccard a vásárt nagyon súlyosnak találta. Szívesen osztozott volna hajdani munkatársával; de ez a kelepce, ez a hiú igyekezet, hogy túljárjanak az eszén, felbosszantotta. Egyébként nem volt tökéletesen nyugodt; ismerte az emberét, tudta, hogy képes elvinni a papírokat miniszter bátyjának, aki szívesen fizetett volna, hogy elfojtson mindenféle botrányt.

- Az ördögbe is - dünnyögte, s maga is leült -, ez aztán ocsmány história... S lehetne látni azt a bizonyos lókött?

- Mindjárt elküldök érte - mondta Larsonneau. - Itt lakik nem messze, a Jean Lantier utcában.

Tíz perc sem telt el, mikor egy kancsal, fakó hajú, vörhenyes foltokkal borított arcú, alacsony fiatalember óvakodott be, vigyázva, nehogy zajt üssön az ajtóval. Rossz, fekete, rettenetesen elnyűtt szalonkabát lötyögött rajta. Megállt tiszteletteljes távolban, s nyugodtan figyelte Saccard-t a szeme sarkából. Larsonneau Baptistinnek szólította, s vallatóra fogta; amaz egytagú szavakkal válaszolt, egy cseppet sem zavartatva magát; tökéletes közönnyel fogadta az efféle jelzőket, mint: tolvaj, szélhámos, gonosztevő, melyekkel főnöke kötelességének vélte megtoldani minden egyes kérdését.

Saccard bámulta a szerencsétlen alak hidegvérét. Egy ízben a kisajátítási ügynök felpattant a karosszékéből, mintha meg akarná ütni; amaz beérte annyival, hogy hátráljon egy lépést, még alázatosabban kancsalítva.

- Jól van, hagyja már - mondta a pénzember. - Tehát, uram, ön százezer frankot követel, hogy visszaadja az iratokat?

- Igen, százezer frankot - válaszolta a fiatalember.

S azzal elment. Larsonneau úgy tett, mintha nem tudna lecsillapodni.

- Hej, micsoda aljas fráter! - mormogta. - Látta azt az alattomos nézését?... Az effajta fickók színleg kettőig sem tudnak számolni, de bárkit legyilkolnának húsz frankért.

Saccard azonban félbeszakította:

- Ugyan! Nem veszedelmes. Azt hiszem, dűlőre lehet jutni vele... Sokkal nyugtalanítóbb ügyben jöttem... Igaza volt, kedves barátom, hogy nem bízott a feleségemben. Képzelve csak, eladja a birtokrészét Haffner-nek. Pénzre van szüksége, azt mondja. Alkalmasint Suzanne barátnője biztatta fel.

A másik egyszeriben abbahagyta a kétségbeesést; kissé sápadtan figyelt, keménygallérját igazgatta, mely félrecsúszott a dühkitörés közben.

- Ezzel az átruházással - folytatta Saccard - minden reményünk dugába dől. Ha Haffner betársul magához, nemcsak a nyereségünk forog veszélyben, hanem - nagyon tartok tőle - igen kellemetlen helyzetbe kerülhetünk ezzel a szőrszálhasogató emberrel szemben, aki majd át akarja bogarászni az elszámolásainkat.

A kisajátítási ügynök izgatott léptekkel kezdett fel s alá járkalni, nyikorgatva lakkcipőjét a szőnyegen.

- Látja, látja - dünnyögte -, ilyen helyzetbe kerül az ember, ha mások javát szolgálja!... Hanem, kedvesem, én a maga helyében semmiképpen sem engedném, hogy a feleségem efféle számárságot tegyen. Inkább megverném.

- Jaj, barátom - szólott a pénzember hamiskás mosollyal -, én sem tudok jobban hatni a feleségemre, mint láthatólag maga erre a zsvány Baptistinre.

Larsonneau megtorpant az egyre mosolygó Saccard előtt, és átható tekintettel ránézett. Aztán újból fel s alá kezdett járkalni, de lassú, megfontolt léptekkel. A tükörhöz ment, megigazította nyakkendője csokrát, majd eleganciáját rendben találva, újból megindult. Hirtelen kikiáltott:

- Baptistin!

A kis kancsal fiatalember belépett, de egy másik ajtón. Kalap nem volt már a fején, kezében tollszárat forgatott.

- Menj, keresd elő a leltárt - szólt rá Larsonneau.

S mikor az már nem volt benn, alkudozni kezdett a fizetendő összegről.

- Tegye meg a kedvemért - mondta a végén kertelés nélkül.

Erre Saccard beleegyezett, hogy ad harmincezer frankot a charonne-i üzlet várható hasznából. Úgy vélekedett, hogy még mindig olcsón szabadult az uzsorás kesztyűs keze közül. Ez pedig saját nevére állíttatta ki a kötelezvényt, végigjátszva a komédiát, azt mondván, hogy ő majd elszámol a fiatalemberrel. Saccard megkönnyebbült nevetéssel égette el a kandalló lángján a leltár lapjait, egyenként. Majd e művelet végeztével erősen kezét szorított Larsonneau-val, s távozában azt mondta:

- Ma este Laure-hoz megy, nemde?... Várjon meg. Addigra mindent elrendezek a feleségemmel, s majd megtesszük utolsó intézkedéseinket.

Laure d'Aurigny gyakran költözött, ekkoriban a Haussmann körúton lakott egy nagy lakásban, az engesztelőkápolnával szemben. Újabban heti fogadónapot rendszeresített, akár az igazi úrihölgyek, így egybe tudta gyűjteni azokat a férfiakat, akik hét közben egyenként látogatták. Aristide Saccard volt e kedd esték bajnoka, a hivatalos szerető; s ő bizonytalan mosollyal fordította el a fejét, ha a ház úrnője megcsalta két ajtó között, találgat adva még aznap estére e derék urak valamelyikének. Mikor utolsónak maradt a bandából, még szivarra gyújtott, üzleti ügyeket hozott szóba, eltréfálkozott azon az úron, aki odalent ácsorog, az ő távozását várva; majd miután Laure-t „kedves gyermekem”-nek becézte és megpaskolta az arcát, nyugodtan kiment az egyik ajtón, míg az illető úr bejött a másikon. Mindig mulattatta őket ez a titkos szövetség, mely Saccard hitelét megszilárdította, d'Aurigny pedig egy hónap alatt két szobaberendezéshez juttatta. De Laure be akarta már fejezni a komédiát. E befejezés - mint előre megállapodtak - nyilvános szakítás lesz valamelyik tökfilkó javára, aki drágán fizeti majd meg azt a jogot, hogy Laure-nak Párizs-szerte ismert, komoly kitartója legyen. A tökfilkót ki is szemelték. Rozan herceg belefáradt már, hogy haszontalanul untassa a társaságbeli nőket, a züllött kéjvadász hírnevéről álmodozott, hogy ismertté tegye szintelen személyét. El nem maradt volna Laure keddjéről, meghódította a nőt tökéletes jóhiszeműségével. A szerencsétlen harmincöt éves létére még az anyjától függött, olyannyira, hogy egyszerre legföljebb tíz aranyat mondhatott a magáénak. Ezeken az estéken, amikor Laure nagy kegyesen elszedte a tíz aranyát, panaszosan emlegetve azt a százezer frankot, melyre szüksége volna, a herceg csak sóhajtozott, s megígérte, hogy mihelyt ő lesz az úr, odaadja az összeget. Ekkor támadt Laure-nak az az ötlete, hogy a herceget megismerteti Larsonneau-val, a ház egyik jó barátjával. A két férfi együtt ment ebédelni Tortonihoz; s Larsonneau a csemege közben egy remek spanyol nővel való viszonyát mesélve azt állította, hogy ismer hitelezőket, de óva intette Rozant, nehogy valaha is a kezük közé jusson. Ez a bizalmas közlés feltűzelte a herceget, ki végül is kicsikarta jó barátjától az ígéretet, hogy foglalkozik az ő „kis ügyével.” Foglalkozott is, úgy, hogy éppen aznap este kellett a pénzt elvinnie, amikor Saccard találgat adott neki Laure-nál.

Mikor Larsonneau megérkezett, d'Aurigny tágas, fehér és arany szalonjában még csak öt-hat nő tartózkodott; megragadták a kezét, a nyakába ugrottak gyengédségi rohamukban. „Nagy Lar”-nak nevezték, Laure eszelte ki ezt a becenevet. Ő pedig így fuvolázott.

- Nonono, cicuskáim; összelapítjátok a kalapomat.

Lecsillapodtak, szorosan köréje ültek egy pamlagra, ő meg elmesélte, hogy Sylvia, kivel együtt vacsorázott előző éjjel, elrontotta a gyomrát. Majd csokoládés dobozkát húzva elő zsebéből, cukrozott mandulával kínálta őket. De Laure kijött a hálószobájából, és mivel több úr is érkezett, behúzta Larsonneau-t egy budoárba, mely a szalon egyik végéből nyílt, kettős függönnyel elválasztva.

- Elhoztad a pénzt? - kérdezte tőle, mikor egyedül voltak.

Nagy pillanatokban tegezte. Larsonneau válasz helyett tréfásan meghajolt, és frakkja belső zsebére csapott.

- Ó, nagy Lar! - suttogta a fiatal nő elragadtatva.

Megölelte és megcsókolta.

- Várj csak - mondotta -, hadd kapom meg mindjárt a dohányt... Rozan a szobámban van; érte megyek.

De a férfi visszatartotta, s a vállát csókolgatva kérdezte:

- Tudod, milyen jutalékot kötöttem ki nálad?

- Ej, hát persze, nagy csacsi! Rendben van.

Visszajött, magával hozva Rozant. Larsonneau öltözéke kifogástalanabb volt, mint a hercegé, kesztyűje feszesebb, nyakkendője művészebb. Hanyagul megérintették egymás kezét, s a két nappal előbbi lóversenyről kezdtek beszélgetni, ahol egyik barátjuk lovát legyőzték. Laure topogott.

- Jó, jó, drágám, de nemcsak erről van szó - mondta Rozannak -, a nagy Lar elhozta a pénzt, tudod? Talán elintéznénk.

Larsonneau úgy tett, mint aki most eszmél fel.

- Igaz, ni - mondta -, megvan a pénz... De bizony jól tette volna, ha rám hallgat, kedvesem! Hát nem ötven százalékot követeltek a nyomorultak?... Végül mégis beadtam a derekam, mivel azt mondta, hogy mindegy...

Laure d'Aurigny napközben szerzett már bélyeges papírt, hanem amikor tollra és tintára került a sor, zavartan nézett a két férfira, nemigen bízva benne, hogy talál odahaza efféle alkalmatosságokat. Már a konyhában akart körülnézni, amikor Larsonneau előhúzott a zsebéből - abból, amelyikben a cukorkásdoboz volt - két csudás tárgyat, egy ezüst tollszárat, melyet egy csavar segítségével lehetett meghosszabbítani, s egy acél és ébenfa tintatartót, mely olyan finoman volt kidolgozva, mint valami ékszer. S amikor Rozan készült leülni, így szólt:

- Az én nevemre állítsa ki a váltókat. Nem akarom belekeverni a maga nevét, érti, ugye? Majd elintézzük egymás közt... Hat váltót, egyenként huszonötezer frankról, nemde?

Laure az asztal sarkán számolgatta a dohányt. Rozan a színét sem látta. Mire aláírta a váltókat s föltekintett, már eltűnt az egész a fiatal nő zsebében. Laure odament hozzá, s kétfelől arcon csókolta; a herceg láthatólag odavolt a boldogságtól. Larsonneau bölcs nyugalommal szemlélte őket, miközben összehajtogatta a váltókat, s visszatette a tintatartót és a tollszárat a zsebébe.

A fiatal nő még Rozan nyakában volt, amikor Aristide Saccard fellebbentette a függönnyt:

- Jó, jó, csak ne zavartassátok magatokat - mondta nevetve.

A herceg elvörösödött. Laure azonban kezét rázott a pénzemberrel, s cinkos szempillantást váltott vele. Sugárzott.

- Ez már megtörtént, drágaságom - mondta -, én szoltam magának előre. Nem haragszik rám túlságosan?

Saccard kedélyesen vállat vont. Elhúzta a függönyt, s félreállva, hogy szabad utat engedjen Laure-nak és a hercegnek, rikácsoló hangon, mint egy végrehajtó, így kiáltott:

- A herceg és a hercegné!

Ennek a tréfának örült sikere volt. Másnap megírták az újságok, kíméletlenül megnevezve Laure d'Aurignyt, a két férfit pedig szembeötlő kezdőbetűkkel jelölve. Aristide Saccard és a vastag Laure szakítása nagyobb port vert fel, mint állítólagos viszonyuk.

Közben Saccard lebocsátotta a függönyt a tréfája nyomán a szalonban kitörő vidámság előtt.

- Hej, micsoda nő - mondta, Larssonneau-hoz fordulva. - Pompás bűnös!... Maga zsvivány, maga fölözi le az egésznek a hasznát! Mit kap?

De amaz mosolyogva szabadkozott; fölcsúszott kézelőit húzogatta. Végül letelepedett az ajtó közelében egy pamlagra, ahová Saccard maga mellé intette.

- Jöjjön ide, nem akarom gyóntatni, az ördögbe is!... Hanem most térjünk rá a komolyabb ügyekre, kedvesem. Ma este hosszú beszélgetésem volt a feleségemmel... Mindenben meg-egyeztünk.

- Hajlandó átengedni a részét? - kérdezte Larssonneau.

- Igen, de a dolog nem ment egészen simán... Az asszonyok olyan csökönyösek! Képzelve, megígérte egy öreg nagynénjének, hogy nem ad el semmit. Vége-hossza nem volt az aggályainak... Szerencsére jó előre kitaláltam egy hatásos mesét.

Fölállt, hogy szivarra gyújtson a karos gyertyatartónál, melyet Laure az asztalon hagyott, majd visszamenve kéjesen nyúlt el a pamlagon.

- Azt mondtam a feleségemnek - folytatta -, hogy maga teljesen tönkrement... Tőzsdézett, elverte a pénzét nőkkel, balsikerű manipulációkba fogott; egyszóval rettentő csőd előtt áll... Sejtettem vele azt is, hogy nem bízom teljesen a maga becsületességében sem. Aztán megmagyaráztam neki, hogy a charonne-i üzlet is belebukhat ebbe a csődbe, s hogy legjobb lenne elfogadni azt a nekem tett indítványát, mely szerint maga, hogy őrajta könnyítsen, megvásárolja az üzletrészét, igaz ugyan, hogy potom áron.

- Jobbat is hallottam már - morogta a kisajátítási ügynök. - S maga azt képzelem, hogy a felesége majd bedől az effajta hazugságoknak?

Saccard elmosolyodott. Közlékeny kedvében volt.

- Maga jámbor lélek, kedvesem - folytatta. - A mese magva nem számít; a részletek, a taglejtések, a hangsúly - ez minden. Hívja ide Rozant, s fogadok, hogy elhittem vele: most fényes nappal van. A feleségemnek pedig semmivel sincs több esze, mint Rozannak... Tátongó mélységet sejtettem vele. Halvány fogalma sincs a közelgő kisajátításról. Amikor csodálkozott, hogy maga a csőd kellős közepén még nagyobb terheket szándékszik a nyakába venni, azt mondtam neki, hogy maga bizonyára őmiatta nem akar borsot törni a hitelezői orra alá... Végül is ezt a dolgot tanácsoltam neki, mint az egyetlen lehetséges megoldást, hogy elkerülje a se vége, se hossza pereskedést, és kisajtoljon valami pénzt a birtokokból.

Larsonneau megmaradt amellett, hogy a mese otromba egy kissé. Ő kevésbé drámai eszközökkel dolgozott; minden műveletét szalonkomédiák könnyedségével csomózta egybe és bontotta szét.

- Én mást találtam volna ki - mondta. - De végül is mindenkinek megvan a módszere... Most már csak a fizetés van hátra.

- Éppen ebben akarok egyezkedni - válaszolta Saccard. - Holnap elviszem az átírási szerződést a feleségemnek, s neki mindössze annyi a teendője, hogy eljuttassa magához a szerződést, és felvegye a megállapított összeget... Inkább kerüljünk minden találkozást.

Valójában semmiképpen sem akarta, hogy Larsonneau bizalmas barátként járjon hozzájuk. Nem hívta meg, maga kísérte Renée-hez azokon a napokon, amikor a két társnak okvetlenül találkoznia kellett; ez háromszor esett meg. Majdnem mindig ő tárgyalt a felesége meghatalmazásaival, azt gondolván, hogy fölösleges mélyebb betekintést engednie az ügyeibe.

Levéltárcáját kinyitva hozzáfűzte:

- Itt a feleségem kétszáz ezer frankról szóló váltója; ezt átadja neki fizetésként, és hozzátesz még száz ezer frankot, amit holnap délelőtt elviszek magának... A véretem csapolom le, kedves barátom. Erre az üzletre ráfizetem még az ingemet is.

- De hiszen ez csak háromszáz ezer frankot tesz ki... - jegyezte meg a kisajátítási ügynök. - Ennyiről szól majd a nyugta?

- Háromszáz ezer frankos nyugta - ismételte meg Saccard nevetve -, na hiszen! Hova jutnánk később! Leltáraink szerint a birtokot a mai napon kétmillióöttszáz ezer frankra kell értékelni. A nyugta a fele összegről szól, természetesen.

- Ezt ugyan sosem írja alá a felesége.

- Ej, dehogynem! Ha mondom, hogy mindenben megállapodtunk már... Teringettét! Azt mondtam neki, hogy ez a maga legelső feltétele. Csődjével mellünknek szegezi a pisztolyt, érti-e? S ekkor tettem úgy, mintha kételkednék a maga becsületességében, s azzal gyanúsítottam, hogy rá akarja szedni a hitelezőit... Azt képzelem, hogy a feleségem konyít valamit ehhez?

Larsonneau a fejét csóválta, s ezt dünnyögte:

- Mindegy, akkor is valami egyszerűbbet kellett volna kitalálnia.

- De hiszen ez a legegyszerűbb eset a világon! - mondta Saccard meglepetten. - Hol a csudában lát maga itt bonyodalmat?

Észre sem vette, hogy milyen tömérdek csalafintaságot alkalmaz ebben az egészen hétköznapi ügyben. Nagy kedvét lelte a Renée-nek feltárlt valószínűtlen történetben; de kiváltképpen az arcátlan hazugságok, az összehalmozott lehetetlenségek, az elképesztően bonyolult cselszövések töltötték el boldogsággal. Már réges-rég megszerezte volna a telket, ha nem agyalja ki ezt az egész rémtörténetet; de elrontotta volna az örömét, ha könnyűszerrel jut hozzájuk. Különben a legátlátszóbb módon igyekezett a charonne-i spekulációt valószínűsítő pénzügyi melodrárává alakítani.

Felállt, s Larsonneau-ba karolva a szalon felé indult.

- Jól megértett, ugye?... Érje be annyival, hogy követi útmutatásaimat, s később majd tapsolni fog nekem... Látja, kedvesem, nem jól teszi, hogy sárga kesztyűt hord, elcsúfítja a kezét.

A kisajátítási ügynök csak ezt mormogta mosolyogva:

- Ó, jó ez a kesztyű, kedves mester: bármihez nyúlunk, nem piszkítjuk be magunkat.

Amint visszatértek a szalonba, Saccard meglepődött s egy kissé nyugtalankodott is, hogy ott találja Maxime-ot a függöny túloldalán. A fiatalember egy pamlagon ült egy szőke nő mellett, aki valami terjengős történetet duruzsolt a fülébe, nyilván a magáét. A fiú csakugyan meghallotta apja és Larsonneau beszélgetését. A két cimborát mindenre elszánt fickóknak tartotta. Bántotta még Renée árulása, s most alattomos örömmel hallotta, miféle rablásnak lesz az áldozata. Bosszút állnak egy kicsit őerte is. Apja gyanakodva ment hozzá, hogy kezet fogjon vele; de Maxime, a szőke nőre mutatva odasúgta neki:

- Nem rossz, mi? Meg akarom főzni ma éjszakára.

Saccard erre kihúzta magát, udvariaskodni kezdett. Laure d'Aurigny jött hozzájuk egypár pillanatra; panaszkodott, hogy Maxime alig látogatja meg egyszer egy hónapban. De a fiú azt állította, hogy rengeteg dolga volt, s ezen mindnyájan nevettek. Majd hozzátette, hogy ezentúl ő lesz itt a legtöbbet.

- Tragédiát írtam - mondta -, s csak tegnap gondoltam ki az ötödik felvonást... Most remélem, kipihenhetem magam Párizs valamennyi szépasszonyánál.

Nevetett, élvezte célzásait, melyeket csak ő érthetett meg. Közben már csak Rozan és Larsonneau maradt a szalonban a kandalló két oldalán. Saccard-ék szedelőzködtek, a szőke nő, ki a házban lakott, szintén. Ekkor d'Aurigny súgott valamit a hercegnek. Ez meglepettnek és bosszúságnak látszott. Laure, látva, hogy a hercegnek nemigen akarózik otthagyni a karos-székét, halkán ezt mondta:

- Nem, ma este igazán nem. Úgy fáj a fejem!... Majd holnap; ígérem.

Rozannak szót kellett fogadnia. Laure megvárta, míg amaz kiér a lépcsőre, hogy aztán élénken odasúgja Larsonneau-nak:

- Állom a szavam, mi, nagy Lar?... Dugd a kocsijába!

Mikor a szőke nő elbúcsúzott az uraktól, hogy fölmenjen első emeleti lakásába, Saccard meglepődött, hogy Maxime nem megy utána.

- Nos, mi az? - kérdezte tőle.

- Hát nem - válaszolta a fiatalember. - Meggondoltam...

Aztán valami nagyon mulatságos ötlete támadt:

- Átadom a helyem, ha akarod. Siess, nem csukta még be az ajtaját.

Hanem az apa csöndesen vállat vont, s ezt mondta:

- Köszönöm, fiacskám, e pillanatban el vagyok látva.

A négy férfi lement. Odalent a herceg mindenáron magával akarta vinni Larsonneau-t a kocsijában; anyja a Marais negyedben lakott, a kisajátítási ügynököt épp a kapujában tette volna le, a Rivoli utcában. Ez nem fogadta el, saját maga csukta be a kocsiját, s odaszólt a kocsisnak, hogy hajtson. Aztán a másik kettővel együtt ott maradt az Haussmann körút járdáján, beszélgetve velük, nem mozdulva a helyéről.

- Ó, ez a szegény Rozan! - mondta Saccard, kinek hirtelen világosság gyűlt az agyában.

Larsonneau esküdözött, hogy nem igaz, fűtүүл az ilyesmire, ő gyakorlati ember. De mivel a másik kettő tovább csúfolódott vele, s csípős volt a hideg, végül is kifakadt:

- Hát üsse kő, becsöngetek!... Igazán tapintatlanok, uraim.

- Jó éjszakát! - kiáltott oda Maxime, mikor a kapu bezárult mögötte.

S apjába karolva, megindult vele a körúton felfelé. Derült, fagyos éjszaka volt, amikor olyan jóleső érzés a kemény földön lépkedni a jeges levegőn. Saccard kijelentette, hogy Larssonau helytelenül gondolkozik, mert elég, ha az ember egyszerűen csak barátja d'Aurignynek. Ebből kiindulva kinyilatkoztatta, hogy az efféle nők szerelme igazán csúnya dolog. Adta az erkölcsöszt, aranymondásokat, meglepően bölcs tanácsokat halászott elő.

- Látod, fiacskám - szólt Maxime-hoz -, rövid életű az ilyesmi... Megbánja az ember egészsége, s nem élvezzi az igazi boldogságot. Tudod, hogy nem vagyok nyárspolgár. Nos, elegendem van ebből, új életet kezdek.

Maxime vihogott; megállította apját, megnézte a holdvilágnál, kijelentve, hogy „jópofa”. De Saccard még jobban elkomolyodott.

- Tréfálj csak, amennyit akarsz. Ismételten kijelentem neked: a férfit semmi sem tudja úgy megőrizni és boldogítani, mint a házasság.

Aztán Louise-ról kezdett beszélni. Lassabbra fogta lépteit, hogy - mint mondotta - befejezzék ezt a dolgot, ha már szóba hozták. Az ügy tökéletesen rendben van már. Közölte azt is, hogy de Mareuil úrral a hamvazószerdát követő vasárnapra tűzték ki a szerződés aláírását. A legközelebbi csütörtökön nagy estély lesz a Monceau parkbeli palotában, ezt fogja felhasználni, hogy nyilvánosságra hozza a házasságot. Maxime mindezt rendben levőnek találta. Renée-től megszabadult már, akadályt nem látott, apjára hagyatkozott, mint eddig mostohaanyjára.

- Nos, rendben van - mondotta. - Csak ne szólj róla Renée-nek. A barátnői kinevetnének, csipkelődnének, jobb szeretem, ha ugyanakkor értesülnek a dologról, amikor mindenki más.

Saccard megígérte, hogy hallgatni fog. Aztán - már a Malesherbes körúton mentek felfelé - újfent elhalmozta egy sereg jó tanáccsal. Tanította, mint fogjon hozzá, hogy házi tűzhelyét paradicsomkertté varázsolja.

- Legfőképpen soha ne szakíts a feleségeddel. Ez butaság. Az olyan asszonyra, akivel nem élsz együtt, ráfizeted még az ingedet is... Először is pénzelnél valamilyen nőt, igaz? Aztán jóval nagyobbak a kiadások odahaza is: önagysága ruhái, a külön szórakozások, a jó barátnők, s a fene tudja, még mi nem.

Saccard szokatlanul erkölcsös kedvében volt. Charonne-i üzletének sikere idilli gyöngédséget oltott a szívébe.

- Én - folytatta - arra születtem, hogy boldogan és ismeretlenül éljek valamilyen faluban, családom körében... Engem nem ismernek, fiacskám... Azt hiszik, hogy könnyelmű ember vagyok. Pedig dehogy; szeretnék a feleségemmel maradni, szívesen faképnél hagynám az üzleteimet egy szerény járadékért, mellyel visszavonulhatnék Plassans-ba... Te gazdag leszel nemsokára, alapíts Louise-zal otthont magadnak, s éljtek, mint egy gerlepár. Oly jó az! Majd meglátogatlak benneteket. Az jól fog esni nekem.

A végén már szinte könnyekbe fűlt a hangja. Közben elértek a palota rácsos kerítéséig, s a gyalogjáró szélén beszélgettek. Párizsban e magasabban fekvő részében hideg szél fűjt. Egyetlen hang sem hallatszott a fagyosfőhár, sápadt éjszakában; Maxime-ot meglepte apja ellágyulása, már jó ideje egy kérdés lebegett az ajkán.

- De hiszen - szólalt meg végül - azt hittem, hogy te...

- Mit?

- Hogy a feleségeddel...

Saccard vállat vont.

- Ej, teljesen igaz. Hülye voltam. Amit mondok, saját bőrömön tapasztaltam... De kibékültünk már, ó, tökéletesen. Idestova hat hete már. Esténként felkeresem, ha nem megyek túl későn haza. Ma kénytelen ellenni nélkülem szegény cicuskám; munkám van reggelig. De micsoda teste van!...

S mikor Maxime a kezét nyújtotta, visszatartotta, s halk hangon, bizalmaskodva fűzte hozzá:

- Tudod, a Blanche Muller teste, nos, olyasmi, de tiszszerte hajlékonyabb. Hát még a csípője! Finom vonalú, gyönyörűség...

S így összegezte szavait a menőfélben levő Maxime előtt:

- Te az én vérem vagy, van szíved, szerencsés lesz a feleséged... Vizionlátásra, fiacskám.

Maxime, mikor végre megszabadult az apjától, fürgén megkerülte a parkot. Annyira meglepte, amit az imént hallott, hogy ellenállhatatlanul úgy érezte, találkoznia kell Renée-vel. Bocsánatot akart kérni durvaságáért, tudni akarta, miért hazudott, de Saffré nevét említve, hallani akarta férje szerelmének történetét. De mindez csak homályosan motoszkált benne, határozottan csak arra vágyott, hogy elszívjon nála egy szivart, és felújítsa pajtasságukat. Arra számított, ha Renée jókedvében van, bejelenti házasságát is, hogy megértesse vele: szerelmüknek egyszer s mindenkorra vége kell hogy legyen. Amikor kinyitotta a kiskaput, melynek a kulcsát szerencsére megtartotta, arra is gondolt, hogy ez a látogatása, apja bizalmas közlései után, szükséges és tökéletesen illendő dolog.

A télikertben fűtten, mint előző este; nem sokat várakozott. Jött Renée, kinyitotta a kis szalon üvegajtáját, s szótlánul ment fel előtte. Nem sokkal előbb érkezett a városháza báljáról. Rajta volt még atlaszcokrokkal díszített, apró buggyos, fehér túllruhája; a szaténderék szárnyait széles, fehér zsettsipke szegte, a gyertyák fénye kék és rózsaszín ereket futtatott rajta. Maxime, amikor odafönt meglátta, meghatódott a sápadtságán, szavát elakasztó mély megindultságán. Az asszony nem számíthatott rá, egész testében reszketett, amikor meglátta, hogy úgy jön, amint szokott, nyugodtan, nyájas arccal. Céleste visszajött a ruhásszobából, ahová egy hálóingért ment be, s a szeretők továbbra is hallgattak, várva, hogy távozzék. Más-kor nem feszélyezte őket a jelenléte, most azonban szégyenkeztek az ajkukra tolnak szavak miatt. Renée azt akarta, hogy Céleste a hálószobában vetkőztessen le, ahol nagy tűz lobogott. A komorna sietség nélkül húzkodta ki a tűket, vette le egyenként a ruhadarabokat. Maxime pedig, unalmában, gépiesen felvette az inget, mely mellette hevert egy széken, s a láng előtt melengette, előrehajolva, széttárt karral. A boldog napokban ő tette meg Renée-nek ezt az apró szolgálatot. Az asszony ellágyult, amikor látta, hogy milyen gyöngéden tartja az inget a tűzhöz. Aztán, mivel Céleste még mindig nem végzett, a fiú megkérdezte:

- Jól mulattál a bálon?

- Ó, dehogy, hiszen tudod, mindig ugyanaz - válaszolta Renée. - Tömerdek ember, valóságos vásári tolongás.

A fiatalember megfordította az inget, melynek az egyik oldala már felmelegedett.

- Mi volt Adeline-en?

- Egy elég rosszul összeállított mályvaszín ruha... Kis termetű, és bolondul a fodrokért.

Aztán a többi nőről beszélgettek. Maxime majdnem megégette az ujját az inggel.

- Vigyázz, megpörkölöd - szólt Renée, hangjában anyáskodó cirógatással.

Céleste kivette az inget a fiatalember kezéből. A fiú főlegyenesedett, a szürke és rózsaszín nagy ágyat nézegette, megállt a kárpit egyik áttört bokrétája előtt, hogy elfordítsa a fejét, s ne kelljen látnia Renée csupasz mellét. Ösztönösen tett így. Úgy vélte, hogy már nem a szeretője, nincs joga nézni. Aztán szivart vett elő a zsebéből, és rágyújtott. Renée még régebben megengedte, hogy dohányozzék nála. Végre Céleste visszavonult, a fiatalasszonyt a tűz mellett hagyva éjjeli öltözékében, hófehéren.

Maxime járkált még egy darabig, szótlánul, oda-odanézve Renée-re, kit láthatólag újra elfogott a reszketés. Majd a kandalló elé állva, szájában szivarral, nyersen megkérdezte tőle:

- Miért nem mondtad meg tegnap este, hogy az apám van nálad?

Renée fölnézett, tágra nyílt szemmel, tekintetében a legnagyobb rémülettel; aztán vérhullám szökött az arcába, majd a szégyentől megsemmisülten, arcát tenyerébe rejtve hebegte:

- Te tudod, te tudod?

Összeszedte magát, hazudni próbált:

- Nem is igaz... Kitől hallottad?

Maxime vállat vont.

- Az ördögbe is, hát éppen az apámtól. Úgy vélte, hogy remek tested van, s beszélt nekem a csípődről.

Enyhe bosszúság érzett a hangján. De újból járkálni kezdett, barátságos és korholó hangon folytatta két szippantás között:

- Igazán nem értelek. Különös nő vagy. Te tehetsz róla, hogy tegnap goromba voltam. Ha megmondtad volna, hogy az apám az, nyugodtan odábbálllok, érted? Nincs jogom... De te ezt a de Saffrét emlegetted!...

Az asszony zokogott, keze az arcán. A fiatalember odament, elébe térdelt, erővel lefejtette a kezét.

- Hadd hallom, mondd meg, miért emlegetted de Saffrét!

Ekkor az asszony, fejét még mindig elfordítva, könnyek között, halkán válaszolt:

- Azt hittem, elhagysz, ha megtudod, hogy az apád...

A fiú ismét fölállt, felvette szivarját, melyet az előbb letett a kandalló sarkára, s mindössze ezt dörmögte:

- Mulatságos vagy, mondhatom!

Az asszony nem sírt már. A kandalló lángja s arcának tüze felszárította a könnyeit. Megdöbbenve látta, hogy Maxime ilyen nyugodtan fogadja ezt a leleplezést, melyről azt hitte, hogy össze fogja törni a fiút; megdöbbenésében szégyenét is elfelejtette. Látta, hogy járkál, hallotta, hogy beszél - mint valami álomban. A fiú azt mondogatta, le sem téve szivarját, hogy Renée nem okos, hogy egészen rendjén való, ha kapcsolatot tart fenn a férjével, s ő emiatt igazán nem haragudhat meg. De hogy bevalljon egy nem létező szeretőt! S újra meg újra visszatért erre, mint valami számára érthetetlen dologra, amit valóban szörnyűségnek érzett, a nők „őrült képzelgéseit” emlegette.

- Meghibbantál egy kicsit, drágám, ezt kezelteni kell.

Végül kíváncsian kérdezte:

- De miért éppen de Saffrét és nem valaki mást?

- Udvarol nekem - mondta Renée.

Maxime elfojtott egy pimasz megjegyzést: már-már kicsúszott a száján, hogy Renée bizonyára idősebbnek hitte magát egy hónappal, mikor de Saffrét vallotta szeretőjének. De csak gonoszul mosolygott ezen a kaján gondolatán, és szivarját tűzbe hajítva letelepedett a kandalló másik oldalán. Józanul kezdett beszélni, értésére adta Renée-nek, hogy meg kell maradniuk jó barátoknak. A fiatalasszony merev tekintete azonban zavarba ejtette egy kissé; nem merte bejelenteni a házasságát. Az asszony hosszasan nézte, dagadtra sírt szemmel. Nyomorultnak, korlátoltnak, megvetendőnek találta, és mégis szerette, azzal a gyöngédséggel, melyet csipkái iránt érzett. A fiú csinos volt a kandalló párkányán álló kandeláber fényében. Amint hátravetette a fejét, a gyertyák világa megaranyozta a haját, végigsiklott az arcán, bájos szőkecséggel pelyhedző orcáin.

- De mennem is kell már - ismételte.

Szilárdan eltökélte, hogy nem marad. Egyébként Renée sem kívánta volna. Mindketten ezt gondolták és mondták; már csak barátok voltak. S mikor Maxime kezét fogott végre a fiatalasszonnyal, s készülődött kifelé, Renée visszatartotta még egy darabig, s apjáról kezdett beszélni.

Magasztalta.

- Látod, nagy lelkifurdalásaim voltak. Jobb, hogy így történt... Te nem ismered apádat; meglepődtem, hogy ilyen jó, ilyen önzetlen. Szegény embernek fő most a feje.

Maxime a cipője orrát nézegette, válasz nélkül, zavart arccal. Az asszony nem hagyta abba.

- Míg be nem lépett ebbe a szobába, mindegy volt nekem. De azóta... Mikor megláttam itt, amint gyöngéd szeretettel hozza a pénzt, melyért fölforgathatta Párizs minden zegét-zugát, egyetlen zokszó nélkül tönkretéve magát értem, szinte belebetegedtem... Ha tudnád, milyen gonddal örködött az érdekeimen.

A fiatalember visszaballagott a kandallóhoz, és nekidőlt. Zavarban volt, fejét lehorgasztotta, ajkára lassanként kiült a mosoly.

- Hogyne - dünnyögte -, apám nagyon érti a módját, hogyan kell a mások érdekein örködni.

Hangja csengése meglepte Renée-t. Ránézett, amaz pedig szinte védekezve mondta:

- Ó, mit tudom én... Csak annyit mondok, hogy apám ügyes ember.

- Nem volna igazad, ha rosszat mondanál róla - folytatta az asszony. - Bizonyára szélkakasnak gondolod egy kissé. Ha elmondanám neked a bajait, ha elismételném, amit ma este is bizalmasan közölt velem, meglátnád, hogy tévednek, akik azt hiszik, hogy pénzsóvár.

Maxime nem állhatta meg, hogy vállat ne vonjon. Gúnyos nevetéssel szakította félbe mostohaanyját:

- Hagyd el, ismerem, nagyon is ismerem... Szép kis dolgokkal traktálhatott. Ugyan meséld el, mikkel.

Ez a gunyoros hang sértette az asszonyt. Erre még jobban kezdte magasztalni férjét, egészen nagy embernek mondta, úgy emlegette a charonne-i ügyet, ezt a piszkos üzletet, melyből nem értett egy árva szót sem, mint valami szerencsétlenséget, mely világossá tette előtte Saccard intelligenciáját és jóságát. Hozzáfűzte, hogy másnap írja alá az átruházási okmányt, s ha ez

valóban összeomlást jelent, ő bünei büntetéseképpen ezt is elvállalja. Maxime vigyorogva, alattomos pillantásokkal hagyta, hadd mondja; aztán halkán megszólalt:

- Ez az, éppen ez az...

Majd fennhangon, kezét a fiatalasszony vállára téve:

- Köszönöm, drágaságom, de ismertem a mesét... Te aztán jámbor lélek vagy!

S újból úgy tett, mintha menni akarna. Dühös vágó öntötte el, hogy mindent kitaláljon. A férjéről szóló zengedelmeivel felmérgezte az asszonyt, a fiú megfélelmezte önmagának tett ígéretéről, hogy nem fog beszélni, mert kerülni akar minden kellemetlenséget.

- Mi az? Mit akarsz mondani? - tudakolta Renée.

- Ej, a fenébe is! Azt, hogy apám annak rendje és módja szerint bolondját járatja veled. Igazán sajnállak, nagyon együgyű vagy!

S gyáván, alattomosan, titokban örvendezve, hogy ilyen aljasságokban vájkálhat, elmondta neki, mit hallott Laure-nál. Úgy érezte, mintha bosszút állna valami megfoghatatlan sérelemért, mely őt érte. Szajha természete kéjelgett ebben a besúgásban, abban, hogy kegyetlenül kifecsegheti, amit az ajtó mögül ellesett. Semmit sem hallgatott el Renée előtt, sem azt, hogy férje uzsorakölcsönt adott neki, sem azt, hogy meg akarja lopni, nevetséges dajkameséket tálalva föl neki. A fiatalasszony hallgatta, falféheren, összeszorított ajakkal. A kandalló előtt állt, fejét lehajtotta egy kissé, a tűzbe bámult.

Hálóruhája, az a Maxime melengette ing szétnyílt, mozdulatlan szoborfehérségeket láttatva.

- Azért mondom el neked mindezt - összegezte a fiatalember -, hogy ne légy ostoba... De rosszul tennéd, ha megharagudnál apámra. Nem rossz ember. Megvannak a hibái, mint mindenkiné. A holnapi viszontlátásra, ugyebár?

Még ment az ajtó felé, mikor Renée heves kézmozdulattal megállította.

- Maradj! - kiáltotta parancsolóan.

S megragadva, magához húzva, a tűz előtt úgyszólván a térdére ültetve szájon csókolta, mondván:

- Ohó! Most már igazán ostobák volnánk, ha zavartatnánk magunkat... Nem is hiszed, hogy tegnap óta, amióta szakítani akartál, majd megőrülök. Olyan vagyok, mint aki esztét veszítette. Ma este a bálban köd borult a szememre. Mert most már kellesz nekem, hogy éljek. Ha elmégy, olyan leszek, mint a kifosztott... Ne neved, azt mondom, amit érzek.

Végtelen gyöngédséggel nézett a fiúra, mintha már régóta nem látta volna.

- Jól eltaláltad, együgyű voltam, ha az apád ma feketének mondja a fehéret, azt is elhittem volna. Hát tudhattam én? Míg előadta a meséjét, én csak valami nagy zúgást hallottam, s olyan elgyötört voltam, hogy ha akarja, térden állva írom alá az irkafirkáit. S én még azt képzeltem, hogy lelkifurdalásaim vannak!... Hát csakugyan ilyen ostoba voltam!...

Nevetésben tört ki, szemében a téboly fényei cikáztak. Szeretőjét még szorosabban magához vonva, folytatta:

- Hát rosszat teszünk mi? Szeretjük egymást, s úgy szeretjük egymást, ahogy kedvünk tartja. Mindenki ezt teszi, nem? Nézd az apádat, ő nem szégyellős. Szereti a pénzt, s ott veszi, ahol leli. Jól teszi, ezzel megkönnyíti a dolgomat... Először is nem írok alá semmit, azután pedig eljársz hozzám esténként. Félttem, hogy nem akarsz már, tudod, azért, amit mondtam... De mivel nem törödsz velem... Különben is, most már becsukom előtte az ajtóm, érted?

Fölállt, meggyújtotta az éjjeli lámpát. Maxime habozott, lesújtva. Láta, mekkora ostobaságot követett el, keményen megróttta önmagát, hogy többet beszélt a kelletténél. Hogyan jelentse be ezek után a házasságát? Ő maga a hibás, a szakítás már megtörtént, nem volt rá szükség, hogy feljöjjön ebbe a szobába, s éppenséggel fölösleges volt bebizonyítania a fiatalasszonynak, hogy a férje túljár az eszén. Nem is tudta már, milyen érzésnek engedelmeskedett az előbb, s ez még növelte önmaga elleni haragját. De ha átsuhant is rajta, hogy goromba lesz másodszor is, és elmegy, a papucsát leejtő Renée látványa legyőzhetetlen gyávasággal töltötte el. Félelem lepte meg. Maradt.

Másnap, mikor Saccard fölkereste a feleségét, hogy aláírassa vele az átruházási okmányt, az asszony nyugodtan azt válaszolta, hogy nem írja alá, meggondolta a dolgot. Egyébként a leghalványabb célzást sem engedte meg magának; megfogadta, hogy titoktartó lesz, nem akart kellemetlenségeket, békében akarta élvezni megújuló szerelmét. A charonne-i ügy majd csak rendeződik valahogy; az aláírás megtagadása csupán bosszú volt; egyébbel meg nem törődött. Saccard már-már dühbe gurult. Álma összeomlással fenyegetett. Többi ügyei is mind rosszabbul álltak. Minden forrása kiapadt; az egyensúlyozás csodája volt, hogy még tartotta magát; aznap reggel nem tudta már kifizetni a péket. Ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy fényes ünnepséget készítsen elő böjt csütörtökjére. Renée vonakodására előntötte a sápadt harag, az erős férfi haragja, akit egy gyerek szeszélye gátol meg a munkájában. Az átruházási okmánnyal a zsebében, úgy számított, szerez majd pénzt a kártérítésig. Majd amikor lecsillapodott egy kissé, és világosabban tudott gondolkozni, elálmélkodott felesége hirtelen pálfordulásán; bizonyos, hogy valakinek a tanácsára cselekedett. Szeretőt szimatolt. Ez a megérzése olyan határozott volt, hogy elfutott a húgához, kifaggatni, nem tud-e valamit Renée titkos életéről. Sidonie nagyon kellettlenül fogadta. Nem bocsátotta meg sógornőjének azt a sértést, hogy visszautasította a de Saffréval való találkozást. Mikor bátyja kérdéseiből megértette, hogy az szeretővel gyanúsítja a feleségét, fel is kiáltott, hogy ő biztos benne. S maga ajánlkozott, hogy meglesi a „gerlicéket”. Majd megtudja az a nebáncsvirág, hogy kivel van dolga! Saccard máskor nem kutatta a kellemetlen igazságokat; csupán az érdek kényszerítette, hogy kinyissa bölcsen lehunytt szemét. Elfogadta húga ajánlatát.

- Eredj csak nyugodtan, megtudok én mindent... - mondta az, részvétől csöpögő hangon. - Jaj, szegény bátyám, ez bizony nem Angèle; az sosem csalt volna meg! Ilyen jóságos, ilyen nemes lelkű férjet! Ezeknek a párizsi bábuknak nincsen szívük... És én meg szüntelen jó tanácsokkal látom el!

Böjt csütörtökjén álarcosbál volt Saccard-éknál. A legnagyobb érdeklődést azonban *A szép Narcissus és Ekho nimfa szerelme*²² címet viselő, három képből álló költői mű váltotta ki, melyet a hölgyek szándékoztak bemutatni. A mű szerzője, Hupel de la Noue, több mint egy hónapja utazgatott már megyeszékhelye s a Monceau parkbeli palota között, hogy felügyeljen a próbákra, és véleményt mondjon a jelmezekről. Eleinte arra gondolt, hogy a művét versben írja meg; aztán az élőképek mellett döntött; ez előkelőbb - hangoztatta -, közelebb áll az antik szépséghez.

A hölgyeknek se éjjelük, se nappaluk nem volt. Többen háromszor is jelmezt változtattak. Végtelenbe nyúló értekezéseket tartottak a megyefőnök elnökletével. Először is sokáig vitatkoztak Narcissus megszemélyesítőjéről. Nő vagy férfi játssza-e? Renée ismételt kérdésére végül elhatározták, hogy Maxime-ra bízzák a szerepet; de ő lesz az egyetlen férfi, és de Lauwerensné ki is jelentette, hogy soha nem egyezne bele a dologba, ha „a kis Maxime nem volna annyira lányos”. Renée lesz Ekho nimfa. Sokkal fogasabb kérdés volt a jelmezeké. Maxime nagy segítségére volt a megyefőnöknek, kit halálra gyötört a kilenc nő, örült elképzeléseik veszélyeztették mesterműve tiszta vonalát. Ha rájuk hallgat, Olümposzát rizspor fedi. D’Españet-né erőnek erejével uszályos ruhát akart felvenni, hogy elrejtse kissé vaskos lábikráit, Haffnerné pedig arról ábrándozott, hogy állatbőrbe bújlik. Hupel de la Noue a sarkára állt; sőt egy ízben meg is haragudott, ragaszkodott az elképzeléséhez, kijelentette: azért mondott le a verses formáról, hogy művét „művészien összeválogatott kelmék és választékos szépségű mozdulatok formájában” írja meg.

- Az összhatás, hölgyeim - hajtogatta minden újabb követelésre -, önök megfedekeznek az összhatásról... Csak nem áldozhatom fel az egész művet az önök fodrainak!

Az összejöveleket az aranypettyes szalonban tartották. Egész délutánokat töltöttek ott, hogy megállapítsák egy-egy szoknya szabását. Wormsot több ízben is meghívták. Végül mindent elrendeztek, megállapodtak a jelmezekben, megtanulták a mozdulatokat, és Hupel de la Noue kijelentette, hogy elégedett. De Mareuil megválasztatása kevesebb gondjába került.

A szép Narcissus és Ekho nimfa szerelme tizenegy órára volt kitűzve. Fél tizenegyől a nagy-szalon már tele volt, s minthogy utána bál következett, a nők már jelmezben jelentek meg, félkörbe állított karosszékekben ültek a rögtönzött színpadul szolgáló emelvény előtt, melyet két, fémrúdon guruló, széles, aranyrojtos, vörös bársonyfűggöny takart. A férfiak ott ácsorogtak vagy járkáltak a nők háta mögött. A kárpitosok tíz órakor fejezték be a kalapálást. Az emelvény a szalon végében állott, teljesen elfoglalta a hosszú csarnok egyik szélét. A színészöltözővé átalakított dohányzón át lehetett feljutni a színpadra. Ezenkívül az első emeleten több szoba állt a hölgyek rendelkezésére: a szobalányok hada itt készítette elő az egyes képekhez szükséges ruhadarabokat.

Fél tizenkettő volt már, s a függöny még nem nyílt szét. Hangos moraj töltötte meg a szalont. A karosszékek sorait márkinők, várúrnők, tejesasszonyok, spanyol nők, pásztorlányok, szultánák meglepő sokasága foglalta el; a frakkok sűrűbb tömege viszont nagy fekete foltként vált el az ékszerek eleven szikráitól sziporkázó világos szövetek és meztelen vállak selymességtől. Csak a nők voltak jelmezben. Meleg volt már. A három csillár felgyújtotta a szalon patakzó aranyát.

²² Eredetije Ovidius latin költő (i. e. I. sz.) *Metamorphoses* című művében található.

Végre megjelent Hupel de la Noue az emelvény bal oldalán meghagyott kis nyílásban. Már este nyolc óra óta segédkezett a hölgyeknek. Frakkja bal ujján három fehér ujjnyom volt látható, parányi női kacsó feledkezett ott, miután belenyúlt a rizsposros dobozba. De törődött is most a megyefőnök az öltözéke hibáival! Szeme tágra nyílt, arca puffadt s egy kissé sápadt volt. Úgy tetszett, mintha nem látna senkit. Odalépve Saccard-hoz, kit felismert a komoly férfiak csoportjában, félhangon ezt mondta:

- A teremtésit! A felesége elveszítette a lombövét... Még csak ez hiányzott!

Átkozódott, legszívesebben megvert volna mindenkit. Azután feleletet sem várva, körül sem nézve, sarkon fordult, bebújt a drapériák alá, eltűnt. A nők mosolyogtak e férfiú különös megjelenésén.

Az a csoport, amelyben Saccard állt, az utolsó karosszékek mögött helyezkedett el. Gouraud báró számára, kinek a lába dagadt volt az utóbbi időben, kihúztak egy széket a sorból. Ott volt Toutin-Laroche, kit a császár nemrégiben hívott meg a szenátusba; de Mareuil, kinek második választását a Ház nagy kegyesen végre elismerte; Michelin, kit előző nap tüntettek ki; s kissé hátrább Mignon és Charrier, egyiküknek jókora gyémánt ékeskedett a nyakkendőjében, a másik még nagyobb mutogatott az ujján. Az urak társalogtak. Saccard egy pillanatra otthagya őket, hogy halk hangon néhány szót váltson a húgával, ki épp akkor lépett be, és leült Louise de Mareuil és Michelinné közé. Sidonie asszony varázslónőnek öltözött; Louise nagy hetykén viselte apródruháját, egészen fiús volt benne; az egyiptomi táncosnőnek öltözött kis Michelinné szerelmesen mosolygott aranyhímes fátylában.

- Tudsz valamit? - kérdezte Saccard halkán a húgától.

- Nem, még semmit - válaszolta emez. - De itt kell lennie a gavallérnak... Ma este nyakon csípem őket, légy nyugodt.

- Azonnal értesítsz, ugye?

És Saccard, jobbra és balra fordulva, bókkolt Louise-nak és Michelinnének. Az egyiket Mohamed hurijához, a másikat III. Henrik kedvenc fiújához hasonlította. A vézna, kellemetlen hangú férfi elragadtatottan zengette provence-i tájszólását. Mikor visszatért a komoly férfiak csoportjába, de Mareuil félrevonta, s gyermekeik házasságáról kezdett beszélni. Semmi sem változott, következő vasárnap írják alá a szerződést.

- Rendben van - mondta Saccard. - Sőt, úgy gondolom, hogy ma este tudatom a házasságot barátainkkal, ha nincs ellene kifogása... Csak miniszter bátyámat várom, megígérte, hogy eljön.

Az újdonsült képviselő el volt bűvölve. Eközben felharsant Toutin-Laroche heves, méltatlankodó hangja:

- Igenis, uraim - mondta Michelinnek s a közelebb húzódó két vállalkozónak -, jámborul hagytam, hogy efféle üzletbe keverjék bele a nevemet.

S amikor Saccard és Mareuil is csatlakozott hozzájuk, folytatta: - Éppen a Marokkói Kikötők Általános Társaságának siralmas kalandjáról beszélek az uraknak, tudja, Saccard?

Ennek egyetlen arcizma sem rándult meg. A szóban forgó társaság rettenetes botrányban omlott össze. Egynéhány okvetetlenkedő részvényes tudni akarta, hogyan is áll azoknak a híres Földközi-tenger parti kereskedelmi állomásoknak az ügye; és törvényszéki vizsgálat derítette ki, hogy a marokkói kikötők csupán azokon az egyébiránt igen szép mérnöki tervrajzokon léteznek, melyek ott függenek a Társaság irodáinak a falain. Ettől kezdve Toutin-Laroche még a részvényeseknél is hangosabban üvöltözött, méltatlankodott, azt követelte,

hogy minden rátapadó folttól mossák tisztára a nevét. Addig handabandázott, míg a kormányzat - hogy lecsillapítsa és a közvélemény előtt igazolja ezt a hasznos férfiút - ki nem nevezte szenátornak, így esett, hogy végül kihalásztá a hön óhajtott bársonyszéket ebből az ügyből, mely kis híján a vádlottak padjára ültette.

- Kár is törődnie a dologgal - mondta Saccard. - Ön felmutathatja nagy művét, a Szőlőhitelt, ezt a bankházat, mely győzelmesen lábolt ki minden válságból.

- Igen, bizony - dünnyögte de Mareuil -, ez mindenre megfelel.

A Szőlőhitel valóban gondosan rejtegetett, súlyos pénzzavart vészelt át nemrégiben. Egy miniszter, akit bizalmas szálak fűztek ehhez az intézethez, mely Párizs városának a torkán tartotta a kést, áremelkedést idézett elő a tőzsdén, amit Toutin-Laroche mesésen kiaknázott. Mi sem csiklandozta jobban a hiúságát, mint ha a Szőlőhitel virágzó voltát magasztalták. Rendesen maga csikarta ki az elismerést. Egy pillantással köszönetet mondott de Mareuilnek, s Gouraud-hoz hajolva - bizalmasan rátámaszkodott a báró karosszékére -, megkérdezte:

- Jól van? Nincs nagyon melege?

A báró röffentett.

- Hanyatlik, napról napra hanyatlik - tette hozzá Toutin-Laroche halkán, az urak felé fordulva.

Michelin, mosolygott, időnként szelíden lesütötte a szemét, hogy vörös szalagjára pislantson. Mignon és Charrier, nagy lábukat szétterpesztve, szemmel láthatólag sokkal jobban érezték magukat frakkjukban, mióta briliánst viseltek. De már éjfélre járt, s a társaság türelmetlenkedni kezdett; zsörtölődni nem mert ugyan senki, de a legyezők idegesebben jártak, s a beszélgetés hangosabbá vált.

Végre újból feltűnt Hupel de la Noue. Fél vállát áttolta a keskeny nyíláson, mikor megpillantotta d'Españet-nét, aki utolsónak ment fel az emelvényre; a hölgyek már mind a helyükön voltak az első képben, reá váraakoztak. A megyefőnök megfordult, hátát mutatva a közönségnek, s láthatták, amint a márkinéval beszél, kit a függöny eltakart. Hangját lehalkította, s ujja hegyével csókot dobva mondta:

- Hódolatom, márkiné. Elbűvölő a jelmeze.

- Még szebb van alatta! - válaszolt merészen a fiatalasszony, s az arcába nevetett, olyan mulatságosnak találta a függöny redőibe burkolózott férfit.

E tréfa vakmerősége elállította egy pillanatra a mindig udvarias Hupel de la Noue lélegzetét; de visszanyerte a nyugalmit, s amint lassan megértette a szellemességet, mindjobban élvezte.

- Ó, elragadó, elragadó! - suttogta ragyogó arccal.

Visszaejtette a függöny szárnyát, s csatlakozott a komoly férfiak csoportjához, élvezni akarván alkotását. Nem volt már az a riadt ember, aki az imént Ekho nimfa lomböve után szaladgált. Sugárzott, szuszogott, homlokát törölgette. A kis fehér kéznyom ott volt még most is a frakkja ujján; sőt a jobbán levő kesztyű hüvelykujjának hegyén vörös folt éktelenkedett; nyilván beledugta az ujját valamelyik hölgy festékes tégelyébe. Mosolygott, legyezgette magát, mormogott:

- Elragadó, imádandó, kábító.

- Ugyan ki? - tudakolta Saccard.

- A márkiné. Képzelve, mit mondott nekem az előbb...

Elmondta a szellemességet. Nagyon jónak találták. Az urak tovább mondták egymásnak. Az érdemes Haffner, aki már az imént közelebb húzódott hozzá, nem állhatta meg taps nélkül. Eközben egy zongorán, melyet eddig alig vettek észre, keringő hangzott fel. Erre nagy csend támadt. A keringőnek szeszélyes, végeérhetetlen cifrázatai voltak; andalító dallam szállt fel a billentyűkről, s újra meg újra fülemülecsattogásban halt el, majd tompább hangok kezdtek előlről, lassabban. Kéjes muzsika volt. A hölgyek, fejüket egy kissé lehajtva, mosolyogtak. Hupel de la Noue jókedvét azonban, éppen ellenkezőleg, hirtelen megcsappantotta a zongora. Aggodalmasan nézegette a vörös bársonyfüggönyt, arra gondolt, hogy neki kellett volna beállítania d’Espanet-nét, amint a többiekkel is tette.

A függöny lassan szétvált, a zongora halkan belefogott újra az érzéki keringőbe. Moraj futott át a termen. A nők előrehajoltak, a férfiak a nyakukat nyújtogatták, az álméklodásról imitt-amott egy-egy fennhangon ejtett szó, önfeledt sóhaj, elfojtott kuncogás tanúskodott. Jó öt percig tartott ez, a három csillár lángoló fényében.

Hupel de la Noue megnyugodott, boldog mosollyal szemlélte költői művét. Nem tudott ellenállni a kísértésnek: elismételte a körötte állóknak, amit már egy hónapja hajtogatott:

- Először versben akartam megírni. De így nemesebbek a vonalak, nemde?

S míg a keringő hangjai erősödtek, halkultak, vég nélkül ringatóztak, Hupel de la Noue magyarázott. Mignon és Charrier közelebb húzódtak, figyelmesen hallgatták.

- Ismerik a tárgyat, ugyebár? A szép Narcissus, Kephisos folyó és Liriope nimfa gyermeke, megveti Ekho nimfa szerelmét... Ekho Juno kíséretéhez tartozott, s társalgásával vidította az istennőt, míg Jupiter a világot járta... Ekho a Levegő s a Föld leánya, mint tudják...

S olvadozott a mese költőiségétől. Majd bizalmasabban folytatta:

- Úgy véltem, szabadjára engedhetem a képzeletemet... Ekho nimfa elvezeti a szép Narcissust Venushoz egy tengeri barlangba, hogy az istennő lángra lobbantsa tüzével. Ámde az istennő tehetetlen. A fiatalember viselkedése mutatja, hogy a láng nem perzselte meg.

A magyarázat nem volt fölösleges, mert a teremben alig akadt néző, aki felfogta volna a csoportok pontos értelmét. Mikor a megyefőnök halkan megnevezte a szereplőket, még nagyobb lett az álméklodás. Mignon és Charrier tovább is nagy szemet meresztett. Nem értették a dolgot.

Az emelvényen, a vörös bársonyfüggönyök között barlang mélye tárult fel. A díszlet cikcakkos, nagy redőkbe vont selyemből készült, mely a sziklák zezugos vonalait utánozta, s festett kagylók, halak, nagy tengeri növények díszlettek rajta. A dombosan emelkedő, hepehupás padlót ugyanolyan selyem borította, a díszlettervező gyönggyel és ezüstcsillámmal megszórta finom homokot tervezett rá. Istennőkhöz méltó rejtekhely volt. S fent a halom tetején de Lauwerensné állt Venusnak öltözve; kővér volt egy kissé, testére feszülő, rózsaszín trikóját olümposzi fejedelemasszonyhoz illő méltósággal viselte, szerepét úgy játszotta, mint a Szerelm legfőbb úrnőjéhez illik, szigorú, lángoló pillantásokat lövellt. Mögötte, csupán gonoszokó fejét mutatva, a kis Daste-né mosolygott Cupido kedves szerepében. Arrább, a halom egyik oldalán de Guende-né, Teissière-né, de Meinholdné - a három grácia tetőtől talpig muszlinban - mosolyogva fonódott össze, mint Pradier²³ szoborcsoportján; a másik oldalon pedig d’Espanet márkiné és Haffnerné - egyetlen csipkefelhőbe burkolózva, egymást ölelve, egybekeveredett hajjal - az élőkép merész részletét ábrázolta: egy lesboszi²⁴ emléket,

²³ James Pradier - francia szobrász (1792-1852), antik tárgyú szobrok és csoportok alkotója.

²⁴ Ógörög gyarmat Kisázsiaiban, asszonyainak szerelmi életéről híres.

amit Hupel de la Noue letompított hangon magyarázott, csupán a férfiaknak, azt állítva, hogy ezzel akarta megmutatni Venus hatalmát. A halom aljában Vanska grófné alakította a Gyönyört; elnyúlt, mintegy elcsigázva a végső görcstől, félig lehuny, megtört szemmel, szinte alétan; barna bőrű volt, fekete haját kibontotta, s rőt lángnyelvekkel borított tunikája imitt-amott látni engedte forró bőrét. A jelmezek színskálája - Venus fátylának hófehérjétől a Gyönyör tunikájának mélyvöröséig - lágy volt, egészében rózsásnak, hússzínűnek tetszett. S a villamos sugárban, melyet az egyik kerti ablakon át leleményesen vetítettek a színpadra, a fátyolszövetek, a csipkék s e lenge, áttetsző anyagok mind úgy egybeolvadtak a vállakkal s a feszülő trikókkal, hogy e rózsás fehérségek is életre keltek, s nem lehetett már tudni, vajon a szobrászati hűség kedvéért nem vetkőztek-e a hölgyek anyaszült meztelenre. Ez csak az apoteózis volt; a dráma a színpad előterében játszódott. Baloldalt Renée mint Ekho nimfa tárta karját a hatalmas istennő felé, fejét félig Narcissus felé fordítva, esdeklőn, mintha kérné, hogy nézzen Venusra, kinek már a pusztá megpillantása is félelmetes tüzet gerjeszt; ámde Narcissus, jobboldalt, elutasító mozdulatot tett, szemét elfödte kezével, és jéghideg maradt. Kivált e két szereplő jelmeze tette roppant nagy próbára Hupel de la Noue képzelőerejét. Narcissus mint erdőben kóborló félisten eszményi vadászjelmezt hordott: zöldes trikót, testére feszülő kurta zekét, hajában tölgylombot. Ekho nimfa öltözete egymaga is teljes allegória volt: volt benne valami a fa- és hegyóriásokból, a visszhangzó vidékekből, ahol a Föld s a Lég hangjai felelgetnek egymásnak; szikla volt a szoknya fehér atlasza, sűrű bozót az öv lombdísze, derült ég a ruhaderék kék fátyolfelhője. És a csoportok szoborszerű mozdulatlanságban állottak, az Olümposz érzéki hangjai zengtek a széles fénysugár vakító ragyogásában, míg a zongora folytatta mély sóhajokkal meg-megszakított, panaszos szerelmi kesergését.

Általános volt a vélemény, hogy Maxime-nak csodálatos alakja van. Elutasító tartásában kifejeztette bal csípőjét, amint jól megfigyelték. De a legtöbb magasztalás Renée arckifejezésének szólt, Hupel de la Noue kijelentése szerint, „a kielégítetlen vágy kínja” ült rajta. Ajkán keserű mosoly, mely alázatosnak akart látszani; fogát vicsorgató kiéhezett nőstény farkas mohóságával leste zsákmányát. Az első kép jól sikerült, csak az a bolondos Adeline izgett-mozgott, s alig tudta elfojtani ellenállhatatlanul feltörő nevetését. Aztán a függöny lehullott, a zongora elhallgatott.

Erre udvariasan tapsoltak, s a beszélgetés újból megindult. Szerelemnek, elfojtott vágyakozásnak erős fuvalma áradt az emelvény meztelenségéből, bejárta a termet, ahol a nők még lakdtabban nyúltak el székükön, a férfiak pedig halkán sugdostak egymás fülébe, s mosolyogtak. Hálósobai suttogás volt ez, úri társaság félcsendje, az éppen csak megremegő ajkakon tétovázó kéjvágy; s az illedelmes elragadtatásban némán összevillanó tekintetekben a felkínált s nyomban elfogadott szerelem nyers vakmerősége villogott.

Egyre a hölgyek kiválóságait dicsérték. Jelmezük csaknem akkora súllyal esett a latba, mint válluk. Amikor Mignon és Charrier faggatni akarták Hupel de la Noue-t, meglepve észlelték, hogy nincs már mellettük; eltűnt az emelvény mögött.

- Tehát, amint mondtam, százszorszépem - szólt Sidonie asszony, újból fölveve az első kép által megszakított beszélgetés fonalát -, levelet kaptam Londonból, tudja?... A hárommilliárdos ügyben... Az a személy, akit megbíztam a kutatással, azt írja, hogy alighanem ráakadt a bankár nyugtájára. Anglia fizetett állítólag... Ennek vagyok a betege reggel óta.

Valóban sárgább volt a szokottnál, csillagokkal telehintett varázslóköntösében. S mivel Michelinné nem hallgatott rá, halkabban folytatta; azt dünnyögve, hogy Anglia nem fizethetett, s hogy okvetlenül maga utazik el Londonba.

- Narcissus jelmeze nagyon csinos volt, ugye? - kérdezte Louise Michelinnétől.

Ez elmosolyodott. Gouraud bárót nézte, aki szinte újjáéledt a karosszékében. Sidonie asszony, látva, hogy merre néz, hozzáhajolt, s hogy a lányka ne hallja, a fülébe súgta:

- Rászánta magát?

- Igen - válaszolt a fiatalasszony álmatagon, kitűnően játszva táncosnői szerepét. - A louveciennes-i házat választottam, s már meg is kaptam az átruházási okmányt a megbízottjától... De szakítottunk már, nem találkozom vele többet.

Louise különösen éles füllel hallotta meg azt, amit titkolni akartak előtte. Gouraud báróra nézett merész apródpillantásával, és nagy lelki nyugalommal mondta Michelinnének:

- Förtelmes ez a báró, nem gondolja?

Majd nevetésben tört ki, s hozzátette:

- Neki kellett volna adni Narcissus szerepét, mi? Remekül festene almazöld trikóban.

Venusnak s az Olümposz e kéjes zugának látványa valóban felélénkítette a vén szenátort. Elragadtatva forgatta a szemét, félig hátrafordult, hogy elismerését fejezze ki Saccard-nak. A szalont megtöltő zsbongásban a komoly férfiak csoportja folytatta beszélgetését az üzletről s a politikáról. Haffner elmondta, hogy nemrégiben nevezték ki egy bizottság elnökévé, melynek az a feladata, hogy a kártérítési ügyeket rendezze. Erre a párizsi közmunkákra terelődött a szó, a Prince-Eugène körútra, melyről már komolyan kezdtek beszélni a lakosság körében is. Saccard megragadta az alkalmat, s felemlítette egyik háztulajdonos ismerősét, akit minden bizonnyal kisajátítanak majd. És farkasszemet nézett az urakkal. A báró csendesen ingatta a fejét; Toutin-Laroche még azt is kijelentette, hogy mi sem kellemetlenebb, mint ha kisajátítják az embert; Michelin helyeselt, még jobban kancsalított, kitüntetésére sandítva.

- A kártérítés összege soha nem lehet eléggé magas - összegezte tudálékosan de Mareuil, kedvében akarván járni Saccard-nak.

Megértették egymást. Mignon és Charrier azonban saját ügyeikkel hozakodtak elő. Úgy tervezték, hogy rövidesen visszavonulnak, alkalmasint Langres-ba, mint mondták, éppen csak átmeneti tartózkodásra tartva fenn szállást Párizsban. Mosolyra fakasztották az urakat, amikor előadták, hogy felépítvén Malesherbes körúti fényűző palotájukat, oly szépnek találták, hogy nem tudtak ellenállni a vágyuknak, s eladták. Briliánsaikat alighanem vigasztalásul ajándékozták önmaguknak. Saccard kényszeredetten nevetett; egykori társai szédületes összegeket nyertek ezen az üzleten, melyben ő játszotta a balek szerepét. De mivel hosszúra nyúlt a felvonásköz, a Venus keblét s Ekho nimfa ruháját magasztaló szavak félbeszakították a komoly férfiak beszélgetését.

Egy jó félóra múlva Hupel de la Noue ismét feltűnt.

Diadalittasan lépkedett, ruhája még rendetlenebb volt, mint előtte. Míg helyére igyekezett, találkozott de Mussyvel. Elhaladtában kezét szorította vele, majd visszafordult, hogy megkérdezze tőle:

- Nem hallotta még a márkiné mondását?

Elmesélte neki, válaszra sem várva. Egyre jobban belemerült, magyarázgatta, végül bájosan ártatlannak találta. „Még szebb van alatta!” Ez a szív szava!

Hanem de Mussy úr más nézetten volt. Illetlennek találta a mondást. Nemrégiben osztották be az angol nagykövetségre, s a miniszter megmondta neki, hogy ott komoly viselkedést követelnek. Nem volt hajlandó vezetni a kotillont, öregítette magát, nem emlegette már Renée iránti szerelmét, komolyan köszöntötte az asszonyt, ha találkozott vele. Hupel de la Noue éppen

odaért a báró karosszéke mögött kialakult csoporthoz, mikor a zongora győzelmi indulóba fogott. A billentyűkön nagy erővel ütött merész akkordok szélesebb dallamot vezettek be, melyben időnként ércesebb hangok csendültek fel. Minden zenei frázis után magasabb hang vitte tovább a dallamot, hangsúlyozva a ritmust. Nyers és ujjongó zene volt.

- Mindjárt meglátják - motyogta Hupel de la Noue -, kissé talán túlzásba vittem a költői szabadságot, de azt hiszem, sikerült a vakmerő fogás... Ekho nimfa, látva, hogy Venusnak nincs hatalma a szép Narcissus fölött, ez utóbbit Plutushoz, a gazdagság s a nemesfémek istenéhez²⁵ vezeti... A hús kísértése után az arany kísértése.

- Klasszikus - válaszolta Toutin-Laroche barátságos mosollyal -, ön aztán ismeri a korát, megyefőnök úr.

A függöny szétvált, a zongora erősebben zengett. A látvány kápráztató volt. A villamos sugár sziporkázó lángözönre hullott, a nézők eleinte izzó kemencének látták a színpadot, amelyben mintha aranyrudak és drágakövek olvadoznának. Újabb barlang tárta fel mélyét, ám ez már nem a Venus hűvös rejteke volt, melyet a gyöngyökkel megszórt, finom homokba haló hullámok nyaldosnak; ez a föld középpontjában lehetett, izzó, mélységes rétegekben, az antik pokol hasadéka, olvadozó ércbányák Plutus lakta, feneketlen tárnája. A sziklákat utánzó selymen széles ércerek, telérek látszottak, az öreg föld megannyi vérere, mely a mérhetetlen gazdagságot s a föld örök életét görgeti. A földön - Hupel de la Noue merész anakronizmusa - húszfrankosok heverték szanaszét, szétszórt, egymásra dobált, nyüzsgő aranyak emelkedtek halomba.

Az aranyhalom tetején de Guende-né trónolt Plutusnak öltözve; keblét mutogató női Plutusnak, mindenféle fémből összeállított, széles pikkelyű ruhában. Az isten köré gyűltek, állva vagy félig elnyúlva, egy fűrtben vagy külön-külön pompázó virágként ennek a barlangnak tündéri virágai; az Ezeregyéjszaka kalifái ontották ide kincseiket; Haffnerné volt az Arany, merev és fénylő püspöki talárban; d'Españet-né a holdsugárként fénylő Ezüst; de Lauwerens-né a kék tűzű Zafir, mellette Daste-né, a gyöngéden kéklő, mosolygó Türkiz; majd távolabb tőlük a Smaragd, de Meinholdné, és a Topáz, Teissière-né; lejjebb pedig Vanska grófné, önnön tűzével lángra gyújtva a Korallt, elnyújtózva, magasba emelve piros függőkkel rakott karjait, mint szörnyűséges és imádandó polip, mely női testet mutogat félig nyílt, rózsás fényű gyöngykagylók között. A hölgyeken nyaklánc, karperec, teljes ékszerdíszt volt, minden darab abból a drágakőből készült, melyet viselője megszemélyesített. Nagyon megcsodálták d'Españet-né és Haffnerné eredeti ékszereit, melyek csupa új veretű, apró arany és ezüst pénzdarabokból álltak. A szín előterében pedig változatlan volt a dráma: Ekho nimfa csábította a szép Narcissust, aki még mindig elutasítóan állott. S a nézők elragadtatva hordozták körül tekintetüket a földgolyó tüzes belsejébe vájt tatóngó nyíláson, az aranyhalmazon, melyen ott hevert egy világ gazdagsága.

A második képnek még nagyobb sikere volt, mint az elsőnek. Az alapeszméjét különösképpen leleményesnek találták. A húszfrankos aranyak vakmerő ötlete, a modern páncélszekrény áradata, amint bezúdul az antik mitológia rejtekébe: elragadta a jelenlevő hölgyek és pénzberek képzeletét. „Mennyi arany! Mennyi pénz!” - hallatszott innen is, onnan is a mosollyal s jóleső sóhajjal kísért felkiáltás; és bizonyára valamennyi hölgy és valamennyi úr arról ábrándozott, bár övé volna mindez, csak az övé, egy pince mélyén.

- Anglia fizetett, itt vannak a milliárdjai - suttogta Louise kajánul Sidonie asszony fülébe.

---

²⁵ Görögösen Plutosz, a Bőség istene, Demeter és Iaszon fia.

És Michelinne, egy kissé eltátva a száját elragadtatott vágyakozásában, félrevonta táncosnői fátylát, izzó tekintete cirógatta az aranyakat, míg a komoly férfiak csoportja ámult-bámult. Toutin-Laroche valósággal kivirágzott, néhány szót sűgött a bárónak, kinek az arcán sárga foltok ütöttek ki. Ellenben Mignon és Charrier nem voltak ilyen illedelmesek; nyers nyíltsággal jelentették ki:

- A teremtsit! Itt aztán volna miből lebontani Párizst és újból fölépíteni.

Saccard mély értelműnek találta ezt a megjegyzést. Kezdte azt hinni, hogy Mignon és Charrier csak lóvá teszik a világot, amikor az együgyűt játsszák. Amint a függöny ismét összecsapódott, s a zongora az utolsó pár lapát talléreként egymás hegyére-hátára hányt, csörömpölő hangokkal befejezte a győzelmi indulót, felcsattant a taps, élénkebben, hosszabban, mint az előbb.

Míg tartott a kép, a szalon ajtajában megjelent titkárának, de Saffrének kíséretében a miniszter. Saccard, ki türelmetlenül leste bátyját, elébe akart sietni. De az egy mozdulattal kérte, hogy maradjon. És csöndben odament a komoly férfiak csoportjához. Mikor a függöny összecsapódott, s észrevették a minisztert, hosszú suttogás futott végig a szalonon, megfordultak a fejek: a miniszter sikere felért *A szép Narcissus és Ekho nimfa szerelme* sikerével.

- Ön költői lélek, megyefőnök úr - mosolygott Hupel de la Noue-ra. - Kiadott régebben egy verseskötetet is, a *Folyondárok* címen, ha nem tévedek?... Látom, hogy közigazgatási gondjai nem apasztották el a képzelőerejét.

A megyefőnök megérezte a bókban a csípős gúnyt. Főnöke váratlan megjelenése annál is inkább kihozta a sodrából, mert amikor egy pillantással meg akart győződni, hogy kifogástalan-e az öltözéke, észrevette a frakkja ujján a parányi fehér kéz lenyomatát, s nem merte letörölni. Meghajolt, hebegett-habogott.

- Valóban - folytatta a miniszter Toutin-Laroche-hoz, Gouraud báróhoz s a körülállókhoz intézve a szót -, csodálatos látványt nyújtott ez a tömördek arany... Nagy dolgokat vinnénk végbe, ha Hupel de la Noue úr verné számunkra a pénzt.

Ez ugyanazt jelentette miniszteri nyelven, mint Mignon és Charrier megjegyzése. Erre Toutin-Laroche és a többiek körüludvaroltak, belekapaszkodtak az utolsó mondatába: a császárság csodákat művelt már eddig is; aranyban nincs hiány, hála a kormányzat bölcs tapasztaltságának; Franciaország sohasem játszott még ilyen fényes szerepet Európa színe előtt; s végül az urak annyira túlzásba vitték a talpnyalást, hogy maga a miniszter terelte másra a szót. Hallgatta őket, felszegett fejjel, szája sarkát felgömbítve egy kissé, ami gondosan borotvált, sápadt, kövér arcának a kétely és a mosolygó lenézés kifejezését kölcsönözte.

Saccard elő akart hozakodni Maxime és Louise házasságának bejelentésével, s igyekezett ügyes átmenetet találni. Úgy tett, mintha nagyon meghitt viszonyban volna a bátyjával, amaz pedig adta a jó testvért, hajlandó volt olyan színben mutatkozni, mintha nagyon szeretné az öccsét. Csakugyan felsőbbrendű jelenség volt, világos tekintetével, a kicsinyes aljasságok iránti megvetésével, széles vállával, mely egyetlen mozdulattal semmivé tette volna ezt az egész társaságot. Amikor végre szóba került a házasság, nagyon kedvesnek mutatkozott, sejteni engedte, hogy készen tartja a nászajándékot: Maxime-nak államtanácsi ülnökké való kinevezésére gondolt. Odáig ment, hogy kétszer is elismételte öccsének, nagy kedvesen:

- Mondd csak meg nyugodtan a fiadnak, hogy én leszek a tanúja.

De Mareuil elpirult örömeiben. Mindenki gratulált Saccard-nak. Toutin-Laroche ajánlkozott második tanúnak. Majd hirtelen a válásról kezdtek beszélgetni. Egy ellenzékiben megvolt a „sajnálatos bátorság” - amint Haffner mondta -, hogy védelmébe vegye a társadalom e szé-

gyenét. Valamennyien felhördültek. Szeméremézetük mély szavakat talált. Michelin finoman mosolygott a miniszterre, Mignon és Charrier meg csodálkozva vették észre, hogy a frakkjának kopott a gallérja.

Ezalatt Hupel de la Noue nagy zavarban támaszkodott Gouraud báró karosszékéhez; a báró beérte annyival, hogy szótlanul kezét szorítson a miniszterrel. A költő nem mert elmozdulni a helyéről. Visszatartotta valami megfoghatatlan érzés, félt, hogy nevetségesnek tűnik, aggódott, hogy elveszti főnöke jóindulatát; pedig dühödt vágyat érzett, hogy maga állítsa be a hölgyeket az emelvényen az utolsó képbe. Várt, hátha eszébe jut valami szerencsés mondás, és vissza kerül a miniszter kegyeibe. De nem jutott eszébe semmi. Zavara nőttön-nőtt; ekkor megpillantotta de Saffrét; belekarolt, úgy kapaszkodott bele, mint a fuldokló a mentőkötélbe. A fiatalember nemrégén érkezett, ő volt az új áldozat.

- Nem hallotta még a márkiné mondását? - tudakolta tőle a megyefőnök.

De olyan zavarban volt, hogy már nem tudta a kellő csattanóval előadni az esetet. Hetet-havat összehordott.

- Mondom neki: „Bájos jelmeze van.” Erre azt mondja...

- „Még szebb van alatta” - folytatta nyugodtan de Saffré. - Régi vicc ez már, öregem, nagyon régi.

Hupel de la Noue elképedve nézett rá. Régi! S ő meg éppen magyarázatni készült e szívből szökő szó ártatlan értelmét!

- Régi, régi, mint a világ maga - hajtogatta a titkár. - D’Espanet-né kétszer is elsütötte már a Tuilériákban.

Ez volt a végső csapás. A megyefőnököt nem érdekelte már sem a miniszter, sem az egész szalon. Az emelvény felé tartott, amikor a zongorán megszólalt az előjáték, búsan rezegtetve a zokogó hangjegyeket; majd kiszélesedett a panaszkodás, hosszasan zengett, s a függöny szétvált. Hupel de la Noue, ki félig bebújt már, meghallván a függönykarikák halk csikordulását, visszalépett a szalonba. Sápadt volt és dühös; roppant erővel fékezte magát, nehogy szidalmazni kezdje a hölgyeket. Maguktól helyezkedtek el! Bizonyosan az a kis d’Espanet-né főzte ki, hogy siessenek átöltözni, és szabaduljanak meg tőle. De nem is jó így, nem ér az egész semmit!

Visszament a helyére, fojtottan szitkozódva. Vállát vonogatva nézte az emelvényt, morgott:

- Ekho nimfa nagyon a szélén van... És a szép Narcissus lába: nem nemes a tartása, egyáltalán nem nemes...

Mignon és Charrier közelebb húzódtak, hogy megértsék a „magyarázatot”, megkockáztatták a kérdést, „vajon mit csinál az a fiatalember s az a lány ott a földön”. De amaz nem válaszolt, nem volt hajlandó tovább magyarázni költeményét; s amikor a vállalkozók unszolták, kifakadt:

- Ej, mi közöm az egészhez, mikor a hölgyek nélkülem helyezkedtek el!

A zongora lágyan zokogott. A színen lomb övezte tisztás látszott, melyre a villamos sugár napfényt terített. Eszményi tisztás volt kék fákkal, nagy, sárga és piros virágokkal, melyek ugyanolyan magasba nyúltak, mint a tölgyek. Itt állt egymás mellett egy füves magaslaton Venus és Plutus, nimfák között, kik a szomszédos bozótokból sereglenek ide, hogy kísérik őket. Itt voltak a fák, a források, a hegyek leányai, itt volt az erdő valamennyi kacagó és meztelen istensége. S az isten és az istennő diadalt ültek, megbüntették hidegségéért a kevélyt,

aki megvetette őket, a nimfák csoportja pedig szent borzadállyal, kíváncsian nézte az Olümposz bosszúját a szín előteréből. Ott bontakozott ki a dráma. A szép Narcissus a színpad mélyéről jövő patak partján fekvé nézegette magát a tiszta tükörben; s olyan híven követték a valóságot, hogy egy igazi tükörlapot rejtettek a patak fenekére. De ez nem volt már az erdőkben kószáló, szabad ifjú; meglepte a halál, míg önfeledten bámulta saját képmását; a halál elernyesztette, Venus pedig, mint az apoteózis tündére, kinyújtott ujjával ráküldte a végzetet. Virággá változott. Teste zöldell, megnyúlt feszes zöld szatén jelmezében; a hajladozó szár - az enyhén hajlott lábszárak - szinte a földbe mélyedtek, hogy gyökeret verjenek, míg a bő, fehér szaténszárnyakkal díszített felsőtest csodás pártává tárult. Maxime szőke hajzata teljessé tette a csalódást; hosszú fürtjei sárga porzóknak látszottak a fehér szirmok belsejében. S ez az éppen csak emberi, nagy, feslő virág fejével a forrás felé fordult, szemét köd lepte el, arca kéjes elragadtatásban mosolygott, mintha a szép Narcissus a halálban végre kielégítette volna önmaga ébresztette vágyait. Néhány lépésnyire tőle Ekho nimfa is haldokolt, haldokolt olthatatlan vágyában; lassanként rabul ejtette a kemény rög, forró tagjai hültek, merevedtek. Nem moha mocskolta, közönséges szikla volt, hanem fehér márvány, vállával és karjával, hőszerű bő ruhájával, melyről lecsúszott már lomböve s kék vállszalagja. Széles redőkbe vont szoknyája selymében aléltan dőlt hátra; paroszi márványtömbhöz volt hasonló, szoborra merevedett testében csak a szeme élt még, parázsló asszonyszeme, mely mozduatlanul szegeződött a forrás tükre fölött lankadozó vízivirágra. S úgy tetszett, mintha az erdő minden szerelmes zaja, a csalitok elnyújtott hangjai, a lombok rejtelmes rezdülései, a nagy tölgyek mély sóhajai mind ostromolnák Ekho nimfa márványtestét, akinek kötömbbe zárt, szüntelenül vérző szíve hosszan zengte vissza és messze hallhatón ismételte a Föld és a Lég leghalkabb panaszait.

- Ej, micsoda madárijesztőt csináltak ebből a szegény Maxime-ből - mormogta Louise. - Saccard-né meg olyan, mint egy hulla.

- Vastagon van rajta a rizspor - mondta Michelinné. Más, nem éppen hízelgő vélemények is hallatszottak.

A harmadik kép nem aratott olyan osztatlan tetszést, mint az első kettő. Pedig Hupel de la Noue éppen e tragikus kifejtlet miatt tartotta nagyra saját tehetségét. Bámulta magát benne, mint Narcissus a tükörben. Temérdek költői és filozófiai célzatot rejtett bele. Mikor utolszor csapódott össze a függöny, s a nézők tapsoltak, amint jól nevelt emberekhez illik, akkor már halálosan megbánta, hogy haragjának engedve elhagyta költeménye utolsó lapjának magyarázatát. Be akarta hát avatni a körötte álldogálókat a szép Narcissus és Ekho nimfa ábrázolva, bájos, fenséges vagy csupán malackodó jelenetek titkába, sőt igyekezett azt is elmesélni, mit csinált Venus és Plutus a tisztás mélyén; de az urak és a hölgyek, kiknek világos és gyakorlatias esze felfogta a testi szerelem barlangjának és az arany barlangjának értelmét, nem igyekeztek behatolni a meggyefőnök mitológiai útvesztőibe. Csak Mignon és Charrier akartak okvetlenül tudni mindent, s jámborul faggatni kezdték. Ő pedig kapott rajtuk, s majd két óra hosszat állatta őket egy ablakmélyedésben, Ovidius *Metamorphoses*-át magyarázgatva nekik.

Eközben a miniszter visszavonult. Mentegetőzött, hogy nem várhatja meg a szép Saccard-nét, s nem fejezheti ki elismerését Ekho nimfa tökéletes bájáért. Háromszor, négyszer körüljárt a szalonban fivére karján, kezét fogva itt is, ott is, köszöntve a hölgyeket. Ennyit még sosem tett meg Saccard-ért, aki úszott a boldogságban, amikor bátyja a küszöbön fennhangon így szól:

- Várjak holnap délelőtt. Ebédeljünk együtt.

Megkezdődött a bál. A szolgák a hölgyek karosszékeit sorra a falak mellé tolták. A nagy szalon a sárga kis szalontól a színpadig egy végtében terítette most ki csupasz szőnyegét, melynek nagy bíborvirágait kibontakoztatta a csillárok kristályáról hulló fénypermet. A hőség egyre növekedett, a vörös kárpitok visszfénye barnára festette a bútorok s a mennyezet aranyát. Csak arra várt mindenki, hogy Ekho, Venus, Plutus önagysága s a többi hölgy jelmezt váltson, hogy utána megkezdődjék a bál.

D'Españet-né és Haffnerné jelent meg elsőnek. Második képbeli jelmezüket vették fel újra, az egyik Aranynak, a másik Ezüstnek volt öltözve. Körülállták őket, gratuláltak nekik, s ők elmesélték izgalmaikat.

- Majd kipukkadtam - mondta a márkiné -, mikor megláttam a messziről rám meredő Toutin-Laroche hosszú orrát!

- Azt hiszem, elferdült a nyakam - szólalt meg bágyadtan a szőke Suzanne. - Igazán mondom, ha még egy perccel tovább tart, én visszafordítom a fejem a természetes helyzetébe, annyira megfájdult a nyakam.

Hupel de la Noue az ablakmélyedésből, ahová beszorította Mignont és Charrier-t, nyugtalanul tekingetett a két fiatal nő körül álló csoport felé; attól félt, hogy rajta mulatnak. Beszállingózott a többi nimfa is, valamennyien drágakő jelmezüket vették fel; Vanska grófnének a Korall jelmezében örületes sikere volt, mikor jobban szemügyre vehették ruhájának elmés részleteit. Aztán belépett Maxime, fekete frakkjában, kifogástalan eleganciával, mosolyogva; az asszonyok köré sereglettek, közrefogták, tréfálkoztak virágszerepén, tükörimádatán, s ő, elbűvölve saját egyéniségétől, fesztelenül mosolygott, válaszolt a tréfákra, bevallotta, hogy önimádó, s kigyógyult már annyira a nőkből, hogy fölébük helyezze saját magát. Felcsapott a nevetés, bővült a kör, egészen elfoglalta a szalon közepét, a fiatalember pedig, elmerülve a vállak tömegében, a ragyogó jelmezek zürzavarában, megőrizte a szörnyű szerelem illatát, a szőke virág bűnös báját.

Hanem amikor végre Renée is lejött, félcsönd támadt. Új jelmezt öltött, melynek eredeti bája és merészsége az első pillanatban még a fiatalasszony különiségeihez egyébként hozzászokott urakat és hölgyeket is meglepte. Tahiti nőnek öltözött. Ez a jelmez látszatra a legegyszerűbb: lágy színű trikó, mely lábfejétől melléig ért, csupaszon hagyva a vállat és a kart; s a trikó fölött két fodorral díszített, kurta, egyszerű muszlinblúz, mely egy kissé takarta a csípőt. Hajában mezei virágból font koszorú; bokáján és csuklóján aranykarikák. Semmi egyéb. Meztelen volt. A trikó az áttetsző blúz alatt megmutatta a test hajlatait; e meztelenség tiszta vonala, melyet a térdtől a hónaljig sejtetően takartak a fodrok, a csipke szemei közül határozottabban tűnt elő, s megvillant a legcsekélyebb mozdulatra is. Elragadó vadnő volt, kéjes, barbár leány, alig lengte körül némi halvány pára, tengeri ködfoszlány, melyen átsejlett a teste.

Renée rózsás arccal, gyors léptekkel közeledett. Céleste kirepesztette az első trikóját; szerencsére a fiatalasszony, előrelátón, számított erre az eshetőségre. Ez az elszakadt trikó késleltette. Láthatólag nem sokat törődött a diadalával. Keze tüzelt, szeme lázasan csillogott. Mégis mosolygott, néhány szóval válaszolt a férfiaknak, akik megállították, és dicsérték az élőképben mutatott tiszta mozdulataiért. Fekete frakkok barázdáit hagyta maga mögött: ámultakbámultak muszlinblúza átlátszóságán. Mikor odaért a Maxime-ot körülvevő nők csoportjához, rövid felkiáltások hallatszottak, a márkiné tetőtől talpig végigmustrálta, s ellágyulva suttogetta:

- Csodálatos teste van.

Michelinne, kinek egyiptomi táncosnő-jelmeze ijesztően otrombának hatott e mellett az egyszerű fátyol mellett, az ajkát biggyesztette, Sidonie pedig, összetöpörödve fekete mágusruhájában, a fülébe suttogetta:

- Ez aztán a szeméretlenség netovábbja, ugye, százszorszépem?

- Az már igaz! - szólalt meg végre a csinos barna. - Mindenekelőtt Michelin úr haragudna meg, ha így levetkőznék.

- És igaza volna - összegezte az ügynőknő.

A komoly férfiak csoportja más véleményen volt. Távolról lelkesedtek. Michelin, kit felesége éppen nem a legjobbkor emlegetett, olvadozott, hogy örömet szerezzen Toutin-Laroche-nak és Gouraud bárónak, kiket Renée megpillantása elbűvölt. Saccard-nak gratuláltak felesége tökéletes idomaihoz, ő hajlongott, nagyon megindultnak mutatta magát. Az estély sikert hozott a számára, és ő tökéletesen boldognak látszott volna, ha át nem suhan olykor-olykor a tekintetén az aggodalom, valahányszor röpke pillantást vet a hűgára.

- Ennyit még sohasem mutatott nekünk, mi? - súgta Louise tréfásan Maxime-nak, Renée felé vágva a szemével.

Majd kifürkészhetetlen mosollyal hozzáfűzte:

- Nekem legalábbis nem.

A fiatalember nyugtalanul tekintett rá, de ő csak tovább mosolygott, huncutul, mint a diák, aki jól mulat egy borsos tréfán.

Megkezdődött a bál. Az élőképek színpadát arra használták, hogy egy kis zenekart helyezzenek el rajta, mely túlnyomórészt rézfúvókból állott; a billentyűs trombiták s a szárnyaskürtök éles hangjukkal felverték a kék lombos, eszményi erdőt. A kültelki lebuajok kedvelt négyesével kezdték: *Hej, csizmát hord, hej, csizmát hord Bastien!* A hölgyek táncoltak. Polka, keringő, mazurka váltakozott négyessel. A párok szélesen hömpölyögtek föl s alá, megtöltve a hosszú csarnokot, felszökkenve a rézfúvók ostorcsapásai alatt, ringatózva az andalító hegedűhangokon. A sok jelmez, a sokféle virág és sokféle kor asszonyainak ez az áradata élénk szövetek tarkabarka nyüzsgésében hullámozott. A ritmus előbb ütemes zürzavarban vegyítette össze és ragadta tova a színeket, aztán egy-egy hegedűhangra hirtelen viassodorta ugyanazt a rózsás selyemtunikát, ugyanazt a kék bársonydereket, ugyanazon frakk oldalán. Majd egy másik hegedűhang s a szárnyaskürtök hangja megindította a párokat, körbeutaztatta a szalonban, hintázó mozdulatokkal, mint sodródó sajkát, melyet letépett láncáról egy szélroham. S ez így ment szüntelenül, végeérhetetlenül, órákon át. Olykor, két tánc között, egy-egy hölgy közeledett az ablakhoz, fuldokolva, egy kis hideg levegőt szippantva; egy-egy pár lepihent az aranypettyes kisszalón egyik pamlagára, vagy lement a télikertbe, és lassan körbejárt a sétautakon. A liánlugasokban, a langyos árnyék mélyén, ahová beszűrődtek a trombiták fortéi az *Ejhaj, báránykáim s a Táncos lábam* kezdetű négyesekből, szoknyák - csak a szegélyük látszott - nevetgéltek ernyedten.

Amikor kinyitották az ebédlőt - a falak mellé állított tálalókkal s a középre tett, hideg húsokkal rakott, hosszú asztallal büféné alakították át -, nagy lökdösődés, tülekedés támadt. Egy szép szál férfit, aki nagy ügyetlenül kezében felejtette a kalapját, olyan erővel nyomtak a falhoz, hogy a szerencsétlen kalap kipukkadt, tompa jajjal. Erre nevetni kezdtek. Rávetették magukat a süteményre s a szarvasgombás szárnyasra, belekönyökölve egymás oldalába, kíméletlenül. Fosztogatás volt ez, a kezek találkoztak a húsokon, a lakájok nem tudták, kinek válaszoljanak ebben az úri bandában, ahol a kinyújtott karok egyetlen félelmet fejeztek ki: hogy elkésnek, és üresen találják a tálakat. Egy ékebb úr azon méltatlankodott, hogy nincsen bordói, mert a pezsgő, mint mondogatta, elrontja az álmát.

- Nyugodtan, uraim, nyugodtan - ismételte Baptiste komoly hangján -, jut mindenkinek.

De ügyet sem vetettek rá. Az ebédlő zsúfolva volt, s az ajtóban nyugtalan frakkok ágaskodtak. A tálalók előtt egész csoportok vertek tábort, habzsoltak, szorongtak. Sokan csak faltak ivás nélkül, mert nem jutottak pohárhoz. Mások meg, éppen ellenkezőleg, csak ittak, minthogy hiába futottak egy darabka kenyér után.

- Ide hallgassanak - szólt Hupel de la Noue, akit a mitológiába belefáradt Mignon és Charrier bevonszolt a büfébe -, nem lesz semmink, ha nem fogunk össze... A Tuilériákban jóval rosszabb, ott már tanultam egyet s mást. Szerezzenek bort, én vállalom a húst. - A megyefőnök kiszemelt egy sült combot. Kinyújtotta a kezét egy alkalmas pillanatban a szétnyíló vállak között, s nyugodtan elvette, előzőleg telegyömködve a zsebeit kenyérszeletkével. Visszaérték a vállalkozók is. Mignon egy palackkal, Charrier két üveg pezsgővel, hanem csupán két poharat találtak; azt mondták, hogy ez mit sem tesz, ők majd egyből isznak. S az urak megvacsoráztak egy virágállvány szélén a szoba végében. Még a kesztyűjüket sem húzták le, egész szelet combokat tettek a kenyérük közé, hónuk alatt szorongatva a palackokat. S állva, tele szájjal beszélgettek, felszegett állal, hogy a lé a mellényük helyett a szőnyegre csöpögjön.

Charrier előbb tüntette el a borát, mint a kenyérét, megkérdezte egy inastól, nem kaphat-e egy pohár pezsgőt.

- Várni kell, uram! - válaszolt dühösen a megvadult inas, fejét vesztve, elfeledve, hogy nem a konyhán van. - Megittak már háromszáz üveggel.

Közben hallani lehetett a zenekar fel-felcsapó hangjait. A *Csókók* című polkát táncolták, amely közkedvelt volt a nyilvános mulatókban, minden táncos a párjának adott csókkal jelezte a ritmust. D'Españet-né tűnt fel az ebédlő ajtajában, kipirulva, egy kissé kócosan, bájos fáradsággal vonszolva nehéz ezüstruháját. Alig álltak félre az útjából, kénytelen volt a könyökével utat törni magának. Körüljárta az asztalt, tétovázva, ajkát biggyesztve. Aztán egyenesen Hupel de la Noue felé tartott, aki elkészült már, és zsebkendőjével a száját törölgette.

- Nagyon kedves volna, uram, ha szerezne nekem egy széket! - szólt hozzá elbűvölő mosollyal. - Hasztalan jártam körül az asztalt...

A megyefőnök neheztelt a márkinéra, de udvariassága nem habozott; készségesen elsietett, hozta a széket, odatessékelte d'Españet-nét, mögé állt, hogy kiszolgálja. Az asszony csak néhány garnélarakot kért egy kevéske vajjal s kétujjnyi pezsgőt. Kényeskedve evett a férfiak falánk habzsolása közepette. Az asztalt s a székeket csupán a hölgyek részére tartották fenn, Gouraud báróval azonban mindig kivételt tettek. Lomhán terpeszkedett egy pástétom előtt, melynek héját lassan örölte az állkapcsai között. A márkiné visszahódította a megyefőnököt avval a kijelentéssel, hogy sosem fogja elfelejteni művészi élményeit *A szép Narcissus és Ekho nimfa szerelmé*-ben. Sőt azt is megmagyarázta neki, miért nem várták meg, s evvel tökéletesen meg is vigasztalta: a hölgyek, értesülvén, hogy ott a miniszter, úgy vélték, nem lenne ildomos tovább nyújtani a szünetet. Végül megkérte, keresse meg Haffnernét, ki Simpsonnal, ezzel a - d'Españet-né szerint - durva emberrel táncol, kit ő ki nem állhat. S mihelyt Suzanne ott volt, ügyet sem vetett többé Hupel de la Noue-ra.

Saccard Toutin-Laroche, de Mareuil és Haffner társaságában elfoglalt egy tálalót. Minthogy az asztal tele volt, és de Saffré Michellinnével a karján arra ment, Saccard megállította őket, hadd osztozzék a csinos barna is velük. Az pedig süteményt ropogtatott, mosolygott, világos szemét a körötte álló öt férfira emelve. Azok meg felé hajoltak, megérintették aranyhímes táncosnő-fátylát, a tálalóhoz szorították, melynek végül is nekidőlt, belemarkolva az aprósüteménybe, nagyon szelíden és nagyon kedvesen, szerelmes odaadással, mint urai között a rabszolganő.

Michelin egymagában eszegetett a terem hátsó végében egy adag libamájpástétomot, amit sikerült megkaparintania.

Eközben Sidonie asszony, ki az első hegedűhang óta ott ténfergett a bálban, belépett az ebédlőbe, és Saccard-t egy hunyorítással magához intette.

- Nem táncol - súgta oda neki. - Nyugtalannak látszik. Azt hiszem, forgat valamit a fejében... De a gavallért még nem sikerült felfedeznem. Eszem valamit, s megyek vissza leselkedni.

S férfi módra, állva evett meg egy csirkeszárnyat, melyet Michelin adott oda neki, aki végzett már a pástétomával. Malagát töltött magának egy széles pezsgőspohárba, majd megtörölve száját az ujja hegyével, visszatért a szalonba. Mágusruhájának uszálya mintha fölszedte volna már a szőnyeg minden porszemét.

A bál ellanyhult. A zenekarnak már-már kifogyott a lélegzete, amikor moraj futott át a termen: „A kotillont! A kotillont!” Ez új lelket öntött a táncolókbá és a rezesekbe. Párok rajzoltak elő a télikert minden bozótjából, a nagy szalon megtelt, akár az első négyesnél; s az újraéledt tolongásban folyt a vitatkozás. Ez volt a bál végső fellobbanása. Azok a férfiak, akik nem vettek részt a táncban, az ablakmélyedésekből bágyadt jóindulattal szemlélték a terem közepén nőttön-növekvő, tereferelő csoportot; ezalatt a büfé vacsorázói, kenyerüket szorongatva, a nyakukat nyújtogatták, hogy lássanak valamit.

- De Mussy úr nem hajlandó - mondotta egy hölgy. - Megesküdt, hogy ő nem vezeti többet... No, még egyszer, de Mussy úr, csak egyetlenegyszer! Tegye meg a kedvünkért!

Hanem az újdonsült követségi attasé visszahúzódott keménygallérja mögé. Igazán nem teheti, megesküdt rá. Ez csalódást okozott. Maxime sem állt kötélnek, mondván, hogy nem bírja, egészen kimerült. Hupel de la Noue nem mert ajánlkozni, ő csak a költészetig ereszkedett le. Egy hölgy Simpsons emlegette; elhallgattatták; Simpson az elképzelhető legfurcsább kotillonvezető volt; szeszélyes és kaján ötleteknek engedett; azt mesélték, hogy egy szalonban, ahol óvatlanul őt szemelték ki, székeket ugratott át a hölgyekkel, s egyik kedvenc figurája az volt, hogy mindenkit négykézláb meneteltetett körül a teremben.

- De Saffré úr elment már? - tudakolta egy gyerekhang.

Éppen menni készült, búcsúzkodott a szép Saccard-nétól, kivel a legjobb viszonyban volt, mióta az hallani sem akart róla. Ez a szeretetre méltó kételkedő mindig csodálta mások szeszélyeit. Diadalmenetben hozták vissza az előcsarnokból. Szabadkozott, mosolyogva bizonygatta, hogy hírbe hozzák, ő komoly ember. Majd a sok feléje nyúló fehér kacsó láttán így szólt:

- Rajta hát! Helyezkedjenek el... De előre megmondom, hogy a fantáziám nem ér egy fabatkát se.

A párok leültek körben a falak mentén, letelepedve minden fellelhető ülőalkalmatosságra, néhány fiatalember még a télikert vasszékeit is elhozta. Óriáskotillont rendeztek. De Saffré, a miséző pap áhítatos arcával, Vanska grófnét választotta hölgyéül. Koralljelmeze magára vonta a figyelmét. Mikor mindenki elhelyezkedett, végighordozta tekintetét a szoknyák körbefutó során, melyek mindegyike egy-egy frakkal volt összepárosítva. Aztán intett a zenekarnak, megszólaltak a réz hangszerek, egy-egy fej előrehajolt az arcok mosolygó sorában.

Renée nem kívánt részt venni a kotillonban. Ideges jókedv lett úrrá rajta már a bál kezdetén, alig táncolt, elvegyült a csoportokban, nem lelta a helyét. Barátnői különösnek találták. Arról beszélt, hogy léggömbön akar utazni egy híres repülővel, akivel egész Párizs foglalkozott. Mikor a kotillon elkezdődött, Renée bosszankodott, hogy nem járhat-kelhet kedvére, odaállt

az előcsarnok ajtajába, kezet nyújtva a távozó férfiaknak, csevegve férje bizalmas barátaival. Gouraud báró, kit egy lakáj cipelt szőrmebundájában, búcsúzóul megdicsérte tahiti jelmezét.

Közben Toutin-Laroche kezet szorított Saccard-ral.

- Maxime számít önre - mondta ez utóbbi.

- Természetesen - válaszolta az újdonsült szenátor.

És Renée felé fordult:

- Asszonyom, még nem kívántam önnek szerencsét... Lám, révbe jutott ez a kedves gyermek!

S mivel a fiatalasszony csodálkozva mosolygott, Saccard megszólalt:

- A feleségem nem tudja még... Csupán ma este határoztuk el de Mareuil kisasszony és Maxime házasságát.

Az asszony tovább mosolygott, bólintva Toutin-Laroche felé, aki távozóban ezt mondta:

- Vasárnap írják alá a szerződést, ugye? Nevers-be utazom egy bányaugyben, de addigra visszaérek.

Az asszony egy pillanatig magára maradt az előcsarnok közepén. Már nem mosolygott; s ahogy mind mélyebbre hatolt abba, amit az imént hallott, mind erősebb reszketés fogta el. Rámereedt a vörös bársonykárpitra, a ritka növényekre, a majolika edényekre. Majd fennhangon megszólalt:

- Beszélnem kell veled.

És visszament a szalonba. De meg kellett állnia az ajtóban. Egy kotillon-figura elállta az útját. A zenekar egy keringőrésztet játszott halkán. A hölgyek, egymás kezét fogva, kört alkottak, mint amikor a kislányok éneklék a *Giroflé-giroflá*-t; s olyan gyorsan forogtak, ahogy csak bírták, karjukat kifeszítve, kacagva, csúszkálva. Középen állt egy úr - az a bizonyos kaján Simpson -, kezében hosszú, rózsaszín szalaggal, amelyet a hálóját kivetni készülő halász mozdulatával emelt fel, de nem sietett, bizonyára mulatságosnak találta, hogy körbe-karikába táncoltatja a hölgyeket, kifárasztva őket. Azok lihegtek, kegyelemért könyörögtek. Erre ő kivetette a szalagot, olyan ügyesen, hogy az az egymás mellett keringő d'Españet-né és Haffnerné válla köré csavarodott. Ez volt az amerikai tréfája. Utána egyszerre akart keringőzni mindkét hölgygel, s már derékon is kapta őket, az egyiket balról, a másikat jobbról, amikor de Saffré a kotillonkirály szigorú hangján megszólalt:

- Nem lehet egyszerre két hölgygel táncolni.

Ám Simpson úr nem volt hajlandó elereszteni a két derekat. Adeline és Suzanne kacagva dőltek hátra a karjai közt. Mindenki rosszalta a csíny, a hölgyek mérgelődtek, a zsvaj nem ült el, s a frakkok az ablakmélyedésekben kérdően néztek össze, vajon de Saffrénak sikerül-e győztesen kikerülnie ebből a kényes helyzetből. Látszott, hogy csakugyan meghökken egy pillanatra, s töri a fejét valami finom fogáson, hogy maga mellé állítsa a nevetőket. Aztán elmosolyodott, kézen fogta d'Españet-nét és Haffnernét kétfelől, ságva kérdezett tőlük valamit, majd megkapva a választ, Simpsonhoz fordult:

- A verbénát szakítja le, vagy a télizöldet?

Simpson egy kissé bután válaszolta, hogy a verbénát. Erre de Saffré átadta a márkinét:

- Íme a verbéna.

Halkan tapsoltak. A dolgot nagyon kedvesnek találták. De Saffré olyan kotillonvezető, aki „sosem marad alul” - ahogy a hölgyek mondták. Közben a zenekar teljes erővel harsogta a keringőt, és Simpson, miután d’Espanet-nét körbe táncoltatta a termen, visszakísérte a helyére.

Renée előtt megnyílt az út. Véresre harapdálta az ajkát e sok „sületlenség” láttán. Bárgyúnak találta ezt a sok nőt és férfit, aki szalagokat dobál, és virágneveket vesz fel. A füle zúgott, a türelmetlenség fúriája hirtelen arra ösztökélte, hogy fejét leszegve rontson előre, és törjön utat magának. Sebesen vágott át a termen, beleütközve a helyükre igyekvő elkésett párokba. Ment egyenest a télikertbe. Sem Louise-t, sem Maxime-ot nem látta a táncolók között, arra gondolt, hogy itt kell lenniük valamelyik zöld zugban, idehozhatta kettejüket a vásottság és romlottság ösztöne, mely az eldugott kis sarkokat keresteti velük, mihelyt együtt vannak valahol. De hiába vizsgálta végig a télikert félhomályát. Csupán egy magas fiatalembert látott az egyik lugas mélyén, aki áhítatosan csókolgatta a kis Daste-né kezét, így suttogva:

- Lauwerensnénak igaza volt: maga angyal!

Ez a vallomás, az ő házában, az ő kertjében, megbotránkozottatta. Lauwerensné igazán máshol intézhetné az üzleti ügyeit! Renée a legszívesebben kiverte volna szobáiból ezt az egész hangoskodó társaságot. Állt a szökőkút előtt, nézte a vizet, azon töprengett, hová rejtőzhetett Louise és Maxime. A zenekar még mindig azt a keringőt játszotta, melynek lassú hintázása émelyítette. Ez kibírhatatlan, az ember gondolkozni sem tud a saját otthonában. Nem tudta, mitévő legyen. Elfelejtette, hogy a fiatalok még nem házasok, arra gondolt, hogy egész egyszerűen lefeküdtek. Majd eszébe jutott az ebédlő, visszasiétt a télikert lépcsőjén. Csakhogy a nagy szalon ajtajában másodszor is megállította egy kotillon-figura.

- Hölgyeim, most jönnek a „sötét pontok” - mondta előzékenyen de Saffré. - Ez az én találmányom, önök láthatják meg először.

Kitört a kacagás. A férfiak megmagyarázták a célzást a fiatal nőknek. A császár beszédet tartott nemrégiben, s megállapította, hogy a politikai élet egén holmi „sötét pontok” tűntek fel. Ezek a sötét pontok, hogy, hogy nem, nagy hírnévre tettek szert. A párizsi humor felkapta a kifejezést, olyannyira, hogy egy hét óta mindenre alkalmazták a sötét pontokat. De Saffré a gavallérokat a szalon egyik végébe állította, háttal a hölgyeknek, kiket a másik végében hagyott. Aztán rájuk parancsolt, hogy a frakkjukat húzzák feljebb, s takarják el vele hátul a fejüket. Ezt a műveletet bolond jókedv közepette hajtották végre. Meggörbödve, előrehúzott vállal, most már csak derékig érő frakkszárnnyakkal, a gavallérok valóban rettenetes látványt nyújtottak.

- Ne nevéssenek, hölgyeim - harsogta de Saffré kacagtató komolysággal -, mert különben a fejükre boríttatom a csipkéiket.

A vidámság fokozódott. De Saffré erélyesen élt hatalmával néhány úrral szemben, kik nem akarták eltakarni a nyakszirtjüket.

- Önök a „sötét pontok” - mondta -, takarják el a fejüket, csak a hátukat mutassák, a hölgyeknek csak sötétet szabad látniuk... Most pedig indulj, keveredjenek el, hogy ne lehessen önöket felismerni.

Tetőpontjára hágott a jókedv. A „sötét pontok” jöttek-mentek, cingár lábakon, billegve, mint a fejetlen hollók. Az egyik úrnak kilátszott az inge s a nadrágtartója csücske. Ekkor a hölgyek már kegyelmet kértek, fuldokoltak, s de Saffré elrendelte, hogy keressék meg a „sötét pontjaikat”. Megindultak, mint egy csapat fiatal fogoly, nagy szoknyasuhogással. Aztán az útja vé-

gén mindegyik elkapta a keze ügyébe eső gavallért. Leírhatatlan zűrzavar támadt. És sorjában kibontakoztak a rögtönzött párok, körülkeringőztek a teremben a felcsapó zene hangjainál.

Renée a falhoz támaszkodott. Nézett, sápadtan, összeszorított ajakkal. Egy öregúr udvariasan megkérdezte, miért nem táncol. Kénytelen-kelletlen mosolygott, válaszolt valamit. Majd elillant, bement az ebédlőbe. A terem üres volt. A kifosztott tálalók, a szanaszét heverő palacok és tányérok között Maxime és Louise nyugodtan vacsorázott az asztal sarkán egy kiterített asztalkendőn. Szemmel láthatólag jól érezték magukat ebben a rendetlenségben, nevetgéltek a piszkos poharak, a zsíros tányérok, a fehér kesztyűs vacsorázók mohó habzsolásának még meleg roncsai között. Éppen csak lesöpörték a morzsákat maguk körül. Baptiste komolyan sétált végig az asztal mellett, egy pillantást sem vetve a teremre, melyen mintha farkascorda vonult volna keresztül; várta, hogy az inasok újból egy kis rendet teremtsenek a tálalókon.

Maxime-nak még egészen tűrhető vacsorát sikerült összeszednie. Louise nagyon szerette a pisztáciás édessüteményt, melyből maradt egy tányérnyi az egyik pohárszék tetején. Három megkezdett pezsgőspalack állt előttük.

- Papa már el is ment talán - mondta a lány.

- Annál jobb - válaszolta Maxime. - Én majd hazakísérem.

S mikor amaz nevetett:

- Tudja, hogy mindenképpen azt akarják, hogy feleségül vegyem? Ez nem tréfa, komolyan mondom... Ugyan, mit csinálunk majd, ha házasok leszünk?

- Azt, amit a többiek, naát!

Ez a tréfa kissé hirtelen csúszott ki a lány száján, gyorsan folytatta, mintha vissza akarná szívni:

- Olaszországba utazunk. Az jót tesz majd a tudómnak. Súlyos beteg vagyok. Ó, szegény Maxime-om! Furesza nőt kap! Nincs rajtam két garas ára zsír sem.

Egy csepp szomorúsággal mosolygott apródruhájában. Száraz köhögés gyújtott piros foltot az arcán.

- Ez az édes tésztától van - mondta. - Odahaza megtiltják, hogy egyem belőle... Tolja idebb a tányért, a maradékot zsebre dugom.

Épp a tányért ürítette, mikor Renée belépett. Egyenest Maxime-hoz ment, roppant erővel fékezve magát, nehogy átkozódni kezdjen, nehogy megverje ezt a púpost, aki itt ül egy asztalnál a kedvesével.

- Beszélni akarok veled - mormogta tompa hangon.

A fiú tétovázott, félelem fogta el, tartott a négyszemközti beszélgetéstől.

- Csak veled, azonnal - ismételte meg Renée.

- Menjen csak, Maxime - mondta Louise talányos tekintettel. - Próbálja megkeresni közben az apámat. Minden estélyen elveszítem.

Maxime fölkelte. Igyekezett megállítani a fiatalasszonyt az ebédlő közepén, megkérdezve tőle, mi az a sürgős mondanivaló. De az csak a foga közt sziszegte:

- Kövess, vagy világgá kiabálok mindent!

A fiú nagyon elsápadt, a megvert állat alázatával követte. A nő azt hitte, hogy Baptiste nézi; de törődött is ő most az inas éles tekintetével! Az ajtóban harmadszor is föltartóztatta a kotillon.

- Várj - dünnyögte. - Ezek a hülyék sosem fejezik már be.

S kézen fogta, nehogy szökni próbáljon.

De Saffré éppen akkor állította de Rozan herceget háttal a falnak, a terem egyik sarkába, az ebédlő ajtaja mellé. Szembeállított vele egy hölgyet, majd a hölgynek háttal egy urat, majd az úr elé egy másik hölgyet, és így tovább páronként, hosszú kigyóvonalban. Mivel a nők tereferéltek, késlekedtek, de Saffré rájuk szólt:

- Figyelem, hölgyeim, gyerünk az „oszlopok”-ba!

A nők odamentek, megalakultak az „oszlopok”.

Az, hogy ilyen szemérmetlenül beékelődhetek két férfi közé, háttal az egyik hátának, szemközt a másik mellével, nagy multságára szolgált a hölgyeknek. A mellbimbók a frakkok hajtókáit érték, a gavallérok lába szára eltűnt a táncosnők szoknyájában, s ha kitörő jókedvében előrebillent egy fej, a szemközti bajusznak ki kellett térnie, nehogy csókra kerüljön a sor. Valamelyik tréfagyártó hirtelen megtszíthatta egy kisé a sort, mert az összéb tömörült, s a frakkok mélyebben nyomódtak a szoknyákba; halk sikolyok hallatszottak, s vége-hossza nem volt a nevetgélésnek. Meinhold báróné hangja hallatszott: „De uram, megfojt; ne szorongasson annyira!” Ez olyan multságosnak tetszett, olyan bolond jókedvre pezsdítette az egész sort, hogy a megingó „oszlopok” tántorogtak, össze-összeütköztek, egymásnak dőltek, hogy föl ne boruljanak. De Saffré fölemelt kezével, tapsolásra készen várakozott. Aztán tapsolt. E jelre hirtelen mindenki megfordult. A szemközt álló párok derékon kapták egymást, és a sor keringőfűzért morzsolt a szalonban. Csak szegény de Rozan herceg találta magát szemközt a fallal, amikor megfordult. Kinevették.

- Gyere - mondta Renée Maxime-nak.

A zenekar még mindig a keringőt játszotta. Ez a lágy zene, melynek egyhangú ritmusa kezdett már ízetlenné válni, még fokozta a fiatalasszony elkeseredését. A kisszalomba ment, nem eresztve Maxime kezét, odatasítva az öltözőjébe vivő lépcsőhöz, ráparancsolt:

- Eredj föl!

És utánament. Sidonie asszony, ki egész este a sógornője körül ólálkodott, csodálkozva, hogy miért bolyong szobáról szobára, éppen ekkor ért a télikert feljárójához. Meglátta, hogy egy férfilábszár tűnik el a kislépcső árnyai közt. Viaszszínű arca sápadt mosolyra derült, s hogy jobban siethessen, mágusköntösét felfogva, fivére keresésére indult, megzavarva egy kotillonfigurát, az útjába akadó szolgálától tudakozódva. Végre rábukkant Saccard-ra, ki de Mareuiljel együtt volt az ebédlővel szomszédos szobában, melyet ideiglenesen dohányzóvá alakítottak. A két apa a hozományról és a szerződésről beszélgetett. Saccard, alighogy a húga odasúgott valamit, felállt, bocsánatot kért, eltűnt.

Odafönt, az öltözőben teljes volt a felfordulás. Ekho nimfa jelmeze, az elszakadt trikó, összegyűrt csipkedarabok, halomba hányt fehérneműk hevertek a székeken szanaszét: mindaz, amit siettékben szertehagy egy nő, ha várnak már reá. Úgyszólván mindenütt elefántcsont- és ezüstszerkezetek hevertek; kefék, ráspolyok szóródtak szét a szőnyegen; s a még nedves törülközők, a márványon hagyott szappanok, a nyitva felejtett üvegcsék erős, átható illatot árasztottak a hússzínű sátorban. A fiatalasszony, hogy lemossa karjáról és válláról a fehér festéket, még

az élőképek után lemosdott a rózsaszín márványmedencében. Szivárványos foltok kerültek szét a kihűlt víz színén.

Maxime rálépett egy fűzőre, majdnem elesett, nevetni próbált. De vacogott a foga, ha Renée kemény arcára nézett. Az asszony közelebb lépett hozzá, megtaszította, s így szólt halkán:

- Hát elveszed a púpost?

- Szó sincs róla - dünnyögte amaz -, ki mondta?

- Ugyan, ne hazudj, fölösleges...

A fiú fellázadt. Nyugtalanította a nő, végezni akart vele.

- Igenis elveszem. Hát aztán?... Nem vagyok a magam ura?

Az asszony hozzálépett, egy kissé leszegezve fejét, gonosz nevetéssel megragadta a csuklóját:

- A magad ura! Te a magad ura!... Tudod jól, hogy nem vagy. Én vagyok az úr. Kitorhathatnám a karod, ha akarnám; nincs több erőd, mint egy lánynak.

S hogy Maxime huzakodni kezdett, az asszony kicsavarta a karját, haragja szülte, ideges vadsággal. A fiú halkán felkiáltott. Erre az elengedte, és így folytatta:

- Na látod, ne verekedjünk, úgymint én lennék az erősebb.

Maxime elsápadt, szégyellte a csuklójában égő fájdalmát. Nézte Renée-t, aki föl s alá járkált a szobában. Az asszony a bútorokat taszigálta, gondolkozott, fontolgatva tervét, mely ott motoszkált a fejében, mióta férje a házasságot tudatta vele.

- Bezárlak ide - szólalt meg végül -, s reggel elutazunk Le Havre-ba.

Maxime még jobban belesápadt a nyugtalanságba s a megdöbbenésbe.

- De hisz ez örülség! - tört ki. - Nem mehetünk el együtt! Elment az eszed?

- Meglehet. De ha elment, azt neked meg az apádnak köszönhetem. Kellész nekem, és elveszlek. Füttyülök a hülyékre.

Vörös fények cikáztak a szemében. Tovább beszélt, újra odament Maxime-hoz, forró lehelete a fiú arcába csapott:

- Mivé lennék, ha elvinnéd a púpost! Kinevetnétek, talán vissza kéne vennem még de Mussyt, azt a nagy mamlaszt is, aki nem képes megmelegíteni a lábamat sem. Két ember, ha azt tette, amit mi, együtt marad. Különben is világos a dolog: unatkozom nélküled, s minthogy elmegyek, magammal viszlek... Megmondhatod Céleste-nek, hogy mit hozzon el otthonról a számodra.

A szerencsétlen fiú kinyújtotta a kezét, könyörgött:

- Nézd csak, kicsi Renée-m, ne csacsiskodj, térj eszedre... Gondolj a botrányra is.

- Füttyülök a botrányra! Ha ellenem szegülsz, lemegyek a szalonba, és kikiabálom, hogy veled háltam, s te most hitvány módon a púpost akarod elvenni.

Az lecsüggesztette a fejét, hallgatta, már-már engedett, elfogadva ezt a kíméletlenül ránehezedő akaratot.

- Le Havre-ba megyünk - folytatta az asszony halkabban, dédelgetve álmát -, s onnan át Angliába. Senki sem bosszant többé. Ha nem vagyunk elég messze, elutazunk Amerikába. Úgymint mindig fázom, ott majd jól érzem magam. Mindig irigyeltem a kreol nőket.

Amint bővítette tervét, Maxime-ot újra hatalmába kerítette a rémület. Elhagyni Párizst, olyan messzire menni egy nővel, aki kétségtelenül megőrült, háta mögött ezzel az üggyel, melynek gyalázata számúzná örökre! Mindez sötét lidércként fojtogatta. Kétségbeesetten törte a fejét, hogyan szabadulhatna ebből az öltözőből, e rózsaszín fészekből, ahol Charenton²⁶ lélekharangja kongott. Azt hitte, jó ötlete támad.

- Csakhogy nincs pénzem - mondta szelíden, nehogy felingerelje. - Ha becsuysz, nem tudok szerezni.

- De van nekem - felelte az asszony diadalmas arccal. - Van százezer frankom. Minden a legnagyobb rendben van...

Kivette a tükrösszekrényből az átruházási okmányt, a férje azzal a halvány reménységgel hagyta nála, hátha a feleségének megjön az esze. Odavitte az öltözőasztalhoz, kényszerítette Maxime-ot, hogy tollat, tintát hozzon a hálószobából, s félretolva a szappanokat, aláírta.

- Így ni - mondta -, megtörtént az ostobaság. Ha meglopnak, hát én akartam... Mielőtt a pályaudvarra mennénk, felmegyünk Larsonneau-hoz... Most pedig bezárlak, kicsi Maxime, s majd megszökünk a kerten át, mihelyt ennek a népségnek kitettem a szűrét. Poggyászt sem kell magunkkal vinnünk.

Visszatért a jókedve. Elragadta az agyafűrt ötlet. Ez már a különtség netovábbja volt. Ezt a befejezést forró, lázas rohamában nagyon eredetinek érezte. Túlszárnyalta még azt a vágyát is, hogy léggömbön utazzék. Karjába vette Maxime-ot, s ezt suttozta:

- Bántottalak az előbb, szegény drágaságom! Mert makacskodtál... Majd meglátod, milyen jó lesz... Hát tudna úgy szeretni a púposod, mint én? Nem is nő az a kis cigányfajzat...

Kacagott, magához húzta, a száját csókolgatta, amikor valami váratlan neszre megfordultak. Saccard állt az ajtóban.

Rettentő csönd támadt. Renée lassan leoldotta a karját Maxime nyakáról. Nem sütötte le a szemét, merev, halott pillantással egyre a férjét nézte; de a fiatalember megsemmisülve, halálra váltan, lehorgasztott fejjel támolygott, most, hogy az asszony ölelése nem támogatta már. Saccard, lesújtva e végső csapástól, mely végre megszólaltatta benne a férjet és az apát, nem mozdult, halálsápadtan állt, messziről perzselte őket tekintete tüzevel. A szoba nyirkos, illatos levegőjében a három szál gyertya magasan lobogott, egyenes lánggal, égő könnycsepp mozdulatlanságával. A csöndet, a rettentő csöndet csupán a szűk lépcsőfeljárón át behallatszó zene zümmögése törte meg; a keringő gyűrűző kígyóként siklott, tekergőzött, halt el a hósínű szőnyegen, a szétszakadt trikó s a földre hullott szoknyák között.

Ekkor a férj előbbre lépett. Állati kegyetlenség vágya ült ki márványos foltokban az arcára, kezét ökölbe szorította, hogy a bűnösöket agyonüsse. Ebből a mozgékony emberkéből puska-lövésként robbant ki a düh. Fuldokló nevetés szakadt ki belőle. Egyre közelebb jött.

- A házasságodat közölted velem, ugye?

Maxime hátrált, a falnak dőlt.

- Hallgass meg - dadogta -, ő volt...

Már készült, hogy bevádolja az asszonyt, gyáván ráhárítja a bűnt, elmondja, hogy meg akarta őt szöktetni; védekezni akart, meghunyászkodva és reszketve, mint a rajtakapott gyerek. De ereje elhagyta, kiszáradt torkán elakadt a szó. Renée még mindig mereven állt, szoborként,

---

²⁶ Kisváros Párizs közvetlen közelében, elmeegógyintézetéről híres.

néma kihívással. Ekkor Saccard, nyilván fegyvert keresve, gyorsan körülnézett. S az öltözőasztal sarkán, a fésűk és körömkefék között, megpillantotta az átruházási okmányt, melynek bélyeges papírja ott sárgállott a márványon. Ránézett az írásra, ránézett a bűnösökre. Majd közelebb hajolva, meglátta az okmányon az aláírást. Tekintete a nyitott tintatartóról a még nedves tollra siklott, mely a gyertyatartó tányérjén maradt. Állt az aláírás előtt, gondolkozott.

A csend még mélyebbnek tetszett, a gyertyák lángja feljebb nyúlt, a keringő még puhábban ringatózott a kárpitok mentén. Saccard válla észrevétlenül megrándult. Feleséget és fiát nézte egyre, átható tekintettel, mintha az arcukról akarná leolvasni a magyarázatot, melyet hiába keresett. Aztán lassan összehajtogatta az írást, s a frakkja zsebébe tette. Arca egészen fakóra vált.

- Jól tette, hogy aláírta, kedves barátnőm... - szólt csendesen a feleségéhez. - Százezer frankot nyer vele. Ma este hozom a pénzt.

Szinte mosolygott, csak a keze remegett még. Lépett egypárat, hozzáfűzve:

- Megfullad itt az ember. Micsoda ötlet, hogy itt főzik ki apró csínyjeiket ebben a gőzfürdőben!...

S Maxime-hoz fordult, aki közben fölemelte a fejét, meglepve apja lecsillapodott haragjától.

- Te meg velem jössz - folytatta. - Láttam, amikor följöttél, azért kerestelek, hogy búcsút végy de Mareuil úrtól és leányától.

A két férfi lement, beszélgetésbe mélyedve. Renée magára maradt, ott állt az öltöző közepén, bámulva a kis lépcsőfeljáró ásító nyílását, melyben az imént tűnt el szeme elől az apa és a fiú alakja. Nem tudta elfordítani a tekintetét ettől a nyílástól. Ej, mit! Nyugodtan, baráti egyetértésben mentek el. A két férfi nem ütötte agyon egymást. Hallgatózott, fülelt, nem gurul-e két test ádáz marakodásban a lépcsőn lefelé. Semmi. A meleg sötétségben csak tánczaj, nem szűnő ringatás. Mintha hallaná távolból a márkiné kacagását, de Saffré éles hangját. Hát véget ért a tragédia? Bűne, az ölelkezés abban a szürke és rózsaszín nagy ágyban, a télikerti vad éjszakák, az egész átokverte szerelem, mely hónapokon át égette, ebbe a lapos és szégyenletes befejezésbe torkollik! A férje tudott mindenről, s még csak meg sem verte. És ez a csönd körös-körül, ez a csönd, melyben vég nélkül húzódott a keringő, még jobban megrémítette, mint egy gyilkosság robaja. Félt ettől a békességtől, félt ettől a puha és titoktartó, szerelem-szaggal átítatott szobától.

Meglátta magát a szekrény nagy tükrében. Közelebb ment, csodálkozva, hogy önmagát látja, feledve férjét, feledve Maxime-ot, belemélyedve az előtte álló furcsa nő nézésébe. A téboly fokozódott. Halántékán és nyakszirtjén felfésült sárga haját mezítelen szemérmertlenségnek érezte. Homlokán úgy elmélyült a ránc, hogy sötét korlátot emelt két szeme fölé, ostorcsapás keskeny, kéklő csíkját. Ki bélyegezte így meg? Hisz a férje még a kezét sem emelte föl. Ajka sápadtsága megdöbbenetete, rövidlátó szeme mintha holté volna. Hogy megöregedett. Lehajtottotta fejét, s meglátta magát trikóban, átlátszó pehelyblúzban, nézte önmagát lesütött szemmel, arcát vérhullámok öntötték el. Ki csupasztatotta le? Hogy került ezekbe a hasig nyitott utcalányrongyokba? Nem tudta. Nézte combját, melyet kidomborított a trikó, nézte csípőjét, melynek hajlékony vonalát szemmel követhette a fátolszövet alatt, nézte szélesen kitért keblét, és szégyenkezett önnönmagán, s testének megvetése tompa haraggal töltötte el azok ellen, akik hagyták, hogy így járkáljon, pusztán aranykarikákkal takarva el bokáján és csuklóján a bőrt.

Ekkor, míg az elboruló értelem csökönységével kutatta, hogy mi keresnivalója van itt anyaszült meztelen e tükör előtt, hirtelen gyermekkorában termett újra, hétévesnek látta magát a Béraud-palota méltóságos homályában. Visszaemlékezett egy napra, melyen Elisabeth néni kis piros kockás, szürke gyapjúruhába öltöztette őket, őt és Christine-t. Karácsony volt. Hogy örvendeztek a két egyforma ruhának! A néni kényeztette őket, sőt korall karkötőt és nyakláncot is adott mindegyiknek. A ruha hosszú ujjú volt, állig csukott, az ékszerek hivalkodtak a szöveten, s ez nagyon tetszett a gyerekeknek. Renée emlékezett, hogy apja is ott volt, és hogy szomorú arca mosolyra derült. Ezen a napon húga és ő felnőtt módra sétálgattak a gyermekszobában, nem játszottak, nehogy bepiszkolódjanak. Később, a visitandák zárdájában, pajtásai kinevették „pojáca-jelmezét”, mely ujjától a füle hegyéig betakarta. Sírva fakadt az órán. Szünetben, hogy ne gúnyolódjanak többet rajta, feltúrta a ruhája ujját s a gallérját visszahajította. S a korall nyaklánc és karkötő jobban tetszett neki nyaka és karja bőrén. Talán aznap kezdte lecsupaszítani önmagát?

Lepergett előtte az élete. Végigélte lassú elvadulását, az arany és az érzékek zűrzavarát, mely eláradt benne, eleinte a térdéig ért, a hasáig, majd az ajkáig, érezte, hogy most már átcsap a fején, és sebesen csapkodja a koponyáját. Olyan volt ez, mint valami gonosz nedv keringése: elbágyasztotta a tagjait, szégyenletes szerelmi kinövéseket támasztott a szívében, beteges, állati szeszélyeket növesztett az agyában. A talpával szívta föl ezt a nedvet hintaja szőnyegéből s még más szőnyegekben, a sok selyemből és bársonyból, melyen házassága óta tapodott. Mások léptei hagyhatták ott a mérgező csírákat, melyek most az ő vérében bontakoztak ki, az ő ereiben keringtek. Jól emlékezett gyermekkorára. Míg kicsi volt, csupán kíváncsiság gyötörte. Még a bajba döntő erőszak után sem akarta ezt a sok gyalázatot. Bizonyára megjavult volna, ha ott marad kötetni Elisabeth néni mellett. És hallotta a néni tüinek egyenletes kopogását, míg a tükörbe révedt, hogy olvasson a számára elveszett békesség jövendőben. De csak rózsás combjait látta, rózsás csipőit, különös, rózsaszín selyemasszony állt vele szemben, sűrű szövésű, finom anyagú bőrét mintha játék babák szerelmére szánták volna. Idáig jutott: nagy bábu lett, melynek felhasított melléből csak fűrészporszital. Ekkor, élete szertelenségei láttán, megszólalt benne apja vére, a polgárvér, mely annyit gyötörte válságos óráiban; megszólalt és fellázadt, öneki, aki mindig reszketett a pokol gondolatától, a Béraud-palota fekete komorságában kellett volna élnie. Vajon ki vetköztette hát meztelenre?

S a tükör kéklő homályában felrémlített előtte Saccard és Maxime alakja. Saccard sötét volt, vasszínű, pipaszár lábú, gúnyosan nevetett, a tűzpiszkálók figuráinak vigyorával. Ez az ember maga volt az akarat. Renée tíz esztendőn át látta: a vörösre izzított fém szikraesőjében kovácsolva, megpörkölt bőrrel, lihegve, szüntelenül kalapálva, erejét hússzorosan meghaladó pörölyöket emelgetve, kockáztatva, hogy saját magát zúzza össze. Megértette most már: szinte megnőtt előtte emberfeletti erőfeszítéseiben, szédületes gázságaiban, a rögeszméjében, hogy egy csapásra óriási vagyont szerezzen. Úgy látta maga előtt, amint akadályokon ugrál keresztül, tapos a sárban, időt sem engedve magának, hogy megszártkozzék, csak hogy mielőbb célba jusson, meg sem áll gyönyörködni útközben, csak futtában kapkodja az aranyakat. Majd Maxime szőke, csinos feje merült fel az apa durva válla mögött: világos lánymosolya, soha le nem süttött, üres szajhapillantása, feje közepén a választék, mely megmutatta koponyája fehérségét. Kinevette Saccard-t, nyárspolgárnak tartotta, hogy annyit lohol azért a pénzért, melyet ő oly édes semmittevéssel ver el. Selyemfiú volt. Hosszú, puha keze bűneiről beszélt. Szórtelen teste a kielégült nő ernyedte pózában állt. Ebben a hitvány, elpuhult teremtésben langyos víz szelídségével csörgedezett a bűn, még a rossz kívánása sem lobbant fel benne. Akarattalan báb volt. És Renée, a tükör lenge árnyai közül kiemelkedő két jelenséget nézve, hátrább lépett, meglátta, hogy Saccard tétül vetette őt a játékba, mint kezdő tőkét, s Maxime azért vetődött arra, hogy fölszedje a spekuláns zsebéből kihullott aranyat. Érték volt ő férje

tárcájában; férje biztatta az egyetlen estére szóló ruhákra, az egy évadra való szeretőkre; forgatta kovácsműhelye lángjában, fölhasználta, mint valami nemesfémeket, hogy megaranyozza vele a keze vasát. Lassanként megőrijtette, elnyomorította, megérlelte fia csókjaira. Ha Maxime Saccard-nak volt elfajzott vére, Renée úgy érezte, hogy ő pedig e két férfinak a terméke, férges gyümölcs, a gyalázat verme, melyet azok ástak maguknak, s mindketten beleestek.

Most már mindent értett. Ezek vetkőztették meztelenre. Saccard fűzte ki a derekát, és Maxime oldotta le a szoknyáját. Az ingét már együttesen tépték le. S most itt áll egyetlen rongy nélkül, aranykarikákkal, mint egy rabszolganő. Látták az előbb is, de nem mondták neki: „Meztelen vagy.” A fiú hitványul reszketett, megborzongott a gondolatra, hogy végigvigye vétkét, nem akarta követni a szenvedélyben. Az apa, ahelyett, hogy megölte volna, megrabolta; ez az ember azzal büntetett, hogy kiürítette a zsebeket; egy aláírás, mint a napsugár ráhullott kitörő, nyers haragjára, s ő bosszúból elvitte az aláírást. Aztán látta Renée a sötétben eltűnő alakjukat. Nem esett vérfolt a szőnyegen, sem kiáltás, sem jajszó nem esett. A hitványok! Meztelenre vetkőztették.

S eszébe jutott, hogy egyetlenegyszer olvasott a jövőben, aznap, amikor a Monceau park susogó árnyai láttán megriasztotta feltámadó vágyát az a gondolat, hogy a férje bemocskolja és örületbe kergeti egy napon. Ó, jaj, hogy szenved szegény feje! Most érzi csak, milyen hamis volt az az elképzelése, mely elhitette vele, hogy isteni gyönyörűség és büntetlenség boldog fénykörében él! A gyalázat hónapban élt, büntetése az volt, hogy teste veszendőbe ment, s haldokló lényé megsemmisült. Sírt, miért is nem hallgatott akkor a fák hangos szavára.

Meztelensége izgatta. Elfordította a fejét, körülnézett. Az öltözőt megülte a nehéz pézsmailat, a meleg csönd, ahová beszűrődtek még a keringő foszlányai, mint utolsó elenyésző gyűrűk a víz tükrén. A távoli gyönyöröknek ez a tompított kacaja elviselhetetlen csúfolódásként érte. Befogta a fülét, hogy ne hallja. Ekkor meglátta a szoba fényűzését. Ráemelte szemét a rózsaszín sátorra, föl az ezüstbroncsig, mely iját feszítő, pufók Ámort ábrázolt; megállapodott a bútorokon, a téglékkal és szépitőeszközökkel zsúfolt öltözőasztal márványán, ahol nem ismert már föl semmit; odalépett a még teli fürdőmedencéhez, melyben szunnyadt a víz; félre-rugdalta a karosszék fehér selymén hányódó szöveteket, Ekho nimfa jelmezét, a szoknyákat, az ottfelejtett törülközőket. És valamennyi tárgyból a gyalázat szava szállt felé: Ekho nimfa jelmeze arról a játékról beszélt, melybe eredetiséghajzásból ment bele, hogy nyilvánosan felkínálhassa magát Maxime-nak; a medencéből testének illata áradt, a víz, melyben megmártózott, a beteg asszony lázával fűtötte át a szobát; az asztal, szappanjaival és olajaival, a bútorok, ágypuhaságukkal, kíméletlenül emlékeztették a testére, szerelmeire, mindarra az ocsmányságra, amit el akart felejteni. Visszament a szoba közepére, bíborszín arccal, azt sem tudva, hová meneküljön a hálósobai illat, a fényűzés elől, mely szajhaszeméretlenséggel tárta fel magát, s teregette ezt a sok rózsaszínt. A szoba meztelen volt, mint ő maga; a rózsaszínű medence, a kárpitok rózsaszínű bőre, a két asztal rózsaszínű márványa megelevenedett, nyújtózkodott, összegömbölyödött, eleven kéjek tobzódásával vette körül, hogy szemét be kellett hunynia, fejét lehajtva, szédelegve a mennyezet és a falak ráomló csipkéi alatt.

De a feketeségben újra látta az öltözőszoba hússzínű faltját, s meglátta még a hálósoba halvány szürkességét, a kisszalón lágy aranyát, a télikert nyers zöldjét is, mindezt a büntársi bőséget. Itt szívta fel a lába a gonosz nedveket. Rozoga ágyon egy padlásszoba mélyén nem hált volna Maxime-mal. Az méltatlan lett volna hozzá. A selyem tette vonzóvá a bűnét. S arról ábrándozott, hogy leszaggatja a csipkéket, leköpdösi a selymet, szétrugdálja a nagy ágyat, meghurcolja a gazdagságát valami csatornában, ahonnét elnyűtten és mocskosan kerülne ki, amilyen ő maga.

Amikor ismét kinyitotta a szemét, közelebb lépett a tükörhöz, s megint nézte, fürkészte magát közletről. Vége van. Halottnak látta magát. Egész arca arról beszélt, hogy agyának összeroppánása rövidesen végez vele. Maxime, érzékeinek ez a végső eltévelyedése, betetőzte művét, kimerítette testét, megháborította elméjét. Nem élvezhet több örömet, nincs több reménye az ébredésre. Erre a gondolatra vadállati düh lobbant fel benne. S a vágy végső rohamában arról képzelgett, hogy visszaszerzi zsákmányát. Maxime karjában vívja haláltusáját, s őt is magával viszi. Louise nem mehet hozzá feleségül; Louise jól tudja, hogy Maxime nem az övé, hiszen látta őket csókolózni. Magára kerített egy szőrmebundát, nehogy meztelenül haladjon át a bálon. Lement.

A kis szalonban szembe találta magát Sidonie asszonnyal. Ez, hogy élvezhesse a drámát, ismét odaállt a télikert lépcsőjére. De nem tudta mire vélni, hogy Saccard Maxime-mal jelent meg újra, s halk kérdezősködésére gorombán azt válaszolta, hogy álmodott, s hogy „semmi sem történt”. Aztán megsejtette az igazságot. Sárga képe elfehéredett, ezt azért mégiscsak soknak találta. S óvatosan a lépcsőház ajtajára tapasztotta a fülét, reménykedve, hogy meghallja Renée sírását fönről. Mikor a fiatalasszony kinyitotta az ajtót, az ajtó szárnya kis híján képen találta a sógornőjét.

- Mit kémkedik utánam! - förmedt rá dühösen.

De Sidonie asszony megvetően válaszolt:

- Törődöm is én a maga piszkos ügyeivel!

S újra leengedve mágusköntösét, méltóságos tekintettel vonult vissza, így folytatva:

- Kicsikém, nem az én hibám, ha magát kellemetlenségek érik... De én nem haragszom, tudja? S tudja meg, hogy énbennem második édesanyára lelt volna, s lelne még ma is. Jöjjön hozzám, amikor jólesik, várom.

Renée nem hallgatott rá. Belépett a nagyszalonba, keresztülvágott egy igen bonyolult kotillonfigurán, észre sem véve, mekkora feltűnést kelt a szőrmebundájával. A terem közepén női és férficsoportok keveredtek össze, szalagokat lengetve, és de Saffré fuvolázó hangja hallatszott:

- Rajta, hölgyeim, a „mexikói háborút”... A bokrokat alakító hölgyek terítsék szét körben a szoknyájukat, és maradjanak a földön... Most a gavallérok keringjenek a bokrok körül. Amikor pedig tapsolok, perdüljön táncra ki-ki a maga bokrával.

Tapsolt. A rézfúvók megharsantak, a keringő megint körbepörgette a párokat a teremben. Ennek a figurának nem nagy sikere volt. Két hölgy ott maradt a szőnyegen, szoknyájába gabalyodva. Daste-né kijelentette, őt a „mexikói háborút”-ból csupán az mulattatta, hogy pörgethette a szoknyáját, mint az intézetben.

Renée, az előcsarnokba érve, ott találta Louise-t és apját Saccard és Maxime társaságában. Gouraud báró elment már. Sidonie asszony Mignonnal és Charrier-val éppen elmenőben volt, Hupel de la Noue pedig Michelinnét kísérte, kit a férje tapintatosan követett. A megyefőnök az est hátralevő részét arra fordította, hogy a csinos barnának csapja a szelet. Rá is vette, hogy nyáron töltsön egy hónapot a székhelyen, ahol „igazán érdekes régiségek láthatók”.

Louise-t, aki lopva a zsebébe dugott édestésztát rágcsálta, a távozás pillanatában elfogta a köhögés.

- Burkolózz jól be - mondta az apja.

És Maxime sietett szorosabbra vonni báli belépőjét a csuklya zsinórját. A lány fölemelt állal túrta, hogy bepólyálják. Mihelyt feltűnt Saccard-né, de Mareuil visszament, hogy elbúcsúzzék tőle. Mindnyájan beszélgettek egy darabig. Az asszony, magyarázni akarván sápadtságát és reszketését, azt mondta, hogy meghűlt, s felment a szobájába, hogy magára terítse ezt a szőrmebundát. S leste a pillanatot, hogy halkán szót válthasson Louise-zal, aki nyugodt kíváncsisággal nézett rá. Minthogy a férfiak még egymás kezét szorongatták, Renée előbbre hajolt, s ezt mormolta:

- Nem megy hozzá, ugye nem? Ez lehetetlen. Jól tudja, hogy...

De a lányka félbeszakította, felágaskodva a fülébe súgta:

- Ó, legyen nyugodt, elviszem innét... Nincs baj, úgymint Olaszországba utazunk.

És mosolygott hozzá, sejtelmes, parázna szfinx-mosolyával. Renée hebegve állt ott. Nem értette meg, azt képzelte, hogy a púpos gúnyolódik vele. Majd amikor de Mareuilék elmentek, többször is elismételte: „Viszontlátásra vasárnap!”, rémült szemmel hol a férjére, hol Maxime-ra nézett, s látva nyugodtságukat, megelégedett mozdulataikat, tenyerébe rejtette arcát, s elfutott, menekült a télikert mélyére.

A sétautak elhagyottak voltak. A nagy lombok szunnyadoztak, s a medence lomha víztükren két tündérrózsabimbó bontakozott lassan. Renée legszívesebben sírva fakadt volna, de ez a nedves hőség, ez az ismerős szag torkon ragadta, belefojtotta a kétségbeesését. Lába elé bámult, a medence szélére, a homoknak arra a pontjára, ahová múlt télen leterítette a medvebőrt. S amint fölpillantott, meglátott ismét egy kotillon-figurát, messze, bent, a nyitva hagyott két ajtón át.

Fülsiketítő zaj volt ott, kusza forgatag, melyben eleinte csak repülő szoknyákat s dobogó és pörgő, fekete lábszárakat látott. De Saffré hangja süvöltött: „Hölgycsere! Hölgycsere!” S a párok finom, sárga porfelhőben keringtek; két-három forduló után minden gavallér a szomszédja karjába repítette hölgycserejét, amaz meg átrepítette a sajátját. Meinhold báróné, a Smaragd jelmezében, de Chibray gróf kezéből Simpsonéba jutott; ez vaktában kapta el, a vállánál, s közben kesztyűs ujj hegye a ruhaderék alá siklott. Vanska grófné, kipirulva, korallfüggőit csörgetve de Saffré melléről egyszeriben de Rozan herceg mellén termett, kit átkarolt, s rákényszerített, hogy pörögjön vele öt ütemnyit, aztán Simpson csípőjébe kapaszkodott, aki a Smaragdot éppen akkor repítette a kotillon vezetőjének karjába. És Teissière-né, Daste-né, de Lauwerensné nagy, eleven ékszereként ragyogtak; halványszőkén a Topáz, gyengédkéken a Türkiz, mélykékben égőn a Zafir; átengedték magukat egy-egy pillanatra, beleröppentek egy-egy táncos kinyújtott karjába, majd visszazálltak, háttal vagy szemből repültek az új szorításba, sorra ölelkeztek a terem valamennyi férfiával. Közben d’Espanet-nénak a zenekar előtt sikerült röptében elkapnia Haffnérnét, s vele keringőzött, nem akarván elereszteni. Az Arany és az Ezüst együtt járta, szerelmesen.

Renée megértette ekkor a szoknyák örvénylését, a lábak dobogását. Alulról látta a lábak őrvénylését, a lakkcipők s a fehér bokák kusza kavarodását. Olykor úgy rémlett, hogy egy szélroham rögtön elragadja a ruhákat. A meztelen vállak, a meztelen karok, a meztelen fejek, melyek elkapva, meglendítve s ismét elkapva repültek, örvénylettek a csarnok mélyén, hol a zenekar tébolyodottan harsogta a keringőt, s a vörös kárpitok ájuldoztak a bál végső lázában - mind úgy tündek elötte, mint saját életének, saját meztelenségének, saját kivetettségének megannyi tükörképe. És vad fájdalmat érzett, ha arra gondolt, hogy Maxime - csak hogy a púpost karjába vehesse - őt ide dobta, erre a helyre, ahol egykor szerették egymást; arra gondolt, hogy leszakít egy tanghi-ágot, mely az arcát súrolta, s tövig lerágja. De gyáva volt, ott didergett a cserje előtt prémbundájában, melyet összebb húzott a vállán, s vadul magához szorított a rémült szégyen görcsös mozdulatával.

Három hónappal később, azoknak a borús tavaszi reggeleknek egyikén, melyek a tél szürkeségét és piszkos nyirkosságát hozzák vissza Párizsba, Aristide Saccard kiszállt a kocsijából a Château-d'Eau téren, s négy másik úr társaságában nekivágott annak a kibontott résznek, mely a leendő Prince-Eugène körút helyén ásítózott. Vizsgáló bizottság volt ez, melyet a kártérítési döntőbíróóság küldött ki a helyszínre, hogy felbecsüljön bizonyos ingatlanokat, melyeknek a tulajdonosai nem tudtak békésen megegyezni a várossal.

Saccard megismételte Pépinière utcai szerencsés fogását. Hogy felesége nevének nyoma se maradjon, először is kieszelte a telkek s a zenés kávéház eladását. Larsonneau átruházta az egészet egy képzeletbeli hitelezőre. Az adásvételi szerződés szédítő összeget tüntetett fel: hárommillió frankot. Ez olyan elképesztő szám volt, hogy amikor a kisajátítási ügynök a képzeletbeli tulajdonos nevében a vételárat követelte kártérítésként, a városi bizottság semmi szín alatt nem volt hajlandó két és fél milliónál többet megadni, még Michelin titkos működése s Toutin-Laroche és Gouraud báró prókátorkodása ellenére sem. Saccard számított a kudarcra, elutasította az ajánlatot, s hagyta, hadd kerüljön az akta a döntőbíróóság elé, melynek - de Mareuiljel együtt - maga is tagja volt, gondosan elősegített véletlen folytán. S így kapta, négy társával együtt, azt a feladatot, hogy vizsgálja meg a saját telkeit.

De Mareuil elkísérte. A másik három bizottsági tag egyike orvos volt, aki szivarját szívta, s ügyet sem vetett a törmelékre, melyen keresztülgázolt, a másik kettő pedig gyáripáros, egyikük sebészeti műszergyáros, valamikor utcai köszörős.

Az út, melynek az urak nekivágtak, förtelmes volt. Egész éjjel esett. A felásott talaj sártengerre változott a romba döntött házak között, a puha föld kellős közepén kijelölt útvonalon, ahol a kordék tengelyig süllyedtek. Kétoldalt csákány tépte falszárnyak meredeztek, föl-szakított hasú nagy épületek mutogatták fakó belsejüket, tárták fel üres lépcsőházaikat, levegőben maradt ásítózó szobákat, melyek valami rozoga nagy szekrény törött fiókjaira hasonlítottak. Mi sem lehetett siralmasabb, mint e szobák festett papírtapétái, cafatokra szakadozott, kék-sárga négyszögek, melyek öt-hat emelet magasságban, föl egészen a tetőig, szegényes szobácskákat, szűk odúkat jeleztek, ahol talán egész emberéletek teltek el. A lekopaszott falakon a kémények szalagjai húzódtak fölfelé egymás mellett, hirtelen törésekkel, gyászos feketén. Ottfeljtett szélkakas csikorgott az egyik tető peremén, s félig levált esőcsatornák lógtak, mint a rongyok. S a bontott rész egyre mélyebben hasított a romok közé, mint valami ágyúgolyó ütötte nyílás; az úgy-ahogy kijelölt, törmelékkel fedett, hepehupás, mély víztócsákkal borított kocs út hosszán nyúlt el a szürke ég alatt, a hulló vakolatpor gyászos sápadtságában, s mintha a kémények fekete csíkjai is gyászszalagokkal szegélyezték volna.

Az urak gondosan fényesített cipőjükben, felöltőjükben s kürtőkalapjukban ugyancsak különösen festettek e piszkossárga, sáros környezetben, ahol csak sápadt munkások, gerincig sáros lovak s a rájuk rakódó porréteg alatt szinte elvesző kordék közlekedtek. Az urak libasorban haladtak, kőről kőre ugráltak, kerülgetve a híg sarat, olykor bokáig süllyedtek, s lábukat rázogatva átkozódtak. Saccard azt javasolta, hogy menjenek a Charonne utca felé, s akkor megkímélhetik magukat a feltúrt földön való sétálgatástól; csak hogy sajnos több ingatlant is meg kellett látogatniuk a hosszú körútvonal mentén; s minthogy a kíváncsiság is ösztökélte őket, elhatározták, hogy keresztülvágnak a munkálatok kellős közepén. Különben is nagyon érdekelte őket minden. Meg-megálltak olykor, billegve a kerékvágásba omlott törmeléken, fölfelé bámészkodtak, figyelmeztetve egymást egy-egy meredező földemre, levegőben maradt

kályhacsőre, egy szomszéd tetőre zuhant gerendára. A városnak ez a lerombolt darabja - ha a Temple utca felől jött az ember - hihetetlenül mulatságosnak tetszett.

- Hát ez igazán érdekes - mondta de Mareuil. - Nézze csak, Saccard, azt a konyhát ott fenn; egy ócska serpenyő lóg a tűzhely fölött... Tisztán látom.

Az orvos azonban, foga közt szivarral, egy lerombolt ház elé állt, melynek csak a földszintjéből maradt valami, elborítva a felsőbb emeletek omladékával. Egyetlen falszárny nyúlt ki a törmelékhalmból; hogy egyszerre ledönthessék, kötelet vontak köré, vagy harminc munkás húzta.

- Nem döntik le - dünnyögte az orvos. - Nagyon balra húzzák.

A másik négy is visszament, hogy lássa, mint dől le a fal. És kimeredt szemmel, visszafojtott lélegzettel lesték a zuhanást mind az öten, valami kéjes remegéssel. A munkások, megereztve, majd hirtelen nekifeszülve kiabáltak: „Hó-rukk!”

- Nem döntik le - ismételte az orvos.

Néhány aggodalmas pillanat telt el.

- Mozog már, mozog már - mondta örvendezve az egyik gyáripáros.

És amikor a fal engedett végre, és siketítő robajjal ledőlt, gipszfellegeket verve, az urak mosolyogva néztek össze. El voltak ragadtatva. Felöltőjüket finom por borította, megfehérítve karjukat, vállukat. A munkásokról kezdtek beszélgetni, óvatosan folytatva útjukat a tócsák között. Nem sok jóra való ember akad köztük, mint mondták. Telhetetlen naplopó valamennyi, amellettszőkönyös, és csak a munkaadók vesztén törí a fejét. De Mareuil, aki egy idő óta borzadva nézte, hogy két szegény fickó egy tető szélén kuporogva hogyan csákányozza a falat, kinyilvánította, hogy ezek mégiscsak bátor emberek. A többiek megint megálltak, nézték a magasban egyensúlyozó bontómunkásokat, akik meggörnyedve, teljes erejükből csákányoztak, lerugdalták a köveket, s nyugodtan nézték, amint odalent pozdorjává zúzódnak; ha a csákányuk mellétalál, karjuk pusztá lendülete lerántja őket a mélybe.

- Ej, mit! Ez a megszokás - mondta az orvos szippantva egyet a szivarján. - Vadállatok ezek.

Közben odaértek az egyik ingatlanhoz, melyet meg kellett nézniük. A munkájukat egy negyedóra alatt összezsápták, s tovább sétáltak. Lassanként már nem irtóztak annyira a sártól, beleléptek a tócsákba, letéve a reményről, hogy megkímélik cipőjüket. Amikor elhagyták a Ménilmontant utcát, az egyik gyáros, a hajdani köszörűs, nyugtalankodni kezdett. Vizsgálgatta körös-körül a romokat, nem ismert rá a negyedre. Azt mondta, hogy errefelé lakott valaha, amikor Párizsba jött, van annak már jó harminc esztendeje, s hogy nagyon örülne, ha rátalálna a helyre. Jobbra-balra nézegetett, s egyszerre csak az egyik ház láttán, melyet már kettévágott a bontómunkások csákánya, megtorpant az út közepén. Figyelmesen nézte a kapuját s az ablakait. Aztán a bontott épület egyik sarkára mutatott, föl a magasba:

- Ott van, ni - kiáltotta -, ráismerek!

- Mi az? - kérdezte az orvos.

- A szobám, teremtuccse! Ott van!

Egy kis szoba volt az, az ötödik emeleten, valamikor az udvarra nézhetett. Egy megnyitott fal egészen csupaszon mutatta - egyik oldalán már megkezdték a bontást -, nagy, sárga lombminta tapétájának egy széles foszlánya libegett a szélben. Baloldalt kék papírral beragasztott mélyedés, egy néhai szekrény helye. S mellette a kályhalyuk, benne egy csővég.

A hajdani munkás elérzékenyült.

- Öt évet töltöttem itt - mormolta. - Nem ment valami jól a sorom akkoriban, de mindegy, fiatal voltam... Jól láthatják a szekrényt; abban gyűjtöttem háromszáz frankot, élére rakva a soukat. És a kályhalyuk... még emlékszem arra a napra, amikor kivéstem. A szobában nem volt kályha, farkasordító hideg volt benne, annál inkább, mert nem sokszor voltunk kettesben.

- No - szakította félbe az orvos tréfásan -, a bizalmas vallomásokból nem kérünk. Maga is megérte a pénzét annak idején.

- Az már igaz - folytatta jámborul a derék ember. - Emlékszem még egy kis vasalónőre a szemközti házból... Látják, az ágy ott állt jobbra az ablak mellett... Ó, szegény szobám, hogy elbántak velem!

Igazán mélyen elszomorodott.

- Ugyan, ugyan - mondta Saccard -, nincs abban semmi rossz, hogy lebontják ezeket a vén bagolyvárakat. Nemsokára szép faragott kőköcsöket emelnek a helyükbe... Tán most is ellakna egy ilyen odúban? Az új körúton meg kényelmes lakást szerezhet.

- Az már igaz - válaszolta újra a gyáros, láthatólag megvigasztalódva.

A vizsgáló bizottság még két ingatlanál állt meg. Az orvos a kapuban maradt, szivarozva, az eget bámulva. Ahogy a Mandulás utcába értek, megritkultak a házak, már csak elkerített, nagy házhelyeken, üres telkeken vágtak át, ahol egy-két düledező viskó árválkodott. Saccard-t mintha felderítette volna ez a séta a romok között. Eszébe jutott az a vacsora, melyet első feleségével együtt költött el valaha a Montmartre-on, s pontosan emlékezett rá, hogy a tenyere élével kijelölte azokat a bevágásokat, melyek Párizst a Château-d'Eau tértől a Trónkapuig részekre szabdalják. Boldoggá tette régi jóslatának megvalósulása. Nyomon követte a bevágást, az alkotó titkos örömeivel, mintha vaskezeivel maga tette volna meg az első csákányütést. S átugrálva a tócsákat arra gondolt, hogy hárommillió várja a törmelék alatt, a ragadós sárfolyó végén.

Közben az urak szinte azt képzeltek, hogy falun vannak. Az út kertek között vitt, melyeknek kőkerítéseit lerombolták. Sűrű, rügyező orgonabokrok voltak mindenfelé. A pázsit nagyon finoman, üdén zöldellt. Olyan volt minden kert, mint cserjék zöldjével kárpitozott rejtkehely, keskeny medencével, apró vízeséssel, falszögletekkel, melyekre szemcsaló távlatok, lugasok, kéklő háttérű tájak voltak festve. Az elszórt és finoman elrejtett lakóhelyek olasz pavilonokhoz, görög templomokhoz hasonlítottak, moha lepte a gipszoszlopok lábát, és a gyom kikezdte már a homlokzaton a meszet.

- Ezek afféle házikók - szólalt meg az orvos, kacsintva.

De látva, hogy az urak nem értik, megmagyarázta, hogy XV. Lajos idejében a márkik ilyen búvóhelyeket tartottak fenn mulatságaik számára. Ez volt a divat. S így folytatta:

- Ezeket nevezték „házikók”-nak. Ez a városrész tele volt velük... Finom dolgok folytak itt, képzelhetik!

A vizsgáló bizottság feszülten fülelt. A két gyáriparos szeme parázslott; mosolyogtak, élénk érdeklődéssel nézegették a kerteket, a házikókat, melyeket társuk magyarázatai előtt egy pillantásra sem méltattak. Egy barlang előtt hosszan elidőztek. De amikor az orvos egy csákány kikezdte lakóépületről azt állította, hogy felismeri benne Savigny gróf házikóját, mely e főúr dorbézolásai révén vált híressé, az egész bizottság elhagyta a körutat, hogy a romot szemügyre vegye. Felmásztak az omladéokra, az ablakokon át beléptek a földszinti helyiségekbe; s minthogy a munkások ebédelni voltak, ők ott feledkezhetek kedvükre. Elidőztek ott

egy jó félóráig, elnézegetve a mennyezet rózsáit, az ajtók fölött levő festményeket, az idő sárgította romok agyoncifrázott párkánydíszzeit. Az orvos valósággal újraépítette a házat.

- Látják, ez a helyiség lehetett az ünnepi lakomák színhelye - mondotta. - Ebben a fal-mélyedésben itt bizonyára terjedelmes pamlag állt. Sőt, bizonyos vagyok benne, hogy tükör is lógott a pamlag fölött; itt vannak a kampói... Ó, ezek a zsványok, ezek tudták élvezni az életet!

Tán sose hagyják ott a kíváncsiságukat felajzó ódon köveket, ha a türelmetlenkedő Saccard rájuk nem szól nevetve:

- Hiába keresgélnek, a hölgyek nincsenek már itt... Menjünk a dolgunkra.

De az orvos, mielőtt elmentek volna, felkapaszkodott egy kandallóra, hogy csákánnyal óvatosan lefejtse egy kis színes Ámor-fejet, melyet a felöltője zsebébe dugott.

Végre elérkeztek útjuk végső állomásához. Aubertot-né hajdani birtoka jókora volt; a zenés kávéház s a kert éppen csak hogy elfoglalta a felét, a fennmaradt darabon néhány jelentéktelen ház állt imitt-amott. Az új körút átlósan szelte át ezt a nagy paralelogrammát, s evvel megszünt Saccard egyik aggodalma; sokáig azt képzelte, hogy csupán a zenés kávéház egyik sarkát csípi le. Meg is hagyta Larsonneau-nak, hogy beszéljen nagy hangon, mert a szegélyező telkek értéke legalább ötszörösére emelkedik majd. Már azzal fenyegette a várost, hogy élni fog a legújabb határozattal, mely felhatalmazza a tulajdonost, hogy csak a közhasználatú munkálatokhoz szükséges területet engedje át.

Az urakat a kisajátítási ügynök fogadta. Körülsétáltatta őket a kertben, bevitte a zenés kávéházba, testes iratcsomót mutatott nekik. Hanem a gyárosok újból lementek az orvos kíséretében, tovább faggatták Savigny gróf házikója felől, mely elragadta a képzeletüket. Tátott szájjal hallgatták, megálltak valami hordójáték²⁷ előtt, mintha földbe gyökerezett volna a lábuk. S az orvos beszélt nekik Pompadourról, elmesélte XV. Lajos szerelmeit; eközben de Mareuil és Saccard egyedül folytatta a vizsgálatot.

- Ezzel végeztünk - mondta ez utóbbi, visszatérve a kertbe. - Ha megengedik, uraim, magamra vállalom a jelentés megszerkesztését.

A sebészeti műszergyáros meg sem hallotta. Elmerült a régenség²⁸ korában.

- Mégiscsak mulatságos idők voltak azok - dünnyögte.

Aztán kerítettek egy bérkocsit a Charonne utcában, s elvonultak, térdig sárosan, eltelve sétájukkal, mintha csak vidékre rándultak volna le. A bérkocsiban másra terelődött a szó, politikáról kezdtek beszélgetni; megállapították, hogy a császár nagy dolgokat visz véghez. Amit ők láttak az imént, ahhoz foghatót még senki sem látott. Nagyszerű lesz ez a nyílegyenes nagy út, ha majd a házak megépülnek rajta.

Saccard szerkesztette meg a jelentést, s a bizottság megítélte a hárommilliót. A spekuláns a tönk szélén állt, nem húzott volna ki már egy hónapot sem. Ez a pénz a bukástól mentette meg, sőt némileg a büntető törvényszéktől is. Ötszázezer frankot törlesztett a millióból, amennyivel a kárpitosnak s az építésznek tartozott a Monceau parkbeli palotáért. Betömött

---

²⁷ Ladaszerű alkotmány, felső lapján lyukakkal, melyekbe fémkorongokat kell bedobni; nevezik béka-játéknak is, mert felső lapjának közepét rendszerint tátott szájú béka díszíti: a béka szája jelenti egyúttal a legmagasabb számértékű lyukat.

²⁸ XV. Lajos kiskorúsága idején (1715-1723) Orléans-i Fülöp herceg kormányozta az országot, ez a régenség kora. Szabados erkölcsi miatt hírhedt kor.

más lyukakat is, új cégekbe társult be, megsiketítette Párizst valódi tallérjai csengésével, lapáttal hányta őket páncélszekrénye polcaira. Az aranyfolyamnak végre voltak forrásai. De még ez sem volt megbízható, gátak közé szorított, egyenletesen és folyamatosan áradó vagyon. Saccard, hogy megúsza a válságot, koldusszegénynek érezte magát hárommilliója morzsaival, s nagy ártatlanul mondogatta, hogy még mindig nagyon szegény, nem hagyhatja abba. És nem sok idő múlva megint ingott a föld a talpa alatt.

Larsonneau olyan bámulatosan viselkedett a charonne-i ügyben, hogy Saccard, rövid habozás után, annyira vitte a becsületességet, hogy megadta a tíz százalékját, sőt még a harmincezer frankos sápot is. A kisajátítási ügynök erre bankházat alapított. Amikor a bűntársa mogorva hangon a szemére vetette, hogy gazdagabb, mint jómaga, a sárga kesztyűs szépfiú nevetve válaszolt:

- Látja, kedves mester, ön nagyon ügyesen tud aranyesőt támasztani, csak összeszedni nem tudja az aranyakat.

Sidonie asszony arra használta fivére szerencsését, hogy kölcsönkérjen tőle tízezer frankot, s ezzel két hónapra Londonba utazzék. Egy árva fillér nélkül tért vissza. Sosem derült ki, hová lett a tízezer frank.

- Hát, istenkém, pénzbe kerül a dolog - válaszolta, ha faggatták. - Átböngésztem valamennyi könyvtárat. Három titkárom is volt a kutatásaimhoz.

S ha megkérdezték tőle, hogy végül is vannak-e megbízható adatai a hárommilliárdjáról, először titokzatosan mosolygott, aztán motyogni kezdett:

- Hitetlenek vagytok mindnyájan... Nem találtam semmit, de nem számít. Majd meglátjátok, majd meglátjátok egyszer.

Hanem azért nem vesztegette egészen hiába az idejét. Bátyja, a miniszter arra használta fel utazását, hogy kényes megbízatással lássa el. Amikor hazatért, nagy megrendeléseket kapott a minisztériumtól. Ezzel új élet kezdődött a számára. Kereskedett a kormánnyal, elvállalt minden elképzelhető szállítást. Szállított élelmet és fegyvert a hadseregnek, berendezést a megyeszékhelyek s a közigazgatás számára, tűzifát a hivatalok s a múzeumok részére. A bezsebelt nyereség sem bírta rá, hogy változtasson örökös fekete ruháin, mint ahogy megőrizte sárga, panaszos ábrázatát is. Saccard most már biztosra vette, hogy csakugyan őt látta kiosonni egyszer Eugène bátyjuktól. Alighanem mindig is titkos összeköttetésben állhatott vele, olyan ügyeket illetően, amikről az égvilágon senkinek nem volt tudomása.

Az érdekek e hajszájában, az olthatatlan, égető szomjúságok között Renée egyre sorvadozott. Elisabeth néni meghalt már; húga férjhez ment, s elhagyta a Béraud-palotát, ahol atyja magára maradt a nagy szobák komor homályában. Renée egyetlen évadban fölemésztette a néni örökségét. Újabban játszott. Talált egy szalont, ahol a nők hajnali háromig ültek az asztal körül, százezreket veszítve egyetlen éjszakán. Az ivással is meg kellett próbálkoznia, de nem bírta, az undortól leküzdhetetlen hányingert kapott. Hogy újból magára maradt, kiszolgáltatva a nagyvilág sodró áradatának, még inkább elengedte magát, nem tudva, mivel üsse agyon az időt. Végül mindenbe belekóstolt. De semmi sem hatott rá a reá nehezedő mérhetetlen unalomban. Öregedett, szeme körül mély karikák támadtak, orra elvékonyodott, lebiggyedt ajka váratlanul nevetésre húzódott, minden ok nélkül. Egy asszony halódása volt ez.

Amikor Maxime elvette Louise-t, s a fiatalok elutaztak Olaszországba, Renée nem törődött többé a szeretőjével, sőt mintha tökéletesen el is felejtette volna. És egy fél év múlva, amikor Maxime egyedül tért vissza, miután eltemette a „púpost” Lombardia valamelyik kisvárosának temetőjében, Renée gyűlölettel viseltetett iránta. Visszagondolt Phaedrara, bizonyára eszébe

jutott az a megmérgezett szerelem, melyet Ristori zokogásában hallott. Ekkor, hogy látnia se kelljen többé házában a fiatalembert, hogy a szégyen szakadékát hasítsa mindörökre apa és fiú közé, rákényszerítette a férjét, hogy hallgassa meg a vérfertőzés történetét, azt mesélte neki, hogy aznap, mikor rajtakapta őt Maxime-mal, a fiú volt az, aki már jó ideje üldözte, és erőszakot akart elkövetni rajta. Saccard-t rettentően mérgecsítette, hogy Renée erőnek erejével fel akarja nyitni a szemét. Kénytelen volt összeveszni a fiával, s többet nem találkozni vele. Az özvegyen maradt fiatalember, kit gazdaggá tett felesége hozománya, legényéletet kezdett a Császárné sugárút egyik kis palotájában. Lemondott az államtanácsosi hivatalról, lovakat futtatott. Renée-nek ez volt egyik végső elégtétele. Megbosszulta magát, arcába vágta ennek a két embernek a gyalázatát, mellyel bemocskolták; azt gondolta, többé nem üznek csúfot belőle, kart karba öltve, pajtáskodón.

Gyöngéd érzelmeinek pusztulása közepette elérkezett a pillanat, amikor már csak komornájához ragaszkodott. Hovatovább valósággal anyai érzések ébredtek benne Céleste iránt. Talán azért, mert ez a lány volt minden, ami Maxime szerelméből körülötte maradt, s az örökre elmúlt gyönyörök óráira emlékeztette. Talán egyszerűen csak azért, mert meghatotta a hűsége ennek a cselédnek, e derék léleknek, kinek nyugodt gondoskodását látszólag semmi sem ingatta meg. Lelkifurdalásai mélyén hálálkodott neki, hogy végignézte gyalázatát anélkül, hogy undorodva faképnél hagyta volna; önmegtartóztatásról, lemondásban töltött életről képzelgetett, hogy megérthesse a szobalány hűvös kezét, tiszteletteljes és nyugodt gondoskodását, nyugalomát, amelyet a vérfertőzés látványa se rendített meg. És a lány odaadó hűsége annál is inkább boldogította, mert tisztességesnek és takarékosnak ismerte, tudta róla, hogy sem szeretője, sem bűne nincs.

Néha így szólt hozzá, szomorú óráiban:

- Lányom, meglátod, te fogod majd le a szememet.

Céleste nem válaszolt, különös mosoly ült az arcán. Egyik reggel nyugodtan közölte asszonyával, hogy elmegy, vissza falura. Renée beleremegett, mintha nagy csapás érte volna. Tiltakozott, kérdésekkel ostromolta. Miért hagyja el, hiszen olyan jól megértették egymást. S felajánlotta, hogy kétszeresére emeli a bérét.

De a szobalány minden szép szóra csak nemet intett, békésen és konokul.

- Látja, asszonyom - felelte végül -, ha nekem ígérné a Dárius kincsét, akkor sem maradnék egy héttel sem tovább. Nem ismer engem!... Nyolc esztendeje vagyok önnél, ugyebár? Nohát, az első napon feltettem magamban: „Mihelyt összeszedtem ötezer frankot, visszamegyek, megveszem azt a házat Lagache-ban, s boldogan élek...” Ezt megfogadtam magamnak, érti, ugye? És tegnap óta, hogy kifizette a béremet, együtt van az ötezer frank.

Renée szívét jeges marok szorította össze. Látta, amint Céleste ott jár-kelel mögötte és Maxime mögött, míg ölelkeznek, látta közönyösnek, tökéletesen nemtörődömnek, amint ötezer frankján jártatja az eszét. Megpróbálta mégis visszatartani, elborzadva az ürességtől, melyben ezentúl élnie kell, arról ábrándozva, hogy mindezek ellenére maga mellett tartja ezt a csökönyös állatot, melyet odaadónak hitt, s mely csak önző volt. Amaz mosolygott, egyre a fejét ingatta, s ezt motyogta:

- Nem, nem, lehetetlen. Még az anyámnak se tenném meg... Veszek majd két tehenet. Nyitok talán egy kis szatócsüzletet is... Nagyon kedves ott nálunk. Ó, azért szeretném, ha meglátogatna. Közel van Caenhoz. Majd meghagyom a címemet.

Renée nem erőltette tovább. Forró könnyeket sírt, amikor magára maradt. Másnap, beteges szeszélyből, ő akarta kivinni Céleste-et a Nyugati pályaudvarra,²⁹ a saját kocsiján. Neki adta az egyik útitakaróját, pénzzel ajándékozta meg, sürgölődött körülötte, mint az anya, kinek a lánya kínos, hosszú útra indul. A hintóban könnyes szemmel nézte. Céleste locsogott, mondogatta, mennyire örül, hogy mehet. Majd felbátorodva, kiöntötte a szívét, tanácsokat adott úrnőjének:

- Én, asszonyom, másképp fogtam fel az életet, mint ön. Mondtam is magamban gyakran, ha Maxime úrfival találtam együtt: „Hogy lehet valaki ennyire bolondja a férfiaknak?” Az efféle sosem visz jóra... Én bizony soha nem bíztam bennük!

Nevetett, hátradőlt a hintó sarkában.

- A tallérjaim látták volna kárát - folytatta -, és ma kisírhatnám a két szemem. Én bizony, mihelyt férfit láttam, fogtam a söprünyelet... Sosem merem ezt megmondani önnek. Különben sem tartozott rám a dolog. Ön teljesen szabadon élt, s az én dolgom csak az volt, hogy tisztességgel megszolgáljam a bérem.

A pályaudvaron Renée fizetett helyette, s első osztályú jegyet váltott neki. Mivel korán érkeztek, tartóztatta még, szorongatta a kezét, mondogatta:

- És nagyon vigyázzon magára, törődjön magával, kedves Céleste-em.

Az túrta, hogy kényeztessék. Boldogan, friss, mosolygós arccal állt úrnője könnyes szeme előtt. Renée a múltat emlegette. A másik hirtelen felkiáltott:

- Majd elfelejtettem: nem meséltem még el Baptiste-nak, az úr inasának a dolgát!... Bizonyára senki sem akarta elmondani asszonyomnak...

A fiatalasszony megvallotta, hogy valóban semmiről sem hallott.

- Nos, emlékszik, ugye, a méltóságos ábrázatára, lekicsinylő pillantásaira, ön is beszélt róla nekem... Mindez csak komédia volt... Nem szerette a nőket, sosem jött le a konyhára, ha mi is ott voltunk; sőt, mi több, most már elmondhatom, azt is hangoztatta, hogy milyen undorító a szalonban az a sok kivágott ruha. Meghiszem azt, mikor nem szerette a nőket!

És Renée füléhez hajolt; az asszonynak arcába szökött a vér, de Céleste megőrizte illedelmes nyugalalmát.

- Mikor az új istállófiú - folytatta - mindent elmondott az úrnak, az úr inkább elzavarta Baptiste-ot, nem akarván bíróság elé állítani. Meglehet, hogy ezek az ocsmányságok már évek óta folytak az istállóban... S ha meggondolja az ember, hogy ez az égimeszelő úgy tett, mintha a lovakat szeretné! A lovászokat szerette.

A jelzőharang félbeszakította. Sebtiben összekapkodta azt a nyolc-tíz csomagot, amitől meg nem vált volna. Hagyta, hogy Renée megölelgesse. Aztán elment, vissza sem tekintett.

Renée ott maradt a pályaudvaron, míg a mozdony nem füttyentett. És amikor a szerelvény elment, kétségbeesésében azt sem tudta, mihez kezdjen; úgy érezte, hogy napjai üresen ásítanak rá, akár az a hatalmas csarnok, melyben magára maradt. Visszaült a hintójába, megparancsolta a kocsisnak, hogy hajtson vissza a palotába. De útközben meggondolta magát; félt a szobájától, a leselkedő unalomtól; még annyi erőt sem érzett magában, hogy hazamenjen átöltözni szokott tóparti sétájához. Vágyott a napfényre, vágyott a sokadalomra.

Ráparancsolt a kocsisra, hogy hajtson a Bois-ba.

---

²⁹ Ma: Montparnasse pályaudvar.

Négy óra volt. A Bois ébredezett a meleg délután bágyadtságából. A Császárné sugárúton porfellegek szálltak végig, a távolból odalátszottak a rétek, körülöttük Saint-Cloud és Suresnes dombjai s a dombok mögött a Mont-Valérien szürke vonalának koszorúja. A nap magasan járt a látóhatár fölött, aranyporral telítve a lombok mélyét, felgyújtotta az ágak csúcsát, s a levéltengert fénytengerré változtatta. De az erődítéseken túl, a tóhoz vivő fasorban épp az imént locsoltak; a fogatok úgy gördültek a barna földön, mint egy szőnyeg gyapján, a felpárálló, hús, nedves földillatban. Kétoldalt a sarjerdők kis fái az alacsony bozótba rejtették fiatal törzseik sokaságát, elveszve a zöldes félhomályban, melyet imitt-amott fénysugarak tűzdeltek meg világosabb sárga foltokkal; és amint közeledett az ember a tóhoz, a gyalogjárókon megszaporodtak a székek, békén üldögélő családok szemlélték nyugodt arccal a kerekék végeérhetetlen gördülését. Arrább, az útkereszteződésnél, a tó előtt vakító volt a ragyogás: a rézsútos sugarak a víz kerekességét nagy, csiszolt ezüsttükörré változtatták, mely visszaverte az égitest fényes ábrázatát. A káprázó szem csupán a sétatárka sötét foltját látta a part mellett, bal felől. A hintók ernyői egyforma mozdulattal hajoltak e ragyogás felé, s csak a fasorban emelkedtek fel ismét, a víztükör mentén, mely a part magasáról nézve aranybarna csíkos, fémes feketeséggel fénylett. Jobbra a túlevelű fák csoportjai sorakoztatták oszlopaikat, sudár törzseiket, az ég lángjai vörösre festették halvány ibolyaszínüket; balra fényben fürdő rétek nyúltak el, megannyi smaragdmező, a vadászkastély kapujának távoli csipkészetéig.

S amint közelebb ért az ember a vízeséshez, az egyik oldalon újból kezdődött a sarjerdők félhomálya, míg a tavon túl a szigetek nyúltak bele a kék levegőégbe partjaik napsütötte foltjaival, fenyőik éles árnyaival, melyeknek lábánál a kis kastély valami őserdő szélén elveszett gyerekjátékra emlékeztetett. Az egész erdő borzongott, kacagott a napsütésben.

Renée szégyellte fogatát, szégyellte barnásfekete selyemruháját ezen a csodálatos napon. Beljebb húzódott egy kissé a nyitott ablaktól, nézve a patakzó fényt a vízen s a lombokon. A fasorok hajlataiban meglátta a kerekék sorát, amelyek aranycsillagok gyanánt forogtak, vakítóan fényes, hosszú oszlopban. A fényezett kocsiodalok, a réz- és acélszerszámok villanásai, a ruhák élénk színei egyre vonultak a lovak szabályos ügetése közben, s a Bois földjére széles, mozgó szalagot fektettek, égből hullott sugarat, mely hosszúra nyúlt, követve a kocsit görbuleteit. S ebből a sugárból a fiatalasszony hunyorgó szeme hol egy nő szőke kontyát, hol egy lakáj fekete hátát, hol egy ló fehér sörényét látta kiemelkedni. Az ernyők selymes kerekége tündökölt, mint megannyi fémhold.

S ekkor, szemtől szemben ezzel a nagy világossággal, a napfényszőnyegekkel, eszébe jutott az alkony finom hamva, mely egy este a szeme előtt szitált a megsárgult lombokra. Vele volt Maxime. Akkor kívánta meg ezt a gyereket. És újra látta az esti levegőben ázó réteket, a sötétbe boruló sarjerdőket, az elhagyatott fasorokat. A kocsisor bús zörgéssel haladt az üres székek előtt, ma viszont a kerekék dübörgése, a lovak ügetése vidáman harsonázik. Azután eszébe jutott az a sok-sok sétatocsizás a Bois-ban. Itt élte életét, itt növekedett fel Maxime, mellette, a kocsija párnáin. Övék volt ez a kert. Az eső itt lepte meg őket, a napsütés ide hozta őket vissza, az éjszaka nem mindig kergette el őket innét. Itt sétáltak mindig, itt ízlelték életük bosszúságait és örömeit. Léte ürességében, Céleste távozása miatti búbanatában keserű örömtől fakasztottak ezek az emlékek. Szíve ismételte: Soha többé! Soha többé! S megdermedt, ha földidézte a téli vidéket, a befagyott és fakó tavat, melyen korcsolyáztak; az ég koromszínű volt, a hó fehér csipkéket varrt a fákra, az északi szél finom homokot csapott szemükbe és szájukba.

Eközben, baloldalt, a lovasok számára fenntartott úton felismerte de Rozan herceget, de Mussyt és de Saffrét. Larssonneau megölte a herceg anyját, bemutatva neki, esedékességük napján, a fia által aláírt százötvenezer frankról szóló váltókat; a fiú azóta már a második

félmilliót verte el Blanche Muller társaságában, miután az első ötszázézet Laure d'Aurigny markában hagyta. De Mussy felcserélte az angol nagykövetséget az olasszal, és megint világfi lett; frissebb bájjal vezette a kotillont. Ami pedig de Saffrét illeti: ő megmaradt a világ leg-szeretreméltóbb életművészenek és kételkedőjének. Renée látta, amint Vanska grófné kocsija felé irányítja a lovát; belehabarodott a grófnéba, amint mondták, aznap, amikor meglátta a Korall jelmezében Saccard-éknál.

Különben ott voltak a hölgyek is, valamennyien: de Sternich hercegné, megszokott nyolc-rugósában; de Lauwerensné, előtte de Meinhold báróné és a kis Daste-né landauerben; Tessière-né és de Guende-né viktóriában. A hölgyek között ott terpeszkedett Sylvia és Laure d'Aurigny egy pompázatos hintó párnáin. Ott volt Michelinné is egy batár mélyén; a csinos barna lent volt látogatóban Hupel de la Noue székhelyén; s visszajöve ebben a határban tűnt fel a Bois-ban, remélve, hogy mihamar nyitott hintót is kerít majd hozzá. Renée meglátta d'Españet-nét és Haffnernét is, az elválhatatlanok, amint megbújtak ernyőjük alatt, szerelme-sen mosolyogtak, összekapcsolva tekintetüket, egymás mellett heverve.

Aztán következtek az urak: de Chibray gróf négyfogatúban; Simpson dog-cartban; Mignon és Charrier - akik még mohóbban dolgoztak, bár közeli visszavonulásukról ábrándozva - batárjukat a faszor szélén hagyták, mert sétálni akartak; de Mareuil, lányáért még gyászban, elismerést hajszolva tegnapi első közbeszólásáért a Törvényhozó Testületben, kocsikáztatta saját politikai fontosságát Toutin-Laroche hintójában, aki újfent megmentette a Szőlőhitelt, előbb hajszál híján csődbe juttatva, s akit a szenátorság még soványabbá és tekintélyesebbé tett.

S mint legfőbb méltóság, bezárva a felvonulást, Gouraud báró terpeszkedett a napfényben a kocsiját kibélelő dupla párnákon. Renée meglepetve és undorodva ismerte fel a kocsis mellett Baptiste fehér képét, ünnepélyes ábrázatát. A hórihorgas lakáj a báró szolgálatába szegődött.

A sarjerdők egymás után maradoztak el, a tó vize szivárványosan tündökölt a ferdébben tűző napsugarakban, a fogatok sora elnyújtotta táncoló fényeit. Magát a fiatalasszonyt is megragadta és elsodorta az életöröm; homályosan felismerte e napsütésben tovarobogó sok mohó vágyat. Nem háborodott fel magában a koncot habzsolókon. De gyűlölte őket örömeikért, gyűlölte ezért a diadalmenetért, mely az ég aranyporába burkolta őket. Büszkéek és mosolygósak voltak; a nők hivalkodtak, fehérén és kövéren; s a férfiak pillantásai élénkek, mozdulataik örvendezők voltak, mint a szerencsés szerelmeseké, ő pedig üres szíve mélyén csak fáradtságot, csak tompa irigységet talált. Vajon ő jobb a többiekénél, hogy így meggörnyed a gyönyör terhe alatt? Vagy a többieket illeti dicséret, hogy keményebb a derekuk? Nem tudta; új vágyakat kívánt, hogy újrakezdje az életét; ám ekkor, fejét oldalra fordítva, maga mellett, a sarjerdőt kísérő járdán, olyan látványra lett figyelmes, mely a végső csapást mérte rá.

Saccard és Maxime sétált ott, kis léptekkel, kart karba öltve. Az apa alkalmasint meglátogatta a fiát, s együtt sétáltak le beszélgetés közben a Császárné sugárúton.

- Hallod-e - ismételte Saccard -, nagy mamlasz vagy. Ha valakinek annyi pénze van, mint neked, nem heverteti felhasználatlanul a fiókja mélyén. Száz százalékot nyerhetsz a szóban forgó üzleten. Biztos befektetés. Tudod jól, hogy nem akarlak becsapni.

De a fiatalembert láthatóan bosszantotta ez az unszolás. Csinos arca mosolygott, a kocsikat nézegette.

- Nézd csak azt a kis nőt odaát, azt a lila ruhást - szólalt meg egyszerre. - Mosónő, az a marha Mussy hozta divatba.

Nézték a lila ruhás nőt. Majd Saccard szivart húzott elő a zsebéből, s Maxime-hoz fordult, aki már füstölt:

- Adj tüzet.

Ekkor megálltak egy pillanatra, szemben egymással, arcukat egymáshoz közelítve. Mikor a szivar meggyulladt, az apa újra belekarolt a fiába, így folytatta:

- Látod, ostoba volnál, ha nem hallgatnál rám. Na, megegyeztünk? Elhozod holnap a százezer frankot?

- Jól tudod, hogy nem járok már hozzád - felelt Maxime az ajkát biggyesztve.

- Ugyan! Szamárság! Ennek véget kell már vetni!

S amint hallgatva léptek egynéhányat, abban a pillanatban, amikor Renée, érezve, hogy ereje elhagyja, a hintó párnái közé húzta a fejét, nehogy észrevegyék: egyre erősödő moraj szaladt végig a kocsik sora mentén. A járdákon megálltak a sétálók, hátrafordultak, szájukat tátva bámultak valamit, ami közeledett. Kerekek gyorsuló dübörgése hallatszott, a fogatok tisztelteljesen félreálltak, s feltűnt két lovász, zöld ruhában, kerek sapkában, melyen aranybojtok táncoltak, s a bojtok szálai legyezővé terülve hullottak vissza. Egy kissé meghajolva ügettek nagy pej paripáikon. Mögöttük üres tér maradt. S az üres térségben megjelent a császár.

Egy landauerben ült, egyedül az ülésen. Feketében volt, állig begombolt császárkabátban, egy kissé ferdére csapott, nagyon magas, fénylő selymű cylinderben. Vele szemben a másik ülést két úr foglalta el, avval a kifogástalan eleganciával, melyet szívesen láttak a Tuilériákban; komolyan ültek, térdükre tett kézzel, semmitmondó kifejezéssel, mint két nászvendég, akit megkocsikáztatnak a kíváncsiak tömegében.

Renée úgy találta, hogy a császár megöregedett. A kifent nagy bajusz alatt még lágyabban nyílt a száj. A szemhéj annyira elnehezedett, hogy félig eltakarta a kihunyt szemet, melynek szürkéssárga színe még zavarosabb lett. Csupán az orr tartotta még kemény vonalát az elmosódott arcban.

Ezalatt, míg a kocsiban ülő hölgyek finoman mosolyogtak, a gyalogosok egymásnak mutogatták a császárt.

Egy kövér ember azt erősítette, hogy az az úr a császár, aki háttal ül a kocsisnak, balról. Néhány kéz üdvözlésre emelkedett. De Saccard, aki már akkor levette a kalapját, mikor a lovászok még el sem haladtak, megvárta, hogy a császári hintó éppen szembe érjen vele, s ekkor vaskos provence-i hangján elkiáltotta magát:

- Éljen a császár!

A császár meglepődve fordult arra, bizonyára felismerte a lelkesedőt, mosolyogva köszönt vissza. Majd minden tovatűnt a napsütésben, a fogatok sora ismét összezáródott, Renée a sörények fölött, a lakájok között csupán a lovászok zöld sapkáit látta, amint fel s le ugrálnak aranybojtjaikkal.

Tágra nyílt szemmel meredt el egy darabig, betöltötte a jelenés, mely életének egy másik óráját idézte. Úgy érezte, hogy a császár, amint megjelent az imént a kocsik sorában, rájuk ragyogtatta az utolsó, szükséges fénysugarat, s értelmet adott a diadalmenetnek. Most már dicsfény ragyogott fölöttük. Valamennyi kerék, valamennyi kitüntetett férfi, valamennyi ernyedten heverő nő a császári landauer fényében és dübörgésében vonult tovább. Olyan éles és fájdalmas volt ez az érzés, hogy a fiatalasszony ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy elmene-küljön e diadalmenetből, el Saccard kiáltásától, mely a fülében csengett még, el attól a

látványtól, hogy apa és fia kart karba fűzve, apró léptekkel sétálva, beszélgetnek. Mellére szorított kézzel töprengett, mintha belső tűz égetné; s mintha hirtelen megkönnyebbülést, üdvös hűvösséget remélne, előrehajolt, s odaszólt a kocsisnak:

- A Béraud-palotába!

Az udvarban a kolostori hűvösség fogadta. Renée körbejárt a boltívek alatt, boldogan érezte a vállára hulló nedvességet. Odament a moha zöldítette, fényesre kopott szélű vályúhoz; nézte a félig elmosódott, tátott szájú oroszlánfejet, melyből vízszugár csurgott egy vascsövön át. Milyen sokszor kapaszkodtak ebbe a fejbe, csitrikarokkal, ő és Christine, hogy előrehajolva elérjenek a vízszugárig, melynek jeges gyöngyözését szerették érezni kis kezükön. Azután fölment a nagy csöndes lépcsőn, meglátta atyját a tágas termék sorának végében, amint szálegyenes, magas alakja lassan beleolvad az ódon lakás homályába, a dölyfös magányban, hová szerzetesként elzárkózott húga halála óta; és Renée a bois-beli férfiakra gondolt, arra a másik aggastyánra, Gouraud báróra, aki a napsütésben párnákon kocsiztatja testét. Azután följebb ment, végig a folyosókon, a cselédlépcsőkön, megtéve a gyerekszobai utazást. Mikor egészen fölért, a szokott helyén találta a kulcsot, egy nagy rozsdás kulcsot, melyet a pókok beszöttek hálóval. A zár panaszosan nyikorgott. De szomorú is volt a gyerekszoba! A szíve összefacsarodott, hogy ilyen üresnek, ilyen szürkének, ilyen némának látja. Becsukta a kalitka nyitva maradt ajtaját, azzal a homályos érzéssel, hogy ezen az ajtón át röppentek el gyermek-kora örömei. A virágládák előtt megállt, tele voltak megkeményedett és a kiszáradt iszaphoz hasonlóan összeropedezett földdel; ujjával letört egy rododendron-szárat; ez a portól fehér, ösztövérv növényváz maradt meg csupán eleven virágkosaraikból. S a gyékény, a színehagyott, patkányrágta gyékény is búsan terült el, mint egy gyászlepel, mely évek óta a megígért halottra vár. Az egyik sarokban, a néma reménytelenség, az elhagyatottság közepette, melyről a csönd panaszkodott, megtalálta egyik régi babáját; a korpa egészen kifolyt már belőle egy lyukon, de a porcelán fej egyre mosolygott zománcjakaival a lötytyedt test fölött, melyet mintha bábuorgiák merítették volna ki.

Renée fulladozott gyermekkorára áporodott levegőjében. Kinyitotta az ablakot, nézte a mérhetetlen tájat. Ott semmi sem mocskolódott be. Újra rátalált a szabad levegő örök gyönyöreire, örök ifjúságára. Háta mögött most térhetett nyugovóra a nap; csak a sugarát látta az elpihenő égitestnek, amint végtelen szelídséggel sárgába vonja a városnak ezt a részét, melyet oly jól ismert. Mintha végső dala zengett volna a nappalnak, refrénje a lassan-lassan mindenem kihunyó vidámságnak. Odalent a cölöpgát rőt sugarakban fürdött, a Constantine-híd pedig élesen emelte vasláncainak fekete csipkázatát pillérjeinek fehérje fölé. Távolabb, jobbra, a Borcsarnok s a Fűvészkert árnyas lombjai alkottak nagy, poshadó, moszatos pocsolyát, amelynek zöldes felszíne kezdett beleolvadni már az ég páráiba. Balra a IV. Henrik és a Rapée rakpart sorakoztatta házait, melyeket a csitrik húsz esztendővel ezelőtt is ugyanígy láttak, a raktárak barna foltjaival s a gyárak vöröses kéményeivel. És a fák fölött a Salpêtriére-nek a búcsúzó napfénytől kékre festett palatetejét hirtelen öreg barátjának érezte. Hanem ami megnyugtatta és hűvösséggel töltötte el keblét, az a hosszú partvonal volt, de kivált a Szajna, az óriás, mely a láthatár széléről jött vele szembe, mint azokban a boldog időkben, amikor félt, hogy egyszer csak megdagad, és földuzzad az ablakig. Emlékezett, milyen gyengéden gondoltak a folyóra, hogy szerették hatalmas hömpölygését, mint remegtek a mormogó víztől, mely szőnyegként terült szét a lábuk előtt, s köröttük és mögöttük két ágra szakadt, amit nem láttak már, de érezték még nagy, tiszta simogatását. S ők kacérok voltak már, és derűs napokon azt mondogatták, hogy a Szajna fehér lángnyelvekkel megszórt zöld selyemruháját öltötte magára; s a víz színét borzoló áramlatok szaténfodrokat húztak a ruhára, túlhan pedig, túl a hidak övéen, fényfoltok teregettek napszínű kelméket.

És föltekintve, Renée a halványkéken boltozódó, hatalmas eget nézte, mely lassanként beleolvadt az alkonyi homályba. Büntársára gondolt, a városra, a körúti éjszakák ragyogására, a Bois lángoló délutánjaira, a nagy, új paloták fakó és nyers nappalaira. Aztán, amint lehajtotta fejét, s egy pillantással újra meglátta gyermekkora békés világát, a polgári és munkás város e darabját, melyben békés életről álmodozott: végső keserűség tolult az ajkára. Kezét tördelve zokogni kezdett a leszálló estében.

A következő télen, amikor Renée heveny agyhártyagyulladásban meghalt, atyja fizette ki adósságait. Worms számlája kétszázötvenhétezer frankra rúgott.

-&-